

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 63

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 19.12.2023 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2023

© Міжнародний гуманітарний університет, 2023

МОВОЗНАЧСТВО

*Адамова Г. В.,**декан факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету**Бардіна Н. В.,**доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету*

КОНЦЕПТ COURT / СУД В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ ЛІНГВОМЕНТАЛЬНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено моделюванню концепту *COURT / СУД* в системі англосаксонської лінгвоментальності. Під англосаксонським світом ми розуміємо країни, що входили колись до Британської імперії, яких і досі єднає мова, схожі стереотипи свідомості (мислення, психоемоційного складу і поведінки у житті і суспільстві), політична культура і традиції судочинства. Особлива роль, структура суду в англосаксонській системі права, переводить лексему «суд» у ранг концепту (ключового слова) і може бути поясненим тільки у зв'язку з особливостями англосаксонської лінгвоментальності. Дослідницька процедура когнітивного моделювання передбачає міждисциплінарний простір – вихід у царину юрислінгвістики, нового лінгвістичного напрямку, який ще недостатньо розроблений у вітчизняній науці. Наша робота – перша в українській лінгвістиці спроба моделювання концепту COURT в системі англосаксонської лінгвоментальності. Це перша з двох статей, написаних нами з цієї теми, і спрямована вона на моделювання концепту як вузла когнітивної, лінгвокультурологічної системи на лексикографічному матеріалі.

На першому етапі дослідження, спираючись на аналіз спеціальної літератури, ми виявили основні риси англосаксонського менталітету, який є неусвідомленим, але задає основу ментальності, англосаксонському національному характеру: стабільність, безумовне підкорення звичаям і правилам, відчуття особистої свободи, яке спирається на суспільну дисципліну, незалежність, освіченість, гідність, чесність, такт, ввічливість, вміння керувати і підкорятися, наполегливість у досягненні мети, демократичність. Особливості менталітету відповідають особливостям англосаксонської системи права: це не задалегідь задані закони, а, в основному, те, до чого прийде судовий розгляд. Суди не тільки застосовують, але й створюють правові норми.

Моделювання концепту, крім виявлення позамовного тла, включало декілька лінгвістичних процедур: 1) аналіз етимології «імені концепту» – лексеми “court”; 2) семасіологічний аналіз слова “court”; 3) ономасіологічний аналіз юридичних ЛСВ слова “court”; 4) аналіз асоціативних зв'язків лексеми “court”.

Проведений аналіз надав підстави, зокрема, стверджувати значущість для англосаксонського менталітету правового простору, його тісний зв'язок з культурою і спортом. Вбачається, що підґрунтям для вказаного об'єднання є такі глибинні риси етнокультурної свідомості, як схильність до змагань при виконанні певних правил, збереження особистісної свободи і наявності спостерігачів.

Ключові слова: концепт, англосаксонська лінгвоментальність, когнітивна лінгвістика, юрислінгвістики, англійська мова.

Постановка проблеми. У сучасній науці проблема виникає не в межах окремої дисципліни, а на перетині царин різних областей знань і під впливом певної ситуації у суспільстві. Це стосується і проблеми, розгляду якої присвячена дана стаття, – недостатності моделювання концептів, які б мали пояснювальну силу щодо англосаксонської ментальності. Між тим, «у сьогоднішній війні з Росією англосаксонський світ (США, Велика Британія, Канада, Австралія і т. д.) разом з іншими виступає нашим союзником. А союзника потрібно розуміти» [1]. Усі названі країни є суверенами, але не тільки мова, а й імперське минуле, схожі стереотипи свідомості (мислення, психоемоційного складу і поведінки у житті і суспільстві), політична культура, традиції судочинства єднають їх. Крім того, зауважимо, що закріплення у чинному законодавстві України припису про визнання рішень Європейського суду, у свою чергу, зумовлює різноаспектне дослідження англосаксонської правової системи, яка, безперечно, впливає на менталітет мешканців багатьох країн.

Обрана тема присвячена універсальному (прагнення справедливості та покарання злочинів притаманне більшості культур і країн) і водночас етнокультуроспецифічному (у світі існує декілька правових систем) інституційному концепту COURT і може бути розглянута лише у відповідності з принципами антропоцентризму, експансіонізму, когнітивізму, експанаторності: поняття суду є близьким кожній людині («від суми та від в'язниці не зарікайся»), а особлива роль, структура суду в англосаксонській системі права, переводить це поняття у ранг концепту (ключового слова) і може бути поясненим тільки у зв'язку з особливостями англосаксонської лінгвоментальності, дослідницька процедура моделювання передбачає міждисциплінарний простір – вихід у царину юрислінгвістики, нового лінгвістичного напрямку, який ще недостатньо розроблений у вітчизняній науці.

Останні дослідження і публікації з даної теми. Лінгвісти неодноразово звертались до концептуального аналізу правової сфери, але увага приділялась переважно загальним морально-етичним концептам СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ЗАКОН. Нам відомі лише дві статті, присвячені концепту СУД, які написані за межами України на матеріалі німецької та російської мов, тобто спрямовані на аналіз т. з. континентальної правової системи (сім'ї).

Наша робота – перша в українській лінгвістиці спроба моделювання концепту COURT в системі англосаксонської лінгвоментальності.

Мета статті – моделювання концепту COURT з урахуванням його лінгвокультурної, лінгвоюридичної специфіки. Це перша з двох статей, написаних нами з цієї теми, і спрямована вона на моделювання концепту як вузла когнітивної, лінгвокультурологічної системи на лексикографічному матеріалі. Друга стаття буде присвячена скриповому моделюванню концепту COURT на матеріалі текстів художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом нашого дослідження виступає концепт COURT в англосаксонській лінгвоментальності. Єдиного визначення терміна «концепт» в лінгвістичній літературі не існує. І це не випадково. Вбачається, що взагалі дискусії у нашому мовознавстві навколо змісту терміну не мають під собою жодної логічної підстави і викликані особливостями перекладу англійської мовної наукової літератури в радянські часи. І латинська внутрішня форма слова “concept”, і його розуміння в англійській мові свідчать про те, що це звичне для всіх «поняття». Коли вперше почали перекладати з англійської мови роботи з когнітивної лінгвістики, використовували саме термін «поняття», але потім зрозуміли, що у вітчизняній традиції він тісно пов'язаний з логікою, і почали зберігати термін без перекладу. Пізніше почалися дискусії відносно змісту терміну, нібито це онтологічна сутність. Але ж має бути навпаки: науковці мають підбирати термін для позначення сутності, «схопити» її. До речі, внутрішня форма латинського “concept” і вказує на щось схоплене. Зараз, коли починають перекладати англійською мовою статті, автореферати дисертацій, в яких протиставлені терміни «поняття» і «концепт», стало зрозумілим, що з нашою термінологією щось не так. В англійській спеціальній літературі для підкреслення психоемоційної значущості певного поняття у культурі використовують термін “key word” (див, наприклад, назву відомої книги Анни Вежбицької “Understanding Cultures through Their Key Words”). Але цій проблемі потрібно приділити особливу увагу в окремій статті.

У даній статті під терміном «концепт» ми, слідом за О. О. Селівановою, розуміємо інформаційну структуру свідомості, різнооб'єктну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості у взаємодії з позасвідомим [2, с. 292]. Це «вузол» когнітивної мережі (пор. з конекціоністською моделлю мозку), певним чином вбудований до системи колективної та індивідуальної лінгвоментальності.

Предметом дослідження було обрано систему позавербальних знань та вербальної репрезентації концепту COURT в англійській мові і у свідомості її носіїв. Відповідно головним **методом** став концептуальний аналіз – головний метод лінгвоконцептології, який передбачає моделювання й опис концептів як когнітивних систем, утворених шляхом взаємодії різних пізнавальних механізмів у носіїв певної лінгвокультури.

Зважаючи на те, що до системи концепту входять знання, які повністю або частково знаходяться поза мовою, на першому етапі дослідження ми виявили основні риси англосаксонського менталітету, який є неусвідомлюваним, але задає основу ментальності, англосаксонському національному характеру. Не занурюючись до детального розгляду співвідношення термінів «менталітет» і «ментальність» (англ. ‘mentality’), які в останні роки набули популярності у сучасних гуманітарних науках, від-

значимо, що поряд з їх синонімічним використанням, спостерігається тенденція диференціювати ці поняття як протиставлені за ознаками «загальне» – «часткове», «стабільне – змінне», «поведінкове» – «психоемоційне» тощо [див., наприклад: 3; 4].

У сучасних суспільних науках термін «англосаксонський менталітет» – це менталітет мешканців колишніх колоній Англії, країн, де основною мовою залишається англійська: США, Австралія, Канада та інші країни.

На думку багатьох дослідників, зокрема К. Фокса, головними рисами англосаксонського менталітету є стабільність, безумовне підкорення звичаям і правилам, відчуття особистої свободи, яке співрається на суспільну дисципліну, незалежність, освіченість, гідність, чесність, такт, вишуканість манер, ввічливість, здатність пожертвувати часом і грошима задля доброї справи, вміння керувати і підкорятися, наполегливість у досягненні мети, демократичність [5].

Особливості менталітету відповідають особливостям англосаксонської системи права, лише у межах якої можна зрозуміти етнокультурну специфіку концепту COURT.

Англосаксонська правова система (сім'я) протиставлена романо-германській і мусульманській системам. У той час як юристи континентальної Європи розглядають право як сукупність встановлених правил, для англійця, американця, австралійця та інших представників англосаксонського світу право – це, в основному, те, до чого прийде судовий розгляд. На континенті юристи цікавляться насамперед тим, як регламентована дана ситуація, а в Англії і США увага зосереджується на тому, в якому порядку вона повинна бути розглянута, щоб прийти до правильного судового рішення.

Англосаксонське право має вигляд нормативно-судової системи і в масовій правосвідомості сприймається як таке, в якому в багатьох випадках на перше місце виступає «суб'єктивне право», що захищається судом. Джерелом англосаксонського права є судова практика. Суди не тільки застосовують, але й створюють правові норми. Навіть норми права, що містяться у законах, англійські суди застосовують тільки після того, як вони розтлумачені судами. Головною процедурою у судовому засіданні є перехресний допит (cross-examination) [6].

І менталітет, і ментальність відбиваються в мові. Але менталітет, як неусвідомлюване, знаходить відображення в етимології слів, когнітивній концентрації на певних ділянках світу, про що писав ще Е. Сепір, а пізніше писали і пишуть неогумбольдтіанці, дослідники у сфері когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології (Анна Вежбицька, Ю. С. Степанов, С. А. Жаботинська, Алан Ченкі та інші), внутрішній формі слів, фразеології. Ментальність, як явище більш мінливе, виявляє себе у розвитку значень слів, вербальних асоціаціях, особливостях функціонування слова у різноманітних дискурсах.

Дуже поширеним зараз стає термін «лінгвоментальність», який поки що відсутній у словниках і в якому поняття менталітету і ментальності не диференціюється. Масова правосвідомість перетинається із сферою ментальності і лінгвоментальності. І слово “court” беззпідставно можна вважати ключовим у системі англосаксонської ментальності, представником етноспецифічного концепту COURT.

Методикам моделювання концептів присвячено багато робіт в українському мовознавстві, це, зокрема, роботи О. В. Домніч, С. А. Жаботинської, Н. Г. Єсипенко, В. Івашенко, В. Кононенко, Ж. Краснобаєвої-Чорної, В. В. Кукушкіна, В. В. Михайленко,

В. П. Пліс, Н. Плотнікової, М. Полюжина, О. І. Потапенко, А. М. Приходько, О. О. Селіванової, О. В. Теутул, В. В. Степанова та інших.

Моделювання концепту у даному дослідженні, крім виявлення позамовного гла, включало декілька лінгвістичних процедур: 1) аналіз етимології («імені концепту») – лексеми “court”; 2) семасіологічний аналіз слова “court”; 3) ономасіологічний аналіз юридичних ЛСВ слова “court”; 4) аналіз асоціативних зв’язків лексеми “court”.

Етимологія дозволяє виявити неусвідомлені сучасними носіями мови пласти, тобто риси менталітету. До того ж етимологічний аналіз полісемантичного слова виявляє діячність пересування лінгвістичної свідомості носіїв мови з однієї ділянки світу на іншу.

“Online Etymology Dictionary” [7] свідчить, що слово “court” – це староанглійське запозичення XII століття зі старофранцузької мови.

У старофранцузькій мові “cort” (сучасне “cour”) мало значення ‘королівський двір; княжа резиденція’, у староанглійській мові первинне значення – ‘офіційні збори (assembly), проведені сувереном’.

До французької мови слово, у свою чергу, потрапило з латини: “cortem” – акузатив від “cors” (раніша форма – “cohors”) – ‘закритий двір’, який шляхом розширення значення і, можливо, завдяки асоціації з “curia” (‘зібрання у суверена’), отримав значення ‘асамблеї у дворі; компанія; когорта’.

В латинській мові слово виникло шляхом асимілятивного злиття слова “com” – ‘разом’ та кореня hort-, співвідносного з “hortus” – ‘сад; огорожена земля’ (з праїндоевропейського кореня *gher- із значенням ‘захопити’, ‘огородити’). До речі, від цього ж кореня походять давньоруські слова *город, огородути*, укр. *город*:

“It is the hypothetical source of/evidence for its existence is provided by: Sanskrit *ghra-* “house;” Albanian *garth* “hedge;” Greek *khortos* “pasture;” Phrygian *-gordum* “town;” Latin *hortus* “garden;” Old Irish *gort* “field;” Breton *garz* “enclosure, garden;” Old English *gyrdan* “to gird,” *geard* “fenced enclosure, garden;” German *Garten* “garden.” Lithuanian *gardas* “pen, enclosure;” Old Church Slavonic *gradu* “town, city;” and Russian *gorod, -grad* “town, city” belong to this group, but linguists dispute whether they are independent developments or borrowings from Germanic” [7].

Обидва значення латинського слова (‘закритий двір’, ‘асамблея у дворі’) проявились в англійській мові. З чисто фізичного значення прийшло значення ‘палац, резиденція суверена’ (у 1200-х роках), ‘закритий простір з будівлями’ (близько XIV століття); у спортивному сенсі ‘гладка, рівна ділянка землі для гри у м’яч (1510 рік – первинно йшлося про теніс). У 1680-х роках розвилось значення ‘короткий рукав вулиці, з трьох боків огорожений будинками’. З поняття «оточення суверена в його королівській державі» (1200-і роки) розвинулось юридичне значення ‘трибунал для судового слідства’ (‘a tribunal for judicial investigation’ (раніше зібрання для судового слідства проводились під безпосереднім наглядом самого суверена), а також ‘зала або палата де відбувалося правосуддя’.

Те, що ім’я аналізованого концепту COURT є запозиченням, не зменшує його значущості у системі англосаксонської ментальності: важливо пам’ятати, що, по-перше, запозичення завжди відповідають не лише зовнішній, соціальній ситуації,

але й внутрішнім тенденціям ментальності народу, до мови якої запозичується те чи інше слово, а по-друге, метоніми слова “court”, як свідчать словники, прийшли до англійської мови майже одночасно, але пріоритетність належала саме значенню ‘зібрання людей, зайнятих спільною справою у замкненому приміщенні’, а потім вже активізувалось значення фізичного характеру.

Послідовність запозичень інколи відбивається в організації лексикографічної статті «Court» у тлумачних словниках сучасної англійської мови: перше місце посідають різні ЛСВ. Питання про наявність у складі семантики головного ЛСВ залишається дискусійним. Сучасні когнітивні лінгвісти встановлюють прямий зв’язок між кількістю семантичних компонентів у ЛСВ, рівнем конкретизації й активністю полісемантичних потенцій слова. Переконливою вбачається позиція когнітивістів, згідно з якою семантична виводимість одного ЛСВ з іншого пояснюється рухом знака з однієї ділянки когнітивної моделі на іншу, тобто з конкретного на більш абстрактне. На порядок розташування ЛСВ у лексикографічній статті впливає не лише традиція, але й уявлення самих лексикографів. Тут доречно пригадати вислів Михайла Полюжина про те, що «концептуальний аналіз дає змогу виявити, якою мірою знання мови відображає знання людини про світ у вигляді тлумачення у словникових дефініціях» [8, с. 12].

У центрі нашої уваги був ЛСВ, пов’язаний з юстицією, розташування його у словникових статтях вбачалось інформативним.

Для семасіологічного аналізу, метою якого є встановлення семантичної структури лексеми й лексико-семантичних варіантів, що сприяє розкриттю етнокультурної, когнітивної природи значення, було обрано декілька британських й американських словників: *Oxford Learner’s Dictionary, Cambridge English Dictionary, Collins COBUILD Dictionary, Meriam-Webster Dictionary* та *Meriam-Webster Thesaurus*, а також *Wictionary Free dictionary*. Крім того, зважаючи на те, що, у тлумачних словниках наводять лише значення, які О. О. Потебня називав «найближчими», для найбільш глибокого визначення, яке прямує до сутності поняття, ми звернулись до словника юридичних термінів *Legal Dictionary*.

В Оксфордському словнику наведено 8 ЛСВ лексеми “court”, з яких перші два віднесено до юридичної сфери:

1. *the place where legal trials take place and where crimes, etc. are judged*
2. *[usually singular] the people in a court, especially those who make the decisions, such as the judge and jury*
3. Третє ЛСВ пов’язане з темою спорту: *[countable] a place where games such as tennis and basketball are played.*

Імплицитною тут залишається сема ‘огороженість’, актуалізована сема ‘гра’, яка, на нашу думку є прихованою у перших двох значеннях, тому що судові засідання мають свої ‘правила гри’.

4. Четверте ЛСВ віднесено до топіку “kings/queens”: *countable, uncountable] the official place where kings and queens live*

П’ятий ЛСВ є метонімом, подібно до другого: *[singular] the king or queen, their family, and the people who work for them and/or give advice to them*

Шостий, сьомий і восьмий лексико-семантичні варіанти слова розвивають ідею особливого роду будівель, розташування яких утворює двір:

6. [countable] (also **courtyard**) an open space that is partly or completely surrounded by buildings and is usually part of a castle, a large house, etc.

7. (abbreviation **Ct**) [countable] used in the names of blocks of flats or apartment buildings, or of some short streets; (in the UK) used in the names of some large houses

8. [countable] a large open section of a building, often with a glass roof [9].

Інтегральними для усіх ЛСВ можна вважати семи 'замкнений простір', 'від спостерігачів', 'люди, які займаються певною справою'.

У словнику Кембриджа знаходимо деякі відмінні риси:

1) Перший і другий «юридичний» ЛСВ об'єднані в один: *a place where trials and other legal cases happen, or the people present in such a place, especially the officials and those deciding if someone is guilty*

2) Дефініція спортивного корту більш детальна, із вказівкою, що це окреслена на землі ділянка, зона: *an area drawn out on the ground that is used for playing sports such as tennis and basketball*:

3) Додається переважно британське значення (mainly UK): 'відкрита ділянка, оточена будівлями': *an area or a short road that is not covered by a roof and is mostly or completely surrounded by buildings*

4) До «королівського» ЛСВ додається ще один метонімічний варіант: 'важливі люди, які живуть в офіційному помешканні короля або королеви та працюють або радять їм': *the important people who live in the official home of a queen or king or who work for or advise them*

5) Додається ще одне, переважно британське значення: 'назва деяких вулиць та будівель, в яких є апартаменти' [10].

Тлумачення слова у словнику "Collins COBUILD Dictionary" майже не відрізняється від попередніх, лише до складу суду, крім судді та присяжних, додається *magistrate* – 'міровий суддя', який розглядає дрібні справи':

1. *A court is a place where legal matters are decided by a judge and jury or by a magistrate*

2. *You can refer to the people in a court, especially the judge, jury, or magistrates, as a court* [11].

У словнику "Meriam-Webster Dictionary" юридичний ЛСВ знаходиться лише на третьому місці, але тлумачиться більш послідовно, ніж у попередніх словниках: немає відсилання на матеріальний метонім і не перелічуються члени суду. Акцент робиться на тому, що це офіційне зібрання, призначене для ведення неупереджених справ, пов'язаних із законом. До основного значення додаються ще два: 'сесія суду' та 'суддя або судді на цій сесії'.

Definition of court

1a: *the residence or establishment of a sovereign or similar dignitary*

b: *a sovereign's formal assembly of councillors and officers*

c: *the sovereign and officers and advisers who are the governing power*

d: *the family and retinue of a sovereign*

e: *a reception held by a sovereign*

(2): **MOTEL**

2a(1): *a manor house or large building surrounded by usually enclosed grounds*

b: *an open space enclosed wholly or partly by buildings or circum*

c: *a quadrangular space walled or marked off for playing one of various games with a ball (such as tennis, handball, or basketball)*

d: *a wide alley with only one opening onto a street*

3a: *an official assembly for the transaction of judicial business*

b: *a session of such a court*

c: *a place (such as a chamber) for the administration of justice*

d: *a judge or judges in session*

4a: *an assembly or board with legislative or administrative powers* [12].

Отже, бачається, що у словнику "Meriam-Webster Dictionary" наведене найбільш логічне, послідовне юридичне значення слова "**court**", яке містить наступні основні семи: 'official', 'assembly', 'judicial', 'business'; а також додаткові: 'session', 'judge'. Співвідношення метонімів подається у синхронічному аспекті: не зібрання людей виводиться від назви приміщення, як це було в історії мови, а навпаки – приміщення пов'язується із асамблеєю правового характеру.

У "Wictionary Free dictionary", який об'єднує тлумачення різних словників, знаходимо 11 дефініцій слова COURT в юридичному сенсі:

1. COURT, noun. Any official tribunal presided over by one or several judges in which legal issues and claims are heard and determined. The U.S. system is composed of federal courts and state courts.

2. COURT, noun. (social) The administration of law.

3. COURT, noun. An assembly (including one or more judges) to conduct judicial business.

4. COURT, noun. The hall, chamber, or place, where justice is administered.

5. COURT, noun. A room in which a lawcourt sits; "television cameras were admitted in the courtroom".

6. COURT, noun. The persons officially assembled under authority of law, at the appropriate time and place, for the administration of justice; an official assembly, legally met together for the transaction of judicial business; a judge or judges sitting for the hearing or trial of causes.

7. COURT, noun. A tribunal established for the administration of justice.

8. COURT, noun. A tribunal that is presided over by a magistrate or by one or more judges who administer justice according to the laws.

9. COURT, noun. The judge or judges; as distinguished from the counsel or jury, or both.

10. COURT, noun. The session of a judicial assembly.

11. COURT, noun. Any jurisdiction, civil, military, or ecclesiastical [13].

У цих дефініціях знаходимо лексеми-композиції "courtroom" та "lawcourt", які дозволяють розрізняти два значення лексеми "court" у контексті.

Як бачимо, у тлумаченнях використовуються синоніми, метоніми, родові поняття, метапоняття, вказівки на функції.

Найбільш прагматичне визначення, яке прямує до сутності юридичного терміну, знаходимо словнику юридичних термінів "Legal Dictionary":

Court n. 1) *the judge, as in "The court rules in favor of the plaintiff."* 2) *any official tribunal (court) presided over by a judge or judges in which legal issues and claims are heard and determined* [14]. Цікавим тут є. на нашу думку, використання

функціональних синонімів, подальше метонімічного перенесення, а саме синекдохи.

Не менш важливим для моделювання концепту як вузла когнітивної мережі є аналіз головного слова – імені концепту – у зворотному напрямку: від змісту до форми. Якщо етимологічний аналіз, виявлення внутрішньої форми йменування, історія розвитку нових значень допомагає реконструювати процес номінації у діахронічному аспекті, ономазіологічний аналіз в аспекті синхронії поширений у когнітивній лінгвістиці тому, що встановлює зв'язок мовних елементів з фактами реальної дійсності на певному етапі лінгвокультурного розвитку, виявляє особливості світосприйняття, світобачення і світорозуміння носіїв мови, що відображені у специфіці мовної картини світу.

Предметом дослідження при такому підході стають синоніми і перифрази на позначення певної семантики які було знайдено у відповідних словниках та тезаурусах.

Було виявлено описові звороти *legal trials, an assembly of persons for the administration of justice, a public official having authority to decide questions of law* та синоніми. Найчастішими з них, які наведені усіма словниками і нерідко використовуються при тлумаченні імені концепту, є наступні: *tribunal, judge, bar, bench, forum, adjudicator, jurist, justice, magistrate, law court, court of law*. Найближчими за значенням є лексеми *forum* та *tribunal*, хоча єдиної дефініції вони не мають: тлумачення різняться у загальних тлумачних та спеціалізованих юридичних словниках.

Так, наприклад, у “Meriam-Webster Dictionary” та “Meriam-Webster Thesaurus” слово **tribunal** тлумачиться як: ‘*a court or forum of justice*’. Таким чином з’являється логічно коло: *court* тлумачиться за допомогою слова *tribunal*, а *tribunal* – за допомогою слова *court* [15]. Але в “Legal Dictionary” знаходимо детальнішу інформацію, яка звуває значення слова *tribunal*: ‘*any court, judicial body or board which has quasi-judicial functions, such as a public utilities board which sets rates or a planning commission which can allow variances from zoning regulations*’. = «будь-який суд, судовий орган чи рада, які мають квазісудові функції, наприклад, рада комунальних послуг, яка встановлює тарифи, або комісія з планування, яка може допустити відхилення від правил зонування». Подібне дещо звуване значення наведено й для слова *forum*: ‘*a court which has jurisdiction to hold a trial of a particular lawsuit or petition*’. = «суд, який має юрисдикцію для розгляду конкретного позову чи клопотання.

Наступні синоніми – *judge, bar, bench, adjudicator, jurist, magistrate* – є метонімами (синекдохами або назвами за суміжністю) і актуалізують різні аспекти бачення суду – функціональні або атрибутивні: “*Judge*” як номінатив, за “*Legal Dictionary*”, має значення 1) *n. an official with the authority and responsibility to preside in a court, try lawsuits and make legal rulings*. = ‘посадова особа, яка має повноваження та відповідальність головувати в суді, розглядати позови та виносити судові рішення’. Далі зазначається: “*The word “court” often refers to the judge, as in the phrase “the court found the defendant at fault, “or “may it please the court, “when addressing the judge”*”. = «Слово «суд» часто відноситься до судді, як у фразі «суд визнав підсудного винним» або «нехай це задовольнить суд» під час звернення до судді».

Слово “**Bench**” має пряме, фізичне значення – “*the large, usually long and wide desk raised above the level of the rest*

of the courtroom, at which the judge or panel of judges sit” = ‘великий, зазвичай довгий і широкий стіл, піднятий над рівнем решти зали судового засідання, за яким засідає суддя або колегія суддів., але зазвичай його референтом виступає суддя і судді взагалі’. Але зазвичай його референтом є суддя або судді взагалі. Саме таке значення вказане першим у “*Legal Dictionary*”: «1) *general term for all judges, as in “the bench”, or for the particular judge or panel of judges, as in an order coming from the “bench”*». = ‘загальний термін для всіх суддів, як тих, що знаходяться за “bench”, або для конкретного судді чи колегії суддів, як у наказі, що виходить зі «судового столу».

Подібне перенесення назви з неживого об’єкту на людей – учасників судового процесу знаходимо у випадках використання слова “bar”. Але на першому етапі спостерігається метафоричне перенесення: огорожена частина судової зали порівнюється із баром.

“**Bar**” – “1) *collectively all attorneys, as “the bar”, which comes from the bar or railing which separates the general spectator area of the courtroom from the area reserved for judges, attorneys, parties and court officials. A party to a case or criminal defendant is “before the bar” when he/she is inside the railing*”. = 1. ‘разом усі адвокати, як «бар», слово походить від «стілки» або перил, що відокремлюють загальну зону для глядачів у залі суду від зони, зарезервованої для суддів, адвокатів, сторін та посадових осіб суду. Сторона справи або обвинувачений перебуває «перед баром», коли він/вона знаходиться всередині огорожі».

Наступні синоніми, власне кажучи, є синонімами синонімів слова “*court*”: “*Judges on appeals courts are usually called “justices”*’. = ‘суддів апелятивних судів зазвичай називають “justices”’.

Так само називають також Головного суддю, заступників суддів Верховного суду США, членів Федерального суду (*Chief Justice and Associate Justices of the U.S. Supreme Court, a member of a Federal Court*). Адекватний переклад тут важко зробити, тому що “*justices*” в цьому значенні також перекладається українською як «суддя».

Наступне слово, яке наводиться як синонім слова “*court*”, – “*jurist*”.

У Юридичному словнику зазначається: “*Jurist – although it means any attorney or legal scholar, jurist popularly refers to a judge*” = ‘хоча це означає будь-якого адвоката або вченого-правника, юристом зазвичай називає суддю’.

Слово “*Magistrate*” має більш широке значення у США, але вживається як синонім до слова “*court*” у всіх англосаксонських країнах.

“**Magistrate**” – “n. 1) *a generic term for any judge of a court, or anyone officially performing a judge’s functions*. 2) *in a few states, an officer of the court at the lowest level who hears small claims lawsuits, serves as a judge for charges of minor crimes and/or conducts preliminary hearings in criminal cases to determine if there is enough evidence presented by the prosecution to hold the accused for trial*. 3) *in federal courts, an official who conducts routine hearings assigned by the federal judges, including preliminary hearings in criminal cases*”. = 1) ‘загальне поняття для будь-якого судді суду або особи, яка офіційно виконує функції судді’. 2) ‘у кількох штатах службовець суду найнижчого рівня, який розглядає позови про дрібні позови, служить суддею з обвинувачення у незначних злочинах та/або проводить попередні слухання у кримінальних справах, щоб визначити,

чи є достатньо доказів, представлених судом. прокуратури для притягнення обвинуваченого до судового розгляду». 3) у федеральних судах – посадова особа, яка проводить планові слухання, призначені федеральними суддями, у тому числі попередні слухання у кримінальних справах».

Наступний синонім наводиться усіма тезаурусами, але чомусь відсутній в Юридичному словнику:

“Adjudicator” – “a person who impartially decides or resolves a dispute or controversy” = ‘особа, яка неупереджено вирішує або вирішує спір чи суперечку’. Цю професію можна назвати «незалежний суддя», або «арбітражний суддя», якщо спиратися на приклад, наведений словником: “Since they seemed to be in a hopeless stalemate, both labour and management agreed to use an independent adjudicator to decide the terms of the contract”.

Ще одне значення цього слова, зафіксоване тезаурусом: «2 a public official having authority to decide questions of law” = ‘державна посадова особа, яка має повноваження вирішувати питання права’.

Останні з найчастотніших синонімів у цьому значенні можна вважати історизмами, принаймні, у США, які вживаються за традицією Це словосполучення “court of law” та слова “chancery”, “equity”.

Відповідно до англійського загального права та в деяких штатах «Court of law” (‘суд закону’) був судом, який розглядав лише позови, в яких вимагалися відшкодування збитків, і був протиставлений “court of equity” (‘суду справедливості’), який міг надавати спеціальні засоби правового захисту. Ця відмінність зникла, і кожен суд (за винятком федеральних судів про банкрутство) є судом закону’.

«Chancery” в Юридичному словнику “Legal Dictionary”, виданому у США, тлумачиться наступним чином: “a court that can order acts performed. Today chancery courts are merged with law courts in most states”. = ‘канцелярія’, ‘суд, який може наказати вчинити дії. Сьогодні канцелярські суди об’єднані з судами більшості штатів’. Тому лексема «chancery» поступово виходить із вжитку у США, але залишається поширеною серед англійців.

Наступний етап нашого дослідження – аналіз асоціацій – виявив активність цієї лексеми у використанні носіями англійської мови

Відомо, що асоціативні зв’язки слова об’єктивують рефлекторні тимчасові зв’язки відчуттів, почуттів, образів, понять з їхніми позначеннями у ментальному лексиконі носіїв мови, тому їх аналіз допомагає моделювати когнітивну мережу окремих індивідів та етнос відомості взагалі.

Для аналізу асоціативних характеристик ключового слова концепту COURT нами був використаний one-line словник “Word Associations” [16].

Нами було обрано 50 найчастотніших реакцій на стимул “court”:

Chancery ‘канцелярія’, Tennis, Plaintiff ‘позивач’, Defendant ‘відповідач’, Jurisdiction ‘юрисдикція’, Magistrate ‘магістрат’, Favor ‘прихильність’, Claimant ‘позивач’, Bankruptcy ‘банкрутство’, Suitor ‘залицяльник’, Ruling ‘постанова’, Appeal ‘звернення’, Remedy ‘засіб’, Divorce ‘розлучення’, Controversy ‘полеміка’, Injunction ‘наказ, судова заборона’, Arbitration ‘арбітраж’, Judge ‘суддя’, Justice ‘справедливість’, Judiciary ‘судова влада’, Writ ‘повістка’, Swain ‘Свейн, залицяльник’, Sentencing ‘винесення вироку’, Flattery ‘лестивість’,

Verdict, Litigation ‘судовий процес’, Infringement ‘порушення’, Circuit ‘округ’, Statute ‘статут, закон’, Tribunal, Superior ‘вищий’, Judges ‘судді’, Favour ‘прихильність’, Precedent ‘прецедент’, Lawsuit ‘позов’, ‘судовий процес’, ‘судочинство’, Pompey Помпей (Шекспір), Prosecutor ‘прокурор’, Legality ‘законність’, Jester ‘шут’ (Шекспір), Amendment ‘поправка’, Retention ‘утримання’, Judgement ‘судове рішення’, Libel ‘наклеп’, Defamation ‘наклеп’, Decision ‘рішення’, Exchequer ‘казначейство’, Jury ‘журі присяжних’, Bail ‘застава’, Juror ‘присяжний’, Prosecution ‘обвинувачення’

Хоча респондентам не повідомляли, яке значення мається на увазі, більшість реакцій – 88 % – було пов’язане саме із значенням ‘суд’ (реакцій, пов’язаних з іншими темами, нами підкреслено).

Відповіді розкривали уявлення респондентів суду у різних аспектах. 26 % усіх асоціацій співпали з синонімами, зафіксованими в інших словниках: Chancery, Jurisdiction, Magistrate, Arbitration, Judge (Judges), Justice, Judiciary, Litigation, Statute, Tribunal, Exchequer, Lawsuit.

24 % відповідей називали учасників, або частини судового процесу:

Plaintiff, Defendant, Claimant, Ruling, Appeal, Controversy, Writ, Sentencing, Verdict, Prosecutor, Bail, Precedent.

Особливу увагу треба звернути на останню названу асоціацію. Прецедент – одне з ключових понять англосаксонської системи судочинства. Англійське право спирається на прецедент, сукупність попередніх рішень за аналогічними справами, і виносить подібне рішення.

Знаменними є культурно обумовлені асоціації: Pompey – Помпей (Шекспір) і Jester – блазень (Шекспір), які пов’язані з відомою п’єсою Вільяма Шекспіра «Міра за міру» (“Measure for Measure”), де одним з головних героїв є суддя. Історія, описана Шекспіром, розглядає сутність трьох понять: влади, правосуддя і прощення, і вчить залишатися вірним основним моральним орієнтирам, як не примушували б обставини вчинити інакше. Вбачається, що такі реакції свідчать про «змонтованість» концепту COURT до загальної лінгвокультурної системи англійців.

Наше спостереження відповідає загальній проблемі взаємозв’язку закону та культури, якій присвячено глибокий огляд Тамар Франкель і Томаша Брауна [17], в якому вони обґрунтовують думку про схожість цих сфер людського буття: і закон, і культура нав’язують кожній людині і суспільству взагалі певні правила поведінки. Відкритими залишаються питання, у чому полягає розбіжність в ініціюванні, виконанні цих правил та ступінь їх прийняття тими, до кого їх застосують.

Знаменно, що проведений нами аналіз вербальних асоціацій містить певну підказку для відповіді на ці питання: не випадково, на нашу думку, найбільш поширеними реакціями на стимул “court” були слова, пов’язані нібито з різними сферами життя: Chancery та Tennis. В англосаксонській системі судочинства, як і у спорті, головним є поєднання захищеної законом свободи волі особистості з осяяними традиціями. Саме ідея унормованого змагання, суперництва об’єднує ці сфери буття носія англосаксонської лінгвоментальності.

Висновки. Проведене на даному етапі моделювання концепту як «вузла» когнітивної мережі, крім виявлення позамовного тла (головних рис англосаксонського менталітету, таких, зокрема, як: стабільність, безумовне підкорення звичаям

і правилам, відчуття особистої свободи, яке спирається на суспільну дисципліну, незалежність, освіченість, гідність, чесність, такт, вишуканість манер, ввічливість, вміння керувати і підкорятися, наполегливість у досягненні мети, демократичність; особливостей англосаксонської правової системи, в якій головну роль відіграє саме суд) включало декілька лінгвістичних процедур: 1) аналіз етимології «імені концепту» – лексеми “court”; 2) семасіологічний аналіз слова “court”; 3) онемасіологічний аналіз юридичних ЛСВ слова “court”; 4) аналіз асоціативних зв'язків лексеми “court”.

Підводячи підсумки вважаємо можливим стверджувати, що слово “court” праїндоевропейського походження, запозичене староанглійською мовою зі старофранцузької, куди прийшло з латини, але, не зважаючи на довгу історію й розвинений полісемантизм, зберегло у всіх своїх значеннях і в системі синонімів експліцитні або імпліцитні семи «відгородженість території», «людей, об'єднаних спільною діяльністю». Порядок розташування ЛСВ у лексикографічних статтях, їх диференціація і тлумачення відбивають не лише історію слова, але й світобачення лексикографів. Система синонімів ЛСВ “court” з правовим значенням заснована переважно на метонімії і виявляє конкретні образи, закріплені в англосаксонській ментальності. Аналіз асоціативних реакцій на ім'я концепту виявив значущість для англосаксонського менталітету правового простору, його тісний зв'язок з культурою і спортом. Вбачається, що підґрунтям для такого об'єднання є такі глибинні риси етнокультурної свідомості, як схильність до змагань при виконанні певних правил, збереження особистісної свободи і наявності спостерігачів.

Це припущення вимагає додаткового дослідження, якому ми плануємо присвятити наступну статтю.

Література:

1. Возняк Тарас. Англосаксонські геополітичні тренди і війна в Україні. *Українська правда*. [Електронний ресурс]. URL: www.ji.lviv.ua/
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
3. Макаренко Е. М. Ментальність і формування політичної культури нації (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2000. 16 с. ;
4. Колотило М. О. Ментальність і менталітет: онтологічний статус та антропологічні виміри. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: Науково-практичний журнал. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 15. С. 66–69.
5. Fox K. *Watching the English: The Hidden Rules of English behaviour*. Hodder, 2005. 157 p.
6. Джерела права англо-американської правової сім'ї. [Електронний ресурс]. URL: <http://uristinfo.net/>
7. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>
8. Полюжин М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості. *Проблеми романо-германської філології*: Зб. наук. праць. Ужгород : Ліра, 2005. С. 5–20.
9. Oxford Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
10. Cambridge English Dictionary. URL: <http://www.dictionary.cambridge.org/>

11. Collins COBUILD Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com/>
12. Meriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com>
13. Wictionary Free dictionary. URL: <https://www.wictionary.org>
14. Legal Dictionary. URL: <https://dictionary.law.com/>
15. Meriam-Webster Thesaurus. URL: <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/>
16. Word Associations. URL: <https://wordassociations.net/>
17. Frankel Tamar, Braun Tomasz, Law and Culture. URL: <https://www.bu.edu/bulawreview/2021/12/30/law-and-culture/>

Adamova H., Bardina N. The concept COURT in the Anglo-Saxon linguo-mentality

Summary. The article is dedicated to the modeling of the concept of COURT in the system of Anglo-Saxon linguo-mentality. By the Anglo-Saxon world we mean countries that were once part of the British Empire and which are still united by language, similar stereotypes of consciousness (such as thinking, psycho-emotional patterns and typical social behaviors), political culture and judicial traditions. The special role and the structure of the court in the Anglo-Saxon legal system translate the lexeme “court” into the rank of a concept (or a keyword) which can be explained only in connection with the specifics of the Anglo-Saxon linguistic mentality. The research procedure of cognitive modeling involves an interdisciplinary space – an entry into the realm of *legal linguistics*, a new linguistic direction that is not yet sufficiently developed in Ukrainian science. Our work is the first attempt in Ukrainian linguistics to model the concept of COURT in the system of Anglo-Saxon linguistic mentality. This is the first of two articles written by us on this topic, and it is aimed at modeling of the concept as a node of a cognitive linguo-culturological system based on lexicographic material. At the first stage of the research, based on the analysis of special literature, we discovered the main features of the Anglo-Saxon mentality, which is unconscious but sets the foundation for the Anglo-Saxon national character – such as stability, unconditional obedience to customs and rules, a sense of personal freedom based on social discipline, independence, education, dignity, honesty, tact, politeness, the ability to lead and obey, persistence in achieving a goal, and democracy. The peculiarities of the mentality correspond to the peculiarities of the Anglo-Saxon legal system: these are not predetermined laws, but rather what the trial will lead to. Courts not only apply, but also create legal norms. Modeling of the concept, in addition to the detection of the extralinguistic background, included several linguistic procedures: 1) analysis of the etymology of the name of the concept, i.e., lexeme “court”; 2) semasiological analysis of the word “court”; 3) onomasiological analysis of legal LSVs of the word “court”; 4) analysis of associative links of the lexeme “court”. The conducted analysis made it possible, in particular, to assert the significance of the legal space for the Anglo-Saxon mentality and its close connection with culture and sports. It can be seen that the basis for this connection are such profound features of ethno-cultural consciousness as a propensity to compete by certain established rules, preservation of personal freedom, and the presence of observers.

Key words: concept, Anglo-Saxon linguo-mentality, cognitive linguistics, legal linguistics, English language.

*Весоловський О. В.,**асистент кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника**Петришак Б. Я.,**старший викладач кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

НЕОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В МОВІ НІМЕЦЬКОЇ РЕКЛАМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню використання неологізмів у рекламних повідомленнях в німецькому сегменті комунікаційного простору. У статті неологізми трактуються як нові слова або нове значення існуючих слів, які набувають популярності та розповсюдження в мовленні певної групи людей чи в певній сфері.

Автори розглядають роль неологічної лексики в створенні унікального стилю та образу бренду, висвітлюють функції нових слів у сприйнятті споживачами. Загальна мета та завдання статті спрямовані на розширення розуміння важливості та впливу неологічної лексики в мові німецької реклами на комунікаційний процес та споживачів.

Стаття також розкриває вплив неологізмів на формування емоційних асоціацій та наводить приклади їхнього успішного застосування в рекламних кампаніях. Загальний контекст статті сприяє розумінню того, як неологічна лексика в німецькій рекламі стає ключовим елементом для вираження інноваційності та ефективної взаємодії з цільовою аудиторією.

У статті проаналізовано створення нових слів та їхнє використання в текстах німецької реклами з метою виявлення основних тенденцій та характеристик цього явища. Встановлено, що іменники-неологізми та прикметники-неологізми утворюються в сучасній німецькій рекламі здебільшого з основ німецьких та англійських коренів. Інша група неологізмів, що трапляються в текстах німецької реклами, представлена дієсловами, що утворені від англійських основ, але функціонують за правилами німецької граматики.

Автори статті визначили роль новотворів у створенні враження новизни, формуванні унікального стилю та викликанні емоцій у споживачів. У статті виокремлено дві основні функції неологізмів у текстах реклами: створення емоційного захоплення та формування асоціацій та образів. Розглянуто зв'язок між використанням нових слів та сприйняттям рекламної інформації, а також виявленням успішних прикладів їхнього застосування.

Ключові слова: неологізм, німецька мова, рекламний текст, слоган, функції неологічної лексики.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному суспільстві, де конкуренція в бізнесі вимагає не лише інноваційних продуктів, але й оригінального підходу до їх просування, мова реклами стає важливим інструментом формування образу бренду та привертання уваги споживачів. Серед різноманітних прийомів, що дозволяють рекламі виділятися, неологічна лексика виявляється особливою сферою творчості та експериментів. Неологізми – це нові слова або нове

значення теперішніх слів, які набувають популярності та розповсюдження в мовленні певної групи людей чи в певній сфері.

У мові німецької реклами це явище набуває особливого розвитку, оскільки тут мова виступає не лише як комунікаційний інструмент, але і як творчий елемент, який дозволяє створювати унікальний стиль та образ бренду. Створення неологізмів у мові реклами є своєрідним експериментом, який дозволяє виражати ідеї та концепції більш точно та ефективно. Тут слова стають не лише носіями інформації, а й засобом вираження емоцій, створення асоціацій та викликання інтересу.

Неологізми в мові німецької реклами виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони створюють враження новизни, що особливо важливо в умовах швидкого темпу технологічного розвитку. Слова, які звучать інноваційно, допомагають брендам асоціювати себе з передовими технологіями та прогресивністю. По-друге, неологічна лексика дозволяє вирізнитися серед інших брендів, створюючи унікальний стиль та мовний образ. Такий особливий підхід до мови робить рекламу запам'ятовуваною та впізнаваною.

Неологічна лексика в мові реклами має значний вплив на споживачів. Це дозволяє не лише створювати позитивні асоціації з брендом, але й викликати емоційну реакцію у реципієнтів. Слова, які переосмислюються чи створюються спеціально для певної кампанії, викликають цікавість та відчуття унікальності.

Отже, неологічна лексика в мові німецької реклами є не лише інструментом для передачі інформації, але і творчим ресурсом, який дозволяє брендам висловлювати свою унікальність та привертати увагу споживачів. Це мовне явище визначає як комунікаційні стратегії, так й формує стилістику та ідентичність брендів в сучасному рекламному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Інтерес до дослідження рекламних текстів зростає серед науковців, які вивчають рекламу як культурне, національне, психологічне, соціально-економічне та лінгвістичне явище. Зокрема, особливості рекламного дискурсу та рекламних текстів на прикладі різних мов досліджували такі науковці, як Т. Безугла [1], К. Мачульська [2], І. Баранцова [3]. Стратегії перекладу слоганів німецькомовних рекламних текстів українською мовою розглянуто у статті А. Горещької та О. Туришевої [4]. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту досліджено у монографії О. Арешенкової [5]. Конструювання дискурсивних практик споживання комерційною рекламою в сучасному українському суспільстві представлено у роботі О. Герус [6].

Серед німецьких науковців, які досліджували рекламний дискурс в його різноманітних аспектах можна виокремити роботи Ф. Лідке [7], К. Гофманн [8], К. Рот [9], Р. Ліппа [10], А. Букгардт [11].

З огляду на те, що рекламні тексти з'являються з появою нового продукту або послуги, продуценти таких текстів вишукують нові мовні способи привернення уваги споживачів, тому тексти реклами завжди знаходяться у полі зору лінгвістів.

Мета статті полягає в аналізі використання новотворів у текстах реклами в німецькому медіапросторі та в розкритті ролі неологізмів у формуванні унікального стилю та образу бренду, а також у висвітленні їхнього впливу на сприйняття споживачами. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити феномен неологічної лексики в рекламі, вивчити функції неологічної лексики в рекламних текстах, а також проаналізувати вплив неологізмів на споживачів та бренди.

Виклад основного матеріалу. Сфера реклами найбільш чутлива до появи нових явищ і нових об'єктів у навколишній дійсності, що створюють передумови для виникнення нової мови. На думку дослідників, сучасна споживча культура неможлива без реклами [7; 10; 11]. Прагнучи йти в ногу з часом і відповідати сучасним уявленням про життя, продуценти рекламних текстів дуже творчо використовують мову.

Реклама має унікальний і творчий характер і чинить сильний вплив на суспільство, яке, зі свого боку, впливає на всю загальну писемну мову сучасності, змушуючи її реагувати на все нове. Пластичність і гнучкість рекламної термінології часто є джерелом оказіональних слів, породжуючи неологізми та появу ігрових елементів у рекламних текстах [8]. Поняття «неологізм» – це загальний термін для всіх видів неологічної лексики [6].

На думку Т.Безуглої, «завдяки вживанню стилістичних засобів у рекламі продуцент тексту, з одного боку, створює у потенційного споживача позитивне враження про якості товару або послуги, а з іншого боку, сприяє дискурсивній актуалізації імплікатур, що теж підсилює прихований вплив на споживача і спонукає його до придбання товару / послуги» [12, с. 34].

Більшість неологізмів у рекламі використовують для характеристики рекламованого товару, для підкреслення його особливо привабливих характеристик з метою привернення уваги потенційних покупців. Стратегії, орієнтовані на впровадження неологізмів, можуть бути використані для просування товарів і послуг, спеціально розрахованих на успішну молодіжну аудиторію.

Неологізми, як творчий елемент мови, посідають важливе місце в рекламному викладі, особливо в контексті німецького медіа-простору. Цей феномен відкриває перед рекламодавцями та мовними стратегіями безмежні можливості для створення унікальних та запам'ятовуваних повідомлень. Використання неологізмів дозволяє рекламі підкреслити свій відгук до сучасних тенденцій та технологічного прогресу. Слова, створені або переосмислені для конкретної кампанії, надають рекламі актуальності.

Неологічна лексика в німецькій рекламі виступає як засіб формування унікального мовного стилю. Ці нові слова не лише привертають увагу, але і визначають ідентичність бренду через індивідуальний лексичний відтінок.

До функцій неологічної лексики в німецькій рекламі належать:

1. Створення емоційного захоплення: нові слова часто викликають позитивні емоції та цікавість у споживачів. Вони

слугують інструментом для створення унікального емоційного враження від продукту чи послуги.

2. Формування асоціацій та образів: неологізми в рекламі можуть бути вдало використані для створення конкретних асоціацій та образів, які сприяють утриманню у свідомості споживача.

Основною ознакою вдалого неологізму, що трапляється в рекламному тексті, є запам'ятовуваність, адже високий рівень творчості у використанні мовних нових слів відкриває можливість для створення рекламних кампаній, які не лише привертають увагу, але й залишаються у пам'яті споживачів.

Слід зазначити, що розвиток феномену неологічної лексики в німецькій рекламі прогнозується в напрямку більшої креативності та інтеграції зі змінами у суспільстві та технологічному прогресі. Неологічна лексика в німецькій рекламі відіграє ключову роль у формуванні ефективного комунікаційного інструменту, який сприяє не тільки підвищенню уваги до рекламних повідомлень, але і створенню унікального мовного образу брендів.

Мова і стиль реклами має свої особливості, які можна протиставити іншим мовним сферам, тому умови для використання нових слів у рекламних текстах мають свою специфіку, зокрема й у німецькій мові. Лінгвісти вважають, що введення нових слів у рекламні тексти ґрунтується на прийомах роз'єднання та модалізації, і що нові слова найчастіше з'являються в тексті у функції реми, посідаючи фінальну позицію на тлі семантично пов'язаних слів [4; 12], наприклад, у слогані “*Mitmachen und Gewinne abbassieren*” – «*Грайте та підраховуйте виручку*».

Використання неологізмів залежить від лінгвістичних і стилістичних особливостей рекламного тексту, тому «використання віршованих форм у поєднанні з трюковим стилем, а також засоби посилення звукової виразності: звуконаслідування, асонанс, дисонанс, мовна гра» [2] є характерним для неологізмів, які трапляються в рекламі одягу, косметики та продуктів харчування. Наприклад, у рекламі “Duplo” продуценти тексту використали неологізм “*Diplomatie*” для сюжету про те, що шоколадка допоможе у виборі партнера. Цього слова не існує в німецькій мові, але за звучанням воно схоже на “*Diplomatie*” – «дипломатія». Біржа партнерів *Parship* використовує рекламний слоган “*ich parshippe jetzt*”, який перекладається як «шукаю партнера зараз». Неологізм *parsippen* був створений шляхом додавання німецького дієслівного закінчення *-en* до англійського слова *partnership* «партнерство».

Дієслово “*kekstesten*” у рекламі Nescafe перекладається як «пробувати каву з печивом». Іноді неологізми містять у собі слова, що належать до «елітної групи» [10, с. 23], які надають «шику» продукту: “*aprilfrisch*” – «квітнева свіжість», “*hauchzart*” – «ніжний, найтонший».

За визначенням дослідників реклами, неологізми, так звані «новомодні слова», є одним із найпоширеніших способів додання лексиці рекламованої продукції яскравості та життєвої сили [11], наприклад: “*parentief*” – «проникає глибоко в пори» (*Clerasil*), “*tabakwürzig*” – «тютюн як прянощі». Вони відрізняються від індивідуально-авторських слів, тобто «оказіоналізмів». Наприклад, *Zahnpasta* (зубна паста) замінюється на “*Zahncreme*” – «зубна паста/крем».

Загалом, для німецьких неологізмів, що трапляються в рекламних текстах, характерне поєднання двох слів:

• “*Wir sorgen für den Frischekick zwischendurch*” (реклама жувальної гумки);

- “Die Zuckerseiten Österreichs” (реклама печива);
- “Ein knusperleichter Genuss aus feinen Waffelröllchen ...” (реклама шоколаду);

- “Tiefenwirksame Reinigung” (реклама косметики).

Наведені приклади є типовими словосполученнями, які утворюють нове слово. Неологізми *Frischekick* та *Zuckerseiten* складаються з двох іменників. Зі свого боку, неологізми *Knusperleicht* і *tiefenwirksam* складаються з двох прикметників. У поєднанні вони об’єднують обидва значення в одному слові.

Окрім того, для неологізмів німецьких рекламних текстів притаманне вживання запозичених слів:

- “Deutschland bank neu” (comdirect);
- “Das kann nur das Verwöhnaroma” (Jacobs).

У текстах рекламно-інформаційних жанрів okazionalizmi та неологізми мають багатофункціональний статус. Використання неологізмів, які є запозиченими, зумовлене панівними в суспільстві тенденціями, їхнє вживання формує образ адресата щодо країни, мова якої є матеріалом для новоутворення. Новизна, незвичні звуки, «орфографія, ідеографічні символи, елементи інтертекстуальності та алюзії, втілені в неологічній лексиці, апелюють до емоцій адресата і змушують його мимоволі зупинити свій погляд на рекламному тексті» [10]. Нині використання неологізмів є одним із найпоширеніших прийомів при створенні реклами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Неологізми в текстах сучасної німецької реклами представлені іменниками та прикметниками, що утворюються здебільшого з основ німецьких та англійських коренів, а також дієсловами, які утворені від англійських основ, але функціонують за правилами німецької граматики. Основними функціями неологізмів у текстах німецької реклами є створення емоційного захоплення та формування асоціацій та образів.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні функціонування німецьких неологізмів у медійному дискурсі.

Література:

1. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: Полікодовий лінгвопрагматичний підхід : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 304 с.
2. Мачульська К. Я. Лінгвопрагматика комерційних гасел в англійськомовному інтернет-дискурсі реклами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2020. 294 с.
3. Баранцова І. О. Особливості перекладу англійськомовних рекламних текстів. *Perspective directions for the development of science and practice* : праці XX міжнар. наук.-практ. конф., Афіни, Греція, 08-09 червня 2020. С. 125–127.
4. Горещька А. С., Туришева О. О. Стратегії перекладу слоганів німецькомовних рекламних текстів українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 99–103.
5. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту : монографія. Кривий Ріг, 2018. 176 с.

6. Герус О. І. Конструювання дискурсивних практик споживання комерційною рекламою в сучасному українському суспільстві : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Київ, 2015. 22 с.
7. Liedtke Frank. Sprachliche Kreativität in der deutschen Werbesprache. Peter Lang, 2006.
8. Hofmann Christiane. Neologismen in der deutschen Werbesprache. GRIN Verlag, 2014.
9. Roth Kersten Sven. Werbung als Textsorte: Zur sprachlichen Form von Werbetexten. Gunter Narr Verlag, 2008.
10. Lippa Renate. Werbung – Sprache und Image der Produkte. Narr Francke Attempto Verlag, 2011.
11. Burkhardt Angelika. Sprache der Werbung: Eine linguistische Analyse moderner Werbetexte. Peter Lang, 2012.
12. Безугла Т. А. Лінгвопрагматичні та стилістичні властивості рекламного дискурсу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1052, Вип. 74. С. 31-36.

Vesolovskiy O., Petryshak B. Neologisms in the language of German advertising

Summary. The article is devoted to the study of the use of neologisms in advertising messages in the German segment of the communication space. In the article, neologisms are interpreted as new words or new meanings of existing words that become popular and widespread in the speech of a certain group of people or in a certain field.

The authors examine the role of neologisms in creating a unique style and brand image, highlight the functions of new words in consumer perception. The overall goal and objectives of the article are aimed at expanding the understanding of the importance and influence of neologic vocabulary in the language of German advertising on the communication process and consumers.

The article also reveals the impact of neologisms on the formation of emotional associations and provides examples of their successful use in advertising campaigns. The general context of the article contributes to the understanding of how neologic vocabulary in German advertising is becoming a key element for expressing innovation and effective interaction with the target audience.

The article analyzes the creation of new words and their use in German advertising texts in order to identify the main trends and characteristics of this phenomenon. It has been found that neologisms and neologism adjectives are formed in modern German advertising mainly from the bases of German and English roots. Another group of neologisms found in German advertising texts is represented by verbs derived from English stems but functioning according to the rules of German grammar.

The authors of the article define the role of neologisms in creating the impression of novelty, forming a unique style and evoking emotions in consumers. The article identifies two main functions of neologisms in advertising texts: creating emotional excitement and forming associations and images. The relationship between the use of new words and the perception of advertising information is considered, as well as the identification of successful examples of their use.

Key words: neologism, German language, advertising text, slogan, functions of neologic vocabulary.

*Вінтонів М. О.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Бойко М. І.,
доктор філософії,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Горохова Т. О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Анотація. У статті схарактеризовано один із важливих шарів поповнення лексичної системи української мови початку XXI століття. Функціонування фемінітивів в українській мові має тривалу історію вивчення в мовознавчій науці. Швидке й постійне оновлення корпусу феміної лексики та термінології переконливо відображає динаміку суспільно-політичного, соціально-економічного, наукового, технічного, побутового, ментально-когнітивного розвитку як української, так і світової спільноти. Об'єктом дослідження є фемінітиви, що функціонують в українськомовному молодіжному середовищі. Предмет дослідження – шляхи поповнення фемінітивів, їхні структурні й функційно-стилістичні характеристики. Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування фемінітивів в українськомовному просторі. Мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) висвітлити загальні теоретичні засади вивчення фемінітивів; 2) виявити чинники й причини виникнення та поширення фемінітивів в українській мові; 3) з'ясувати функційно-стилістичні особливості їх вживання в молодіжному середовищі. Мета та завдання дослідження визначили вибір таких методів: загальнонаукових – аналізу, синтезу, індукції, дедукції; лінгвістичних – метод суцільної вибірки, контекстуальний аналіз, структурно-словотвірний аналіз, кількісні підрахунки. Виняткової уваги потребує комплексне вивчення фемінітивів у сучасному молодіжному середовищі, оскільки молодь визначатиме мовну ситуацію в майбутньому. Джерельною базою дослідження є показники цільового анкетування, проведеного авторами в червні 2023 року; українськомовні тексти соціальних мереж та електронних засобів масової комунікації. Отримані дані дають підстави для висновку, що сьогодні менше половини українськомовних респондентів використовує в повсякденному спілкуванні фемінітиви, однак засвідчено тенденцію до розширення функціональної сфери фемінітивів у молодіжному середовищі. Матеріали статті можуть бути використані під час вивчення курсів сучасної української мови, соціолінгвістики; у підготовці спецкурсів та спецсеминарів, кваліфікаційних робіт, під час напи-

сання підручників, навчальних посібників, а також у лексикографічній практиці тощо.

Ключові слова: тенденції розвитку української мови, динаміка в мові, фемінітив, функціонування фемінітивів, українськомовний простір.

Постановка проблеми. Питання номінації жінок у різні історичні періоди, типології засобів і способів їхнього творення тривалий час перебувають у полі зору лінгвістів. Фемінітивний підсистемі сучасної української літературної мови притаманні активні процеси динаміки на різних мовних рівнях, зумовлені розширенням упродовж останніх десятиліть семантичних розрядів фемінітивів у таких сферах діяльності, як навчально-освітня, науково-дослідна, літературно-творча, культурологічна, мистецька, спортивна, туристична, соціальна, правова, економічна, військова, дипломатична тощо.

Фемінітивна підсистема формувалася впродовж усієї історії розвитку української мови та стала відбиттям багатьох власних діахронних і синхронних лінгвальних явищ. Однак під впливом змін у чинній редакції Українського правопису (2019 року) [1], яка розширила сферу формування іменників на позначення осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду, в українському інформаційному просторі істотно активізувалися процеси творення і використання фемінітивів. Однак, незважаючи на ґрунтовні напрацювання, у цій царині мовознавства ще залишаються недослідженими окремі важливі сегменти, без яких важко буде здійснювати майбутні комплексні описи сучасного українського лексику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття українські вчені активно досліджують процеси кількісного і якісного оновлення та збагачення словникового складу різних стилів національної мови. Функціонування фемінітивів в українській мові має тривалу й неперервну історію вивчення в мовознавчій науці. На сьогодні підготовлено низку розвідок, що стосуються переважно синхронного вивчення фемінітивів та охоплюють письмовий матеріал різних історичних

періодів: староукраїнського, нового українського, сучасного українського. Передусім заслуговують на увагу праці таких українських лінгвістів, як: К. Городенська [2], С. Карпіловська [3], О. Стишов [4], М. Брус [5], О. Тараненко [6], А. Архангельська [7] та інших.

Грунтовною є монографія М. Брус «Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування» [5], у якій досліджено фемінітиви давньоукраїнської, староукраїнської, нової і сучасної української мови, відзначено їхні лексико-семантичні, структурно-словотвірні та функціонально-стилістичні ознаки, статичні й динамічні явища на кожному історичному етапі, встановлено закономірності розвитку фемінітивної підсистеми української літературної мови. На думку М. Брус, категорія жіночності є виразником не лише власне лінгвального феномену, а й втіленням багатьох лінгвокультурологічних явищ [5; 6].

Комплексно схарактеризовано стимули та чинники новітньої фемінізації назв осіб жіночої статі в контексті загальних процесів мовної та соціальної динаміки сьогодення в монографії А. Архангельської «Femina cognita. Українська жінка в слові й словнику». Дослідниця вперше в українському мовознавстві визначила словотвірну зорієнтованість фемінізації в теорії номінації, встановила національну специфіку оновлення системи похідних фемінативів та їх лінгвістичний статус [7]. Також А. Архангельська у своєму дослідженні «До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність» не лише окреслила лінгвістичний статус процесу словотвірної фемінізації в українській граматиці в період українізації 20–30-х років ХХ ст., а й комплексно проаналізувала специфіку словотвірної фемінізації в граматиках кінця ХХ–початку ХХІ ст. [8].

Грунтовне вивчення наукової літератури дає всі підстави стверджувати, що в описі фемінітивів накопичено значний теоретичний і практичний матеріал, а також переконливо засвідчує актуальність цієї тематики. Однак огляд відомих сьогодні наукових праць виявив відсутність спеціального комплексного дослідження функціонування фемінітивів в українськомовному середовищі та молодіжному зокрема. Тому на сучасному етапі проблематика, пов'язана з виникненням, становленням, унормуванням фемінітивів, постає як одна з найбільш пріоритетних для мовознавців.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування фемінітивів в українськомовному просторі. Мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) висвітлити загальні теоретичні засади вивчення фемінітивів; 2) виявити чинники й причини виникнення та поширення фемінітивів в українській мові; 3) з'ясувати функційно-стилістичні особливості їх вживання в молодіжному середовищі.

Мета та завдання дослідження визначили вибір таких загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Використано низку лінгвістичних методів, зокрема такі: метод суцільної вибірки – для виокремлення фемінітивів в українськомовному сегменті та їх подальшого вивчення; контекстуальний аналіз – для виявлення нейтрального та стилістично маркованого значення фемінітивів і особливостей їх функціонування; структурно-словотвірний аналіз – для студіювання продуктивних способів словотворення, джерел формування нових словотвірних засобів; кількісні підрахунки – для систематизації та узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. З розвитком суспільства і трансформацією вектора ментальності сучасними мовознавцями констатовано формування упродовж останніх десятиліть ХХ ст. феміністичної (гендерної) лінгвістики з метою вже системного усунення (ослаблення) виявів мовної дискримінації жінки.

Варто акцентувати, що особливій увазі на початку ХХІ століття потребує складна взаємодія національно-мовного (прагнення до обмежень наслідків іншомовних впливів на структуру української мови й розширення наявності її питомих, органічних елементів) та соціально-мовного (прагнення до очищення словникового складу української мови від мовних залишків радянського минулого). Іменники на позначення осіб жіночої статі формують окрему номінативну підсистему української мови. Однак, попри ґрунтовні напрацювання, терміни *фемінізація*, *фемінітив* та їхні численні похідні форми увійшли в метамову української лінгвістики лише із останньої третини ХХ століття. Сьогодні більшість українських дослідників наголошує на розв'язанні проблем, пов'язаних зі специфікою процесу фемінізації в українськомовному просторі. На думку українського мовознавця О. Тараненка, *фемінітиви* – підсистема морфологічних одиниць, чітко окреслених граматичним жіночим родом, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду. Інтенсифікацію творення й уживання таких одиниць спричинено низкою чинників: значно ширшим опануванням жінками суто «чоловічих» царин діяльності, а також зростанням в українському соціумі під впливом Заходу ідей фемінізму, спрямованих, зокрема, і на подолання «мовної дискримінації жінки» [6, с. 23].

У «Словнику гендерних термінів» З. Шевченко *фемінітиви* потрактовано як слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду: *льотчик* – *льотчиця*, *письменник* – *письменниця*, *професор* – *професорка*, *директор* – *директриса* тощо [9, с. 255]. Згідно з концепцією З. Шевченко, сучасні мовні норми призводять до дискримінації жінок і завищення значущості чоловіків, у той час як завдання фемінітивів – відновити гендерну рівність [9, с. 256].

Українська дослідниця М. Навальна переконана, що фемінітиви української мови умовно можна об'єднати у дві групи: до першої належать ті, що нині сприймають як усталені й затвержені мовною практикою одиниці, вони збереглися з часу праслов'янської єдності та давньоукраїнського й староукраїнського періодів; другу формують новітні номінації, їхнє виникнення пов'язано з низкою зовнішніх чинників, серед яких поява нових професій, активна позиція жінок в українському суспільстві, розширення сфери їхньої професійної діяльності, перебування на керівних посадах, які раніше зазвичай були пріоритетом тільки для чоловіків [10, с. 56].

О. Тараненко виокремлює такі головні чинники розширення функціональної сфери фемінітивів: демократизація суспільного життя, національно-мовний пуризм та вплив ідей феміністської, або гендерної, лінгвістики [6, с. 22]. З-поміж ключових причин використання фемінітивів в усному та писемному мовленні О. Малахова виокремлює: 1) посилення соціальних рухів у країні, зокрема й за права жінок; 2) дистанціювання від російськомовного тоталітарного дискурсу, адже в російській мові фемінітиви не мають значного поширення; 3) можливість розкрити думку більш точно, зазначити, що для українського суспільства жінка важлива й активна у всіх сферах [11].

Семантичний розряд назв жінок за професійними, діяльними, процесуальними, функційними характеристиками є основою частини номінацій у фемініконі сучасної української мови. Динамічність і багатогранність фемінітивів як явища викликало потребу оцінювати їх за різними критеріями та, як наслідок, спричинило виникнення значної кількості різноманітних класифікацій. У дослідженні ми послуговуємося класифікацією М. Брус.

Згідно з концепцією дослідниці [5, с. 171–203], у межах цього семантичного розряду виокремлюють такі лексичні групи фемінітивів:

1) назви жінок за професійною спеціалізацією в промисловій, будівельній галузях, виробничо-технічними і ремонтно-будівельними діями, процесами (*будівельниця, верстальниця, інженерка, кравчиня, поліграфістка* та ін.);

2) назви жінок за освітньо-навчальною, науково-професійною діяльністю (*випускниця, вихованка, вихователька, дипломниця, дипломатка, дослідниця, журналістка, коректорка, майстриня, рецензентка, студентка, учителька* та ін.);

3) назви жінок за літературно-творчою, культурно-мистецькою діяльністю (*авторка, акомпаніаторка, акторка, балерина, винахідниця, гітаристка, декламаторка, композиторка, письменниця, піаністка, співачка* та ін.);

4) назви жінок за сільськогосподарською, дорожньо-транспортною діяльністю (*агрономка, асфальтниця, городниця, господиня, заправниця, регулювальниця, садівниця, трамвайниця, транспортниця* та ін.);

5) назви жінок за соціально-правовою, торговельно-економічною діяльністю (*аптекарка, бухгалтерка, видавниця, касирка, квіткарка, пенсіонерка, передплатниця, позивачка, покупниця, спадкоємиця* та ін.);

6) назви жінок за спортивною, туристичною, анімаційною діяльністю (*акробатка, альпіністка, баскетболістка, велосипедистка, веслувальниця, відпочивальниця, легкоатлетка, мандрівниця, пасажи́рка* та ін.);

7) назви жінок за військово-воєнною, авіаційною, поліцейською діяльністю (*автоматниця, бомбардувальниця, десантниця, зв'язкова, контррозвідниця, космонавтка, кулеметниця, міліціонерка, розвідниця* та ін.);

8) назви жінок за медичною, лікувальною, санаторно-профілактичною діяльністю (*акушерка, ветеринарка, дантистка, лікарка, медичка, окулістка, санаторниця, санітарка, пацієнтка, фельдшерка* та ін.);

9) назви жінок за адміністративними, управлінськими, керівними функціями (*адміністраторка, депутатка, директорка, завідувачка, заступниця, інспекторка, інструкторка, керівниця, командирка, наставниця* та ін.);

10) назви жінок за службовими дорученнями, процесами, обов'язками (*виконавиця, виконувачка, консультантка, представниця, секретарка* та ін.);

11) назви жінок за добродійними діями (*благодійниця, визволителька, добродійниця, засновниця, захисниця, меценатка, охоронниця* та ін.);

12) назви жінок за суспільно-громадською, організаційною діяльністю (*агітаторка, активістка, діячка, ініціаторка, кандидатка, організаторка, пропагандистка, проповідниця, фундаторка* та ін.);

13) назви жінок за успіхами, здобутками, досягненнями (*відмінниця, героїня, лауреатка, медалістка, переможниця, професіоналка, стипендіатка* та ін.);

14) назви жінок за надприродними діями (*відьма, віщунка, ворожбитка, ворожка, знахарка, мольфарка, провидиця, цілителька, чаклунка* та ін.);

15) назви жінок за обрядовими функціями (*дружка, колядниця, плакальниця, щедрівниця, щедрувальниця, ювілянтка, ювілярка* та ін.);

16) назви жінок за ситуативними, тимчасовими діями (*адресатка, відвідувачка, відправниця, гостя, доповідачка, замовниця, претендентка* та ін.);

17) назви жінок за злочинною діяльністю (*вербувальниця, викрадачка, винуватиця, диверсантка, загарбниця, злочинниця, крадійка, шпигунка* та ін.) [5, с. 171–203].

Під впливом змін у чинній редакції Українського правопису (2019 року), яка розширила сферу формування іменників на позначення осіб жіночої статі від іменників чоловічого роду, в українськомовному середовищі істотно активізувалися процеси творення і використання фемінітивів. Фемінітивна деривація представлена нині морфологічним способом із перевагою суфіксального різновиду над іншими способами творення (префіксацією, конфіксацією, флексацією, основоскладанням, субстантивацією).

Ретельний аналіз фахової літератури з теми переконливо доводить, що в сучасній українській мові найбільш продуктивним у деривації фемінітивів є суфікс *-к(а)*, приєднуваний переважно як до відомих (*аніمالістка, банкірка, лідерка, менеджерка, канцлерка, програмістка, офіцерка, режисерка*), так і до нових запозичених твірних основ на позначення чоловічих професій або маскуліних номенів подвійного роду й назв різних видів діяльності (*футзалістка, баристка, грумерка, акваболістка, дайверка, блогерка, тічерка*). Варто наголосити, що більшість таких одиниць мають відчутний відтінок розмовності (*нобелістка, бодибілдерка, геймерка, євродепутатка*), а іноді й неприродності, штучності (*старостка, європка, героїнка*) [12, с. 127–140].

Також на початку XXI століття в українській мові виявлено тенденцію до наростання словотвірної активності непродуктивного в радянську добу питомого суфікса *-ин(я)*, поєднуваного з іменниковими твірними основами. У процесі деривації нових назв жінок ключове значення відіграє аналогія: *політологиня, гравчиня* та ін. Водночас варто зауважити, що утворені за допомогою аналізованого суфікса деякі слова поступово витісняють російські входження радянської доби (пор.: *плавчиня* (зам. *плавчиха*), *продавчиня* (зам. *продавиця*)). Поки що переважна більшість таких утворень містять відтінок розмовності: *видавчиня, ворогиня, політиकिनя, виборчиня, творчиня, археологиня, біологиня* та ін. [12, с. 127–140].

Досліджуючи стильове використання фемінітивів в українській мові, С. Лагдан наголосив, що, окрім публіцистичного стилю, можемо констатувати також поширення фемінітивів у розмовному й художньому стилях, що пов'язано з їхніми функційними особливостями та специфікою мовних засобів, а точніше, відсутністю обмежень щодо використання останніх. Не зайвим буде нагадати, що в розмовному мовленні означені одиниці можуть бути стилістично маркованими: *сторожиха, ткачиха, двірничиха* [13, с. 167].

На думку Б. Ажнюка, на початку XXI століття відбувається помітне розширення сфери використання форм жіночого роду іменників на позначення професій, посад тощо [14, с. 37–42]. В останні десятиліття маємо приклади, коли в процесі

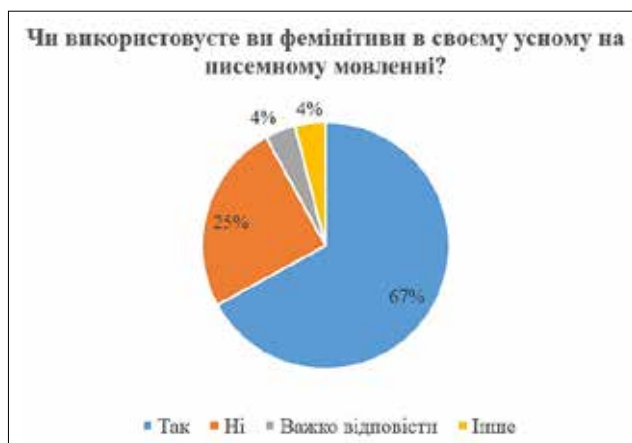
інтенсивного функціонування в молодіжному середовищі (особливо в інтернет-дискурсі), деякі фемінітиви частково втратили оцінку розмовності й набули статусу нейтральних (*мисткиня, начальниця, легкоатлетка, членкиня, філолологіня*), проникнувши в сучасний українськомовний простір. Вищезгадані тези підтверджують актуальність і необхідність дослідження фемінітивів як лінгвістичного феномена та переконливо доводять вияв тенденції до автохтонізації, тобто прагнення до повернення національної ідентичності й самобутності української мови.

Виявляючи потребу комплексне вивчення фемінітивів у сучасному молодіжному середовищі, оскільки молодь визначатиме мовну ситуацію в майбутньому. Джерельною базою дослідження є показники цільового анкетування, проведеного авторами в червні 2023 року; українськомовні тексти соціальних мереж та електронних засобів масової комунікації. Загалом переглянуто й опрацьовано понад 1000 дописів. Було розроблено анкету, у якій, окрім паспортної частини та питань, за якими можна отримати інформацію про ставлення респондентів до функціонування фемінітивів в усному та писемному мовленні, запропоновано оцінити заголовки електронних засобів масової інформації. Респондентами стали студенти, магістранти та молоді вчені. Загальна кількість анкет – 357. В опитуванні взяло участь 136 чоловіків (38 %) та 221 жінка (62 %).

Майже усі респонденти (84 %) знайомі зі змінами в чинній редакції Українського правопису (2019 року). Водночас 12 % не вважають за потрібне слідкувати за інноваціями в системі української мови та тенденціями її розвитку (Діаграма 1).

На думку учасників анкетування, головним чинником розширення функціональної сфери фемінітивів є вплив ідей феміністської, або гендерної, лінгвістики (78 %). Зауважимо, що 15 % опитаних обрали відповідь «Демократизація суспільного життя», 5 % – «Національно-мовний пуризм», 2 % – «Інше» на запитання: «Яка ключова причина розширення функціональної сфери фемінітивів?»

Більшість опитаних активно послуговуються фемінітивами в повсякденному житті, оскільки 67 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Так» на запитання: «Чи використовуєте ви фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?» (Діаграма 1).

Діаграма 1. Відповіді респондентів на запитання «Чи використовуєте ви фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?»

Однак сучасна молодь нечасто віддає перевагу вищезгаданім інноваціям під час спілкування. 10 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Завжди»; 5 % – «Зазвичай»; 9 % – «Часто»; 19 % – «Інколи»; 21 % – «Нечасто»; 25 % – «Майже ніколи»; 11 % – «Ніколи» на запитання: «Як часто ви використовуєте фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?» (Діаграма 2).

Діаграма 2. Відповіді респондентів на запитання «Як часто ви використовуєте фемінітиви у своєму усному на писемному мовленні?»

Варто зауважити, що лише третина респондентів відзначає фемінітиви в усному та писемному мовленні батьків, друзів та колег. Більше половини опитаних (67 %) звертає увагу на фемінітиви під час перегляду фільмів та читання книжок.

Наявні відповіді анкет дають змогу констатувати, що в українському інформаційному просторі використання фемінітивів переважає. 16 % від загальної кількості респондентів обрали відповідь «Завжди»; 18 % – «Зазвичай»; 9 % – «Часто»; 43 % – «Інколи»; 7 % – «Нечасто»; 4 % – «Майже ніколи»; 3 % – «Ніколи» на запитання: «Як часто ви помічаєте фемінітиви в засобах масової інформації?»

На переконання учасників анкетування, лише 40 % представників державних органів влади часто використовують фемінітиви в усному та писемному мовленні, 4 % – завжди, 7 % – зазвичай, 12 % – інколи, 18 % – нечасто, 11 % – майже ніколи, 8 % – ніколи (Діаграма 3).

Діаграма 3. Відповіді респондентів на запитання анкети «Як часто ви помічаєте фемінітиви в усному та писемному мовленні представників державних органів влади?»

Менше половини респондентів впевнені, що фемінітиви варто використовувати тільки у розмовному (42 %) та художньому стилях (34 %). 13 % обрали відповідь «Публіцистичний», 5 % – «Офіційно-діловий», 6 % – «Інше» на запитання: «У яких стилях мовлення доречно використовувати фемінітиви?»

Водночас 84 % від загальної кількості респондентів впевнені, що в майбутньому використання фемінітивів в українській мові стане загальноприйнятим. 7 % опитаних висловили негативне ставлення до явища фемінізації, 9 % – нейтральне.

Анкета містила низку запитань, присвячених аналізу заголовків електронних засобів масової інформації. Респондентам необхідно було висловити своє ставлення до запропонованих фрагментів від 0 до 5. Майже всі опитані позитивно оцінили заголовки, у яких виявлено фемінітиви на позначення назв жінок за освітньо-навчальною, науково-професійною діяльністю: «Фундаторка та благодійник Могілянки стали святими» (87 %) (електронне видання «Big Kyiv», 25 грудня 2021 року), «Фольклористка розповіла, звідки взялись коляди на Різдво» (85 %) (електронне видання «Бут», 4 січня 2022 року), «Майстриня з Миколаєва власноруч виготовляє текстильні ляльки» (90 %) (електронне видання «Суспільне», 4 червня 2022 року), «Освітнянка з Франківська перемогла в Міжнародному літературному конкурсі» (84 %) (електронне видання «Галицький кореспондент», 12 червня 2022 року).

Також респонденти здебільшого надають перевагу заголовкам, у яких виявлено фемінітиви на позначення назв за літературно-творчою, культурно-мистецькою діяльністю: «Українська керамістка стала учасницею міжнародного симпозиуму в Латвії» (51 %) (електронне видання «IN-ART», 20 серпня 2018 року), «Як авторка книг про Гаррі Поттера опинилась в епіцентрі гендерного скандалу» (67 %) (електронне видання «Ліга. Блоги», 6 серпня 2020 року), «Джолі у Львові: чому кінозірка здійснила несподіваний візит» (73 %) (електронне видання «BBC NEWS Україна», 30 квітня 2022 року), «У Києві під час ракетного обстрілу загинула заслужена артистка України Оксана Швець» (59 %) (електронне видання «Суспільне», 17 березня 2022 року).

Анкетування підтверджує висновок, зроблений на основі спостережень, що респонденти загалом нейтрально ставляться до заголовків, у яких виявлено фемінітиви на позначення жінок за медичною, лікувальною діяльністю, за добродійними та надприродними діями: «Ясновидиця і похресниця Ванги відмоловила жителям Тернопільщини гроші, коштовності» (48 %) (електронне видання «PROte.ua», 19 вересня 2018 року), «Княгиня-меценатка: Анастасія Заславська» (54 %) (електронне видання «bit.ua», 30 жовтня 2020 року), «Сімейна лікарка з Великої Северинки щепилася від COVID-19 та повернулася на роботу» (49 %) (електронне видання «Суспільне», 8 лютого 2022 року).

Однак негативні відгуки переважають під час аналізу заголовків, у яких виявлено фемінітиви на позначення жінок за службовими дорученнями, процесами, обов'язками, за адміністративними, управлінськими, керівними функціями та за спортивною діяльністю: «Українська плавчиня Зевіна виграла два золоті на Кубку світу» (78 %) (електронне видання «Zn.ua», 3 вересня 2017 року), «Скейтбордистка без ніг» (69 %) (електронне видання «BBC NEWS Україна», 25 вересня 2019 року), «Українська боксерка зупинилася за крок від медалі на Олімпіаді-2020» (65 %) (електронне видання «Уніан», 30 липня 2021 року), «Чому проросійська кандидатка може виграти вибори у Франції» (66 %) (електронне видання «Європейська правда», 8 квітня 2022 року), «Генеральна секретарка Ради Європи зустрілася із Зеленським у Києві» (електронне видання «Радіо Свобода», 9 травня 2022 року), «Прем'єрка Литви: деякі країни ЄС вважають, що Україні зарано давати статус кандидата» (71 %) (електронне видання «Європейська правда», 13 червня 2022 року).

Більше половини опитаних (53 %) наголосили, що державна мовна політика має сприяти поширенню фемінітивів серед населення. Водночас 24 % респондентів від загальної кількості обрали відповідь «Ні», 23 % – «Важко відповісти» на запитання: «Чи повинна держава регулювати та популяризувати функціонування фемінітивів серед населення?» Також анкета містила питання щодо введення елементів гендерної лінгвістики в шкільному навчанні української мови. Майже усі респонденти (89 %) підтримують розроблення та впровадження політики гендерної рівності в освітньому просторі.

Активний розвиток гендерної педагогіки спричинив організацію антидискримінаційної експертизи рукописів конкурсних підручників з української мови. Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 30.05.2014 року [15] та наказу Міністерства освіти і науки «Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проєктів підручників» від 31.10.2018 року [16] антидискримінаційні вимоги до підручників спрямовані на запобігання в їхньому текстовому (конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компонентах дискримінаційних (зокрема і стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками. Варто наголосити, що антидискримінаційна експертиза передбачає виявлення й усунення всіх ознак, за якими може відбуватися дискримінація.

Респондентам запропоновано оцінити різнорівневі вправи та завдання з елементами гендерної лінгвістики від 0 до 5. 78 % від загальної кількості опитаних віддають перевагу вправам, у яких реалізовано життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці. Наприклад: 1) Уявіть, що ваша сестра поділилася з вами наміром опанувати професію, яку дехто вважає суто «чоловічою». Поміркуйте: яку пораду ви б їй дали? Складіть і розіграйте діалог між вами й нею, використавши в репліках кілька поданих іменників жіночого роду – назв за професією. 2) Ваша однокласниця активно займається кікбоксингом. У класі з дівчинки кеткують, мовляв, це «не жіночий» спорт. У формі поста у фейсбуці захистіть вибір дівчини, аргументувавши вашу позицію. Використайте кілька іменників жіночого роду – назв спортсменок, представниць різного виду спорту. Усі респонденти максимально оцінили вправу, яка містить не лише елементи гендерної лінгвістики, а й формує в здобувачів освіти інформаційно-цифрову компетентність. Упровадження гендерно паритетної мови в усі сфери життя відбувається з одночасним урегулюванням ролі жінки в суспільстві за принципом гендерної рівності. Отримані дані дають підстави для висновку,

що оцінка та ставлення до інновацій у системі української мови залежать від мовної політики держави.

Висновки. Нині державна мовна політика України спрямована на зміцнення авторитету української літературної мови. Процес активної фемінізації має закономірний національний характер, тому інноваційні тенденції в українській мові можуть сприйматися суспільством як питоме, відроджене й оновлене явище.

Причинами активізації фемінітивотворення і фемінітивовживання в нових суспільно-політичних умовах є низка лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Загальні процеси демократизації суспільного життя суттєво вплинули і на мовний розвиток, оскільки зумовили послаблення мовних норм, проникнення до літературної форми значної кількості стилістично маркованої лексики, варіативність номінативних одиниць та ін.

Попри те, що нині менше половини українськомовних респондентів використовує в повсякденному спілкуванні фемінітиви, засвідчено тенденцію до розширення функціональної сфери фемінітивів у молодіжному середовищі. Майже усі респонденти впевнені, що в майбутньому роль фемінітивів посилюватиметься не лише в розмовному, а й у художньому, публіцистичному та інших мовних стилях.

Уважаємо, що вживання фемінітивів у закладах загальної середньої освіти сприятиме ознайомленню здобувачів освіти з актуальними доповненнями, викладеними в «Українському правописі» (2019 року). Матеріали статті й основні результати дослідження можуть бути використані під час вивчення курсів сучасної української мови (розділи «Лексикологія», «Словотворення», «Стилістика», «Культура мови»), соціолінгвістики; у підготовці спецкурсів та спецсеминарів, кваліфікаційних робіт, під час написання підручників, навчальних посібників, а також у лексикографічній практиці – для укладання різних видів лексиконів: нових слів і значень, ідеографічних, глумачних, перекладних тощо. Перспективу подальшого дослідження убачаємо в поглибленні відомостей про структурну, семантичну, функційно-стилістичну спеціалізацію фемінітивів, комплексному аналізі функціонування фемінітивів в українськомовному інтернет-дискурсі другого десятиріччя XXI століття.

Література:

- Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>
- Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2 (46). С. 3–11.
- Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3–15.
- Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття: на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ: Пугач, 2005. 388 с.
- Брус М. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.
- Тараненко О. Принцип андроцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 22.
- Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
- Архангельська А. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 27–40.
- Шевченко З. Словник гендерних термінів. Черкаси, 2016. 336 с.
- Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 238 с.
- Малахова О. Фемінітиви – не данина моді, вони властиві українській мові як системі, 2019. URL: <http://womo.ua/olena-malahova/>
- Стишов О. Особливості суфіксального словотворення неологізмів на позначення осіб у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2020. Вип. 53. С. 127–140.
- Лагдан С. Стильове використання фемінітивів в українській мові. *Scientific Research in XXI century: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference*. Ottawa, 2019. С. 163–170.
- Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. *Освіта і управління*. Т. 11. № 2-3, 2008. С. 37–42.
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертів електронних версій проектів підручників», 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1183729-18#Text>

Vintoniv M., Boiko M., Horokhova T. Feminities in the modern Ukrainian environment (based on the results of sociolinguistic research)

Summary. The article describes one of the most important layers of replenishment of the lexical system of the Ukrainian language at the beginning of the XXI century. The functioning of femininities in the Ukrainian language has a long history of study in linguistics. The fast and constant renewal of the corpus of feminine vocabulary and terminology reflects convincingly the dynamics of socio-political, socio-economic, scientific, technical, domestic, mental and cognitive development of both the Ukrainian and world community. The object of research is femininities that function in the Ukrainian-speaking youth environment. The subject of the research is the replenishment's ways of femininities, their structural and functional and stylistic characteristics. The aim of the study is a comprehensive analysis of the functioning of femininities in the Ukrainian-speaking space. The purpose involves solving several problems: 1) to highlight the general theoretical foundations of the femininities study; 2) identify the factors and causes of the emergence and spread of femininities in the Ukrainian language; 3) to find out the functional and stylistic features of their use in the youth environment. The purpose and tasks of the research have determined the choice of the following methods: general scientific – analysis, synthesis, induction, deduction; linguistics – the method of continuous sampling, contextual analysis, structural and word-formation analysis, quantitative calculations. The comprehensive study of femininities in the modern youth environment needs exceptional attention, as young people will determine the language situation in the future. The source base of the study is the indicators of the target survey conducted by the authors in June 2022; Ukrainian-language texts of social networks and electronic mass media. The obtained data give grounds to conclude that today less than half of Ukrainian-speaking respondents use femininities in everyday communication, but there is a tendency to expand the functional sphere of femininities in the youth environment. The materials of the article can be used in the study of the modern Ukrainian language, sociolinguistics; in the preparation of special courses and special seminars, qualification works, while writing textbooks, manuals, as well as in lexicographic practice, etc.

Key words: trends in the development of the Ukrainian language, dynamics in the language, femininity, the functioning of femininities, the Ukrainian-speaking space.

*Гафурова Л. С.,**асистент кафедри теорії і практики перекладу
Донецького національного університету імені Василя Стуса**Запхляк І. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ ЗІ СФЕРИ ІТ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена неологізмам сфери ІТ англійської мови, які втілюють стрімкий розвиток мови у сучасних реаліях. Матеріалом дослідження слугують 124 неологізми ІТ англійської мови. Під час аналізу було використано такі методи як метод суцільної вибірки, методи аналізу та синтезу, описовий метод та також компонентний аналіз – для встановлення структурних особливостей аналізованих мовних одиниць та прийом кількісних підрахунків для репрезентації відповідних статистичних даних. Виділено і описано способи творення неологізмів, їх особливості та здійснено кількісні підрахунки репрезентації кожного з морфологічних типів творення. Виявлено, що словоскладання є найпродуктивнішим зі способів творення. Таку тенденція, можливо, пояснюється досить широким вжитком композитів в англійській мові, а також здатністю складних слів зберігати значення їх складових частин у слові, набуваючи при комбінуванні і додаткового значення. Досить продуктивними є способами творення також аббревіація та телескопія. Встановлено, що у процесі усічення та телескопії можуть відбуватися такі процеси як апокопа, синкопа і афереза. Афіксальні способи творення також продукують англійськомовні неологізми сфери ІТ, виявлено одиниці мови, сформовані за допомогою додавання префіксів та суфіксів. Досить непродуктивним способом творення аналізованих одиниць є конверсія, що передбачає функціонування одного слова у якості різних частин мови, а відтак і як різних термінів сфери ІТ англійської мови. Найменш чисельною групою аналізованих одиниць є неологізми, що утворилися завдяки вторинній номінації та метафоризації, що можна пояснити особливостями терміносистеми, яка вимагає точності найменувань та не допускає двозначності термінів.

Ключові слова: неологізм, усічення, телескопія, конверсія, аббревіація, апокопа, синкопа, афереза.

1. Постановка проблеми. Сучасний світ стрімко розвивається, з'являються нові галузі, технології та винаходи. Мова як засіб віддзеркалення навколишнього світу також змінюється. Потреба номінації нових понять та явищ зумовлює виникнення неологізмів, що утворюються різними способами. Сфера ІТ є однією з найбільш динамічною у темпах розвитку та продукуванні нових понять, які відображаються у терміносфері. Пропоноване дослідження фокусується на способах творення неологізмів у цій галузі.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неологізми як лінгвістичне явище вже привертало увагу науковців. Зокрема

В. А. Гладка досліджує неологізми у контексті сучасних лінгвістичних парадигм [1], натомість Е. Данілюк і Ю. Кійко вивчають німецькі неологізми [2], О. Кушнірчук та Н. Головач фокусується на структурно-семантичних особливостях німецьких неологізмів у медіа-просторі [3], а С. Харченко зосереджується на неологізмах саме українського медіапростору [4]. Комп'ютерній термінології німецької та української мов присвячена стаття І. Барнич [5], однак структурні особливості неологізмів сфери ІТ англійської мови ще не ставали об'єктом окремої розвідки.

3. Мета статті – дослідити особливості структури неологізмів сфери ІТ англійської мови на сучасному етапі розвитку терміносистеми.

Об'єктом дослідження є неологізми сфери ІТ англійської мови.

Предмет розвідки – структурні особливості неологізмів сфери ІТ англійської мови на сучасному етапі розвитку терміносистеми.

Матеріалом дослідження слугують 124 неологізми сфери ІТ англійської мови.

4. Виклад основного матеріалу дослідження. За твердженням О.А.Стишова неологізми – це слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, периферійних номінацій, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови [6, с. 14]. У результаті аналізу ілюстративного матеріалу було виявлено, що 124 приклади неологізмів сфери ІТ англійської мови представлені вісьмома типам морфологічного творення.

4.1. Словоскладання. Найпродуктивнішим способом творення неологізмів сфери ІТ англійської мови є словоскладання, яке представлено 40 одиницями, що становить 40 % аналізованих висловів. На відміну від словотвору, шляхом додавання суфіксів «при словоскладанні в якості будівельного матеріалу виступають, як правило, тільки основи слів» [7, с. 28]. Наприклад, англ. *webhead* (n.) – 'людина, яка активно використовує Інтернет', *gearhead* (n.) – 'палкий шанувальник техніки', *firewall* (n.) – 'програмне забезпечення для захисту від несанкціонованого проникнення в локальну мережу або комп'ютер користувача'. Зафіксовано, що в процесі створення слова відбувається об'єднання словоскладання та слововиводу, як наслідок, з'являються синтаксичні композити, що репрезентують

складні слова, оформлені за допомогою афікса в єдине ціле: англ. *sideloading* (п.) – 'копіювання завантажених з мережі даних на карту пам'яті або інший змінний пристрій', *spear-phishing* (п.) – 'відправка електронного листа конкретній особі під виглядом повідомлення від нібито відомого йому адресанта з метою отримати («вивудити») певну інформацію'. Утворення таких слів здійснюється насамперед шляхом складання основ (*side + load* в *sideloading*, *spear + phish* /модифіковане "fish"/ в *spear-phishing*). Отже, основа – головний словотворчий елемент складного слова. Найбільш поширеною моделлю творення складних слів сфери ІТ англійської мови

є модель $N + N$. Серед інших моделей – $N + N + ed$; $N + V + ing$; $N + V + er$. Складними можуть бути іменники, прикметники, прислівники (*old-fashionably*) та дієслова (*to blacklist*).

4.2. Абревіація є другим за продуктивністю способом словотвору неологізмів сфери ІТ англійської мови, нараховуючи 19 висловів, що складає 15.3 % аналізованих одиниць. Абревіація – спосіб словотворення на основі поєднання слів чи (рідше) одного слова шляхом скорочення початкових слів [7, с. 29]. Прикладами таких неологізмів можуть слугувати англ. DM (походить від слів *direct* та *message*. DM – це термін, що використовується в додатку Instagram для надсилання приватних повідомлень), SMH (складається зі слів *shaking, my* та *head*. Використовуючи SMH, мовець прагне підкреслити своє невдоволення тим чи тим висловлюванням в інтернет-середовищі. Також SMH позначає 'зітхання'), IKR (утворене від слів *I, know* та *right*. IKR використовують тоді, коли хочуть погодитися з певним висловлюванням онлайн та підкреслити солідарність зі співрозмовником).

У результаті аналізу емпіричного матеріалу також було виявлено неологізми, утворені шляхом акронімізації, наприклад, англ. LAN (утворене шляхом поєднання перших літер слів *local, area* та *network*. LAN позначає локальну мережу поєднаних між собою комп'ютерних пристроїв), SMART (походить від слів *self-monitoring, analysis, reporting* та *technology*. Технологія, що застосовується для перевірки продуктивності жорсткого диска), FOMO (утворюється від слів *fear, of, missing* та *out*. FOMO – досить поширений акронім у соціальних мережах, що буквально означає 'відчуття, які засвідчують, що в інших людей життя краще та веселіше').

4.3. Телескопія є третім за продуктивністю способом словотвору неологізмів сфери ІТ англійської мови, нараховуючи 14 неологізмів, що становить 11.3 % ілюстративного матеріалу. Телескопія – це «злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж злиття скорочених основ двох слів. Значення такого нового слова в більшості випадків містить сумарне значення обох своїх складових. Іноді це сумарне значення складається з суми повного лексичного значення першого або другого компонента і граматичного значення іншого. [8, с. 15]. Скорочення може «бути двох видів: апокопа (відсікання кінцевого елемента слова) та афреза (відсікання початкового елемента слова)» [7, с. 29]. Прикладами таких неологізмів можуть слугувати англ. *bluejacking*, що утворене шляхом додавання усиченого шляхом апокопи *bluetooth* до усиченого шляхом афези *highjacking* 'практика використання одного мобільного телефону з підтримкою Bluetooth для отримання доступу до іншого, зокрема для надсилання анонімних текстових повідомлень'. Також прикладом телескопії є неоло-

гізм англ. *clickstream*, сформований за допомогою додавання слова *click* до усиченого шляхом аферізи *mainstream* 'запис шляху, який пройшли користувачі через веб-сайт, що дозволяє розробникам дослідити спосіб використання їх веб-сайту'.

4.4. Суфіксація є дещо менш продуктивним способом творення неологізмів сфери ІТ англійської мови, налічуючи 12 одиниць, тобто 9.7 % вибірки. Суфіксальні номінації у сфері комп'ютерної техніки та інтернету утворюються за словотворчим правилам типового характеру. На відміну від префіксів, суфікси характеризуються закріпленістю за певними лексико-семантичними розрядами слів. Так, наприклад, для позначення нових професій, пов'язаних з обслуговуванням комп'ютерної техніки та інтернету, використовуються суфікси зі значенням імен діячів, що в англійській мові мають суфікси *-er, -ist* та ін. У процесі утворення найменувань цього типу мотивами виступають, як правило, іменники зі значенням 'об'єкт діяльності людини' та дієслова із загальною семантикою 'дія', наприклад, *internet – internetter*. До найбільш розповсюджених суфіксів, що використовуються в англійській комп'ютерній термінології, відносять *-ing, -ed, -er/or, -able/ible, -ist, -tion, -ity*, наприклад; *instant-messaging, installable client driver* і т.п. Наприклад, англ. *Newbie* 'новачок', особливо в контексті відеоігор та інтернет-спілкування, що утворюється шляхом додавання суфікса *bie* до основи *new*, англ. *hacktivist* – 'людина, яка зламає чужі комп'ютери, щоб чинити тиск на певну організацію чи компанію задля пропаганди'. Вказане слово створене за допомогою суфікса *-ist* до основи *hacktiv*, що є результатом телескопії (*hacker + activist*).

4.5. Усичення – це «окремий спосіб творення номенів, в основі якого – механізм відтинання компонентів твірної основи (суфіксів, префіксів, коренів, складів, частин складного слова), який є наслідком дії процесів формальної економії в мові» [9, с. 114]. Окрім згаданих вище (див. 4.3) апокопи і афези, усичення може мати форму синкопа (усичення середини слова) [10, с. 83]. У результаті аналізу ілюстративного матеріалу було виявлені неологізми, у яких скороченню може підлягати перший компонент складного слова (англ. *e-mail* – 'електронна пошта'), другий компонент складного слова (англ. *killer app* – 'дуже корисна і тому популярна комп'ютерна програма') або обидва компоненти, як у разі з англ. *SyncWi-Fi*. Серед досліджуваних лексичних інновацій 10 були утворені шляхом актуалізації різних типів усичення, що складає 8 % аналізованих неологізмів. Наприклад: англ. *twt*, утворене від слова *tweet* шляхом синкопи (усичення голосних *ee*). *tweet* – 'пост у мережі «Твіттер»', англ. *sync*, яке походить від слова *synchronize* 'синхронізувати' шляхом апокопи (усичення суфікса та частини кореня), а також англ. *blog* – похідне від слова *weblog* 'інтернет-блог' шляхом афези (усичення складу *we* в першій частині композита). Крім того, виявлені випадки змішаного типу: англ. *scrip* від *prescription* (апокопа і афези).

4.6. Префіксація – це спосіб словотворення, при якому до основи додається префікс. У результаті дослідження неологізмів сфери ІТ англійської мови було виявлено 8 одиниць, більшість з яких має префікс *cyber-*. Наприклад: англ. *Anti-spam* – 'програма забезпечення, що блокує спам (небажані повідомлення/розсилку)', утворене шляхом додавання префікса *anti-* до основи *spam*, англ. *cyberaddict* – це 'людина, залежна від комп'ютера та інтернету', слово сформоване додаванням префікса *cyber-* до основи *addict*, а також англ. *cyberbusiness* –

'бізнес в інтернеті', що утворилося за допомогою додавання префікса *cyber-* до основи *business*.

4.7. Конверсія є досить непродуктивним способом творення аналізованих неологізмів, представлений 6 одиницями, що становить 4,8 % аналізованого матеріалу. Вказана група може бути проілюстрована такими словами: англ. *block* (n.) основне значення 'перешкода, що запобігає чомусь'. *Block* (v.) – нове значення 'перешкоджати': у контексті інтернету та інтернет-комунікації *to block* означає 'обмежити доступ користувача до певного джерела інформації'. Також вказаний неологізм використовується в значенні 'приховати чийсь обліковий запис у соціальних мережах чи обмежити доступ до нього'. Іншим прикладом може слугувати: англ. *friend* (n.), основне значення – 'людина, яка зв'язана з кимось дружною'. Нове значення: *friend* (v.) – 'бути другом у соціальних мережах, мати доступ до профілю людини або додати когось у «друзі» онлайн'. Це зовсім не означає, що ці люди спілкуються в реальному житті та мають традиційні дружні стосунки. Або англ. *archive* (n.) – основне значення 'архів, установа, що забезпечує зберігання документальних матеріалів', нове значення: *archive* (v.) – 'переміщувати декілька файлів в один для довгострокового збереження'.

4.8. Семантичне утворення та метафоризація є найменш продуктивним з морфологічних способів творення неологізмів, нараховуючи 5 одиниць, що становить 4 % аналізованих неологізмів сфери ІТ англійської мови. За твердженням Е. Н. Бондаренко та А. С. Сидоренко, «семантичні неологізми – нові лексико-семантичні варіанти слів, що утворені на основі вже існуючих лексичних одиниць, та які отримали нове значення, увійшовши в узус певної сфери комунікації» [10, с. 86]. Шляхом цього способу словотворення було утворено 5 розглянутих інновацій. Наприклад: англ. *friendly* (adj.) – основне значення 'дружній, дружлюбний', нове значення: *friendly* часто вживається в англійській мові як частина композита, як-от у англ. *user-friendly* ('зручний у використанні'). Також метафоризацію спостерігаємо у випадку англ. *bug* (n.) – основне значення 'жук', нове значення: англ. *bug* (n.) – 'програмна помилка'. Ілюстрацією може слугувати: *viral* (adj.) – основне значення 'вірусний', нове значення: *viral* (adj.) – 'такий, що швидко набирає популярність'.

Кількісне співвідношення неологізмів сфери ІТ англійської мови представлено у таблиці 1.

Таблиця 1
Морфологічна характеристика англійських ІТ-термінів

№	Спосіб творення	К-ть одиниць	Відсотки
1	Словоскладання	50	40 %
2	Абревіація	19	15,3 %
3	Телескопія	14	11,3 %
4	Суфіксація	12	9,7 %
5	Усічення	10	8 %
6	Префіксація	8	6,5 %
7	Конверсія	6	4,8 %
8	Семантичне утворення та метафоризація	5	4 %
Усього		124	

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як видно з таблиці, найпродуктивнішим способом утворення

неологізмів сфери ІТ англійської мови є словоскладання, що може пояснюватися утворенням нових понять шляхом поєднання основ, вбираючи та комбінуючи значень обох складових частин. Композити досить поширені в англійській мові, тому їх вживання у сфері ІТ не видається дивною. Дещо менш продуктивними є абревіація та телескопія. Поширеність цих морфологічних способів творення можна було б пояснити загальною тенденцією до скорочень з метою економії часу та зусиль на комунікацію. Оскільки комп'ютерні науки і інформаційні технології належать до точних наук, що вимагають чіткості та ясності, семантичне творення та метафоризація уже наявних позначень не набули значної продуктивності у формування нових понять.

Перспективними видається дослідження неологізмів сфери ІТ у різних мовах, зокрема порівняльні дослідження терміно-систем далекоспоріднених мов.

Література:

1. Гладка В. А. Поняття неологізм у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Філологічна* 11. 2009. С. 170–177.
2. Данілюк Е., Кійко Ю. Неологізми в німецькій мові XXI ст.: тематичний аспект. *Вчені записки. ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 80–85.
3. Кушнірчук О., Головач Н. Структурно-семантичні особливості німецьких неологізмів у медіа-просторі. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 67. Том 2. С. 197–201.*
4. Харченко С. Новотвори періоду коронавірусної пандемії в медійному просторі України. *Міжнародний філологічний часопис*. 2020. Том 11, № 4. С. 104–110.
5. Барнич І. Англійські запозичення в комп'ютерній термінології німецької та української мов. *Науковий журнал ЛДУ БЖД «Львівський філологічний часопис» : зб. наук. праць*. 2020. № 7. С. 13–18.
6. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. докт. філол. наук. Київ, 2003. 36 с.
7. Цюник Г. М. Абревіація як один з основних засобів словотворення у сучасній французькій мові. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*. 2017.
8. Ситенко О. О. Телескопія як спосіб побудови неологізмів в інтернет-просторі в сучасній англійській мові. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017–2018 рр.* (16–17 травня 2019 р.): у 2-х томах. Том 2. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 15–16.
9. Ставицька Л. Українська мова без табу: обцензми, евфемізми, сексуалізм / Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики, НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Критика, 2008. 454 с.
10. Мартос, С. А. Усічення основи як спосіб творення сучасного молодіжного сленгу. *Учені записки Таврицького нац. ун-та ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія*. 2005. Т. 18 (57), № 2. С. 82–84.
11. Бондаренко Е. Н., Сидоренко, А. С.. Взаємодія морфологічних та семантичних способів словотворення у сфері комп'ютерних технологій. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. № 1. С. 85–90.

Hafurova L., Zapukhliak I. Structural Peculiarities of English Neologisms in IT

Summary. The article dwells upon the structural features of the neologisms in the IT sphere in the English language. The topicality of the article is stipulated by insufficient attention of the scientists to the neologisms and the ways of their formation in the modern terminological system in the field of information technology of the English language. The aim of the article is to define the structural peculiarities of the neologisms in the IT sphere in the English language. 124 neologisms in the IT sphere in the English language are in the focus of the article. The research resorts to such research methods: a continuous sampling method, methods of analysis and synthesis, as well as a descriptive method.

The research highlights various pathways to neologism creation within the IT sphere, shedding light on the features and quantitative aspects of each morphological type. The results of the analysis show that blending is the most prolific

method, attributed to the widespread use of composites in English, allowing complex words to maintain the meaning from their constituent parts while gaining additional significance in further combination. Abbreviation and telescoping also prove to be productive methods, with such processes such as apocope, syncope, and apheresis occurring during the formation of the neologisms.

Affixal methods through the addition of prefixes and suffixes contribute significantly to the word building of neologisms. However, the article notes the relatively limited productivity of conversion IT terms. The smallest subset of the analyzed units comprises neologisms resulting from secondary nomination and metaphorization. This scarcity may be attributed to the strict requirements of the IT term system, demanding precision and not allowing ambiguity of the terms.

Key words: neologism, terminological system, blending, abbreviation, clipping, affixation, telescoping, apocope, syncope, apheresis.

Гремалюк Т. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

ХАРАКТЕР ВПЛИВУ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ

Анотація. У статті проаналізовано особливості впливу англо-американських запозичень і фонетико-морфологічних змін у німецькій мові. Основний акцент зроблено на аналізі актуальних змін у лексичному складі німецької мови, що були спричинені умовами існування в сучасному періоді. Незважаючи на те, що вплив англійської мови досить значний, проте лише ті запозичення, які ефективно використовуються у спілкуванні, асимілюються до норм німецької мови. Необхідно взяти до уваги, що німецька мова, запозичуючи лексичні одиниці з інших мов, часто містить характеристики, що визначають їх як іншомовні. Але протягом певного періоду вони адаптуються до правил німецької мови. Такий процес асиміляції кваліфікують як інтеграційний. Автор досліджує основні причини змін у фонетиці та морфології запозиченої лексики у сучасній німецькій мові. У результаті засвідчено, що іншомовні запозичення, переважно англійські, коли проникають у німецьку мову, адаптуються повністю або частково до її морфологічної і фонетичної мовних систем. Стверджується, що найбільш рухливою підсистемою в мові є лексика. Якщо зміни мови як системи відбуваються на фонетичному і морфологічному рівнях, то тут йдеться про лінгвальні перетворення. Запозичення англіцизмів німецькою мовою за останні 20 років обумовлено, перш за все, екстралінгвальними чинниками, такими як посилення впливу англійської мови у світі внаслідок процесу глобалізації, а також поява нових понять, переважно в області техніки і комп'ютерних технологій, молодіжної культури, які отримують англійські назви. Через різноманітні зв'язки між носіями мови, культурні відносини, виникає мовна асиміляція, і відтак, відбувається процес запозичення. Протягом століть німецька мова зазнавала впливу інших мов, змінювалася, активно запозичувала іншомовні елементи. Проте іншомовна лексика частково зберігала свої фонетичні та морфологічні ознаки. Зі свого боку, запозичені слова збагачували німецьку мову урізноманітнюючи її словниковий склад.

Ключові слова: англіцизми, фонетика, морфологія, мовні зміни, запозичення, лінгвальні перетворення, екстралінгвальні чинники, інтеграція, трансференція, інтенференція, асиміляція, адаптація.

Постановка проблеми. Проблема вживання запозичених слів у німецькій мові з кожним роком набуває актуальності та постійно вимагає досліджень з боку науковців. Найбільший вплив на німецьку мову мали латинська, грецька та французька мови. Тоді як з другої половини ХХ ст. німецька мова перебувала під значним впливом англійської, зокрема її американського варіанта. На нашу думку, зростаюче використання англо-американізмів змінює німецьку мову швидше, ніж латинська та французька мови в минулі століття. Слід наголосити

на безпосередньому впливові англійської мови на поетапне формування німецької лексичної системи. Незважаючи на те, що вплив англійської мови досить значний, проте лише ті запозичення, які ефективно використовуються у спілкуванні, асимілюються до норм німецької мови [1, с. 7]. У цьому аспекті варто взяти до уваги, що німецька мова, запозичуючи лексичні одиниці з інших мов, часто містить характеристики, що визначають їх як іншомовні. З часом вони адаптуються до правил німецької мови. Відповідно цей процес асиміляції називається «інтеграцією» [2, с. 28].

Однак, навіть німецька мова не залишається незмінною. Це пояснюється тим, що відмінні ознаки будь-якої іноземної мови поступово призводять до утворення нових структур. У цьому випадку можна говорити про «трансференцію». Обидва явища, інтеграцію та трансференцію, варто узагальнити під терміном «інтерференція». Якщо трансференція означає «перенесення елементів, особливостей і правил однієї мови в іншу», то інтеграцію Г. Мунске розуміє як «втручання мови одержувача у передання елементів, особливостей та правил» [3, с. 563]. Характерно, що одні дослідники елементами чужої мови вважають одиниці різних рівнів мовної системи, таких, наприклад, як фонетика та морфологія, пропонуючи розрізняти фонетичне та морфологічне запозичення. Інші науковці під «запозиченням» розуміють сам процес запозичення та запозичені лексеми [4, с. 78]. Л. Блумфілд пропонує під запозиченням розуміти певний *вид мовних змін* [5, с. 456].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовних змін у процесі запозичення іншомовної лексики, переважно англомовної, у сучасній німецькій мові є дуже актуальною. Цій проблематиці присвячено багато праць різних науковців. Серед активних дослідників, що вивчали зміни німецької лексики під впливом англійської на сучасному етапі, є Л. Бірман, Л. Тілеман, К. Шерер, В. Янг та інші. У зв'язку із розширенням сфер контакту англійської мови, на думку Г. Мунске, К. Геллера та М. Ленерта, було важко уникнути її впливу на німецьку мову. Як зазначає М. М. Воробель, розвиток науки і техніки в США, а також визначне місце англійської мови у міжнародній сфері сприяли інтеграції англіцизмів у німецьку мову [1, с. 7]. Є очевидним, що англійська мова стала однією із найважливіших у науці та електроніці, економіці та рекламі.

Багато німецьких дослідників звертали увагу на зростання кількості англійських запозичень у німецькій мові. Так, мовознавець Б. Карстенсен був одним із перших, хто досліджував функціонування англіцизмів у німецькій мові. Крім того, варто згадати кілька порівняльних досліджень про вплив англійської мови на німецьку та інші мови. Так, М. Яблонський досліджував англійські запозичення в німецькій та польській

мовах, С.Брандт – в німецькій та норвежській мовах. До того ж, проблемами англо-американських запозичень, за словами І. І. Барнич, займалися У. Буссе, Б. Карстенсен, Г. Ціндлер та Г. Крістенссон [6, с. 13]. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю теоретичного узагальнення змін у лексичній системі німецької мови під впливом переважно англо-мовних запозичень, оскільки німецька мова як соціальне явище перебуває у постійному розвитку разом із суспільством.

Мета статті – розглянути актуальні зміни у вокабулярі німецької мови, що спричинені умовами існування в новій реальності, що пов'язана з глобалізацією політичних, соціально-економічних, науково-освітніх, релігійних процесів, акцентуючи увагу на запозиченнях. Об'єктом дослідження є запозичена лексика з англійської мови, що функціонує у сучасній німецькій мові (відібрана з сучасного німецькомовного публіцистичного та науково-технічного дискурсу).

Виклад основного матеріалу. В німецькій мові останнім часом спостерігається зростання англо-мовних запозичень. Зазначене явище привертає до себе інтерес лінгвістів. Про це свідчить величезна кількість досліджень, які вказують на збільшення кількості англіцизмів. На наш погляд, роботи німецьких дослідників мають переважно описовий характер. Лише деякі дослідження спрямовані на з'ясування причин змін, що відбуваються, головним чином, в англо-американських запозиченнях. Автори цих робіт так чи інакше торкалися питань асиміляції запозичень у німецькій мові.

Як правило, англо-мовне слово входить у німецьку мову зі збереженням правопису та звучання. Навряд чи можна було б погодитися з тим, щоб розглядати проникнення англіцизмів у німецьку мовну систему тільки як односторонній процес. При запозиченні відбувається взаємодія англо-мовного слова та мови-реципієнта, яка впливає на його адаптацію. З одного боку, структура слів запозичується в систему німецької мови без зміни або з незначною зміною їх звукового і графічного оформлення. З іншого боку, спостерігаються певні зміни на морфологічному рівні при адаптації у німецькій системі мови [7, с. 7–8]: 1. Запозичені іменники підпорядковуються правилам німецької мови й уживаються з артиклем: *Tatsächlich sind Frauen im Fernsehen sehr präsent und in **den** politischen Talk-Shows machen die meisten einen guten Job* [8, с. 12]; 2. Дієслова отримують типову для інфінітива флексію -en, відмінюються як слабкі дієслова й утворюють дієприкметники: *Das wiederum hören die Airlines nicht gern, sie **ordern** bei den Herstellern leiseres Material* [8, с. 17]; 3. Запозичені прикметники підпорядковуються системі відміни прикметників німецької мови: *Quentin Tarantino ist heute absolut nicht **cool*** [8, с. 22]; 4. Словотвір англо-мовних слів, зокрема словоскладання, є досить продуктивним. Особливо необхідно виділити тип складних слів, які є структурними модифікаціями запозичень. Так, англійському словосполученню часто відповідає німецький складний іменник (комполіт). У німецькій мові поряд з написанням разом складні слова можуть маркуватися дефісами: *Im Sommer finden in Klagenfurt die 2 wichtigsten und größten **Sport-Events** statt: Das **Beach-Volleyball-Grand-Slam-Turnier*** [8, с. 34].

М.М.Воробель переконливо доводить, що наразі запозиченням відкрито багато шляхів для інтеграції у сучасну німецьку мову. Розглянемо деякі з них детальніше: 1. *Фонологічна інтеграція*. Німецька мова має фіксований основний арсенал звуків, що складається з приголосних і голосних. Тоді як іно-

земні слова привносять із собою звуки, яких немає в німецькій фонетичній системі. Процес інтеграції лише тоді відбувається успішно, коли нова вимова стає загальною. Крім того, можуть виникати перехідні етапи, якщо в слові, що містить кілька запозичених фонем, не всі фонемні інтегруються одночасно (має місце часткова інтеграція). Причини, чому звуки інтегруються замість того, щоб зберігати свою іноземну вимову, різноманітні. Так, Д.Нюблінг пояснює це тим, що «запозичені фонемні не такі стабільні, як нативні фонемні, саме тому їх часто замінюють» [9, с. 136]. Проілюструємо зміни на фонетичному рівні на наступному прикладі: *Grier war ein paar Siebziger-Jahre-Sommer lang eine **Superheldin** des schwarzen Kinos...* [8, с. 21]. Звук [s] онімечується, тобто набуває звучання, що є схожим на [z].

На відміну від німецької, фонетична система англійської мови є складнішою. Відтак, у процесі запозичення англіцизми зазнають фонетичних змін у сучасній німецькій мові. Найбільших труднощів для носіїв німецької мови спричиняє вимова англійських звуків [θ, dʒ, ð, ʃ]. На думку М.Добай на вимову англійських запозичень впливає вік, знання англійської мови і стать [10, с. 104]. Тоді, як Г.Штайнбах вважає, що більша половина англійських запозичень вимовляються відповідно до норм німецької мови. Саме тому велика кількість англіцизмів інтегрувалася в німецьку фонетичну систему [11, с. 228]. Важливим аспектом є те, що англійські слова, потрапляючи в німецьку мову, майже не асимілюються фонетично.

Зазначимо, що у німецьку мову можуть бути інтегровані не лише окремі слова, а й елементи словотворення. Це відбувається, коли елементи прикметника (наприклад, префікси або суфікси, запозичені з інших мов) стають продуктивними в німецькій мові та слугують для утворення нових слів. Позивне словотворення означає поєднання запозичених елементів або з іншими запозиченими елементами, або з рідними елементами для утворення нових слів у німецькій мові. Наприклад: *Eine einzigartige Klamotte find ich **supercool***. Німецькі іменники вживаються з артиклем, тому англійські запозичення також отримують артикль. Наприклад: *Das ist quasi **die** Deadline, die uns die Umweltmodelle aufgezeigt hat, die wir einhalten müssen; jQuery: **Das** neue JavaScript-Framework für interaktives Design*.

Та обставина, що рід англійських іменників не визначається за артиклем, може створювати певні труднощі. Д.Шельпер розрізняє шість різних принципів визначення роду в англійських запозиченнях. Перший принцип дослідник називає прагматичним, коли рід іменника визначається згідно статі або за найменуванням родового поняття: *die Nanny – die Frau: **Die** Nanny jagt den Hund, die Kinder brüllen, blankes Chaos. Derweil renne ich aus dem Haus zur Versammlung der Großaktionäre*. Другий, семантичний, принцип – це коли іменник отримує артикль відповідно еквіваленту німецької мови: *die City (die Stadt), der Deal (der Handel)*. Третій, морфологічний принцип, визначає рід іменника за суфіксами. Наступні три принципи Д.Шельпер вважає другорядними [12, с. 227], наприклад: *Ihm gefiel **der** Deal nicht, den ich mit seiner Mom machte; Sie arbeiten parallel und versorgen **die** City gleichzeitig mit Energie*.

Деякі дослідники вважають, що понад половини англіцизмів у німецькій мові чоловічого роду. У той час, як друге місце займають іменники середнього роду і решта – жіночого. Тоді, як на думку В.Шлік рід англіцизмів залежить від досліджуваного корпусу [13, с. 209]. Так, більшість запозичених англійських іменників чоловічого роду закінчуються

на -er, -or, -down, -out, -ik, -ist, -ster: *So wurde beispielsweise im Jahr 1998 ein Ingenieur aus Shanghai zu einer zweijährigen Haftstrafe verurteilt, weil er 30.000 chinesische E-mail-Adressen an einen Newsletter für Dissidenten in Übersee verkauft hatte* [14]. Доведено, що терміни галузі комп'ютерних технологій з суфіксами -ing, -ment позначають середній рід. Необхідно відзначити, що у відповідній термінології частіше зустрічається терміни з суфіксам -ing: *Zur Definition des Web-Browsers zählt im Prinzip die Betrachtung jeder beliebigen, in HTML oder anderen Websprachen geschriebenen Website* [14]. До іменників жіночого роду належать іменники, які мають суфікси -ion, -heit, -keit, -ity: *Die Emulation eines Betriebssystems oder einer Hardware-Plattform ist eine sehr komplexe Sache* [14]. За нашими спостереженнями в комп'ютерній термінології німецької мови переважають англіцизми чоловічого та середнього родів.

Аналогічно множина субстантивованих англійських запозичень утворюється за допомогою -s: *der Chat – die Chats: Die WhatsApp-Chats können Sie auf Ihr neues Android-Handy übertragen und dort einfach weiterchatten* [14]. Рідше англійські запозичення можуть отримувати в множині -n, -en, -e або нульове закінчення: *der Demodulator – die Demodulatoren: FM-Demodulatoren sind je nach Signalbandbreite schmal- oder breitbandig ausgelegt* [14].

Іноді англійські іменники комп'ютерної термінології в німецькій мові можуть мати подвійний рід: *der, das – Spam: Spam tritt am häufigsten als kommerzielle Werbe-E-Mail in Erscheinung*. Запозичені англійські прикметники також підпорядковуються системі відміни прикметників німецької мови і утворюють ступені порівняння: *Dieses Buch bietet eine umfassende Einführung in die Theorie und Praxis relationaler Datenbanken*. Запозичені англійські прикметники відмінюються за правилами німецької граматики: *Der Punkt ist, dass wer immer der Autor der Website ist zum Lehrer wird, und man auf digitalem Wege Zugang zu ihm hat* [14].

Усі дієслова запозичені з англійської мови отримують в інфінітиві флексію -en, -ern, -eln, -ieren: *Diese Busreise verlief jedoch unter der besonderen Beachtung der nationalen und internationalen Pressevertreter, die teilweise "live" über die Anreise bloggen*. Англіцизми утворюють дієприкметники *gestoppt, gecheckt*, наприклад: *Die Autoren sprechen von einem Prepatterning in dieser Phase, wobei zu dem frühen Zeitpunkt Positionsinformationen "gecheckt" und im Wachstumsverlauf kontinuierlich upgedatet werden* [14].

Висновки. Отже, процес інтеграції запозичень здійснюється нерівномірно в різних сферах функціонування мови. Однак провідним шляхом інтеграції у німецьку мову залишаються ЗМІ. Не можна не погодитися з тим, що порівняно з іншими мовами, частина англійських запозичень в німецькій мові є набагато більшою.

Прискорена інтеграція запозичень сьогодні дуже часто призводить як до змін літературних норм, так і до порушень у мовленні. Вплив англійської мови на сучасну німецьку як у загальноживаній, так у термінологічній лексиці доволі помітний. Різні частини мови еволюціонують із різною швидкістю. Відповідно, лексикон розвивається найшвидше, тоді як такі сфери, як фонологія та морфологія, – набагато повільніше. Проте слід зазначити, що ці питання потребують подальшого вивчення.

Література:

1. Воробель М. М. Шляхи та причини інтеграції англіцизмів у сучасну німецьку мову. *Молодий вчений*. 2020. № 3.2 (79.2). С. 6–10.
2. Schütte D. Das schöne Fremde. Anglo-amerikanische Einflüsse auf die Sprache der deutschen Zeitschriftenwerbung, Opladen. 1996. S. 28.
3. Munske H. Zur Fremdheit und Vertrautheit der „Fremdwörter“ im Deutschen. In: Germanistik in Erlangen. Hundert Jahre nach der Gründung des Deutschen Seminars. Erlangen. 1983. S. 559–583.
4. Schäfer W. Von Handys und Erbe. Zur Diskussion um Anglizismen im heutigen Deutsch. In: *Deutsch als Fremdsprache*. 2/2002, S. 75–81.
5. Levyskyi V. V. *Istoriia nimetskoï movy: posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [History of the German language: a guide for university students. Vinnytsia: Nova Knyha, 2007. 216 p. [in Ukrainian].
6. Барнич І. І. Англійські запозичення в комп'ютерній термінології німецької та української мов. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 7. С. 13–18.
7. Дундій П. Н. Англійські лексичні та термінологічні запозичення в німецькій мові. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. № 3. С. 82–90.
8. SK – Der Spiegel Kultur. 2010. № 3. 46 S.
9. Nübling D. Historische Sprachwissenschaft des Deutschen: eine Einführung in die Prinzipien des Sprachwandels. [In Zusammenarbeit mit Antje Dammel, Janet Duke, Renata Szczepaniak]. Tübingen : Narr, 2006. S. 136.
10. Dobaj M. Anglizismen in der Rundfunkwerbung und zum Verständnis von Werbeanglizismen beim Branchenpersonal. W. Viereck. Tübingen : Narr, 1980. S. 101–107.
11. Steinbach H. *Englisches im deutschen Werbefernsehen*. Paderborn. 1984. 247 S.
12. Schelper D. Anglizismen in der Pressesprache der BRD, der DDR, Österreich und der Schweiz: eine vergleichende, typologische und chronologische Studie. Diss. Universität Laval, Quebec, Kanada, 1995. 227 S.
13. Schlick W. Die Kriterien für die deutsche Genuszuweisung bei substantivischen Anglizismen. *The German Quarterly*. 1984. № 57. S. 402–431.
14. Neuroth H. Nestor Handbuch. Eine kleine Enzyklopädie der digitalen Langzeitarchivierung: URL: http://nestor.sub.uni-goettingen.de/handbuch/artikel/nestor_handbuch_artikel_344.pdf

Gremaliuk T. Character of the influence of English borrowings on the German language

Summary. The article analyzes the peculiarities of the influence of English borrowings and phonetic-morphological changes in the German language. The main emphasis is on the analysis of actual changes in the lexical composition of the German language, which were caused by the conditions of existence in the modern period. It should be emphasized the direct influence of the English language on the step-by-step formation of the German lexical system. Despite the fact that the influence of the English language is quite significant, only those borrowings that are effectively used in communication are assimilated into the norms of the German language. It should be taken into account that the German language, borrowing lexical units from other languages, often contains characteristics that define them as foreign. But during a certain period they adapt to the rules of the German language. Such a process of assimilation is qualified as integration. The author investigates the main reasons for changes in the phonetics and morphology of borrowed vocabulary

in the modern German language. As a result, it is proven that foreign language borrowings, mainly English, when they penetrate into the German language, adapt completely or partially to its morphological and phonetic language systems.

It is claimed that vocabulary is the most mobile subsystem in language. If changes in the language as a system occur at the phonetic and morphological levels, then we are talking about lingual transformations. Borrowing of Anglicism in the German language over the last 20 years is due, first of all, to extra linguistic factors, such as the strengthening of the influence of the English language in the world as a result of the globalization process, as well as the emergence of new concepts, mainly in the field of engineering and computer

technologies, youth culture, which receive English names. Due to various connections between native speakers, cultural relations, linguistic assimilation occurs, and thus, the process of borrowing occurs. Over the centuries, the German language was influenced by other languages, changed, and actively borrowed foreign language elements. However, the foreign language vocabulary partially preserved its phonetic and morphological features. For their part, borrowed words enriched the German language by diversifying its vocabulary.

Key words: Anglicism, phonetics, morphology, language changes, borrowing, linguistic transformations, extra lingual factors, integration, transference, interference, assimilation, adaptation.

*Грималюк А. М.,**асистент кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника**Ткачук Н. О.,**доктор філософії,**доцент кафедри німецької філології**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЛІНОЦІ» В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. У статті вибірково проаналізовано фразеологічні одиниці (далі ФО) з експліцитно-лексемним компонентом “faul” в німецькомовному інтернет-просторі. Дана стаття представляє спробу визначення фразеосемантичного поля «ЛІНОЦІ», яке ґрунтується на дефініції фразеологічної одиниці та на визначенні семантичного поля. Ми ставимо за мету зробити представлення фразеосемантичного поля «ЛІНОЦІ» на прикладі фразеологізмів німецької мови та дослідження вживання цих ФО, які належать до цього фразеосемантичного поля, в інтернет-просторі. Вибір цього дискурсу пов'язаний з особливостями його стилю, що включає також вибір лексичних одиниць, включаючи ФО. В статті подається дефініція фразеосемантичного поля «ЛІНОЦІ», пояснюється його (можлива) структура із центром та периферією, подаються критерії для зарахування ФО до центру та периферії та наводяться приклади використання ФО із фразеосемантичного поля в інтернет-дискурсі.

Передумовою успішного дослідження є наявність масштабного текстового корпусу, саме тому ми обрали інтернет-простір як базу для аналізу текстового вживання нашої емпіричної вибірки. Інтернет-блоги, соціальні мережі, публіцистичні джерела та інші аспекти медійного середовища є на сьогодні багатогранною сферою відображення певних життєвих орієнтирів та цінностей суспільства. У даній віртуальній системі досліджуються й мовні трансляції реальності сьогодення, а отже це дає нам змогу провести дослідження на базі сучасного мовного матеріалу. Результати вживання, обраних нами ФО, відображують також тенденції німецькомовного суспільства у сприйнятті поняття «ЛІНОЦІ». Окрім цього, використання ідіоматичних виразів у мовленні має продуктивний вплив на читача, оскільки ФО, у порівнянні із лексичними одиницями, здатні у більшій мірі апелювати до емоційної сторони користувача, підсилити мовний матеріал експресією, привернути увагу та зацікавити через свою образність, насиченість підтекстами, алюзіями. Отже, використання ФО на сьогодні залишається актуальним питанням та широким полем для дослідження, особливо на базі інтернет-дискурсу. Значущість нашого дослідження полягає у тому, що результат може використовуватися в дослідженнях фразеології.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантичне поле, фразеосемантичне поле, центр, периферія, відношення, інтернет-простір.

Постановка проблеми. XXI століття є періодом технологічного процесу та розвитком засобів масової комунікації, які володіють значним впливом на людей, а отже й на методи та форми їх комунікації. Як ми уже зазначили раніше, вживання ФО у інтернет-просторі є актуальним питанням для аналізу, оскільки дозволяє простежити тенденції вибору авторами тих чи інших ФО, прослідкувати актуальні ідіоми, відокремити архаїзовані та відзначити культурно значущі у межах нашого фразеосемантичного поля «ЛІНОЦІ», які відображатимуть ментальні смисли.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Фразеологія була та вже декілька десятиліть поспіль залишається однією із найбільш досліджуваних галузей мовознавства. Про це свідчать дослідження таких лінгвістів як В. Фляйшер, К. Пальм, Я. Баран, М. Гамзюк та ін.. Предметом дослідження фразеології є фразеологічна одиниця. Для визначення фразеологічної одиниці існує сьогодні понад десяток дефініцій, але жодна з них не знайшла загального визнання дослідниками. У нашому дослідженні ми виходимо з визначення ФО у мовознавчій науці, згідно з яким фразеологічною одиницею, або фразеологізмом, традиційно називають стійке сполучення слів, що граматично організоване за моделями словосполучення або речення, і має семантичну злитість компонентів, цілісність значення й відтворюваність у процесі мовлення.

Внаслідок постійних пошуків шляхів вивчення системних зв'язків лексичного складу мови виникла теорія семантичного поля. Лексико-семантичне поле, як лінгвістична одиниця, започаткована в XIX ст. Тоді виникають роботи Мішеля Бреала, французького лінгвіста й історика, який перший увів поняття «семантика», але розумів його як діахронічну галузь досліджень, тобто як аналіз історичних змін значень слів [1, с. 156]. Пов'язаний з іменами Й.Тріра та В. Порціга, польовий підхід до вивчення лексики певної мови дозволяє вивчати мовні одиниці у їхніх різноманітних зв'язках, аналізувати лексику як систему взаємозумовлених елементів.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається велика кількість методологічних підходів та теоретичних концепцій до вивчення семантичного поля. Тому й єдиного та остаточного трактування семантичного поля на даний момент не існує. Ми представляємо спробу визначення фразеосемантичного поля на базі визначення фразеологізму та визначення семантичного поля.

Виклад основного матеріалу. Почнемо із дефініції, іншими словами трактування, фразеосемантичного поля. Вважаємо логічним, що до дефініції чи трактування можна підійти із визначення фразеологічної одиниці та визначення семантичного поля.

Такі основні характеристики семантичного поля беруться за основу:

(i) ієрархічна структура, в основі якої лежить певне відношення між одиницями семантичного поля,

(ii) сукупність лексичних одиниць, поєднаних спільністю семантики

Базуючись на поглядах мовознавців щодо поняття «фразеологічна одиниця», ми виходимо з того, що найважливішими ознаками, якими володіє ФО, та за допомогою яких ми відмежовуємо ФО від словосполучень та речень, які не є фразеологічними одиницями, є:

1) *ідіоматичність* – трактується як неможливість виведення семантики ФО із суми значень складових його компонентів. Тобто, як зазначає В. Фляйшер, під час фразеологізації відповідні складові зазнають семантичної трансформації, або ж переосмислення [2, с. 30–32];

2) *стійкість* – одна із найважливіших характерних рис ФО, за допомогою якої її відмежовують від вільного словосполучення. Загалом стійкість ФО розглядають як властивість ФО не змінюватися, тобто зберігати свою структуру, лексичний склад та семантику. Проте, не виключається можливість варіативності. Під нею слід розуміти вживання ФО із зміненими структурою та семантикою;

3) *відтворюваність* – під нею розуміємо, що ФО закріплена у свідомості мовців як певна єдність й функціонує в мові як мовний конструкт;

4) *полілексичність* – ФО має складатися щонайменше з двох слів, при цьому верхньою межею вважається речення [3, с. 15].

Крім того, на думку більшості лінгвістів, ФО характеризується, *цілісністю значення, метафоричністю та номінативно-експресивною функцією.*

Ще Празькою лінгвістичною школою були введені для семантичного поля терміни «*центр та периферія*». Подані вище ознаки ФО беремо за основу для визначення «центру» та «периферії» нашого фразеосемантичного поля.

Спробуємо передбачити приналежність ФО до названих «центру» та «периферії» фразеосемантичного поля. У центрі знаходяться ті ФО, які володіють повністю всіма найбільш релевантними рисами. Периферія включає в себе лексичні одиниці, які мають не всі ознаки. Ознака «ідіоматичність» є, на нашу думку, ознакою, якою повинна володіти кожна ФО у фразеосемантичному полі. Втрата ознак ФО віддаляє ФО від центру поля до периферії поля. Межа між центром і периферією буває не зовсім чіткою [2, с. 68].

Для нашого дослідження фразеосемантичного поля «ЛННОЩІ» ми здійснили вибірку 35 фразеологічних одиниць на базі 3 лексикографічних джерел [4; 5; 6]. Кожен фразеологізм експліцитно маркований компонентом «*лінивий*» (“*faul*”) та вживається для характеристики ледачої людини або її діяльності, а саме «небажання працювати». Саме ці два терміни лягають в основу для розмежування «центру» та «периферії» фразеосемантичного поля.

До «центру» нашого фразеологічного фонду увійшли ФО на зразок словосполучень, для яких характерна наявність біль-

шої кількості ознак ФО. Такими є, наприклад, такі ФО: *ein fauler Sack, faul wie Mist, vor Faulheit stinken, ein faules Stück* та ін.. ФО *ein fauler Sack* володіє:

1) ознакою ідіоматичності, оскільки не виводимо значення ФО із значень компонентів “*faul*” та “*Sack*”,

2) ознакою стійкості, оскільки компонент “*faul*” не можемо замінити на інший компонент, зберігши значення,

3) ознакою відтворюваності, оскільки вживання ФО можливе мовцем завдяки існуванню в свідомості як мовного конструкту із значенням,

4) ознакою полілексичності, оскільки складається з двох компонентів.

До «периферії» ми відносимо стійкі речення та фрази. Такими є, наприклад, *Arbeit gibt Brot, Faulheit bringt Not, auf dem Faulbett liegen, sich auf die faule Haut legen* та інші. Майже всі обрані нами ФО у «центрі» поля вживаються для позначення особистісної якості людини («ледар»), периферію складають фразеологізми, які описують процес «байдкування, ледарювання», тобто «ледачу діяльність». ФО *Arbeit gibt Brot* володіє ознаками, які дозволяють її віднести до периферії фразеосемантичного поля. Такими ознаками є:

1) ідіоматичність, оскільки значення ФО не конструємо із значень компонентів ФО,

2) частковою стійкістю, оскільки можлива варіативність дієслова (*Arbeit bringt Brot, von Arbeit kommt Brot*),

3) відсутністю відтворюваності, або частковою відтворюваністю, яка пояснюється частковою стійкістю,

4) обмеженою полілексичністю, оскільки ФО є реченням.

Порівнюючи структуру семантичного та фразеосемантичного поля, варто зазначити, що в обох випадках маємо ієрархічний характер. В центрі кожного поля – головна лексема, ядро, компонент, навколо якого розгортається поле. В центрі поля – одиниці, що мають спільне з ядром і між собою значення. Периферію поля складають одиниці, які є віддалені за своїм значенням від ядра. Як і лексико-семантичне, так і фразеосемантичне поле – упорядкована система лексем, об’єднаних на основі наявності інтегральної семантичної ознаки. Воно характеризується парадигматичними та системними відношеннями між його компонентами.

У нашому дослідженні ми розглядаємо фразеосемантичне поле, яке відображає поняття “*Faulheit*”. У сучасній лінгвоконцептології дискусійною залишається проблема диференціації термінів «*поняття*» та «*концепт*». Нерідко вони розглядаються як еквіваленти, проте у сучасному науковому дискурсі більшість дослідників розмежовують дані терміни [7]. М. П. Кочерган підкреслює, що поняття відтворює денотативне значення слова, а концепт – інтерпретаційний компонент значення [8, с. 17]. Отже, на відміну від концепту, поняття ґрунтується лише на істотних, суттєвих ознаках об’єкта, воно має простішу структуру та пов’язане з раціональним знанням. Отже, розглядаючи ядро фразеосемантичного поля, ми звертаємося до словникового визначення за яким “*Faulheit*” – *das Faulsein, Unlust, sich zu betätigen* [9], *Eigenschaft, nichts tun zu wollen, Arbeitsunlust, Arbeitsscheu* [10].

Виходячи із зазначеної інформації, до центру фразеосемантичного поля ми віднесли стійкі ФО, на зразок словосполучень, що наділені спільним семантичним значенням, яке є якісною характеристикою особистості – «бути лінивим, ледачим, неробкою». До периферії увійшли ФО з структурою речення

(прислів'я, цитати) значення яких описує «процес байдикування, ледарювання». Вищезазначену інформацію розглянемо на прикладі *зобр. 1*.

Зобр. 1

Отримані результати лексикографічного аналізу ми перевірили на базі текстового вживання у сучасному німецькомовному інтернет-просторі, оскільки XXI ст. це період активного технологічного процесу, який впливає на всі сфери суспільного життя, а отже і на мовні процеси. Ми можемо легко прослідкувати за використанням ФО нашої вибірки сучасним німецькомовним населенням на різних форумах, у соціальних мережах, власних блогах та ін... Це допоможе підтвердити вживання фразеологізмів (ФО), а також відобразити певні культурні особливості у розумінні поняття *ліноціїв*.

Розглянемо детальніше деякі найяскравіші приклади вживання у різних інтернет-ресурсах.

“*Faul wie Waschbären*” – У 2020 році, у період пандемії «корона-вірусу» німецький уряд випустив ролик, у якому закликав залишатися вдома та «байдикувати», і таким чином уберегти інших від поширення хвороби. У кінці ролику зазначене гасло: „*Werde auch du zum Helden und bleib zuhause. Zusammen gegen Corona*“ у якому людей, що залишаються дома прирівнюють до героїв: „*Und das Schicksal dieses Landes lag plötzlich in unseren Händen.*“ Also hätten sie getan, was von ihnen erwartet worden sei: „*Absolut gar nichts. Waren faul wie die Waschbären*“, so der Mann [11]. Цей відеоролик набув шаленої популярності у Німеччині. Про нього почали писати різні німецькомовні видання, а фразеологізм появлявся у заголовках та публіцистичних текстах. Таке іронічне використання ФО вказує на позитивну конотованість цієї ідіоми, тобто «ліноції» у даному контексті не зображені як недолік чи негативна риса людини, а навпаки, вони можуть зробити з вас «героя». Приклади вживання цієї ФО розглянемо на *зобр. 2* та *зобр. 3* з німецькомовних онлайн-видань “*Volkstimme*” та “*Kurier*” у формі заголовка для привернення уваги читача:

Зобр. 2

Зобр. 3

“*Faul wie die Sünde*” – Компаративний фразеологізм також активно використовується у німецькомовному інтернет-просторі, а саме у блогах, публіцистичних статтях, відеороликах. Через складову лексему *Sünde* (гріх), ми спостерігаємо використання ідіоми у релігійному контексті, у протиставленні думок «лінь – це гріх» та «лінь – це спосіб відпочинку». Приклад на *зобр. 4* з блогу про в’язання та *зобр. 5* підпис під фото, де автор засвідчує своє небажання вийти на прогулянку у неділю, а просто «*noicmu ma nocnamu – ... am Sonntag nix Spaziergang... vollfuttern und pennenn!!!!*» [12].

“*Auf der faulen Haut liegen*” – ФО, яка зустрілася нам у 3 лексикографічних джерелах, показала продуктивну кодифікацію і в текстових вживаннях: публікації в німецькомовній пресі, дописи в соціальних мережах, назва музичної композиції сучасної німецької панк групи. В соціальній мережі *instagram* ми знаходимо допис про жінку похилого віку, яка не байдикує, а продовжує працювати медичною сестрою і бажає працювати до 75 років: “*Anstatt sich auf die faule Haut zu legen, arbeitet Babette von Sauberzweig jede Woche 25 Stunden als Krankenschwester. Könnten Sie sich das im Alter vorstellen?*» [13].

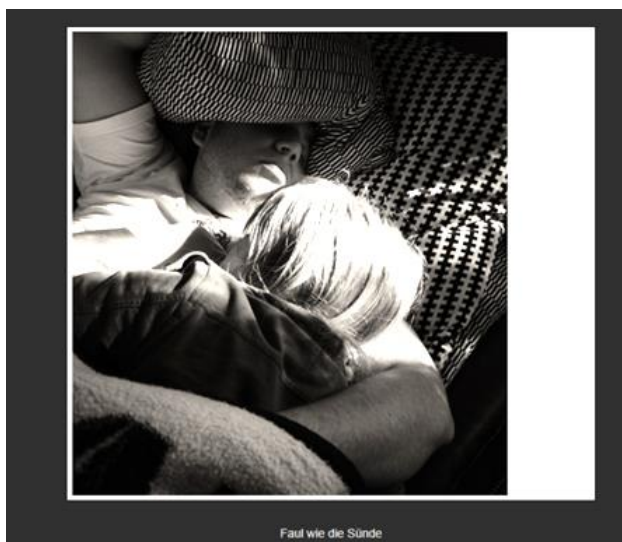
Strickforum Blog

Das Strickforum präsentiert

Faul wie die Sünde

Зобр.4

Faul wie die Sünde

Зобр. 5

У наведеному контексті поняття «лінощі» зображено як негативна характеристика особистості, яка не притаманна героїні допису. Проте, в інших інтернет джерелах ми зустрічаємо публікації, де «лінощі» не є недоліком чи вадою. Наприклад, на своїй сторінці, фірма “biebrach-doerr”, яка спеціалізується на ремонті кавових машин та інших приладів, публікує новину про неробочі дні у Великодні свята. У заголовку публікації автори використовують фразеологізм “Auf der faulen Haut liegen” та підкреслюють позитивну конотованість неverbально – через зображення кролика *зобр. 6*:

Зобр. 6

“Faulheit ist die Furcht vor bevorstehender Arbeit” – Цитати та афоризми відомих особистостей залишаються часто вживаними в соціальних мережах. Розглянемо цитату давньоримського політичного діяча та філософа Марка Туллія Цицирона – Faulheit ist die Furcht vor bevorstehender Arbeit (Лінощі – це страх перед очікуваною роботою). Цю цитату запозичують користувачі соціальних мереж twitter, facebook, pinterest для своїх дописів та публікацій, наприклад *зобр. 7* реклама “Taxfix Deutschland” – платформа, яка допомагає користувачу заповнити податкову декларацію.

Зобр. 7

Висновки. Вибрані нами ФО є поширеним явищем у сучасному інтернет-дискурсі, оскільки можуть мати важливий продуктивний вплив на читача/користувача. За допомогою ідіоматичних виразів, образності мовного матеріалу, можна апелювати до емоційної сторони особистості, що супроводжується утворенням оцінного судження, а також зацікавити та загострити увагу на потрібному моменті. ФО, які входили до центру нашого фразеосемантичного поля показали частотніше текстове маркування, проте і серед периферійних фразеологізмів були ті, які продовжують вживання у інтернет-просторі, наприклад, цитати відомих особистостей, що створюють алюзію на свого автора. Серед стилістичних функцій обраних нами ФО ми виділяємо їх використання в заголовках, підзаголовках, назвах рубрик і т. д. для акцентування уваги на матеріалі та з метою надати йому більшої емоційності.

Колишній канцлер Німеччини Герхард Шредер зазначав: “Es gibt kein Recht auf Faulheit in unserer Gesellschaft” (В нашому суспільстві не існує права на лінощі) [14], проте на сьогоднішній день ми спостерігаємо тенденцію до менш категоричного ставлення суспільства до поняття «лінощі». Це поняття перестає носити негативний характер, оскільки у шаленому ритмі сьогодення людям потрібна можливість для відпочинку, або лінощі є необхідні для забезпечення певного іншого явища чи події чи дії. Наша вибірка текстового матеріалу здійснена на базі сучасного цифрового спілкування в інтернет-просторі, вона підтверджує зміну у світоглядній культурі сучасного німецькомовного суспільства.

Література:

1. Breal Michel. Essai de semantique: science des significations. Paris: Hachette, 1897. 349 с.
2. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache: 2 durchgelesene und ergänzte Auflage. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1997. 299 s.
3. Bürger H. Phraseologie : Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2003. 224 S.

4. Гаврис В. І., Пророченко О. П. Німецько-український фразеологічний словник. Київ : Радянська школа, 1981. Т. I, II.
 5. Röhrich Lutz. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (Band 1–5). Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1995.
 6. Duden – Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik hrsg. und bearb. von Günter Drosdowski und Scholze-Stubenrecht. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverl., 1992. S. 864.
 7. Breal Michel. Essai de sémantique: science des significations. Paris : Hachette, 1897. 349 с.
 8. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2 вид., випр. і доп. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 463 с.
 9. Duden: Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache. In zehn Bänden / Hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. [Red. Bearb.: Werner Scholze-Stubenrecht (Projektleiter) ... Unter Mitarb. von Brigitte Alsleben ...]. [Ausg. in 10 Bd.]. 3., völlig neu bearb. und erw. Aufl. Mannheim : Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1999.
 10. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. URL: <http://www.dwds.de> (дата звернення: 10.10. 2023).
 11. Damals im Corona-Winter 2020: „Wir waren faul wie die Waschbären!“ (Werbefilm der Bundesregierung). 16.11.2020. *Amt Berkenthin und seine Gemeinden*. URL: <https://berkenthin-amt.de/damals-im-corona-winter-2020-wir-waren-faul-wie-die-waschbaeren-werbefilm-der-bundesregierung/> (дата звернення: 25.10. 2023).
 12. Jallo Blagen. Faul wie die Sünde. 13.07.2009. *Fotocommunity*. URL: <https://www.fotocommunity.de/photo/faul-wie-die-suende-die-jallo/17801299> (дата звернення: 20.10. 2023).
 13. Altgsheldin: Babette von Saubertzweig. 7.05.2019. *RBB*. URL: <https://www.instagram.com/p/BxK68-hFweR/> (дата звернення: 20.10. 2023).
 14. Es gibt kein Recht auf Faulheit. 06.04.2001. *Manager magazin*. URL: <https://www.manager-magazin.de/unternehmen/artikel/a-126811.html> (дата звернення: 20.10. 2023).
- Джерела ілюстративного матеріалу:*
15. URL: <https://www.volksstimme.de/deutschland-und-welt/deutschland/faul-wie-die-waschbaeren-2010667> (дата звернення: 20.10. 2023)
 16. URL: <https://kurier.at/politik/ausland/faul-wie-waschbaeren-wie-deutsche-regierung-fuer-daheim-bleiben-wirbt/401098836> (дата звернення: 20.10. 2023)
 17. URL: <https://www.strickforum.de/blog/faul-wie-die-suende/> (дата звернення: 15.10. 2023)
 18. URL: <https://www.sonntagsblatt.de/artikel/meinung-kommentar/legensie-sich-auf-die-faule-haut> (дата звернення: 15.10. 2023)
 19. URL: https://m.facebook.com/taxfix.de/posts/2463634090525469/?locale=zh_CN&refsrc=deprecated&_rdr (дата звернення: 15.10. 2023).

Hrymaliuk A., Tkachuk N. Phraseological units of the phrase-semantic field “LAZINESS” in the Internet space (on the example of the German language)

The article deals with analysis of the phraseological units (hereinafter referred to as the “PU”) with explicit-lexeme component “faul” (*lazy*) in the German-speaking Internet Space. This article is an attempt to define the phrase-semantic field “Faulheit” (“LAZINESS”), which is based on the definition of the phraseological unit and the definition of the semantic field. Our aim is to present the phrase-semantic field “LAZINESS” on the example of the German language phraseologies and to research the usage of the PUs belonging to this phrase-semantic field in the Internet Space. The choice of this discourse is due to the features of the style which also includes the choice of the lexical units, including PUs. The article defines of the phrase-semantic field “LAZINESS”, explains its (possible) structure with a centre and a periphery, presents criteria for assigning PUs to the centre and the periphery, and gives examples of the PUs usage from the phrase-semantic field in the Internet discourse.

A prerequisite for a successful research is the availability of the massive text corps, which is why we chose the Internet Space as a base for the analysing the textual usage of our empirical sample. Online blogs, social networks, journalistic sources and other aspects of the media environment are the multifaceted sphere of certain life guidelines and the values of society reflection. This virtual system also monitors language broadcasts of today’s reality, which allows us to conduct research based on modern language material. The results of the usage of the PUs we chose also reflect the German-Speaking society tendencies in the perception of the concept of “Laziness”. In addition, the use of the idiomatic expressions in the speech has a productive influence on the reader, because PUs, compared to lexical units, are in a greater measure able to appeal to an emotional side of a user, to enhance language material with expression, to attract attention and to interest because of their vividness, saturation of the subtexts, allusions. Thus the use of PUs remains a topical issue and wide field for research, especially on the basis of the Internet discourse. The significance of our paper lies in the fact that our analysis can be used in further research in the field of phraseology.

Key words: the phraseological unit, the semantic field, the phrase-semantic field, centre, periphery, relation, the Internet space.

Громовенко В. В.,

доктор філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 035 «Філологія»,
доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету

Євтімова Д. І.,

аспірантка за спеціальністю 035 «Філологія»,
викладачка кафедри германських і східних мов та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету

ДИСКУРСИВНІ ФУНКЦІЇ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ У РАМАХ НАГОРОДНО-ЦЕРЕМОНІЙНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті схарактеризовано дискурсивні функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з опертям на основні функції інституційного дискурсу. Зазначено, що нагородно-церемонійний дискурс займає особливе місце в комунікативній практиці, реалізуючись у значущих для людей ситуаціях. Премія Альфреда Бернхарда Нобеля є вершиною всіх наукових та інтелектуальних премій світу і це явище – династичне, народжене та підтримуване поколіннями родини Нобелів і Нобелівським фондом. Учені з усього світу прагнуть здобути цю нагороду, оскільки це означає всевітнє визнання. Зацікавлення нагородно-церемонійним дискурсом зумовлене процесами глобалізації, що заторкують не тільки існування суспільств і держав, а й розвиток і взаємопроникнення наукового знання, вдосконалення та поглиблення процесів комунікації тощо. У дослідженні окреслено дискурсивний статус Нобелівської премії; опрацьовано фонову інформацію функціонування Нобелівської премії. Констатовано, що Нобелівська премія реалізує всі чотири найважливіші функції інституційного дискурсу: 1) перформативну, пов'язану з конвенційністю процедури (дата – 10 грудня; місто – Стокгольм, Осло; місце – концертна зала (Стокгольм) і Стокгольмська ратуша (Нобелівський бенкет); університет, зала асамблей (Осло); офіційність – вручають Король Швеції (Стокгольм), Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини (Осло)); 2) нормативну, визначувану правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті; 3) презентаційну, виявлювану широким висвітленням й обговоренням у засобах масової інформації різних країн; 4) парольну, регламентовану діяльністю Нобелівських комітетів і засекреченістю процедури обрання лауреата. Як перспективу дослідження визначено опрацювання схеми й методики аналізу нобелівської лекції як мовленнєвого жанру нагородно-церемонійного дискурсу.

Ключові слова: інституційний дискурс, нагородно-церемонійний дискурс, Нобелівська премія, Нобелівський фонд, нормативна функція, парольна функція, перформативна функція, презентаційна функція.

Постановка проблеми. Соціальні інститути виникають для виконання найважливіших функцій суспільства – організації соціуму як цілісного утворення з ієрархічною структурою, захисту суспільства, соціалізації нових членів суспільства,

отримання нових знань, поширення інформації тощо. Поза увагою лінгвістичних досліджень перебуває Нобелівський фонд як соціальний інститут, на діяльності якого ґрунтований нагородно-церемонійний дискурс, що і мотивує актуальність статті. Нобелівська премія – одна з найвідоміших і найпрестижніших міжнародних премій, яка консолідує й відзначає найвидатніші досягнення людства у ключових соціальних, економічних, культурних, наукових сферах його існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний комунікативний простір визначується функціонуванням таких різновидів інституційного дискурсу: політичний (О. Варецька [1], В. Громовенко [2]), дипломатичний (Н. Кашишин [3]), адміністративний (Т. Федорів [4]), юридичний / правовий (О. Кулина [5]), військовий (Т. Корольова [6]), педагогічний (В. Андрущенко [7]), релігійний (О. Кім [8]), містичний (В. Степанов [9]), медичний (Н. Литвиненко [10]), рекламний (О. Цупікова [11]), спортивний (Т. Іщенко [12]), науковий (А. Сібрук [13]), сценічний (О. Сахарова [14]), масово-інформаційний (О. Хорошун [15]), PR-дискурс (К. Доценко [16]) та інтернет-дискурс (О. Черниш [17]). Однак нагородно-церемонійний дискурс як різновид інституційного дискурсу вивчений не достатньо, зокрема в аспекті виконуваних ним функцій.

Формування мети статті. Мета статті – схарактеризувати дискурсивні функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з опертям на основні функції інституційного дискурсу. Успішна реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслити дискурсивний статус Нобелівської премії; 2) опрацювати фонову інформацію функціонування Нобелівської премії.

Об'єктом дослідження є нагородно-церемонійний дискурс як різновид інституційного дискурсу; **предметом** – функції Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу. Основним **методом** статті постає метод критичного аналізу. **Методологічну базу** дослідження становлять основні постулати теорії мовленнєвих жанрів (Дж. Остін [18], Ю. Габермас [19]) та теорії дискурсу (Ф. Бацевич [20], Т. ван Дейк [21], А. Загнітко [22]).

Виклад основного матеріалу. Нобелівська премія функціонує в рамках нагородно-церемонійного дискурсу. Останній визначується жорстким варіантом інституційності та такими кваліфікаційними ознаками: 1) регламентованість; 2) висока

тональність спілкування; 3) урочистість; 4) фінансування; 5) авторитет; 6) інтернаціональність.

До дискурсивних ознак Нобелівської премії як репрезентанта нагородно-церемонійного дискурсу з оперттям на конститутивні ознаки інституційного дискурсу зараховуємо:

1) специфічну мету спілкування, що полягає у вирішенні певних проблем, які й зумовили існування відповідного інституту, а саме стимулювання розвитку світової науки й цивілізації та вручення нагород за видатні досягнення у фізиці, хімії, фізіології та медицині, літературі, економіці та сприянні встановленню миру;

2) специфічні обставини спілкування, що відбувається в рамках певного соціального інституту – Нобелівського фонду, офіційність стилю, жорстку заданість тематики, наявність інституційних символів (золота медаль із зображенням Альфреда Нобеля, диплом і чек на встановлену суму);

3) специфічні характеристики учасників спілкування – номінанти, номінатори, лауреати;

4) специфічні характеристики текстів, які містять ознаки приналежності агентів до соціального інституту, безпосередньо чи опосередковано виражають цінності цього інституту, відповідають його жанрам – нобелівська лекція.

Інституційний дискурс а) об'єктивно виділяється як особливий тип спілкування з конститутивною ознакою – виконання соціальної потреби, необхідної для суспільства, б) виражається як система дій, рольових розпоряджень і норм поведінки. Найважливішими функціями інституційного дискурсу є перформативна, нормативна, презентаційна та паролна. Розглянемо детальніше функції Нобелівської премії у рамках нагородно-церемонійного дискурсу.

1. Перформативна функція полягає у виконанні дій, що визначають суть того чи того інституту (боротьба за владу, встановлення істини, дотримання закону тощо). Ця функція складається з шести обов'язкових умов: а) повинна існувати певна конвенційна процедура, б) якій відповідають певні особи й обставини, в) яка здійснюється всіма її учасниками коректно, г) і повно, г) її учасники повинні мати певні наміри щодо певної поведінки та д) повинні поводитися послідовно впродовж всієї процедури [18]. Отже, перформативна функція інституційного дискурсу полягає в реалізації цілей того чи того соціального інституту.

Нагородно-церемонійний дискурс пов'язаний із діяльністю Нобелівського фонду, спрямованою на функціонування Нобелівської премії. Конвенційну процедуру нагородно-церемонійного дискурсу можна окреслити так:

1) *кому присуджується*: Нобелівські премії присуджуються щорічно з 1901 року вченим за досягнення у галузі фізики, хімії, медицини та фізіології, за літературні твори, за діяльність зі зміцнення миру; нагороду за дослідження у галузі економіки засновано 1969 року Державним банком Швеції. Номінантів у кожній категорії може бути до 300 осіб. Не виключається висунення кандидатів кілька разів;

2) *ким присуджується*: хто заслугоує стати Нобелівським лауреатом із фізики, хімії та економіки вирішує Шведська Королівська академія наук, лауреатом із медицини та фізіології – Каролінський інститут, лауреатом із літератури – Шведська академія, лауреатом премії миру – Норвезький парламент. До кожного окремого комітету входять п'ять кваліфікованих осіб. Допускається, що кожен комітет має право звернутися за консультацією до фахівців у тій чи тій галузі;

3) *правила присудження*: Нобелівська премія присуджується за винахід, який добре себе зарекомендував на практиці, довів свою ефективність. Комітети стежать, щоб премія в кожній номінації не присуджувалася одразу більше, ніж трьом претендентам;

4) *де і хто нагороджує*: за традицією нагороди лауреатам із фізики, хімії, фізіології та медицини, літератури, а також з економіки вручає король Швеції, премію миру вручає Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини в Осло;

5) *ознаки обставин вручення*: чітка регламентованість, урочистість.

2. Нормативна функція полягає у встановленні та збереженні норм і правил поведінки між інститутом і суспільством, між агентами та клієнтами, між агентами всередині інституту. Ця функція є найважливішою для консолідації відповідного інституту, розуміння його агентами своєї значущості у суспільстві. Функція не завжди виявлювана в мовних діях. Кожен різновид інституційного дискурсу ґрунтований на системі цінностей, яку можна реконструювати за допомогою виділення протокольних оцінних суджень шляхом аналізу висловлювань, які експліцитно або імпліцитно містять оцінку. Висловлювання, що відсилають до системи норм, входять до пресупозиційного фонду спілкування й експлікуються тоді, коли ці норми порушуються.

Нормативна функція, визначувана правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті:

«Я, що підписався нижче, Альфред Бернхард Нобель, обміркувавши і вирішивши, справжнім оголошую мій заповіт щодо майна, нажитого мною на момент смерті. Все майно, що залишилось після мене, необхідно розподілити так: увесь мій капітал мої душоприказники повинні перевести в цінні папери, створивши фонд, відсотки з якого будуть видаватися у вигляді премії тим, хто впродовж попереднього року приніс найбільшу користь людству. Зазначені відсотки слід розділити на п'ять рівних частин, які призначаються: перша частина тому, хто зробив найбільш вагомий відкриття або винахід у галузі фізики, друга – тому, хто зробив велике відкриття чи вдосконалення в галузі хімії, третя – тому, хто досяг видатних успіхів у галузі фізіології або медицини, четверта – тому, хто створив найбільш значний літературний твір, що відображає людські ідеали, п'ята – тому, хто зробить вагомий внесок у згуртування народів, знищення рабства, зниження чисельності існуючих армій та сприяння мирній домовленості. Премії в галузі фізики та хімії мають присуджуватися Шведською королівською академією наук, з фізіології та медицини – Королівським Каролінським (медико-хірургічним) інститутом у Стокгольмі, з літератури – Шведською академією у Стокгольмі, премія миру – комітетом із п'яти осіб, що обирається норвезьким стортінгом (парламентом). Моє особливе бажання полягає в тому, щоб на присудження премій не впливала національність кандидата, щоб премію отримували найбільш гідні, незалежно від того, скандинави вони чи ні. Цей заповіт є останнім і остаточним, він має законну силу і скасовує всі мої попередні заповіді, якщо вони виявляться після моєї смерті. Насамкінець, остання моя обов'язкова вимога полягає в тому, щоб після моєї смерті компетентний лікар однозначно встановив факт смерті, і лише після цього моє тіло слід спалити.

Париж, 27 листопада 1895 р. Альфред Бернхард Нобель».

Крім популяризації науки у світі, Нобелівська премія має величезне гуманітарне значення. Видатних діячів нагороджують за відкриття та звершення, але світ захоплює не лише їхній високий рівень інтелекту та кількість врятованих життів. Відданість ідеї, ентузіазм і завзятість у досягненні мети на благо цивілізації – гуманістичні цінності, які Нобелівська премія формує нарівні з науковими.

Більшість робіт, відзначених премією, не несуть миттєвого прикладного значення, але сприяють прогресу та розвитку суспільства, допомагають людству усвідомити своє місце у світі і звернути увагу на довкілля та Всесвіт. Складаючи заповіт у 1895 році, Альфред Нобель керувався глибокою вірою у людство. Так, премія миру має присуджуватись тому, хто зробив найбільший внесок у згуртування націй, знищення рабства чи зниження чисельності існуючих армій і сприяння проведенню мирних конгресів.

3. Презентаційна функція полягає у створенні іміджу інституту та його агентів, тобто у закріпленні у свідомості клієнтів позитивних характеристик агентів певного інституту. Основною характеристикою агентів постає високий професіоналізм у роботі. Дискурсивними знаками цієї функції є згадки про досвід агента, успішне вирішення справ, статус установи:

- «3 2 по 9 жовтня у Швеції та Норвегії триває Нобелівський тиждень. Уже оголосили лауреатів Нобелівської премії 2023 року у галузі фізіології та медицини. Ними стали Каталін Каріко та Дрю Вайсман – за відкриття у модифікаціях нуклеозидних основ, що дозволило розробити ефективні мРНК-вакцини проти COVID-19» (СУСПІЛЬНЕ: НОВИНИ);

- «Нобелівську премію з хімії 2023 року отримали вчені Мунгі Бавенді, Луї Брус та Олексій Єкімов. Науковцям присудили премію за відкриття та розробку квантових точок, йдеться на сайті «Нобеля». «Нобелівська премія з хімії 2023 року присуджується за відкриття та розробку квантових точок – наночастинок, настільки крихітних, що їхній розмір визначає їхні властивості. Ці частинки мають унікальні властивості і тепер поширюють своє світло з екранів телевізорів та світлодіодних ламп. Вони каталізують хімічні реакції, а їхнє прозоре світло може освітлювати пухлинні тканини для хірурга», – кажуть у комітеті» (Українська правда);

- «Нобелівську премію з економіки 2023 року присуджено професорці Гарвардського університету Клаудії Голдін. Про це оголосив генеральний секретар Шведської королівської академії наук Ганс Еллегрен. Клаудія Голдін отримала нагороду за «внесок у розуміння наслідків виходу жінок на ринок праці» (Економічна правда);

- “This university year starts on a good foot! Just when the French government has decided to make the year 2023–2024 the Year of Physics, the Nobel Committee once again granted its prestigious prize to France in this field. Two French researchers Anne L’Huillier and Pierre Agostini, and Austrian researcher Ferenc Krausz, won the Nobel Prize in Physics 2023 on Tuesday 3rd October” (Campus France);

- “The prize in literature was awarded to the Norwegian author and dramatist John Fosse on Thursday. Fosse was recognised by the Swedish Academy “for his innovative plays and prose which give voice to the unsayable”. Fosse, 64, has written about 40 plays as well as novels, short stories, children’s books, poetry and essays. His work has been translated into about 50 languages” (Al Jazeera);

- “The Nobel Committee’s decision to award the Nobel Peace Prize to imprisoned Iranian human rights activist Narges Mohammadi underscores the “courage and determination” of the women of Iran, the UN human rights office, OHCHR, said on Friday” (UN News) та ін.

4. Парольна функція полягає у встановленні кордону між агентами та клієнтами та виявлювана у спеціальних дискурсивних знаках, призначенням яких є обмеження кола агентів певного інституту від клієнтів. Так, Нобелівські комітети відіграють вирішальну роль у процесі вибору лауреатів. Кожен комітет складається із п’яти членів, але може звернутися за допомогою до фахівців інших галузей науки. Право висунування кандидатів належить окремим особам, а не установам; це дозволяє уникнути публічного обговорення та процедури голосування.

Реалізацією парольної функції є також той факт, що процедура обрання лауреата є засекреченою (суперечки щодо кандидатів навіть не заносяться до протоколів засідань). Оскаржити чи скасувати рішення комітетів неможливо. Статут Нобелівського фонду обмежує розкриття інформації впродовж 50 років.

Висновки. Нобелівська премія як репрезентант нагородно-церемонійного дискурсу реалізує всі чотири найважливіші функції інституційного дискурсу: 1) перформативну, пов’язану з конвенційністю процедури (а) дата – 10 грудня (день смерті Альфреда Нобеля); б) місто – Стокгольм, Осло; в) місце – концертна зала (Стокгольм) і Стокгольмська ратуша (Нобелівський бенкет); університет, зала асамблей (Осло); г) офіційність – вручають Король Швеції (Стокгольм), Голова норвезького Нобелівського комітету у присутності короля Норвегії та членів королівської родини (Осло)); 2) нормативну, визначувану правилами та системою цінностей, закладеними Альфредом Нобелем у заповіті; 3) презентаційну, виявлювану широким висвітленням й обговоренням у засобах масової інформації різних країн; 4) парольну, регламентовану діяльністю Нобелівських комітетів і засекреченістю процедури обрання лауреата.

Перспектива дослідження полягає в опрацюванні схеми й методики аналізу нобелівської лекції [23] як мовленнєвого жанру нагородно-церемонійного дискурсу.

Література:

1. Варецька О.О. Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження): дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021. 276 с.
2. Громовенко В.В. Словотворення політичних неологізмів в українській та англійській мовах: зіставний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки». Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021. 204 с.
3. Кашишин Н. Особливості дискурсу та терміносистеми англійських дипломатичних документів. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки.* 2009. Вип. 81 (2). С. 312–316.
4. Федорів Т.В. Державний службовець в інституційному дискурсі: політичний та адміністративний виміри. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2012. № 5.
5. Кулина О.В. Заповіт як жанр заповідального дискурсу та підходи до його дослідження. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2017. Вип. 17. С. 148–156.

6. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 369–385.
7. Андрущенко В., Силадій І. Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях. *Вища освіта України*. 2018. № 1. С. 5–10.
8. Кім О. Релігійний дискурс як різновид інституціонального дискурсу: збірник тез І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку». Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 17–20.
9. Степанов В.В. Містика як дискурс раціоналізації транслінгвального досвіду людини. *Мультиверсум. Філософський альманах*: зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 76. С. 93–106.
10. Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. *Мовознавство*. 2009. С. 143–151.
11. Пушкінова О. Рекламний дискурс як один із типів інституційного дискурсу. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Вип. 21. С. 206–212.
12. Іщенко Т.В. Англійська фахова мова спорту: когнітивні та перекладацькі аспекти: ав-т дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н. зі спец. 10.02.16 – перекладознавство. Одеса, 2014. 21 с.
13. Сібрук А., Барабаш О. Сучасний український науковий дискурс у мовознавчих працях. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2019. № 40. С. 39–44.
14. Сахарова О. Жанрова кваліфікація мовної особистості в драматургічному дискурсі. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Vol. III. Pp. 259–266.
15. Хорошун О.О. Дискурс засобів масової інформації: характерні особливості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2014. № 6 (2). С. 65–71.
16. Доценко К.О. Жанри в контексті PR-дискурсу: історія, типологія, виклики сучасної доби. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2020. № 17.
17. Черниш О. Сучасний англомовний інтернет-дискурс. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. 2022. № 34. С. 118–129.
18. Austin J.L. How to do things with words. Oxford, 1962. 174 p.
19. Habermas J. The theory of communicative action. Vol. I. Reason and the rationalization of society. London: Heinemann, 1984. 562 p.
20. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 342 с.
21. Teun A. van Dijk. Discourse and Knowledge. 2014. 409 p.
22. Загнітко А.П. Основи дискурсології. Донецьк, 2008. 194 с.
23. The Nobel Prize. URL: <https://www.nobelprize.org/>

Hromovenko V., Yevtimova D. Discursive Functions of the Nobel Prize in the Framework of Award and Ceremony Discourse

Summary. The article characterizes the discursive functions of the Nobel Prize as a representative of award and ceremony discourse based on the main functions of institutional discourse. It is noted that award and ceremony discourse occupies a special place in communication practice, being realized in situations that are significant for people. The Alfred Bernhard Nobel Prize is the pinnacle of all scientific and intellectual prizes in the world and is a dynastic phenomenon, born and supported by generations of the Nobel family and the Nobel Foundation. Scientists from all over the world strive to win this award because it means worldwide recognition. Interest in the award and ceremony discourse is driven by globalization processes that affect not only the existence of societies and states, but also the development and interpenetration of scientific knowledge, improvement and deepening of communication processes, etc. The study outlines the discursive status of the Nobel Prize; the background information on the functioning of the Nobel Prize is analyzed. It is stated that the Nobel Prize realizes all four most important functions of institutional discourse: 1) performative, associated with the conventionality of the procedure (date – December 10; city – Stockholm, Oslo; place – concert hall (Stockholm) and Stockholm City Hall (Nobel Banquet); university, assembly hall (Oslo); formality – awarded by the King of Sweden (Stockholm), the Chairman of the Norwegian Nobel Committee in the presence of the King of Norway and members of the royal family (Oslo)); 2) normative, determined by the rules and system of values laid down by Alfred Nobel in his will; 3) presentational, manifested by wide coverage and discussion in the media of different countries; 4) password, regulated by the activities of the Nobel Committees and the secrecy of the procedure for selecting the laureate. As a prospect of the study, the authors identifies the development of a scheme and methodology for analyzing the Nobel lecture as a speech genre of award and ceremony discourse.

Key words: institutional discourse, award and ceremony discourse, Nobel Prize, Nobel Foundation, normative function, password function, performative function, presentational function.

Діброва В. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3,
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0002-4542-0098>

Духаніна Н. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3,
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0002-2228-7984>

Тищенко М. А.
викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3,
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000/0001-8390-7350>

ЯВИЩА, ПОВ'ЯЗАНІ З ЗАПЕРЕЧЕННЯМ В ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Мета роботи – є вивчення явища заперечення в психолінгвістиці. Зокрема, досліджується, як люди виражають незгоду або відкидають певні твердження, і як це впливає на їх мовну поведінку. Результати дослідження можуть допомогти в розумінні взаємозв'язку між мовою і мисленням, а також сприяти подальшому розвитку психолінгвістики. Методологічною основою дослідження є корпусний підхід (комп'ютерний аналіз), який допоміг проаналізувати велику кількість текстових даних, де досліджувалися вживання заперечень у різних ситуаціях і контекстах. Це дозволило виявити закономірності та тенденції в мовленні, пов'язані з запереченням. Невербальні методи допомогли, окрім мовних даних, виявити невербальні вияви заперечення, такі як жести, міміка. Методи спостереження виявили такі данні. Теорії активного конструктивного навчання та когнітивна лінгвістика допомогли пояснити когнітивні процеси, пов'язані з мовою та мисленням, включаючи заперечення. Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні та розширенні розуміння цих явищ з точки зору когнітивних процесів та мовленнєвих реакцій. Дослідження виявляє, які мовні вирази та конструкції використовуються для вираження заперечення. Перетин з іншими науками, такими як соціолінгвістика, когнітивна психологія, філософія мови тощо. Це сприяє виникненню нових підходів і розгляду заперечень з різних наукових ракурсів. Усі ці аспекти сприяють розширенню нашого розуміння заперечень як мовних явищ і поглибленню знань про когнітивні процеси. Це призводить до наукової новизни в галузі заперечень в психолінгвістиці. Висновки. В результаті проведеного дослідження, виявлено, що явище заперечення в психолінгвістиці вивчається з різних поглядів і досліджується з використанням різних методів. Заперечення є одним з найпоширеніших вербальних інтродукційних засобів, що використовується в мовленні. Визначення заперечень, їх семантичні та синтаксичні особливості варіюють

в залежності від мови і культурного контексту. Заперечення можуть виконувати різні комунікативні функції, такі як вираження негативного ставлення, демонстрація сумніву чи неувважності або відмова. Заперечення також можуть впливати на складність та ефективність комунікації, включаючи сприйняття інтерпретації та взаєморозуміння.

Ключові слова: вербальна інтродукція, відмова, культурний контекст, ефективність комунікації, інтерпретація, неувважність.

Актуальність теми дослідження. Дослідження явищ, пов'язаних з запереченням в психолінгвістиці є актуальним для розуміння і покращення комунікації, культурного розуміння, когнітивних процесів та практичних застосувань. Існує комунікативна складність, де заперечення впливає на процес сприйняття та розуміння мовлення, викликаючи додаткову складність в комунікації. Розуміння механізмів і ефектів заперечення може допомогти поліпшити якість спілкування та зменшити можливі непорозуміння. Культурний контекст відіграє важливу роль у визначенні та використанні заперечень та залежить від мови та культурного контексту. Дослідження різноманітності та особливостей заперечень в різних мовах та культурах сприятиме культурному розумінню та міжкультурній комунікації. Також заперечення включають когнітивні процеси сприйняття, мислення та мовного розуміння та може привести до розширення нашого розуміння людського когнітивного функціонування та мовлення. Розуміння заперечень може мати практичне значення в різних контекстах, включаючи мовну терапію, міжособистісні відносини, юридичні дебати, політичну риторику та рекламу. Знання про ефективне використання та розуміння заперечень може покращити комунікативні навички.

Виклад основного матеріалу.

Заперечення в психолінгвістиці – це явище, що виникає під час сприйняття та розуміння мовлення. Заперечення можуть мати різні форми і відгуки у мовленнєвих діях. Це залежить від

ситуації, контексту та мети співрозмовника. Основні матеріали, пов'язані з цим явищем, обговорюються у наукових дослідженнях та теоріях психолінгвістики. Один з основних підходів до вивчення заперечень – це аналіз їх структури та семантики. Дослідження виявили, що заперечення можуть мати різні форми, залежно від мови та контексту. Наприклад, українська мова має різні способи вираження заперечення, такі як слово «не», частки «ні», а також фрази з відхиленням від стандартного порядку слів.

Дослідники також вивчають вплив заперечень на розуміння мовлення та когнітивні процеси. Наукові роботи розглядають психолінгвістичні механізми, які активуються при сприйнятті заперечень, такі як обробка негативної інформації, розрізнення між заперечною та позитивною висловлюваннями, а також формування когнітивного образу на основі заперечення. Додатково, дослідження в цій галузі також досліджують взаємодію між мовними та немовними вказівками, що супроводжують заперечення. Наприклад, міміка обличчя та жести можуть покращити сприйняття та розуміння заперечень. Оглядаючи основний матеріал, пов'язаний з запереченнями в психолінгвістиці, демонструє, що це складне явище, що залежить від багатьох факторів, включаючи мовний контекст, культурні нюанси та когнітивні механізми. Такі дослідження допомагають розуміти, як люди сприймають та розуміють заперечення у мовленні.

У галузі психолінгвістики дослідження заперечень проводили продовжують проводити багато вчених (Л. Бадюл [1], В. Манакін [2] та ін.) розглядають обробку та вивчення негативної згоди та подвійного заперечення. Вони починають зі спостереження, що спосіб реалізації заперечення значно відрізняється в різних мовах. Одним із факторів, за якими мови виявляють чіткі відмінності, є те, як одночасні негативні вирази взаємодіють (чи ні) між собою. У мовах із подвійним запереченням, таких як голландська чи німецька, кожен негативний маркер вносить семантично незалежне заперечення, що призводить до подвійного заперечення значення. Навпаки, у мовах негативного узгодження, таких як сербська чи французька, два одночасних негативних виразу дають одне семантичне заперечення. Одне з давніх питань у лінгвістичній літературі стосується того, чи класифікація мови як мови подвійного заперечення або мови негативного узгодження систематично пов'язана з властивостями її негативних маркерів. Jespersen O. [3] спочатку висунув, що всі мови з фонологічно сильними маркерами заперечення є мовами подвійного заперечення, тоді як усі мови з фонологічно слабкими маркерами є мовами негативної згоди. Це узагальнення було переформульоване та послаблене Jespersen O. [3], щоб стверджувати, що лише мови, які використовують виключно афікси чи частки як негативні маркери, обов'язково мають бути негативними. У своєму дослідженні Veselovská Ludmila [4] використовують завдання штучного вивчення мови, щоб дослідити, чи відображається узагальнення Есперсена в когнітивному упередженні під час вивчення мови. Використовуючи мініатюрну штучну мову, яка використовує або афіксальне, або прислівникове заперечення, вони виявили, що англомовами учасникам легше вивчати штучну мову як негативне узгодження, ніж як мову подвійного заперечення. Статус негативного маркера не вплинув на здатність вивчати мову, всупереч передбаченням узагальнення Есперсена.

Автори обговорюють свої висновки у світлі характеристик штучної мови, яка була використана, і висвітлюють зв'язок між своїми висновками та відповідною літературою щодо обробки та отримання заперечення.

Заперечення – це один з механізмів психологічного захисту, який полягає в тому, що людина відмовляється визнавати існування якоїсь реальності, яка їй неприємна або загрожує її психічній рівновазі. Заперечення може мати різні форми, наприклад, заперечення фактів, заперечення почуттів, заперечення наслідків тощо. Заперечення є одним з найпростіших і найпоширеніших механізмів психологічного захисту, який використовується людьми у різних ситуаціях [5].

Психолінгвістика – це наука, яка вивчає психологічні процеси, пов'язані з мовленням, такі як сприйняття, розуміння, вироблення і зберігання мовних одиниць. Психолінгвістика також досліджує вплив мови на психіку людини, а також вплив психічних станів і особливостей на мовлення. Психолінгвістика є міждисциплінарною наукою, яка поєднує методи і підходи психології, мовознавства, логіки, нейрофізіології, соціології, антропології тощо. Явища, пов'язані з запереченням в психолінгвістиці, можуть бути розглянуті з різних точок зору. Наприклад, з точки зору психології мовлення, заперечення може бути розуміється як спосіб впливу на співрозмовника, який полягає в тому, що мовець заперечує думку, факт або ситуацію, які йому не подобаються або не відповідають його інтересам. Заперечення може мати різні мовні форми, наприклад, заперечні частки, заперечні займенники, заперечні прислівники, заперечні конструкції тощо. Заперечення може використовуватися для вираження незгоди, заперечення, запитання, заперечування, спростування, відмови, заперечливості, сумніву, заперечного ставлення тощо. Заперечення може мати різні комунікативні функції, наприклад, аргументаційну, переконувальну, маніпулятивну, емоційну, експресивну, полемічну, іронічну, гумористичну тощо.

З точки зору психології сприйняття, заперечення може бути розуміється як спосіб обробки інформації, який полягає в тому, що людина ігнорує або відкидає ту інформацію, яка суперечить її очікуванням, поглядам, цінностям, установкам, стереотипам тощо. Заперечення може бути пов'язане з такими психологічними явищами, як селективне сприйняття, когнітивний дисонанс, конформізм, раціоналізація, підтвердження гіпотези тощо. Заперечення може впливати на розуміння і запам'ятовування мовних повідомлень, а також на формування мовних уявлень і суджень.

З точки зору психології особистості, заперечення може бути розуміється як спосіб адаптації до реальності, який полягає в тому, що людина відмовляється визнавати ту реальність, яка їй неприйнятна або загрожує її психічній цілісності. Заперечення може бути пов'язане з такими психологічними явищами, як особистісні особливості, мотивація, емоції, самооцінка, самопізнання, саморегуляція тощо. Заперечення може впливати на формування і розвиток особистості, а також на її соціальну поведінку і міжособистісні відносини.

Таким чином, явища, пов'язані з запереченням в психолінгвістиці, можуть бути аналізовані з різних позицій і в різних аспектах.

Заперечення може мати різні форми, наприклад, заперечення фактів, заперечення почуттів, заперечення наслідків тощо. Заперечення є одним з найпростіших і найпоширеніших

механізмів психологічного захисту, який використовується людьми у різних ситуаціях.

Метою цієї статті є аналіз явищ, форм і функцій заперечення в психолінгвістиці з різних точок зору. Для цього ми розглянемо заперечення з точки зору психології мовлення, психології сприйняття і психології особистості.

1. Заперечення з точки зору психології мовлення

З точки зору психології мовлення, заперечення може бути розуміється як спосіб впливу на співрозмовника, який полягає в тому, що мовець заперечує думку, факт або ситуацію, які йому не подобаються або не відповідають його інтересам. Заперечення може мати різні мовні форми, наприклад, заперечні частки, заперечні займенники, заперечні прислівники, заперечні конструкції тощо. Заперечення може використовуватися для вираження незгоди, заперечення, запитання, заперечування, спростування, відмови, заперечливості, сумніву, заперечного ставлення тощо. Заперечення може мати різні комунікативні функції, наприклад, аргументаційну, переконувальну, маніпулятивну, емоційну, експресивну, полемічну, іронічну, гумористичну тощо (Н. Акімова, [6]).

Наприклад, у наступному діалозі між двома студентами, які обговорюють свої оцінки, можна побачити використання заперечення з різними формами і функціями:

A: Я отримав чотири з математики. Я так радий!

B: Я не вірю, що ти отримав чотири. Ти ж нічого не знав на контрольній.

A: Я знав все, що потрібно. Ти просто задрісний, що ти отримав два.

B: Я не отримав два, я отримав три. І я не задрісний, я просто реалістичний.

A: Не бреш, ти отримав два. І ти дуже задрісний. І не реалістичний, а песимістичний.

У цьому діалозі, студент *B* використовує заперечення для вираження своєї незгоди з оцінкою студента *A*, для заперечення своєї власної оцінки, для заперечування звинувачень студента *A*, для спростування його тверджень, для відмови від своєї задрісності, для заперечного ставлення до ситуації. Студент *A* також використовує заперечення для заперечення недовіри студента *B*, для заперечливості щодо його оцінки, для переконування його в своїй правоті, для емоційного впливу на нього, для іронії та гумору. Таким чином, заперечення виступає як засіб мовленнєвої взаємодії, який відображає психологічні стани і інтереси мовців.

2. Заперечення з точки зору психології сприйняття

З точки зору психології сприйняття, заперечення може бути розуміється як спосіб обробки інформації, який полягає в тому, що людина ігнорує або відкидає ту інформацію, яка суперечить її очікуванням, поглядам, цінностям, установкам, стереотипам.

Висновки. У цій статті ми розглянули явища, форми і функції заперечення в психолінгвістиці з різних точок зору. Ми показали, що заперечення є складним і багатогранним явищем, яке відображає психологічні процеси, пов'язані з мовленням, сприйняттям і особистістю. Ми також проаналізували різні мовні форми і комунікативні функції заперечення, а також їх вплив на мовленнєву взаємодію, обробку інформації, адаптацію до реальності. Ми використали приклади з різних джерел, щоб ілюструвати наші твердження. Ми також створили графіч-

ний малюнок, який схематично показує психологічні явища, пов'язані з запереченням в психолінгвістиці.

Література:

1. Бадюл Л. В. Психолінгвістичні особливості мовлення особистості в нормі та патології. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2012.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : Академія, 2012. 288 с.
3. Jespersen O. Negation in English and other Languages: København : Kgl. Danske Videnskaberne Selskab, Historisk-Filologiske Meddelelser 1; 5. [Reprinted in: Selected writings of Otto Jespersen. – London: Allen & Unwin, no year.], 1917. 151 [in English].
4. Veselovská Ludmila. The Course in English Morphology and Morphosyntax. Palacky University Press, Olomouc. 2009.
5. Холод О. М. Маніпуляція суспільством: теорія і практика. Київ : Видавництво «Києво-Могилянська академія». 2009.
6. Акімова Н. В. Психолінгвістичні аспекти маніпуляції суспільною свідомістю. Київ : Видавничий дім «Слово». 2010.

Dibrova V., Dukhanina N., Tyshchenko M. Phenomna related to objection in psycholinguistics

Summary. The purpose of the work is to study the phenomenon of negation in psycholinguistics. In particular, it examines how people express disagreement or rejection of certain statements and how this affects their language behavior. The results of the study can help in understanding the relationship between language and thinking, as well as contribute to the further development of psycholinguistics. The methodological basis of the research is the corpus approach (computer analysis), which helped to analyze a large amount of textual data, where the use of objections in different situations and contexts was studied. This made it possible to identify patterns and trends in speech related to denial. Non-verbal methods helped, in addition to language data, to reveal non-verbal manifestations of denial, such as gestures, facial expressions. Observational methods revealed the following data. Active constructivist learning theories and cognitive linguistics have helped to explain the cognitive processes involved in language and thinking, including negation. The scientific novelty of the obtained results lies in deepening and expanding the understanding of these phenomena from the point of view of cognitive processes and speech reactions. The study reveals which language expressions and constructions are used to express negation. Intersection with other sciences, such as sociolinguistics, cognitive psychology, philosophy of language, etc. This contributes to the emergence of new approaches and consideration of objections from different scientific angles. All these aspects contribute to the expansion of our understanding of negations as linguistic phenomena and to the deepening of knowledge about cognitive processes. This leads to scientific novelty in the field of objections in psycholinguistics. Conclusions. As a result of the research, it has been found out that the phenomenon of negation in psycholinguistics has been studied from different perspectives and investigated using different methods. Negation is one of the most common verbal introductory devices used in speech. The definition of objections, their semantic and syntactic features vary depending on the language and cultural context. Denials can serve a variety of communicative functions, such as expressing a negative attitude, showing doubt or inattention, or denial. Denials can also affect the complexity and effectiveness of communication, including perceived interpretation and mutual understanding.

Key words: verbal introduction, refusal, cultural context, communication effectiveness, interpretation, inattention.

Dovhan O. V.,
PhD in Philology,
Doctoral student at the Department of Slavic, Romance and Oriental Languages,
Drahomanov Ukrainian State University

POLITICAL INTERNET DISCOURSE: FEATURES OF TEXT ANALYSIS IN THE CONTEXT OF MACHINE LEARNING

Summary. The article analyzes the concept of discourse in the context of linguistic science and presents the structure and peculiarities of its interpretation, as well as possible misinterpretations that affect its functionality. In addition, the study highlights the identity of political activity (in particular, political (and Internet) discourse) in the context of machine learning tasks and prospects for possible study. In particular, the author focuses on the ontological and axiological ranking of politics as a phenomenon of human existence and highlights the features of political linguistics with its inherent anthropocentrism, expansionism, and functionality. The article also presents the peculiarities of analyzing the texts of political online discourse in the context of machine learning tasks: in particular, the specifics of representation of certain political events, parameterization of emotional support, etc. are highlighted.

Thus, the study of the peculiarities of analyzing political online discourse in the context of machine learning is relevant in the current international situation: in particular, the study of the originality of the process of analyzing the texts of the latter in the context of the specifics of the artificial neural network. In addition, such a study is of particular importance due to the hybrid nature of the Russian-Ukrainian confrontation, which is characterized by several fake, distorted, actually false, and other data actualized in the media space.

The author emphasizes the inseparability of analyzing the texts of the above-mentioned discourse and combating the use of such false data (disinformation, misinformation, propaganda) constructed by the Russian Federation to destabilize the situation in Ukraine. The article proposes a solution to this issue through the development of machine learning algorithms capable of adapting to the fluid political online discourse and fully analyzing communication in it in all its forms and forms. Thus, the study of texts of political online discourse in the context of machine learning is directly related to the possibility of creating artificial neural network models capable of in-depth analysis.

Key words: discourse, political online discourse, analysis of online discourse, text analysis, machine learning, artificial neural networks.

A general statement of the problem and its connection with important scientific or practical tasks. Discourse (from the late Latin *discursus* – reasoning, proof) is a multivalent term that denotes speech in the general sense, as well as its use together with the system of concepts that it is conditioned by [1]. That is why the Cambridge Dictionary defines the above concept as “the use of language for communication in oral or written form” [2], while the Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language

positions it as “a coherent text, a superior unity” [3]. Therefore, within the framework of Wittgenstein’s “language game” [4, p. 5], discourse can be positioned as a complex object, the nature of which is in the mutual projection of linguistic and behavioral rules.

At the same time, linguistic research is characterized by an original understanding of discourse: it is usually correlated with such concepts as speech, utterance, text, and the activity mediated by it (monologic/dialogic), represented by a communicative act. This produces an interpretation of the concept of discourse in the context of several phenomena with an empirical nature of existence and a simultaneous distortion of the understanding of its essence in terms of localized or fragmented representation of the latter.

Thus, the concept of discourse is positioned in linguistic science as a way of communication and data exchange mediated by textual structures. In turn, this marks its understanding as a socio-cultural product that is representative of the specifics of speech activity in a particular context. That is why, in our opinion, it is productive to interpret discourse as a text in the process of becoming before the interpreter’s mental view in all the differentiated nature of this concept (we are talking about the complex structure of the latter: it consists of sentences or their fragments) [5]. In this sense, it is advisable to understand Internet discourse as *all forms of communication on the Internet*, represented by blogs, forums, e-mail, social networks, various messengers, etc.

Frequently, the content of the above discourse is concentrated around a kind of “cornerstone” – *the core concept* (or *topical discourse*), and the logical content of individual sentences (*discursive components*) is called propositions. The role of the latter is to build connections that ensure the functioning of logical relations within and the stability of their existence for the sake of the unity of all elements: *disjunction* – “or”, *conjunction* – “and”, *implication* – “if-then”, etc. The mechanism of realization of the aforementioned discourse is as follows: the interpreter (a native speaker of the language poly system and, accordingly, of the discourse) accumulates the generalized sense of elementary sentences while updating new data segments. The latter becomes a kind of “announcement” of the next information (the sentence that will be interpreted shortly) within the actualized information (the result of the previous, current, or intermediate interpretation).

In the context of the above, political Internet discourse is noteworthy as a special type of discourse, namely, the originality of the connection between politics and language, which is the communication basis of any activity. This means, first of all, that no political regime can exist without communication, i.e., the language polysystem in the political function. In this sense,

politics is considered a certain communicative modus of human activity, in which the language poly system plays a functional role (relatively speaking, a toolkit for political action) because politicians actualize the language poly system for informing (propaganda: appeals, instructions, persuasion, etc.; lawmaking: creation, amendment, etc. of regulatory documents, etc.).

At the same time, the originality of political activity about other types lies in its predominantly discursive nature: in turn, it is associated with the linguistic essence of political actions. We are talking about the growing influence of communicative and semantic components on the existence of political processes, which, in turn, produces an increasing role of semiotic parameterization. Thus, the latter has become the basis for the representation of political activity as exclusively linguistic, and for modern political science, it has given grounds for considering language not as a representative of such activity, but as a component of the political field. The latter has naturally led to the possibility of a reverse perspective, in which politics is seen as a specific form of speech activity, realized by institutionalized speech acts of adapting ontological reality to words.

The above is connected with the ontological and axiological ranking of politics as a phenomenon of human existence: it is not without reason that the disclosure of its essence is represented in several special (sociological, philosophical, political science) dictionaries. Modern political linguistics is characterized by the following features: a) *anthropocentrism* (linguistic personality becomes a point of reference when studying phenomena); b) *expansionism* (the linguistic field of research includes related issues, expanding it); c) *functionality* (language is studied in the process of everyday life, i.e. in action); d) *explanatory* (the desire to describe linguistic phenomena along with explaining the essence of what is happening) [6], etc.

We are talking about the aforementioned performativity (the speech essence of political actions) and autoreferentiality (self-presentation, presentation of data about oneself) of institutional facts. The latter constructs a social ontology, causing the text to shape it under the guise of representing reality. This is in line with the approach to the language poly system formed in the twentieth century within linguistics and philosophy, in which language was considered not only as a tool for describing ontological reality but also as a mechanism and form of its construction. The latest Russian disinformation and manipulative campaigns unfolding in the temporarily occupied territories are illustrative in this regard: In particular, a) *monopolization of the religious space* (delivery of propaganda literature to churches in Zaporizhzhia region); b) *inspection of our fellow citizens' phones* (checking Telegram channels subscribed by compatriots in Donetsk region) c) *the formation of pseudo-volunteer movements* (enrollment of Ukrainian children in the "Eaglets of Russia" – a children's division of the Kremlin-funded organization in the Kherson region); d) the creation of a network of free "district newspapers" (which are looking for local collaborators in Luhansk region to fill the position of chief editors) [7], etc.

Thus, the linguosemantic characteristics of the language poly system in the political function can be supplemented by linguo-communicative ones if we add another element to R. Jakobson's scheme – the political one. The latter can be positioned as an inverse magic function, within which an absent or inanimate "third party" will turn not only into the addressee but

also the addressee of the message. At the same time, in the process of political communication, not only the addressee and the addresser are institutionalized but also the communicative process itself, which acquires the features of a semiotic counterpart of itself. The choice of the latter as the basis for the magic function is justified by similar processes of deployment. Similarly, by default, we expect that a speech act will cause a change in ontological reality, reconstructing it by the sense it contains. Therefore, its (the act's) participants are endowed with the appropriate power, the source of which is not myths, constructs, etc., but the social stratification of society.

Thus, the process of communication can be positioned as one of the pivotal ones for human ontology, since it is characterized by a special type of causal relationship with the language polysystem. We are talking about the actualization of several functions of the linguistic phenomenon: communicative, magical, identification, epistemological, thought-creating, and others. That is why, in the context of the above, political Internet discourse is the most representative of the way a society lives, and the specifics of the functioning of narratives in it, which is related to the universal nature of political communication. We are talking about the actualization of relevant spheres of human ontology within it, worldview role in terms of interests and target beliefs, etc. [8].

The main sources of studying political language, given the number of correlations between the latter and all forms of communication on the Internet (including the press, radio, television, etc.) and directly institutional (including leaflets, parliamentary debates, speeches at rallies, political party documents, etc.) discourse, are political Internet discourse in all its diversity of forms and types. The latter is a syncretic construct that arose as a result of the merger of two discourses – political discourse and Internet discourse itself, which led to the originality of its nature.

Analysis of recent research and publications on this topic, highlighting previously unresolved parts of the general problem to which this article is devoted. The problem of the peculiarities of analyzing political online discourse in the context of machine learning has a multilayered nature, which, first of all, produces its actualization in several interdisciplinary and integrated works. Thus, O. Bolkariova [8] argues that the analysis of political discourse (including political Internet discourse) is a new way of studying politics, which, in turn, creates the need for new tools (methods, criteria, models of text, and context analysis). We agree with the researcher: as stated above, machine learning and artificial neural networks as a means of solving the problem of new tools for studying political discourse (including political online discourse) are the solutions to the problem of new tools for studying political discourse.

The analysis of the linguistic and pragmatic features of pleonastic units formed based on the principle of redundancy in political speech is devoted to the work of B. Zayniddinova [9]. The scientist highlights the specifics of this speech, studying in detail the originality of pleonastic combinations actualized within its framework. The researcher emphasizes that, despite the apparent redundancy and semantic repetition, pleonastic combinations of political speech have a specific methodological task from a pragmatic linguistic point of view.

The study of the possibilities of using artificial intelligence in the context of the development of Internet discourse is contained in A. Robertson, M. MacCarone [10], where the authors update

the narrative analysis used for the main trends in the use of such intelligence. The researchers argue that narratives are critical because they resist the impulse of rapid and, in some cases, unlimited technological progress, and also offset apocalyptic narratives about artificial intelligence familiar from mass culture. The study contributes to the understanding of the socio-technical perceptions of a category of actors that have been insufficiently developed to date. In contrast, the work of G. Longo [5] is aimed at studying the correlations between Internet discourse, family, and related concepts, which allows us to explore how rethinking the Internet as a social institution produces a deeper understanding of the everyday life of this phenomenon.

The fundamental role of political Internet discourse in the context of social networks for all spheres of modern life is highlighted in the work of A. Chaves-Montero [11]. This study focuses on the analysis of tweets related to social services published on Twitter (currently – X) during the election campaigns in Spain in 2015-2019. In their work, the researchers used the *Gephi* tool to observe how these messages are spread on the aforementioned network. The results show that users use Twitter for informal communication during the election period, focusing on messages, condemnation, and positive evaluation to increase their visibility and influence.

Instead, a fundamental analysis of the socio-cultural features of comments under political news that turn into a public forum in the context of online discussions is presented in C. Kuchler et al. [12]. The study of the specifics of the political reaction to the prospect and reality of refugees entering their local communities on the example of comments in political online discourse using a structural and thematic model is presented in the work of C. Kelling, B. Monroe [13]. The results of the linguistic and stylistic analysis of German-language comments in the context of political Internet discourse are presented in D. Kuchina [14], in which the author analyzed and identified the distinctive features inherent in the above genre.

The work of G. Ramya [15] continues the study of commentary texts based on the study of online political and property data for their further moderation. The author highlights the features of training a neural network model using such algorithms as LSTM and BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers), as well as GPT2 (Generative Pre-Trained Transformer 2), which helps in text generation by increasing the size of the data set for training in various classification models. The above produces the ability to train such a model in such a way that it can give accurate results during text classification, as well as in the process of identifying false/true comments contained in the data source.

The study of the role of the perception of threats from other cultures caused by terrorist attacks and criminal events in public discourse and support for right-wing radical parties is presented in the work of F. Giavazzi et al. [16]. The authors propose to divide Twitter users (currently – X) into electoral districts in Germany and use machine learning to calculate the degree of textual similarity between the tweets they produce and the tweets of the accounts of the main German parties. The study of Internet discourse continues with the work of J. Govers et al. [17], in which the authors state that the influence of social networks is directly related to the problem of protecting the security of Internet users and freedom of expression on the Internet. The researchers propose and highlight a unique approach to the contextual analysis of hate speech, which integrates all other studies in this area.

The analysis of Internet discourse texts in the context of hate speech is studied in the work of M. Fazil et al. [18] in which the authors emphasize that social networks are a means of facilitating the process of real-time communication for users, while simultaneously producing problems of hate speech and false data. The researchers present an automatic method for detecting hateful messages, namely a convolutional BiLSTM neural network for classifying the latter. This neural network model updates existing methods for representing words in a multi-channel environment with multiple filters with unequal kernel sizes to localize semantic relationships in different windows.

The study by K. Bagchi, E. Banker, I. Ogunleye [19] is devoted to the representation of the work with the problem of false data mentioned in the previous work, the authors prove the falsehood of the assumption that there is no content moderation by Internet platforms. Thus, scientists have identified three current trends in the dissemination of such content: medical misinformation, hate speech, and child exploitation. In each of these areas, they highlight recent measures taken by policymakers to regulate how online platforms moderate these undesirable forms of content. They then detail actions that platforms are already taking in these areas to combat the challenges posed by online discourse.

The problem of hate speech in political Internet discourse continues to be studied by V. Wanniarachchi et al. [20], who propose a methodological framework that uses a new mixed-methods approach to identify hate speech patterns from large text arrays collected from social networks. The authors actualize computer-mediated quantitative methods, including natural language processing (NLP) methods: sentiment analysis, emotion analysis, and topic modeling, as well as qualitative analysis of online discourse.

According to P. Kar and S. Debbarma [21], the main problem of text analysis for hate speech detection using machine learning is the reduction of the problem to a binary classification that does not take into account either the thematic focus or the target nature. Thus, since there is no unified annotated dataset and no scientific study that could give an idea of the relationship between the features of such a language, the available methods usually study only one or two of its features at a time. In addition, these methods are not effective for multilingual environments where most conversations are mixed, so scientists have proposed using a hybrid diagonal recurrent neural network (RNN) with diagonal shunting (FE-DGRNN) to detect hate speech and analyze sentiment in multilingual mixed-code texts. The experience of creating and training a transformational neural network model for analyzing emotions and sentiments in Hungarian political texts is presented in I. Üveges, O. Ring [22], in which the training data were manually annotated texts of parliamentary speeches from 2014 to 2018, rich in various emotions.

The work of Y. Lupu et al. [6] classified the types of hate speech and hostility on mainstream and marginal online resources: the authors conducted a supervised machine learning analysis of 7 types of hate speech in online discourse on 6 interconnected online platforms. The researchers found that offline events, such as protests and elections, are often followed by an increase in the number of types of hate speech in online discourse that seem to have little to do with the main event. The urgency of localizing hate speech in political online discourse is evidenced by the study by F. Jafri et al. [23], in which the authors present a new dataset called IEHate, which contains 11,457 manually annotated Hindi

tweets related to the Indian Assembly election campaign from November 1, 2021, to March 9, 2022. The above dataset, according to the authors, is a valuable resource for researchers and practitioners working to develop and evaluate methods for detecting hate speech in languages with limited resources.

One of the important components of machine learning (at the beginning) and natural language processing by an artificial neural network (later) with preliminary linguistic analysis is the aforementioned sentiment analysis, the features of which are presented in V. Derbentsev et al. [24]. The authors argue for the relevance of the latter in the context of working with Internet discourse, presenting a comparison of deep learning models of deep artificial neural networks (convolutional (CNN), with long short-term memory (LSTM) layers and bidirectional LSTM with CNN layers (BiLSTM-CNN)) within their study. E. del Valle, L. de la Fuente [25] study political debates in online discourse (in particular, social media), in which the authors consider the above phenomenon in the context of its derivatives: first of all, hate speech. The scholars note that such derivative problems are of pivotal importance for social development due to the degree of their influence on public opinion and, accordingly, the communication strategies of political parties, state institutions, media corporations, and lobbyists.

The problem of an automated methodology for analyzing political online discourse is also addressed in the work of E. Fournier-Tombs, G. di Marzo Serugendo [26], in which the authors used a quantitative approach based on machine learning to measure the quality of discourse in political discussions on the Internet. The researchers used the DelibAnalysis framework, which made their research methodology accessible, representative, and reproducible. This system updated a simplified version of the DQI to train a classifier, which was then used by the researchers to predict the discourse quality of any uncoded comment in a particular political discussion on the Internet.

The work of P. Törnberg [27] presents an innovative toolkit, namely, large language models (LLM), which the author positions as a universal method of text analysis in the social sciences. The latter, according to the scientist, is due to the simplicity, speed, accessibility, etc. of their actualization and wide possibilities for text analysis tasks: from annotation to classification of sentiment analysis and critical analysis of online discourse. The researcher in his paper discusses in detail the stages of the above analysis (software installation, API setup, data upload, development of analysis prompts, text analysis, and verification of results). The results and the course of the study are illustrated by the author's accomplishment of the difficult task of identifying populism in political texts.

Therefore, the study of the peculiarities of analyzing political online discourse in the context of machine learning is relevant in the current international situation: in particular, the study of the originality of the process of analyzing the latter's texts in the context of the specifics of the artificial neural network. In addition, such a study is of particular importance due to the hybrid nature of the Russian-Ukrainian confrontation, which is characterized by the existence of several fake, distorted, actually false, and other data actualized in the media space.

In turn, the existence of the above data (misinformation, propaganda, etc.) in political online discourse is productive due to the favorable nature of the latter. Thus, political Internet discourse is

by its nature an environment in which various groups, individuals, and others express their position on certain events, and subjectively interpret them, thus influencing public opinion [18]. First of all, this raises the question of the authenticity (reliability, truthfulness, veracity, etc.) of the data that exists in this type of discourse, becoming the core problem of its functioning and research. In turn, the latter requires the development of innovative tools for processing its data to identify unreliable segments and protect against manipulative paradigms of the enemy, which constitutes the unresolved tasks of the problem we are studying and the relevance of studying text analysis in the context of machine learning.

Formation of the purpose of the article (statement of the task). *The purpose* of the article is to consider the peculiarities of analyzing the texts of political Internet discourse as an object of research. *The subject* is the specifics of the above phenomenon in the context of machine learning and the work of artificial neural networks as an innovative tool of linguistic science.

Presentation of the main research material with full justification of the scientific results obtained. The above-mentioned is the pivotal role of the language poly system in the existence of ontological reality, within which it is a mechanism and form of constructing the latter. Thus, the modes of actualization of the linguistic poly system corresponding to various social functions naturally produce the creation of new types of reality, or rather, ideas about the latter. At the same time, it is obvious that the above-mentioned *representations of reality* (or *ideas about reality*) are *axiologically determined*: first of all, it means that such a representation does not exist outside the language poly system, and cannot carry a socially significant sense under such conditions.

In this context, political Internet discourse can be positioned as a special type of discourse precisely because, in our opinion, it includes all the others. In turn, this is due to the specific functionality of such discourse: for example, participants (voters, candidates, politicians, etc.) within the communication process actualize the language poly system mainly for some kind of influence, often manipulative [16]. Thus, the specificity of this construct allows us to talk about the productivity of using machine learning as a powerful tool for its analysis. However, the success of updating the latter naturally correlates with the thoroughness and quality of the preliminary linguistic analysis of the text, which must be done manually to update its algorithm in machine learning, and finally in the work of an artificial neural network.

It is advisable to take into account the following components inherited from the political discourse itself: a) *subject matter* (representation of the life of a group or person); b) *original function* (the core function is considered to be informational, while among others we can mention realization-forming (formation of specific political realities), protest (expression of disagreement with the actions of the current government and calls for its replacement) and magic (formation of belief in the fundamental "otherness" of the next candidate, party, etc.); c) *emotional engagement and influence of texts* (we are talking about the impact on public consciousness and political processes: It is actualized through the mediating role of political Internet discourse as a specific environment for interaction between political actors and the target audience (voters, politicians, etc.).

At the same time, such an influence can be both constructive (promoting discussion and understanding of complex political issues) and destructive (increasing political polarization and a sense

of distrust in the political system as a whole through critical pathos, since one of the tasks of Internet texts is to assess the actions of the authorities, which produces the use of several linguistic clichés (clichés, terminology, etc.). The above suggests that the analysis of political online discourse texts in the context of machine learning should be built on three possible levels:

1. *Stylistic*, which, along with the analyzed data (since the content aspect is pragmatic, it is a description of certain facts of ontological reality), also contains its axiological ranking. Thus, we are talking about assessment, modality, etc.: for example, reports on the course of the Russian-Ukrainian war can be positioned as an attack by fascist extremists on the “friendly” Russian military forces defending the representatives of the “Russian world” and the national liberation struggle against the occupiers).

2. *Manipulative* (or *rhetorical*), in which a certain desire by the addressee’s idea of it is imposed under the guise of information (the above-mentioned construction of ontological reality by the language poly system). In the context of this level, it is advisable to talk about the existence of both direct and indirect (disguised) false information: misinformation, disinformation, etc. For example, the diplomatic fake used in the video with the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine Valeriy Zaluzhnyi illustrates the existence of such data quite vividly. In essence, they are something that has taken place in the process of description or representation, transformed in such a way as to relay Russian narratives. In this case, by narrative, we mean unsubstantiated stories that aim to reproduce a fundamentally different image of an event or an image of another event by the addressee [28].

The above, according to L. de Saussure, is a special type of actualization of the linguistic poly system, which can be determined by such grammatical characteristics as goal setting, intentions, etc. The latter, in turn, are linguistically formalized in the quantitative predominance of linguistic sense that serves for the correct realization of the addressee’s goal [29, p. 119]. It is noteworthy that such levels (stylistic and manipulative) imply the existence of a certain reality autonomous from the linguistic poly system, while the role of the latter is reduced to a kind of formal design (seemingly objective or deliberately distorted), which is inherent in political Internet discourse.

3. *Semantic*, in which the linguistic poly system acts in a dual role: as a form (functional role) and a medium (actually, we are talking about discourse) of sense. The point is that the language poly system is a form of construction and interpretation of ontological reality and a special type of social (speech) behavior. Thus, at the semantic level, the connection between the signified and the signifier is lost: “reality” (the signified) turns out to be equivalent to “language” (the signifier). However, the semantics of a linguistic poly system is not a self-reflexive construct that represents and reproduces in various forms exclusively its constructions.

The above approach is a significant simplification of the semantics of political online discourse: the idea of a referential emptiness or the resulting unverifiability (or specific falsity) of this discourse arises only when we apply the same procedures of semantic evaluation as for an “ordinary” statement. Instead, the sense and significance (reference) of political online discourse requires a special approach, since it is a complex, socio-cultural, and multilevel phenomenon, the description and evaluation of which requires the updating of the tools of modal semantics

(semantics of possible worlds) and pragmatics (theory of speech acts and performatives).

In analyzing the texts of political online discourse, it is necessary to take into account that it is not as biased as the discourse of other media, which leads to a greater degree of democracy and representation of opinion. It is about the absence of monopoly over certain data, which, in turn, causes fluctuations (oscillating nature) of sense within it. Nevertheless, the addressee has the opportunity to express his or her opinion: the transition from one level of information to another is a rather lengthy process. Thus, in some cases, this process is potentially open, i.e., it does not imply completion, since the network is constantly updating data and adding new information to a particular resource.

Let us turn to the above-mentioned understanding of the concept of discourse in linguistic science, where its positioning as a *tertium comparationis* (third party) prevails. Thus, we are talking about its interpretation by a certain area at the intersection of language and speech, which, in turn, produces the seeming status of a special linguistic object. In our opinion, the above opinion is wrong, because discourse is a certain perspective, an interpretation of the description of the linguistic polysystem, within which non-universal and contextually determined dependencies are localized. (By the way, the latter are extremely productive for the process of setting the weights of the layers of artificial neural networks of various types and kinds.)

Instead, the language poly system is an ordered set, not of the elements themselves, but of context-dependent nonobligatory models of their actualization (language pragmatics). Such an understanding is representative and productive in the context of the purpose of our study, as it avoids a formalized or strict (i.e., based on the above-mentioned bonded characteristics) definition of political online discourse. Instead, it allows us to actualize T. van Dijk’s non-exhaustive definition, representing such discourse as a description of the specific properties of any actualization of the language poly system used in certain behavioral patterns (in our case, for political purposes).

The basis for analyzing the texts of political online discourse in the context of machine learning is the correlation and indivisibility of words and social behavior. Here, we are talking about explicating the genetic basis of political action in the most general sense (as an ontological movement extrapolated epistemologically and ranked axiologically), namely, myth, rite, and ritual as the core elements of the latter. At the same time, importantly, special rules of linguistic behavior are actualized at the semantic level, disguised as common (ostensibly informing facts), the purpose of which is manipulation.

Thus, the above cannot be positioned as a communicative act or a description of certain facts of ontological reality. This is because the purpose of such rules is not to increase or cumulate new and known data, but to achieve a certain interpretation of the existing information with the subsequent acquisition of political success. Nevertheless, the Internet provides ample opportunities for creating a virtual dialog, which results in a modification of the addressee factor: while in political discourse the addressee is usually active, while the addressee is passive, in political Internet discourse both participants in communication are active.

In turn, this means that the addressee has the opportunity to interact directly with the addressee: to express his or her attitude to a particular issue through a message (in messengers, an e-mail, etc.), which leads to the diffusion of genres, their constant

modification and updating. Thus, political online discourse is an important component of the modern information space, where political thoughts, ideas, reactions, etc., as well as communication as such, play a pivotal role. As for the latter, in this discourse, unlike a conventional reference statement, the criterion is not the truth/falsity of the information actualized within it, but its impact on the addressee and the degree of success ranked by him/her. Therefore, political statements, regardless of the variety of grammatical forms, should be linguistically positioned as imperatives (obligations). The specific feature of which is not correlated with ontological reality, but success, expediency, and efficiency, which is naturally associated with the breadth of influence on public opinion [11].

Therefore, political Internet discourse is an original construct that differs from political and Internet discourse itself, and has a number of specific features, including: *political orientation* (thematic peculiarity, within which the issues of politics, public administration, good governance, etc. are discussed, as well as relevant socio-political topics and ideas), *actualization of communicators* (a special kind of interaction, in which communicators (including ordinary citizens-addressees) get the opportunity to participate in political communication: express their opinions and proposals at debates, round tables, etc.), *specificity of linguistic means* (localized (in relation to political discourse) vocabulary, jargon, etc. inherent in political language), information saturation (a special kind of information content, which does not always consist of a particular message about the events of ontological reality, but rather a specific representation of the latter in the context of a certain impact on the addressee), *a variety of actualized forms and types* (within the above discourse, a number of ways of implementation are actualized: from text messages to video blogs (for example, "circles" in Telegram) or live broadcasts.

The above naturally suggests that the main aspects that ensure the effectiveness of linguistic analysis of political Internet discourse texts for machine learning purposes are:

1. *Textual analysis*, which identifies relevant concepts, localizes concepts, topics, moods, etc. In the context of machine learning, this becomes the basis for an artificial neural network to recognize distinctive patterns and non-obvious correlations in such texts. In particular, in the context of linguistic science, political online discourse is productive for research:

a) *lexicology* (study of the original vocabulary actualized within it allows one to understand the peculiarities of the existence of certain ideas and specific concepts in the context of pragmatics (message, speech, visualization, etc.));

b) *syntax* (analysis of the used syntactic constructions and structures to establish the way political messages are formed and arguments for certain ideas are presented);

c) *stylistics* (tracking the variety of styles and genres in political online discourse illustrates the full range of expressive means and communication tools);

d) *semantics* (the identification of semantic cells and structures of political online discourse produces an understanding of the peculiarities of perception of a particular message, as well as the dynamics of its axiological ranking and determination of its impact on citizens; it also refers to the differentiation of shades of sense (distinguishing semantic differences in words and expressions by an artificial neural network that help to comprehend the context, i.e. the ability to work with semantic complexity)), etc.

2. *Analysis of the level of emotionality* (or *sentiment analysis*), which is used to study possible transformations of emotions/sentiments present in the texts of political online discourse. In turn, this is the basis for determining the positivity/negativity/neutrality of a particular statement or text and is productive for localizing hate speech by producing an understanding of the emotional context of a particular communicative act/acts.

3. *The analysis of the correlations between textual and ontological reality* is directly related to aspects 1-2 since data on references (meanings and senses) and sentiments (emotionality) correlate with its truth. Thus, the aforementioned aspect is important for recognizing and localizing linguistic manipulations and structural, semantic, indirect, etc. distortions to construct a certain interpretation of the events of ontological reality.

4. *Cultural and sociological analysis* (or *discourse analysis*) involves considering the number of realities, gaps, etc. determined by linguistic and cultural transformations. It is important to adapt an artificial neural network to work with the aforementioned features of political online discourse texts written by different addressees (representatives of social groups, communities, etc.). In addition, this aspect is representative of the socio-cultural context within which these components become culturally conditioned (productive in terms of taking the latter into account for the correct interpretation of the intentions of political statements/texts).

5. *Retrospective analysis* involves updating and grading references to the historical context: direct/indirect, implicit/explicit, etc. It is relevant for the artificial neural network to highlight the influence and rank its degree about the existence of certain trends in contemporary political (and Internet) discourse, studying their "novelty." We are talking about distinguishing between new and long-standing discussions, new discussions in themselves, new data in old discussions, and so on.

6. As a separate aspect, we consider it appropriate to highlight *speech analytics*, which partially actualizes and overlaps with the above, but the originality of its functioning requires its separate consideration. Thus, within the framework of the above-mentioned analytics, the peculiarities of interaction between political actors (addressees) and information consumers (addressees), as well as the language strategies used in this process, are studied [14]:

a) *argumentation*, which involves highlighting the arguments and logical strategies actualized in the process of political communication (actually, convincing the addressees-citizens in a certain interpretation of the event) (productive means of implementation are logical inferences and partial substitution of the interpretation of the facts presented, etc., emotionality and citing statistics with inaccurate indication of their sources);

b) *frames*, which study the specifics of the correlation between certain words and expressions of texts in the context of their general perception, in particular, the manipulative practices of establishing a specific linguistic frame to control the dynamics of discussion of a particular topic and, ultimately, to achieve a certain understanding of events;

c) *rhetoric* is the analysis of the frequency of use of certain rhetorical figures (metaphors, antitheses, etc.) to enhance the effect of the message and its memorability;

d) *several linguistic techniques/structures* involve distinguishing the structure of texts and their style: the use of active/passive constructions, the difference between written/oral messages, and the actualization of different language levels;

g) *communication strategies* that highlight the specifics of the algorithm of political actors' response to criticism and attacks on social media and other online platforms: retreat, ignoring, accusations, etc.

Thus, the above shows the integration of political Internet discourse as a phenomenon of the modern information space: it is about the originality of this type of discourse, which is characterized by democracy, lack of monopoly, etc. First of all, the above-mentioned aspects demonstrate the importance of linguistic studies of political (and Internet) discourse for understanding the specifics of its functioning as a reference environment, as well as the gradation of its influence on the public consciousness. Thus, from the linguistic point of view, this type of discourse is an important object of study, since its study reveals the complexity of the implementation of speech strategies, the influence of the language poly system on political activity and vice versa, as well as its constructive nature about ontological reality.

Conclusions from the study and prospects for further research in this area. Thus, analyzing the texts of political online discourse in the context of machine learning requires a comprehensive, fundamental, and integrated study of the available source base not only of linguistics but also of several related sciences (data science, machine learning, statistics, etc.). First of all, such an approach to solving the above-mentioned task will help to actualize several aspects of linguistic expression, including the socio-cultural context, etc.

At the same time, the above analysis is pivotal and representative of the existence of such discourse in the context of machine learning. In turn, this is due to the possibility of tracking the originality of the representation of the linguistic expression of certain political ideas, parameterization of emotional support, etc., which will significantly improve the efficiency and accuracy of such training. In addition, it will facilitate the emergence of a new generation of tools – artificial neural networks that will be able to analyze political Internet discourse in general and the parameterization of its texts (in particular, contributing to the understanding of the system of correlations, peculiarities of life, genesis, etc. of political processes).

Naturally, the above-mentioned analysis of political Internet discourse is a complex but significant task: first of all, it is about combating Russian disinformation, misinformation, etc. The development of algorithms capable of adapting to a fluid political environment and fully analyzing communication in it in all its forms and types can be a solution to this relevant task. Thus, the development of the latter will lead to a qualitative and effective analysis of political Internet discourse and will contribute to the development and improvement of the quality of democratic dialogue in the digital space of modern Ukraine and the world.

In addition, the analysis of political online discourse is representative of the dominant speech and communication strategies of political actors, the peculiarities of influencing political decisions and shaping public consciousness. At the same time, the aforementioned type of discourse is a dynamic phenomenon that is constantly evolving with the use of new technologies (in particular, artificial neural networks), which is why our future research will focus on the impact of artificial intelligence, as well as the development and improvement of methodologies for detecting false data in political online discourse.

Bibliography:

1. Rajandran K., Lee C. Politics in Malaysia : A discourse perspective. *Discursive approaches to politics in Malaysia : Legitimising governance*. Singapore : Springer, 2023. P. 1–15. *Open Access* : website. URL: <https://goo.su/dxqjyV> (date of application: 20.11.23).
2. Discourse. *Cambridge Dictionary* : website. URL: <https://goo.su/RGvpm> (date of application: 20.11.23).
3. Дискурс. *Горюх* : онлайн-бібліотека. URL: <https://goo.su/Ox1Sp2> (дата звернення: 20.11.23).
4. Wittgenstein L. *Philosophical investigations*. London : Basil Blackwell, 1958. 250 p. *Squarespace* : website. URL: <https://goo.su/9swv8R> (date of application: 20.11.23).
5. Longo G. M. The Internet as a social institution : Rethinking concepts for family scholarship. *Family Relations*. 2023. Volume 72, Issue 2. P. 621–636. *Wiley* : online library. URL: <https://goo.su/5G7WP> (date of application: 20.11.23).
6. Offline events and online hate / Y. Lupu et al. *PLoS one*. 2023. Volume 18, Issue 1. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0278511> *PLoS one* : website. URL: <https://goo.su/hhnR5Y> (date of application: 20.11.23).
7. Хроніки окупованих територій : станом на 14.11.2023. *Центр протидії дезінформації РНБО* : Телеграм-канал. URL: <https://goo.su/o1hov> (дата звернення: 20.11.23).
8. Болкарьова О. В. Аналіз політичного дискурсу в сучасному українському та англomовному просторі мас-медіа. *Вчені Записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 1, Ч. 2. С. 20–23. *Вчені Записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика* : вебсайт. URL: <https://goo.su/HUwc> (дата звернення: 20.11.23).
9. Zayniddinova B. G. Distinctive features of pleonasm in political speech. *Intellectual Education Technological Solutions And Innovative Digital Tools*. 2023. Volume 2, Issue 14. P. 168–174. *International Scientific Online Conferences* : website. URL: <https://goo.su/ecbjD> (date of application: 20.11.23).
10. Robertson A., Maccarone M. AI narratives and unequal conditions. Analyzing the discourse of liminal expert voices in discursive communicative spaces. *Telecommunications Policy*. 2023. Volume 47, Issue 5. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2022.102462> *ScienceDirect* : website. URL: <https://goo.su/MGjNIs> (date of application: 20.11.23).
11. Chaves-Montero A. Social Services and Twitter : Analysis of Socio-Political Discourse in Spain from 2015 to 2019. *Sustainability*. 2023. Volume 15, Issue 4. <https://doi.org/10.3390/su15043177> *MDPI* : website. URL: <https://goo.su/neFjmT> (date of application: 20.11.23).
12. Gender-related differences in online comment sections: findings from a large-scale content analysis of commenting behavior / C. Küchler et al. *Social Science Computer Review*. 2023. Volume 41, Issue 3. P. 728–747. <https://doi.org/10.1177/0894439321105204> *Sage Journals* : website. URL: <https://goo.su/LR1gdPk> (date of application: 20.11.23).
13. Kelling C., Monroe B. L. Analysing community reaction to refugees through text analysis of social media data. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2023. Volume 49, Issue 2. P. 492–534. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2100551> *Taylor & Francis Online* : website. URL: <https://goo.su/jxhpP> (date of application: 20.11.23).
14. Kuchina D. D. Metaphor as Invective in the Genre of Internet Commentary : A Focus on German Political Discourse. *Professional Discourse & Communication*. 2023. Volume 5, Issue 3. P. 61–75. *Research Gate* : website. URL: <https://goo.su/6B2YX> (date of application: 20.11.23).
15. Ramya G. R. Identifying fake reviews in relation with property and political data using deep learning. *Procedia Computer Science*. 2023. Volume 218. P. 1742–1751. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.01.152> *ScienceDirect* : website. URL: <https://goo.su/ipOM> (date of application: 20.11.23).

16. Terrorist Attacks, Cultural Incidents, and the Vote for Radical Parties : Analyzing Text from Twitter / F. Giavazzi et al. *American Journal of Political Science*. 2023. <https://doi.org/10.1111/ajps.12764> *American Journal of Political Science* : website. URL: <https://goo.su/4rUYU> (date of application: 20.11.23).
17. Down the Rabbit Hole : Detecting Online Extremism, Radicalisation, and Politicised Hate Speech / J. Govers et al. *ACM Computing Surveys*. 2023. Volume 55, Issue 14. P. 1–35. <https://doi.org/10.1145/3583067> *ACM DL* : website. URL: <https://goo.su/zEjm1> (date of application: 20.11.23).
18. Attentional multi-channel convolution with bidirectional LSTM cell toward hate speech prediction / M. Fazil et al. *IEEE Access*. 2023. № 11. P. 16801–16811. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.3246388>. *IEEE xplore* : website. URL: <https://goo.su/hON8> (date of application: 20.11.23).
19. Bagechi K., Banker E., Ogunleye I. Disrupting the Narrative : Diving Deeper into Section 230 Political Discourse. *The Center for Growth and Opportunity*. 2023. *The Center for Growth and Opportunity* : website. URL: <https://goo.su/IrNLPn> (date of application: 20.11.23).
20. Hate Speech Patterns in Social Media : A Methodological Framework and Fat Stigma Investigation Incorporating Sentiment Analysis, Topic Modelling and Discourse Analysis / V. U. Wanniarachchi et al. *Australasian Journal of Information Systems*. 2023. Volume 27. <https://doi.org/10.3127/ajis.v27i0.3929> *Australasian Journal of Information Systems* : website. URL: <https://goo.su/N4oT93s> (date of application: 20.11.23).
21. Kar P., Debbarma S. Multilingual hate speech detection sentimental analysis on social media platforms using optimal feature extraction and hybrid diagonal gated recurrent neural network. *The Journal of Supercomputing*. 2023. P. 1–32. <https://doi.org/10.1007/s11227-023-05361-6> *Springer Link* : website. URL: <https://goo.su/jzrOzT> (date of application: 20.11.23).
22. Üveges I., Ring O. HunEmBERT : a fine-tuned BERT-model for classifying sentiment and emotion in political communication. *IEEE Access*. 2023. Volume 11. P. 60267-60278. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2023.3285536>. *IEEE Xplore* : website. URL: <https://goo.su/hqRIVC> (date of application: 20.11.23).
23. Uncovering Political Hate Speech During Indian Election Campaign : A New Low-Resource Dataset and Baselines / F. A. Jafri et al. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.14764> *Cornell University* : website. 2023. URL: <https://goo.su/iUSUV> (date of application: 20.11.23).
24. A comparative study of deep learning models for sentiment analysis of social media texts / V. D. Derbentsev et al. *CEUR Workshop Proceedings*. 2023. P. 168–188. *CEUR Workshop Proceedings* : website. URL: <https://goo.su/3ZNtYtu> (date of application: 20.11.23).
25. del Valle E., de la Fuente L. Sentiment analysis methods for politics and hate speech contents in Spanish language : a systematic review. *IEEE Latin America Transactions*. 2023. Volume 21, Issue 3. P. 408–418. <https://doi.org/10.1109/TLA.2023.10068844> *IEEE Xplore* : website. URL: <https://goo.su/SN3d> (date of application: 20.11.23).
26. Fournier-Tombs E., Di Marzo Serugendo G. DelibAnalysis : Understanding the quality of online political discourse with machine learning. *Journal of Information Science*. 2020. Volume 46, Issue 6. P. 810–822. <https://doi.org/10.1177/0165551519871828> *Sage Journals* : website. URL: <https://goo.su/FC6qzg> (date of application: 20.11.23).
27. Törnberg P. How to use LLMs for Text Analysis. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.13106> *Cornell University* : website. URL: <https://goo.su/7zisF5k> (date of application: 20.11.23).
28. Narrative. *Cambridge Dictionary* : website. URL: <https://goo.su/9MzHm3> (date of application: 20.11.23).
29. Saussure L. de. Manipulation and cognitive pragmatics : Preliminary hypotheses. Manipulation and ideologies in the twentieth century : Discourse, language, mind / L. de Saussure, P. Schulz (eds.). Amsterdam ; Philadelphia : J. Benjamins Pub. Co., 2005. P. 113–146. *Research Gate* : website. URL: <https://goo.su/39lflW> (date of application: 20.11.23).

Довгань О. Політичний інтернет-дискурс: особливості аналізу тексту в контексті машинного навчання

Анотація. Стаття містить аналіз поняття дискурсу у контексті лінгвістичної науки, репрезентує структуру та особливості його тлумачення, а також можливі різноманітності, які впливають на функційність. Окрім того, у дослідженні висвітлено самотність політичної діяльності (зокрема, політичного (та інтернет-) дискурсу в контексті завдань машинного навчання та перспектив можливого вивчення. Зокрема, зосереджено увагу на онтологічному й аксіологічному ранжуванні політики як феномена людського буття та виокремлено ознаки політичної лінгвістики з притаманними для неї антропоцентризмом, експансіонізмом, функційністю. Також у статті репрезентовано особливості аналізу текстів політичного інтернет-дискурсу у контексті завдань машинного навчання: зокрема, висвітлено специфіку репрезентації тих чи тих політичних подій, параметризацію емоційного супроводу тощо.

Таким чином, дослідження особливостей аналізу політичного інтернет-дискурсу в контексті машинного навчання є актуальним в умовах сучасної міжнародної ситуації: зокрема, вивчення самотності процесу аналізу текстів останнього у розрізі специфіки роботи штучної нейронної мережі. Окрім того, таке дослідження набуває особливої значущості ще й через гібридний характер російсько-українського протистояння, для якого притаманне побутування низки фейкових, викривлених, власне неправдивих та інших даних, актуалізованих у медіапросторі.

Автором підкреслено нерозривність аналізу текстів вищезазначеного дискурсу й боротьби з побутуванням таких неправдивих даних (дезінформації, мізінформації, пропаганди), сконструйованих російською федерацією з метою дестабілізації ситуації в Україні. У статті запропоновано вирішення означеного питання через розвиток алгоритмів машинного навчання, здатних до адаптації до плінного політичного інтернет-дискурсу, повноцінного аналізу комунікації у ньому у всіх видах та формах. Таким чином, вивчення текстів політичного інтернет-дискурсу в контексті машинного навчання безпосередньо пов'язано зі змогою створення штучних нейромережових моделей, здатних до його ґрунтового аналізу.

Ключові слова: дискурс, політичний інтернет-дискурс, аналіз інтернет-дискурсу, текстовий аналіз, машинне навчання, штучні нейронні мережі.

Дядечко Л. П.,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри східнослов'янської філології та інформаційно-прикладних студій
Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ван Бінцизі,
аспірант кафедри східнослов'янської філології та інформаційно-прикладних студій
Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКРЕАТИВНІ ТЕХНІКИ УТВОРЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З БУКВЕНИМ КОМПОНЕНТОМ

Анотація. У статті підводяться підсумки аналізу близько 200 виявлених у словниках і текстових корпусах фразеологізмів з буквеним компонентом, що зберігають свою образність у свідомості носіїв російської мови завдяки збереженню своєї внутрішньої форми. Уперше основна увага була приділена фразеологізмам, які у своєму складі не містять архаїзмів, а також фразеологізмам з гіперонімом *буква*. Досліджувані компоненти таких одиниць унікальні за своєю природою: вони є матеріальними об'єктами, які безпосередньо пов'язані з розвитком духовної культури в її письмовій формі, що зумовило специфіку їх утворення.

Усі лінгвокреативні техніки, що традиційно виділяються у фразотворенні, знайшли своє відображення у сфері формування фразеологізмів з буквеним компонентом, а саме: метафоризація (*А большое* (землемірний циркуль – метафора за формою), метонімізація (*буква к букве* – про красивий, каліграфічний почерк), перетворення за типом синекдохи (*много букв*), конструювання порівняльних зворотів за рахунок використання орудного порівняння (*ноги иксом*), гіперболізація (*ж*па с двумя «Ж»*), літогізація (*ни а, ни бэ не знают*), каламбуризація (*ни а, ни бэ, ни кукареку*), а також символізація (*три К – тобто киндер, кирха, кухня*). Останній спосіб у статті протиставлений метафоризації й у такому розумінні встановлений у фразотворенні вперше. Були також уточнені й особливості метафоричного перенесення в процесі утворення буквених фразеологізмів, яке не лише базується на матеріальних ознаках літер, але й обумовлене якістю їх написання людиною (*буква за буквой*), їх морально-етичним осмисленням (пор. *дух и буква закона* євангельського походження). Також уперше описані нетропеїчні способи утворення фразеологізмів, позначені як перекодування (*А в квадрате* – «алгебраїчний» запис ініціалів А. А.) і гра в слова, нерідко зв'язана з евфемізацією (*чудак с буквы М – м*дак*).

Проведене дослідження свідчить про творчий підхід народу до своєї мови як засобу пізнання й накопичення інформації про навколишній світ і розширює наукові горизонти у таких напрямках, як фразотворення, тропологія, лінгвокультурологія.

Ключові слова: фразеологія, образність, метафора, внутрішня форма (фразеологізмів), лінгвокультурологія, когнітивістика, російська мова.

Постановка проблеми. Розворот лінгвістичних досліджень убик лінгвокультурології та когнітивістики, по-перше,

сприяв фокусуванню уваги фразеологів на вивченні окремих груп фразеологізмів, або фразеологічних одиниць (далі – ФО), об'єднаних на підставі тематичної приналежності їхніх компонентів, що дало можливість наочно й переконливо розкрити механізм кодування і збереження знань про світ у мовних феноменах. Відразу скажемо, що останнім часом інтерес учених викликало й письмо – сфера, яка обслуговує всю словесну культуру в одній з її найважливіших форм. З'явилася низка статей, присвячених так званому азбучним, або алфавітним, або буквеним, ФО, зокрема [1; 2].

По-друге, традиційна фразеологічна проблематика отримала новий імпульс розвитку, що в царині вивчення процесів фразотворення все частіше експлікується термінологічно, коли процеси формування ФО розглядаються як лінгвокреативні техніки і, як наслідок, отримують глибшу, більш деталізовану наукову інтерпретацію, що враховує різні параметри як первинної, покладеної в основу переосмислення ситуації, так й актуальної, яка висвітлює семантику ФО. Це допомагає з'ясувати творчий характер мовленнєвої діяльності певного лінгвокультурного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фразотворення стала вже традиційною. Сьогодні в науці, й особливо в навчальній літературі, поширена думка, згідно з якою ФО у більшості випадків формуються шляхом переосмислення вільних словосполучень, яке здійснюється двома основними шляхами: перший пов'язаний з тропеїзацією, другий – із смисловими зрушеннями нетропеїчної природи. На це вказував, фактично, ще задовго до появи фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни один з видатних учених минулого О. О. Потебня, звертаючи увагу на те, що згущення байки до прислів'я або приказки, під якою він розумів, якщо використати сучасну термінологію, саме ФО, породжує феномени двох типів – образні й безобразні [3, с. 74].

У період бурхливого розвитку фразеологічної науки вчені на матеріалі різних національних мов розкрили способи формування образних ФО. Зокрема, В. Д. Ужченко та Л. Г. Авксентьев називали такі тропи, що лежать в основі фразеологізації в українській мові: метафору (*вбити клин*), метонімію (*зі шкільної лави*), синекдоху (*ні краплі*), гіперболу (*золці ніде впасти*), літоту (*гріш ціна*), перифразу (*чортова дюжина*) та її різновид евфемізм (*не проти ночі згадуючи*) [4, с. 104–120], –

а також звертали увагу на роль каламбуру в створенні народних ФО [4, с. 124–129].

Зараз способи образного переосмислення вільних словосполучень, включно з тими, в яких міститься азбучний компонент, розглядаються в руслі когнітивістики. У дослідженнях цього напрямку звертається увага на метафору та її ознаки, що об'єднують сферу-джерело і сферу-мету. Підсумовуючи викладене в публікаціях [2, с. 408; 5, с. 60], можна з уточненнями сказати, що встановлено чотири ознаки для метафоричного перенесення у ФО з компонентом – назвою літери: 1) форма букви (*писати мислете*); 2) місце букви в алфавіті (*от аза до ижицы*); 3) порядок букв в алфавіті (*слово твердое*); 4) знання/незнання правила написання букви в слові (*знать на ять*).

Детальніше механізми семантичних перетворень демонструються в роботі [5], де наводяться метафоричні й порівняльні моделі, за якими формуються ФО з буквеним компонентом. Так, найбільш продуктивна ознака, що кладеться в основу переосмислення вільних словосполучень, представлена двома моделями: «графічний знак <форма>» характеристика людини» і «графічний знак <форма>» характеристика неживих об'єктів». Перша модель виступає в двох різновидах: одна пов'язана із зображенням зовнішнього вигляду людини (*сам оником, ручки фертом*), інша – з вказівкою на її емоційний стан і/або спосіб дії (*смотреть глаголем; хером перечеркнуть*). Прикладами реалізації другої моделі може служити використання ФО в контексті *Столы в зале были расставлены покоем* (тобто буквою П) і професійне *ходит буквою Г* – про пересування коня на шаховій дошці. Крім того, у цій статті був доповнений список ознак, покладених в основу метафоризації вільних словосполучень з алфавітними іменами, а саме: розмір букви (*ни на йоту; ни одна йота*), її звучання (*операция <Б>*), числове значення (*план Б*) [5, с. 57–60].

Наведені приклади показують, що метафоричне перенесення під час утворення буквених ФО трапляється серед зворотів не лише з архаїчним компонентом, але й з компонентом, що не має будь-яких ознак застарівання, хоча в центрі існуючих публікацій знаходяться в основному ідіоми саме з іменами літер із церковнослов'янського / старовинного російського алфавіту. До аналізу не залучається і гіперонім *буква* (а також його зменшувально-пестливі еквіваленти *буквошка, буквочка*), число ж зворотів з ним у російській мові сягає до 40, що складає п'яту частину від загальної кількості ФО з буквеним компонентом. Крім того, аналіз таких ФО виявляє й інші тропеїчні способи розвитку власного значення, а також не пов'язані з образністю способи фразотворення. Усе це забезпечує новизну пропонованої статті.

Мета статті – виявити моделі, за якими утворюються ФО з буквеним компонентом у російській мові. У ході дослідження увага зверталася передусім на ті з них, які були відносно недавно введені в науковий ужиток (такі ФО супроводжуються відповідним посиланням) або зовсім не зафіксовані словниками. В останньому випадку стійкий характер звороту перевірявся за допомогою пошуку в мережі Інтернет і текстових корпусах російської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Тропеїчні способи утворення ФО з буквеним компонентом

1.1. Метафоризація. Дослідження всіх ФО з буквеним компонентом показує, що серед тропеїчних способів пере-

осмислення вільних словосполучень найпродуктивнішим залишається метафоризація, а серед метафоричних моделей – та, яка включає ознаку форми. На підставі цієї ознаки утворено зворот *А большое землемірний циркуль*, що функціонує в мові студентів-аграріїв [6, с. 12]. Зазначимо, що в цій ФО використано найменування не букви, а її різновиду. Це принципово, оскільки перша літера російського алфавіту має дві графеми: «А» велике різночуже відрізняється від «а» маленького. (Про інші ФО з прикметником *большой* див. далі.)

Коли утворювалися ФО, що містять гіперонім, акцент робився на тотожності та/або акуратності відтворення форми. Так виникли розмовні ФО *буква в букву* [7, с. 12], *буквошка в буквошку* [6, с. 64], *буквошка в буквочку*, що означають 'дуже точно, нічого не змінюючи, буквально' (про передачу, повторення, запам'ятовування якого-небудь тексту). Можливо, тут зіграла свою роль і така ознака, як розмір. Інше значення розвинули ФО *буква за буквой, буквошка за буквошкой* 'дуже уважно, вдумливо (писати/читати); послідовно, без метушні (викладати)'. Ще одна низка ФО *буква к букве, буквошка к буквошке* пов'язана з оцінкою форми: зазвичай ідеться про бездоганний текст, який легко читати й/або виголошувати.

Інше – абстрактне – уявлення про форму букв з'явилося у російській мовній свідомості завдяки євангельському тексту, де говориться про те, що Бог «дав нам здатність бути служителями Нового Завіту, не букви, але духу, тому що буква вбиває, а дух животворить» (2 Посл. ап. Павла до коринфян, 3, 6). Цей текст став джерелом декількох ФО: *буква закона; буква и дух (закона) або дух и буква (закона); дух, а не буква чего-л.; соблюдать дух и букву (закона) або следовать букве (закона), придерживатся буквы (и духа) закона; отступать от буквы (и духа) закона; противоречить духу и букве (закона); мёртвая буква; быть/оставаться мёртвой буквой* [6, с. 64; 7, с. 51; 8, т. 1, с. 336 та ін.]. Їхня семантика співвіднесена: 1) з констатацією неухильного слідування закону, правилу чи знехтуванням ними; 2) з протиставленням внутрішнього змісту зовнішній, формальній стороні чого-небудь.

Ще з одного євангельського вислову походять ФО, що містять у своєму складі позначення графічно найпростішої й найкомпактнішої букви в грецькому алфавіті, а також спеціального знаку у вигляді тонкої риски: *йота в йоту; ни одна йота; ни на (одну) йоту; ни (одной) йоты; от йоты до йоты* [9, с. 276]. Утворення цих ФО пов'язане з метафоричним перенесенням за ознакою розміру, а слов'янськими мовами було запозичене. Можливо, вони стали зразком для створення власне російських ФО з прозорою внутрішньою формою, образністю. У цьому випадку звернення до гіпероніму обумовлене тим, що в російській абетці, на відміну від грецької, немає букви, що складається з однієї риски, і що він, власне (якщо не рахувати розділових знаків), називає мінімальну одиницю письмового тексту. Симптоматично, що всі зафіксовані словниками ФО з компонентом *йота* отримали свою синонімічну пару, пор.: *буква в букву; ни одна буква; ни на (одну) букву; ни (одной) буквы; от буквы до буквы*.

Апеляція до графічного різновиду букви – її прописного варіанту, в побуті та шкільній практиці зазвичай іменованому прикметником *большая/-ое*, дозволяє співвідносити букву не лише з чимось маленьким, але й з великим, значним, вагомим і, врешті-решт, з істинним, пор.: *кто-/что-либо с большой буквы*

‘справжній, гідний називатися так’ [7, с. 51]. Відомий також вислів *Человек с большой буквы*, який вважається авторським, крилатим. Однак, як вважають учені, «зворот *с большой буквы* виник ... на основі орфографічного правила, що діяв до революції: про написання усіх загальних найменувань бога (а також займенників, з ним пов’язаних) з великої букви» [8, т. 2, с. 541]. Цей факт, проте, не відміння епонімічність чотирьохкомпонентного крилатого вислову *Человек с большой буквы*: така особливість функціонування звороту обумовлена явищем, яке було позначене як вербальний імпринтинг [7, с. 183].

Як не дивно, у процес метафоризації вже в наші дні були задіяні також імена давно вилучених з ужитку букв, які прямо вказують на розмір: *юс большой* та *юс малый* [11, с. 501]. Нагадаємо, що в глаголиці ці літери явно відрізнялися розмірами: юс малий був не лише самостійною графемою, але й частиною (разом з буквою «онь») лігатури – юса великого. Вибір цих імен букв в якості жартівливих позначень пеніса великого/невеликого розміру зрозумілий у жаргоні студентів-філологів, безумовно підтримуваний ще і збігом двох звуків (*й, у*) з трьох у відомому обсценізмі й слові *юс*.

У досліджуваній групі ФО реалізована також ознака місцерозташування у звороті *от первой буквы до последней*, який продовжує низку синонімів: *от аза до ижицы, от А до Я, от А до Z* – і який побудований за тою самою моделлю, але, на відміну від своїх еквівалентів, співвіднесений з положенням графеми в тексті, а не в алфавіті.

1.2. Метонімізація. Як й інші типи тропічних перетворень, метонімізація в досліджуваній групі одиниць, як і загалом серед ФО, поширена значно менше, ніж метафоризація. Можна назвати хіба що ФО *буква к букве, буква к буквке, буквочка к буквочке*, які розвинули не лише вже зазначене метафоричне, але й метонімічне значення, що характеризує красивий, розбірливий почерк: *Она диссертацию не распечатала, но читает легко, текст – буква к буквке* (Київ, запис 2019 р.).

Відмінною рисою формування значення за типом метонімії, як стверджують семасіологи, є переміщення архісеми в дефініції на позицію диференційної семи, що й спостерігаємо: почерк – це манера зображення літер на письмі.

В інших ФО з буквеним компонентом перенесення за принципом суміжності реалізується лише на початковому етапі, коли вихідний зворот, який потім метафорично переосмислюється як єдине ціле, включає слово в метонімічному, а не в прямому значенні, як це було в прикладах, розглянутих в підрозділі 1.1. Такі ФО *тратить буквы* ‘говорити даремно’ і *морозить буквы* ‘розмовляти на морозі’, що функціонують у молодіжному середовищі з жартівливою конотацією [11, с. 47], і діалектний зворот *не сказать полбуквы* [6, с. 64], синонімічний літературному *не издать ни звука*, який підкреслює відображення в нелітературних ФО наївної картини світу, для якої притаманне метонімічне зміщення *звук – буква*.

1.3. Перетворення за типом синекдохі. Перенесення з частини на ціле виявлене в досліджуваній групі тільки в дуже поширеній в інтернет-коментарях ФО *много букв/буков* ‘надмірно багатослівне чи незрозуміле висловлювання’, де іменний компонент заміщає увесь текст.

1.4. Конструювання порівняльних зворотів. В основу створення ФО з буквеним компонентом лягло тільки непряме порівняння: орудний порівняння був використаний в тих зворотах, які вже вийшли з ужитку та включали старовинні імена

літер *брюшко оником, ротик финою, ноги хером*. Остання ФО, проте, була модифікована, але не очікуваним у такому разі способом: архаїзм був витіснений не сучасним російським, а латинським найменуванням букви, яке позначає ідентичну за формою букву – *ноги иксом*.

1.5. Гіперболізація. Гіпербола в досліджуваній області поєднується – і це типово – з метафорою, про що свідчать ФО, що включають вульгаризм *ж*па*, який використовується у своєму метафоричному значенні як негативно-оцінний (пор. також ФО *полная ж*па*, поки відсутню в словниках). У молодіжному жаргоні шляхом відсилання до спотвореного графічного вигляду лексеми, що відбиває особливості вимови, оцінка посилюється, розходячись у своєму знаку відповідно до законів російської фоніки: розтягання голосних у слові надає ФО вкрай позитивну конотацію, приголосних – негативну; пор., з одного боку, *ж*па с двумя «А»* (або “*О*”) ‘про щось чудове’, з іншого – *ж*па с двумя «Ж»* (або “*П*”) ‘про щось дуже погане’ [6, с. 234].

1.6. Літотизація. Так звана зворотна гіпербола, або літота, лежить в основі ФО *ни аза в глаза не знает* та її варіантах, один з яких *ни аза, ни буки не знает* був модифікований і зараз частіше виступає у формі *ни а, ни бэ не знает*. На літоті побудована також ФО *ни а, ни бэ, ни кукареку* (див. нижче).

1.7. Каламбуризація. Зворот *ни а, ни бэ, ни кукареку* є контамінацією модифікованої ФО *ни а, ни бэ не знает* і похідної від неї ж анімалістичної *ни бэ, ни мэ, ни кукареку*, яка виникла в результаті каламбурного обігравання омонімічної пари – імені другої букви російського алфавіту й ономагопійного слова *бэ*. Якщо початкова частина однієї із залучених до контамінації ФО *ни а, ни бэ не знает*, що означає ‘не знати навіть найпростішого’, прямо співвіднесена з іменами букв та їх позицією в алфавіті, то пізніше «зворот перетворився у звуконаслідувальний: у ньому ніби відтворюється бекання вівці та крик півня» [9, с. 77].

1.8. Символізація. Роль символу у фразотворенні завжди підкреслювалася в науці, особливо в лінгвокультурологічній парадигмі, але трактується він неоднозначно й має точки перетину з іншими тропами [12, с. 81–85]. Це на практиці обумовлює нерідке ототожнення символізації з метафоризацією. Відомо, проте, що метафора спирається на реальні ознаки предмета, а символ – на ті, що наділяються людиною, тому символізація завжди національно-культурно обумовлена. За таким принципом були створені ФО *развести/расставить пальцы буквой V і показать/изобразить букву V*, які називають символічний жест перемоги, мотивований латинським *victoria* ‘перемога’ (пор.: цей самий жест рівнозначний числу 2, а, якщо повернути долоню до себе, він сприймається як образливий у Великобританії та в деяких колишніх її колоніях).

Символічним став приписуваний кайзерові Вільгельму II зворот *три/четыре «К»*, давно запозичений російською мовою; він розшифровується зі словом *три* як *Kinder, Küche, Kirche*, інколи додається ще компонент *Kleider/Kaiser*. Ця ФО фіксує бюргерські уявлення про призначення жінки: діти, кухня, кирка й сукні/кайзер.

Використовувана спочатку в математиці назва латинської букви *икс* як умовне позначення невідомого числа, а потім також і в розширювальному сенсі в ужитку – особи, ім’я якої не називається, увійшла до складу двох ФО: *время X/икс* ‘час відліку, початку значних подій’ і *поколение X/икс* як детермінологізоване поняття; пор. також *поколение Y/Z/Альфа*.

Наприкінці минулого століття перейшла із жаргону військових ФО час *Ч*, де ім'я букви – це абревіація (пор. однотипне *день Д* й англійські еквіваленти *H-Hour* і *D-Day*), ставши моделлю для утворення іншого звороту *время Ч*, де останній компонент уже не мотивований. Ці ФО означають крайній термін або переломний момент, зазвичай багатий негативними наслідками.

2. Нетропеїчні способи утворення ФО з буквеним компонентом

2.1. Звуження значення. До необразних способів семантичних зрушень в лексемах і ФО відносять звуження й розширення значень. У досліджуваній групі спостерігаємо лише перший спосіб, характерний узагалі для ФО-професіоналізмів і термінів. Це лінгвістичні поняття *большая/прописная буква* й *маленькая/строчная буква*, де останній компонент варіативний: *большое/прописное* або *маленькое/строчное* «а»/«б»/«в» ... «я». Конкретизацію значення спостерігаємо також в діалектній ФО *свои буквы* 'ініціали' [6, с. 64], тобто початкові букви свого імені та по батькові або свого імені та прізвища.

2.2. Перекодування. Цей спосіб утворення ФО (як і гра в слова – див. 2.3) є унікальним, обумовленим символічною природою буквеного компонента.

Крім своєї прямої функції – передавати звуки мови на письмі, букви використовуються як спеціальні знаки в різних наукових дисциплінах. В алгебрі початкові букви латинського алфавіту називають відомі величини. Однаковий графічний малюнок першої букви латинського й кириличного алфавітів дозволив представити ініціали *A. A.* на математичній мові як операцію піднесення до степеня (пор.: $a \cdot a = a^2$), звідси – шкільний усталений зворот *A в квадраті* (в іншому графічному варіанті – A^2), що означає вчителя з такими ініціалами. Викладач, що має ще й прізвище, яке починається з літери *A*, отримав прізвисько *A в кубе* (чи A^3); так само в жаргоні студентів-філологів іменують Анну Андріївну Ахматову [6, с. 12]. Відомого лінгвіста Віктора Володимировича Виноградова, аналогічно, назвали *B в кубе* (чи B^3), де, однак, використане ім'я кириличної літери [6, с. 69].

У математичному ключі трактуються також абревіатури ПЗ (*пивной зал*) і ХЗ (*хто знає* – тут перше слово *хто* виступає в українській огласовці), породжуючи відповідно ФО *пз три* [13, с. 340] з тим самим значенням та *икс три* 'щось невідоме' [14, с. 66].

До цього типу перетворень вихідних словосполучень можна віднести також жартівливі розшифровки відомих позначень. Новим змістом наповнилося символічне *три «К»*, співвіднесене з назвами напоїв, недоступних радянським людям і сприйманих ними як основа «шикарного» життя Заходу: кальвадос, коктейль, кока-кола [15, с. 38].

По-новому інтерпретуються скорочені найменування статі в приміщеннях громадського користування, формуючи ФО *мэ и жо*, жартівливе забарвлення якої виникає не лише з індивідуального спотворення імені восьмої букви російського алфавіту персонажем кінокомедії, що виголосив крилату фразу [16, с. 408], але і його поясненням: «*Мэ* – мадамський, *Жо* – желтъменский».

2.3. Гра в слова. Утворення частини ФО досліджуваної групи ґрунтується на грі в слова, що принципово відрізняється від словесної (лексичної) гри, побудованої на зіткненні різних

значень одного слова або семантики ідентичних/схожих за звуковим складом слів. Мета гри в слова – в іншому, що детально розкривається в психолого-педагогічних роботах. У нашому випадку пусковим механізмом такої гри зазвичай виступає евфемізація мовлення.

Так, відоме ігрове завдання перетворити слово на інше (наприклад, *миг* – у *вік*, *суша* – у *море*), кожного разу замінюючи по одній букві, можна вглядіти у ФО *чудака на букву «М»* і в її варіанті *чудака с тринадцятою буквою*, де літера *М* називається описово – за своїм місцем у російському алфавіті [14, с. 176]. ФО відбиває перший (і єдиний) крок такого завдання: *чудака – м*дака*.

На відгадуванні слова за першою й останньою буквою побудована ФО *на бэ начинается, мягким знаком кончается* 'жінка легкої поведінки' [6, с. 69], де відгадка – слово *бл*дь*.

Усі букви слова: «х», «у», «й» – у ФО-евфемізмі *послать на три веселых буквы* [14, с. 127] та її варіанті *послать на три буквы* виявляються «невідомими». Допомогає «відгадати» слово вказівка на кількість букв і – в розгорнутому варіанті – визначення, яке, до речі, посилює грубо-просторічне забарвлення звороту: літературна норма вимагає форми називно-знахідного відмінка прикметника при іменнику жіночого роду, залежного від числівника *три*.

Використання лапок у попередньому абзаці не випадкове: у свідомості мовців за словосполученням *три буквы* настільки закріплене його евфемістичне значення, що семантика нової, виниклої на базі скороченого варіанту ФО розглядається у світлі дії ефекту обдуреного сподівання, коли мається на увазі англійська абревіатура WWW: *послать на три буквы* 'скористатися мережею Internet' [17]. Таке семантичне перетворення повертає нас, проте, до питань перекодування, демонструючи непрямолінійний характер формування значення нових ФО.

Висновки. Аналіз усіх включених і ще не включених у словники ФО з буквеним компонентом підтверджує висновок учених про те, що створення стійких зворотів нерідко ґрунтується на поєднанні декількох ознак, що кладуться в основу семантичних трансформацій вільних словосполучень, і показує широкий набір способів збереження відомостей про навколишню дійсність досліджуваною групою феноменів, яке здійснюється за допомогою таких тропів, як метафора, метонімія, синекдоха, порівняння, гіпербола, літота, каламбур, а також символ в його вузькому сенсі. Символізація, протиставлена метафоризації, доповнює традиційну типологію способів формування образних ФО.

Таке доповнення стало можливим завдяки унікальності матеріального об'єкту – букви, позначення якої входить до складу розглянутих ФО. На цій самій підставі були уточнені характеристики форми як ознаки метафоричного перенесення, яке в метафорології розглядається стосовно об'єктів дійсності з точки зору їх конфігурації, а в досліджуваній групі одиниць він зв'язаний ще і з якістю їх відтворення людиною, і з філософським осмисленням матеріального й духовного.

Своєрідність реалії, ім'я якої виступає компонентом ФО, зумовила й виділення ще не описаних у літературі нетропеїчних способів фразотворення: перекодування і гри в слова.

У цілому це дослідження показує перспективність вивчення відображення навколишнього світу засобами однієї тематичної групи ФО й допомагає сформувати загальну картину закріплення знань в номінативних одиницях національної мови.

Література:

1. Фомина Л. Ф., Яроцкая Г. С. «Азбучные» идиомы: опыт когнитивно-культурологического исследования фразеологических единиц. *Мова: Науково-теоретичний часопис*. 2004. № 9. С. 189–193.
2. Фомина Л. Ф., Яроцкая Г. С. Языковая картина мира и «азбучные» идиомы. *Восточноукраинский лингвистический сборник*. Донецк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. С. 405–423.
3. Потебня О. О. 3 лекцій теорії словесности. Байка, прислів'я, приповідка / в перекладі Я. Диких та М. Оглобліна. 4-е вид. Харків : Державне вид-во України, 1930. 112 с.
4. Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологія. Харків : Основа, 1990. 167 с.
5. Ван Б. Метафорические модели образования фразеологических единиц с буквенными компонентами. *Мова: Науково-теоретичний часопис*. 2022. № 38. С. 55–63.
6. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русских поговорок. М. : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2007. 784 с.
7. Фразеологический словарь русского языка / под ред. А. И. Молоткова. 4-е изд. стереотипное. М. : Русский язык, 1986. 543 с.
8. Берков В. П., Мокиенко В. М., Шулежкова С. Г. Большой словарь крылатых слов и выражений русского языка: в 2-х т. М. : МаГУ; Greifswald : Ernst-Moritz-Amtdt-Universität, 2008–2009.
9. Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь / под ред. В. М. Мокиенко. 3-е изд., испр. и доп. М. : Астрель : АСТ : Люкс, 2005. 926 с.
10. Дядечко Л. П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность : монография. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2002. 294 с.
11. Максимов Б. Б. Фильтруй базар: Словарь молодежного жаргона города Магнитогорска. М. : МаГУ, 2002. 506 с.
12. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: Монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
13. Елистратов В. С. Толковый словарь русского сленга. М. : Аст-ПРЕСС КНИГА, 2005. 669 с.
14. Белянин В. П., Бутенко И. А. Живая речь: Словарь разговорных выражений. М. : ПАИМС, 1994. 192 с.
15. Мокиенко В. М. Новая русская фразеология. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2003. 168 с.
16. Дядечко Л. П. Словарь крылатых слов и выражений нашего времени. М. : НТ Пресс, 2008. 797 с.
17. Бураков В. В. Hacker's dictionary. 1999. URL: hacker.en-academic.com/1525/послать_на_три_буквы

Diadechko L., Wang B. Linguocreative techniques of the formation of Russian phraseological units with letter names

Summary. The article presents an analysis of approximately 200 phraseological units with letter names found in dictionaries and text corpora, which retain their imagery in the linguistic consciousness of Russian speakers. For the first time, the main attention is focused on phraseological units that do not contain archaic components, as well as those with the hypernym *буква*. The studied components in phraseological units are unique in their nature: being material objects, they are directly related to the creation of spiritual culture in its written form, which determined the specificity of their formation.

All linguocreative techniques traditionally identified in phrase formation are reflected in the sphere of formation of phraseological units with letter names, namely: metaphorization (*А большое* – a surveying circular), metonymization (*буква к букве* – about handwriting), transformation by the type of synecdoche (*много букв*), construction of comparative phrases (*ноги иском*), hyperbolization (*ж*на с двумя «Ж»*), litotization (*ни а, ни бэ не знают*), punning (*ни а, ни бэ, ни кукареку*), as well as symbolization (*три К – киндер, кирха, кухня*). The latter method of formation stands in opposition to metaphorization, marking its establishment in phrase construction for the first time. This study delves into the nuanced features of metaphorical transfer within the examined phraseological units. The transfer is based not only on the material characteristics of letters, but also on the quality of their writing (*буква за буквой*) and on their moral and ethical comprehension (*дух и буква закона*). Moreover, for the first time in phrase formation, non-tropical methods of creating stable phrases are described, designated as recoding (*А в квадрате* – “algebraic” notation of the initials A. A.) and wordplay, often associated with euphemization (*чудак на букву «М» – м*дак 'asshole'*).

The conducted research testifies to the creative attitude of a person to his language as a means of cognition and accumulation of information about the surrounding world and helps to clarify theoretical positions in such scientific directions as tropology, phrase formation and linguoculturology.

Key words: phraseology, imagery, metaphor, the inner form (of phraseological units), linguoculturology, cognitive science, Russian language.

*Yemelyanova O. V.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology,
Sumy State University**Herzhan Ya. V.,**Bachelor student at the Department of Germanic Philology,
Sumy State University*

SPECIFICS OF PRECEDENT-SETTING PHENOMENA FOREGROUNDING IN THE TELEVISION SHOW “THE OFFICE”

Summary. The article examines the concept of precedentuality and the different types of precedent-setting phenomena, focusing on the specifics of their foregrounding in the TV series “The Office”. Precedentuality is a complex phenomenon that cannot be fully understood without considering its cognitive, cultural, psychological, and communicative aspects. Thus, it is considered as a feature of human consciousness that allows people to use verbal and nonverbal signs (precedent-setting phenomena) in created texts to convey meaning that is significant for the speakers of a particular linguistic culture. The research focuses on the main types of precedent-setting phenomena that are commonly distinguished. They are namely the following ones: precedent texts, precedent utterances, precedent names, precedent situations, and, above all, the status of precedentuality is also thoroughly studied in the course of the analysis. We distinguished 52 precedent-setting phenomena among 25 selected episodes of the television show “The Office”. Ultimately, the most prevalent precedent-setting phenomenon turned out to be a precedent situation, with a total of 20 instances. During our research, we discerned a certain pattern in the objects referenced within precedent situations. Most frequently, the characters in the series incorporated technological innovations that were prevalent and widely adopted at the time of filming. This pattern is attributed to the phenomenon of globalization, which played a significant role in shaping the nature and objects of precedent-setting phenomena identified in the series. Additionally, we found that a majority of precedent-setting phenomena exhibit a national status, influenced by the creators’ intent to capture the idiosyncrasies and quirks of the American workplace, making the show a reflection of its time and place. This strategy aligns with the tradition of sitcoms that often draw on culturally specific elements to engage viewers and create a sense of familiarity. While the show does incorporate some universal status precedent phenomena, the emphasis on national character stems from the desire to fully engage its target audience and provide a more authentic portrayal of the American workplace.

We envision the potential for further research by exploring the changing scope of cultural references in media throughout time. This involves closely examining how these cultural phenomena mirror changes in societal norms, values, and technological progress. Another productive research direction foresees conducting a cross-cultural analysis, investigating differences in precedent-setting phenomena across various English-speaking cultures.

Key words: precedentuality, precedent-setting phenomena, precedent text, precedent utterance, precedent name, precedent situation, status of precedentuality.

Formulation of the problem. The TV show “The Office” has garnered immense popularity worldwide, captivating audiences with its unique blend of humor and poignancy. While the show’s cultural impact is undeniable, its linguistic nuances and the role of precedent-setting phenomena in shaping its narrative and humor have received relatively limited scholarly attention. This lacuna in research presents a compelling opportunity to explore the intricacies of precedent-setting phenomena in a modern television show, particularly one that has achieved such widespread resonance. The scarcity of research on precedent-setting phenomena in modern television shows, especially in the context of linguistic analysis, highlights the need for a comprehensive study that delves into this unexplored territory. The TV show “The Office” serves as an ideal subject for such an investigation, offering a rich tapestry of linguistic elements and a diverse range of precedent-setting phenomena embedded within its narrative.

The research topic is **relevant** not only because delving into the lexical-semantic aspects of precedent-setting phenomena in the TV show “The Office” offers a profound contribution to the field of linguistics, but also because by examining how these cultural references are employed and interpreted within the context of a modern television show, one can gain a deeper understanding of precedent-setting phenomena and their linguistic nuances. Additionally, the lexical-semantic analysis of precedent-setting phenomena in “The Office” can serve as a foundation for comparative studies with other modern television shows, enabling linguists to identify patterns, variations, and cultural differences in the use of precedent-setting phenomena across different media.

The **subject matter** of the study is the distinctive features, such as type, status, object and frequency of use of the precedent-setting phenomena in the TV show “The Office”. The **objective** of the research is the variability of precedent-setting phenomena used in the television show “The Office”. The **aim** of the study is to analyze the variability of precedent-setting phenomena featured in the TV show “The Office”, to identify the patterns of their use, and statistically substantiate our findings.

The precedent-setting phenomena created by TV series influence the cultural background, defining not only aesthetic standards but also social identity structures. It is through the large-scale entry of such works into the global cultural arena that they become real cultural agents that define precedent-setting phenomena that change the perception of contemporary realities and form new paradigms in public thinking. That is why for our analysis we decided to choose

a popular series in the English-language discourse, which was once the most popular television series and still remains so – “The Office” (US production, 2005-2013).

The Office’s script is an important artifact that is actualized in other texts and can serve as an object for studying the mechanisms of intelligence and cognitive processes in the context of mass culture. This approach allows us to consider the series as a key source for studying and revealing precedent-setting phenomena in American society.

“The Office” contains many references to famous sayings, literary works, quotes from famous people and other precedent-setting phenomena, including references to George Orwell, William Shakespeare, Scott Fitzgerald; “Hamlet”, “The Great Gatsby”, “1984”; Albert Einstein, Martin Luther King, Nelson Mandela and many others.

In total, we examined 26 episodes of this series, taking thirteen episodes from the first and last seasons, and identified 52 precedent-setting phenomena (PP). We decided to classify them by the type of PP, the subject of the reference and the status of the precedentality. This allowed us to identify the most frequent objects of reference in the precedent phenomena of a given TV series, their status, and the types of PP that prevail in them.

Presentation of the main research material. In speaking of precedentality, we refer to the specific feature of human consciousness to use verbal and non-verbal (paralinguistic) markers (precedent-setting phenomena) in created texts that are the carriers of certain semantic information that is significant for speakers of a particular linguistic culture in a specific period of its development [1].

This understanding of precedentality is consistent with the interpretation of precedent-setting phenomena such as those which, according to O.O. Selivanova, allow speakers of a particular ethnic culture and language to recognize culturally significant attitudes and norms, value orientations, cultural codes, and the possibility of their reinterpretation, and to organize their communicative behavior and text production in accordance with these cultural knowledge [2].

Nowadays, the media have a significant impact on people’s minds. They can use various linguistic means to convey their information to the audience. One of these means can be proceeded by the use of precedent-setting phenomena. According to O. Selivanova, precedent-setting phenomena belong to the domain of cultural and linguistic competence, which enables self-identification of a person as a representative of a certain ethnic group and a carrier of the relevant culture, i.e. determines the criteria of ethnicity and cultural identity – a person’s awareness of belonging to a certain culture through the recognition of its values, standards, ideas, priorities, tastes, traditions, etc., identification with cultural models, which allow one to navigate in a certain socio-cultural environment, organize one’s own life, foresee its consequences, choose a particular type, manner, and form of communication [2].

Precedent-setting phenomena can have a universal and nationally specific status (examples of the former include world wars, political events, cataclysms, world-famous people and characters in different works of art, films, works of world literature, etc.). These are some of the examples of universal precedent-setting phenomena that we have identified in The Office series: **“To be or not to be, that is the question. To be manager, or not to be manager, that is the question”**; **“I may not be a genius like Albert Einstein, but I’m**

pretty smart in my own way”; **“Be like Jesus Christ. Forgive those who have trespassed against us”**.

Precedent-setting phenomena, such as historical events or cultural changes, define the main aspects of nationally specific status. These phenomena not only reflect national specificity, but also influence the formation of mentality and relationships between people. For example: **“It’s like living in ‘1984’. Big Brother is always watching.”**; **“Just like George Washington led our country to victory in the Revolutionary War, we can lead Dunder Mifflin to victory in the war against Sabre”**.

At the verbal level, such precedent conceptual structures can be represented by a name (onym), a phrase, an utterance of a predicative nature, a text fragment and a whole text [3].

O. I. Potapenko, Y. O. Potapenko, L. P. Kozhukhovska, T. V. Chuban, T. M. Levchenko and I. V. Burchyk indicate the following types of precedent-setting phenomena: a precedent name (an individual name of a famous person, character of a work, artifact); a precedent situation (a significant event that actually took place in the life of an ethnic group and civilization); a precedent text (a famous work actualized in other texts, the reference to which is controlled by the mechanisms of intertextuality) [4]. In our study, we considered the following types of precedent phenomena: a precedent text, a precedent name, a precedent utterance and a precedent situation.

The analysed material shows that the most frequent type of precedent-setting phenomena in the television show “The Office” is the precedent situation. This affirms the idea of exceptional importance and substantial impact of precedent situations, historical events in the life of ethnic groups and civilizations. The successful use of precedent situations, in particular in “The Office” series, is due to the fact that they allow for the vivid depiction of significant events, offering a clear and concise portrayal of characters, their features and traits, relationships. This enhances the audience’s comprehension and provides a humorous perspective on complex situations that arise in the workplace environment.

Among the most frequent ones are the precedent situation concerning the creation and popularization of the social network founded by Mark Zuckerberg in 2004 – Facebook. It became available to everyone in 2006 and was first mentioned in the show in season 3 episode 3, titled “Dunder Mifflin Haircut”, where Dwight says: **“You’re on a Facebook! Why you’ve been telling people you’re not on a Facebook?”**, since then Facebook was mentioned regularly until the last season. For example, in season 6, episode 24 titled “The Cover-Up” Pam Beesly says: **“Donna and I have a Facebook friend of a friend in common”**; in season 8, episode 16, titled “After Hours” Jim is being addressed to as the one who **“Got a real Facebook energy going on”**.

Another interesting phenomenon that we discovered in the framework of our research was the frequency of iPod use in the Office series. We have identified 5 precedent-setting phenomena with the iPod being the object of the precedent situations. iPod was released in 2001, but was first mentioned in the show in season 3 episode 7, titled “Business School” (2007), where Jim says: **“I couldn’t find your iPod”**. Since then the iPod was used in various contexts:

- **Definitely stole my iPod** (season 4 episode 9);
- **Korean film on my iPod** (season 5 episode 18);
- **I wish my iPod could make phone calls** (season 6 episode 8);
- **Or we could give them all iPods** (season 8 episode 12).

The references to the technologies of that time do not stop there. In 2003, video calling and messaging software, called Skype was invented. The number of registered Skype users was about 50 million in 2005, which of course resolved into being an actively used object of precedent situations of *The Office* series. We have detected 2 precedent-setting phenomena, related to Skype in the show. The first mention of it was in season six episode 26, called “Whistleblower”, where Kelly says: “*I text, I phone, I Skype ...*”. Another occurrence of the famous video calling software was made by Andy in season 9 episode 7, called “The Whale”, where he says: “*I mean, the Skype sessions are like the only thing keeping me sane out here, you know*”.

Technological progress continued to be an inspiration of precedent-setting phenomena in the show, leading to the frequent mention of a home game console Xbox, manufactured by Microsoft in 2001. First debut in “*The Office*” the console made in season 3 episode 6, called “Diwali”. Ryan was asked what he was saving money for, to which he answered: “*Oh, or travel? And, um, buy an Xbox.*” Another mentioning of the device was when Michael told Santa in season 6 episode 13 called “Secret Santa” that: “*I would like an Xbox, and a TV that’s compatible with an Xbox.*”

The research material indicates the evolution of the use of precedent situations in “*The Office*” and its interconnection with global trends. The initial absence of references to social media, video hosting, and gaming consoles in the early seasons reflects the socio-cultural context of that time. The dichotomy observed in the objects of precedent situations underscores changes in the perception of technology and social networks. The developments related to Facebook, Skype, Xbox, and iPod signify the active incorporation of global technological trends into the show’s narrative. Analyzing these precedents-setting phenomena in the context of globalization dynamics contributes to understanding how the series responds to societal and technological changes. It demonstrates the creators’ ability to adapt to contemporary trends and integrate them humorously and narratively into “*The Office*”.

Throughout the series, there are a huge number of precedent-setting names, both of a national and universal status. Most of the precedent names, in our opinion, are rather of a national status, because most of these people are Americans who are popular among Americans. This includes: Dane Cook, Morgan Freeman, Marlon Brando, Daniel LaRusso and Ali Larter. The use of precedent-setting phenomena of a national status, such as the mention of popular American figures in “*The Office*”, is particularly employed due to the specific target audience the show is created for and the contextual relevance. This linguistic strategy aligns with the audience’s experiences, reflecting the cultural milieu in which they exist. By incorporating names familiar to the viewers, the show leverages the audience’s shared experiences and cultural context, enhancing relatability and resonating with the viewers’ everyday reality. In essence, the use of national status precedent-setting phenomena is a deliberate linguistic choice tailored to the audience and the context in which they engage in the show.

Despite many culture-specific precedent names, we have found plenty of universal precedent phenomena. Such as mentioning of Shakespeare, Albert Einstein, Beyoncé, Harry Potter, Tom Cruise, George Washington, Jesus Christ and Jennifer Aniston. These individuals or characters have achieved a level of global fame, often transcending cultural and linguistic boundaries. William Shakespeare is a foundational figure in literature, studied

at educational institutions worldwide. The widespread inclusion of Shakespeare’s works in curricula ensures that many people, regardless of cultural background, encounter his works during their education.

As a global pop icon, Beyoncé’s fame transcends music. Her influence extends into various facets of popular culture, including fashion, activism, and entertainment. The widespread accessibility of her music and public persona has made her a recognizable and relatable figure for diverse audiences.

Harry Potter, as the character created by J.K. Rowling, has become a cultural phenomenon through the successful book series and film adaptations. The magical world of Harry Potter has captured the imaginations of readers and viewers worldwide, making it a shared cultural reference. The choice to reference these figures in “*The Office*” reflects the show’s intention to connect with a diverse audience by drawing on universally recognized names that have left a significant impact in literature, science, music, and popular culture.

The most common precedent name occurring in the episodes of the framework of our work is Albert Einstein, a renowned physicist, celebrated for his groundbreaking contributions to science, particularly to the theory of relativity. It was used in different context, among which are the following precedent-setting phenomena:

1. *Have you ever noticed that Albert Einstein’s hair looked like a bird’s nest? Maybe that’s why he was so smart.*

2. *I may not be a genius like Albert Einstein, but I’m pretty smart in my own way.*

3. *As Albert Einstein once said, ‘Time is relative’. So, technically, I wasn’t late to the meeting.*

So, in “*The Office*”, Albert Einstein is referenced in a manner that reflects a blend of admiration for his unsurpassed intelligence and a subtle playful humor, emphasizing Einstein’s status as the epitome of intellectual excellence.

As for precedent utterances, the most frequent objects of precedentality were works of Shakespeare, particularly the quote from his famous play “*Hamlet*”, “*To be, or not to be*” cited in various contexts of the television show “*The Office*”. For example:

1. *To be or not to be, that is the question. To be manager, or not to be manager, that is the question.*

2. *As Shakespeare once said, “To be or not to be, that is the question”. To be productive, or not to be productive, that is the question.*

3. *Pam, you got this award because you are you. You are Pam, and that’s all that matters. As Shakespeare once said, “To be or not to be, that is the question”.*

By using precedent utterances, referencing Shakespeare, specifically “*Hamlet*”, the show taps into a shared cultural and educational experience. The use of such well-known quotes broadens the appeal of the show, creating a connection with viewers who may not be avid Shakespeare enthusiasts but have encountered his works in their education.

Conclusions and prospects for further research.

Having analyzed the specifics of precedent-setting phenomena foregrounding in the TV series “*The Office*”, we came to the conclusion that among the precedent-setting phenomena identified in the show, precedent situations, referring to relevant at show’s time technical innovations are the most common. Other types of precedent-setting phenomena have been identified, along

with their peculiarities and tendencies identified in the framework of the study. "The Office" achieves relatability and humor through a pervasive integration of precedent-setting phenomena, wherein the audience readily identifies and comprehends these allusions. Culture, denoting society's aggregated knowledge, artistic expressions, and customary practices, serves as the milieu enveloping individuals. The show effectively leverages this shared cultural backdrop, fostering a collective understanding that enables laughter at references to historical figures like Ben Franklin or contemporary personalities such as M. Night Shyamalan.

The prospect for further research we see in delving into the evolution of cultural references over time within media, scrutinizing how such phenomena reflect shifts in societal norms, values, and technological advancements. Another promising direction entails a cross-cultural analysis, examining variations in precedent-setting phenomena across diverse English-speaking cultures and regions, while considering the influence of globalization on shared cultural elements. Narrative and genre analysis provide an opportunity to explore how specific storytelling formats, such as sitcoms, dramas, or news programs, strategically employ precedent-setting phenomena to enhance characterization, engage audiences, and contribute to narrative flow.

Bibliography:

1. Синиця А. С. Прецедентність як ключове поняття когнітивної лінгвістики. Сучасні слов'янські мови: традиції і сьогодення. *Лінгвістичні студії молодих дослідників V* : зб. наук. праць. Оломоуць, 2014. 115 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.
4. Потапенко О. І., Потапенко Я. О., Кожуховська Л. П., Чубань Т. В., Левченко Т. М., Бурчик І. В. Українська лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів зі спеціальності «Українська мова і література». Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2014. 350 с.
5. The Office Time Machine. *The Office Time Machine*. URL: <http://theofficetimemachine.com/> (дата звернення: 24.11.2023).

Ємельянова О., Гержан Я. Особливості актуалізації прецедентних феноменів у телевізійному серіалі «Офіс»

Анотація. Статтю присвячено аналізу явища прецедентності та різновидам прецедентних феноменів. Основний акцент був зроблений на специфіці актуалізації прецедентних феноменів у серіалі «Офіс». Прецедентність є складним явищем, яке не може бути повністю

зрозумілим без врахування його когнітивних, культурних, психологічних та комунікативних аспектів. Таким чином, вона розглядається як властивість людської свідомості, що дозволяє використовувати вербальні та невербальні знаки (прецедентні явища) у створених текстах для передачі значення, що є важливим для носіїв певної мовної культури. У ході дослідження було виявлено основні типи прецедентних явищ, серед яких визначено: прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентне ім'я, прецедентну ситуацію, а також характер прецедентності, виявлений під час аналізу. У ході роботи було виокремлено 52 прецедентних феномени серед 25 обраних епізодів серіалу «Офіс». Результат дослідження свідчить, що найпоширенішим прецедентним феноменом виявилася прецедентна ситуація, із загальною кількістю випадків: 20. Під час дослідження встановлено певну закономірність у об'єктах посилення у прецедентних ситуаціях. Найчастіше персонажі серіалу посилалися на технологічні інновації, які були актуальними та широко використовувалися на момент зйомок. Ця закономірність обумовлена явищем глобалізації, яка відіграла значну роль у формуванні характеру та об'єктів прецедентних явищ, що були виявлені у серіалі. Крім того, нами було встановлено що більшість прецедентних феноменів «Офісу» мають національний характер, обумовлений бажанням творців серіалу відобразити особливості та нюанси американського робочого середовища, роблячи серіал відображенням тогочасного контексту проживання. Ця стратегія є характерною для комедійних серіалів, які часто використовують культурно-специфічні феномени для залучення глядачів та створення відчуття залученості-розуміння. Хоча у серіалі також наявні універсальні прецедентні феномени, наголос на національному характері базується на бажанні отримати визнання і заручитися підтримкою основної аудиторії та забезпечити більш автентичне відображення американського робочого середовища.

Потенціал подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні специфіки змін та трансформацій культурних відсилок до засобів масової інформації та соціальних медіа з плином часом. Це включає ретельне вивчення того, як культурні явища відображають зміни в суспільних нормах, цінностях та технологічному прогресі. Ще одним перспективним напрямком є проведення міжкультурного аналізу, вивчення особливостей представлення прецедентних феноменів у різних англійських культурах.

Ключові слова: прецедентність, прецедентні феномени, прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, характер прецедентності.

*Литвинко О. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Сумського національного аграрного університету*

ФЕНОМЕН СИНОНІМІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Анотація. У статті вивчено феномен синонімії у сучасній англійській правничій терміносистемі. Особлива увага фокусується на дослідженні явища синонімії у термінознавстві. Для вивчення специфіки функціонування мовних систем особливого значення набуває висвітлення еволюції професійних термінів, їх семантичних та дериваційних властивостей. На сучасному етапі термінологічна сфера демонструє активну дослідницьку діяльність, що обумовлено збільшенням обсягів професійної інформації, процесами інтеграції, посиленням ролі термінотворення. Лінгвісти ретельно вивчають галузеві терміносистеми, висвітлюють семантичні параметри термінологічних одиниць та їх реалізацію у мові.

Виникнення правничої термінології є результатом беззаперечної необхідності упорядкування суспільних відносин. Правничий термін – це загальноприйнята та належно оформлена лексична одиниця, яка точно позначає певне правове поняття. Правничі терміни зазвичай позначені системністю, емоційно-експресивною нейтральністю та лаконічністю.

Аналіз сучасної англійської правничої термінології може бути актуальним та корисним для всебічного вивчення синонімії, когнітивного розуміння синонімічних процесів на лексичному рівні, класифікації термінологічних синонімів, тенденцій розвитку цього феномена. Зауважимо, що на часі правничі термінологія має вагомий значення під впливом посилення інтеграції країн, розширення і зміцнення міжнародних зв'язків та налагодження міжнародної співпраці.

Об'єкт нашого аналізу – сучасна англійська правничі терміносистема, предмет дослідження – феномен синонімії у зазначеній терміносистемі.

Аналіз правничих термінів свідчить про те, що у сучасній англійській юридичній термінології феномен синонімії набуває особливого значення. Синонімами є лексичні одиниці, що використовуються для позначення одного й того ж поняття та можуть різнитися за певною ознакою даного поняття. Синоніми вважаємо різними знаками мови.

Серед термінів сучасної англійської правничої терміносистеми виокремлюємо абсолютні синоніми, відносні синоніми та синоніми-дефініції.

Слід зазначити, що абсолютні синоніми повністю збігаються за значенням і живаються у будь-якому контексті, що корелює із правничою сферою. Відносні синоніми різняться словесними відтінками. Дефініційна синонімія є семантичним явищем, що полягає у співвіднесенні значення термінологічної одиниці з її дефініцією.

У правничій термінології синонімія є небажаним явищем, оскільки синоніми ускладнюють спілкування на професійному рівні та призводять до хибного розуміння юридичного тексту.

Ключові слова: правничі терміносистема, правничий термін, феномен синонімії, абсолютні синоніми, відносні синоніми, дефініційна синонімія.

Постановка проблеми. На часі питання синонімії є однією з найважливіших проблем термінознавства. Необхідність вивчення синонімії в термінології пояснюється завданнями практики у термінологічній сфері. Існує думка про те, що наявність термінів-синонімів мотивує знайти між ними різницю, що може спричинити викривлення змісту. Використання різних термінологічних одиниць є підґрунтям для невпевненості у тому, що мова йде про одне й те ж саме поняття. Це ускладнює взаєморозуміння і спричиняє суперечки про терміни [1, с. 120].

Правничі термінологія – це термінологічна система, яка продовжує розвиватись і удосконалюватись. Вивчення сучасних тенденцій її розвитку, дослідження семантичного потенціалу є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі. Сучасна англійська правничі термінологія є специфічним лексичним прошарком, який поступово удосконалюється та є унікальним інструментом комунікації у професійній сфері. Всі складові терміносистеми пов'язані між собою та характеризуються певною специфікою функціонування. Зміст кожної лексичної одиниці висвітлює її місце у системі, демонструє зв'язки і корелює з іншими елементами професійної термінології.

Актуальність роботи зумовлена важливою роллю сучасної англійської правничої терміносистеми в англомовній фаховій комунікативній сфері. Доцільно зазначити, що правничі термінологія на часі є популярною, оскільки є провідною мовою міжнародних бізнес-відносин. У правничій мові функціонує велика кількість різноманітних мовних позначень певного поняття. Беручи це до уваги, при створенні проєктів нормативних актів розуміння і правильний вибір синонімів посідає одне із перших місць з-поміж термінологічних проблем правничої сфери. Нормативні акти передбачають регулярне використання. При їх викладанні треба дотримуватися мови і стилю, що корелюють з діями і завданнями права як регулятора відносин у суспільстві. Хибне формулювання правничих приписів та вживання синонімів у такий спосіб можуть завадити досягненню правової мети.

З розвитком держави правничі термінологія еволюціонує, адже зміни у суспільних відносинах тісно пов'язані зі змінами державного устрою, що керується правом [2, с. 199].

Слід зазначити, що правничі термінологічна система на сучасному етапі динамічно розвивається, залежить від життя суспільства, від змін у системі мови, вбирає в себе наукову інформацію та має значно більше розмаїття професійних галузей застосування порівняно з іншими термінологічними сферами [3, с. 55].

Сучасна тенденція до взаємодії певних правових сфер ілюструє необхідність більш глибокого вивчення юридичної мови документів і сприяє удосконаленню і поповненню сучасної англійської правничої терміносистеми.

Варто зазначити, що феномен синонімії у сучасній англійській правничій термінології на сьогодні є недостатньо вивченим. Питання синонімії – це одна з актуальних проблем лінгвістичної семантики, що не отримують загальноприйнятого розв'язання, незважаючи на постійні зусилля як щодо теоретичного осмислення явища, так і щодо практичного укладання словників синонімів [4, с. 383].

Об'єкт нашого аналізу – сучасна англійська правничі терміносистема, предмет дослідження – феномен синонімії у зазначеній терміносистемі.

Матеріалом дослідження є корпус спеціальної лексики обсягом 3000 термінів, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел та з періодичних видань у сфері юриспруденції. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу становить близько 5000 сторінок тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динамічна активізація процесів інтеграції кінця ХХ – початку ХХІ ст. у світі і, зокрема на європейському континенті, для створення єдиних правових стандартів, що корелюють із сучасними потребами цивілізаційного розвитку суспільства, потребують упорядкування та унормування, а можливо й переструктурування юридичної терміносистеми [5, с. 479].

Виявлення сучасних тенденцій удосконалення термінології юридичного поля, висвітлення природи термінів та їх функціонування, вивчення дериваційних процесів правничої термінологічної лексики привертає увагу багатьох дослідників. На часі лінгвісти фокусують увагу на систематизації та стандартизації юридичної термінології, дослідженні особливостей утворення та функціонування правничої терміносистеми у загальній системі мови. Ці питання розглядають у своїх дослідженнях такі вчені, як Романюк О., Бялик В. [6], Лазарев В. [7], Лисенко О. [8], Захарова К. [9], Попова О., Краснюк В. [10] та ін. Дослідники вивчають логічні та лінгвістичні критерії ідентифікації термінів, намагаються відокремити їх від слів загальної мови, з'ясувати лексико-структурні особливості професійної термінологічної лексики.

Доцільно зазначити, що синонімічні відношення, проблеми синонімії, визначення її місця у мовній системі, синонімічні процеси на лексичному та словотвірному рівнях вивчають у своїх працях такі лінгвісти, як Коротка Н. [1], Зеленьська О. [4], Бабягинська Ю., Гусейнова К. [11], Гумовська І. [12], Литвинська С. [13] та ін., проте на часі немає єдиного тлумачення цього феномена, чим і обумовлена актуальність проведеного дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні основних характеристик феномена синонімії у сучасній англійській правничій терміносистемі та виокремленні певних видів термінів-синонімів.

Виклад основного матеріалу. Вочевидь явище синонімії є притаманним професійній термінології, зокрема це стосується терміносистем, які динамічно розвиваються та удосконалюються. Здебільшого синонімічні відношення характерні для ранніх етапів розвитку термінологічної системи, оскільки здійснюється відбір необхідного лексичного матеріалу, і в системі термінологічної номінації функціонують різнобічні варіанти найменування. Феномен синонімії може виявлятися на будь-якому етапі еволюції термінології, з огляду на те, що виникнення нового референта спричиняє появу кількох найменувань, які можуть співіснувати у терміносистемі.

У лінгвістиці існує думка про те, що синонімія має позитивне значення, оскільки вона дозволяє висвітлити найменші

нюанси думки, урізноманітнити мовлення, перетворює мову на більш дієву та виразну, а синонімія в термінології свідчить про високий рівень розвитку науки, функціональну гнучкість терміносистеми, необхідну для реалізації різних комунікативних завдань [4, с. 382]. Ми розглядаємо синонімію як негативне явище, тому що термін у правничій терміносистемі повинен прагнути до таких властивостей, як системність, точність, смислова однозначність.

Феномен синонімії у термінології полягає в існуванні різних термінологічних одиниць, які можуть позначати одне й теж саме чи близькі за значенням поняття. Рівнозначні за своєю семантикою терміни інколи називають дублетами [1, с. 120].

Ми вважаємо синонімами лексичні одиниці, що використовуються для позначення одного й того ж поняття та можуть різнитися за певною ознакою даного поняття. Синоніми є різними знаками мови.

Зазвичай правничі синонімічні терміни можуть висвітлювати не лише смислові відтінки, а й період створення законодавчих актів, включаючи популярну в суспільстві термінологічну лексику.

Результати аналізу джерельної бази з проблеми дослідження свідчать про те, що серед термінів сучасної англійської правничої терміносистеми виокремлюються абсолютні синоніми, відносні синоніми та синоніми-дефініції.

Слід зазначити, що абсолютні синоніми повністю збігаються за значенням і вживанням у будь-якому контексті, що корелює із правничою сферою. Вони не заважають комунікації спеціалістів.

Пор.

- *incarceration* „позбавлення волі” (*putting someone in prison*) – *imprisonment* „позбавлення волі” (*putting someone in prison*);

- *border* „межа” (*a line separating two countries*) – *frontier* „межа” (*a line separating two countries*);

- *to own* „володіти» (*have (something) as one's own; possess*) – *to possess* „володіти» (*have as belonging to one; own*);

- *to forbid* „забороняти” (*refuse to allow (something)*) – *to prohibit* „забороняти” (*refuse to allow (something)*);

- *jurist* „юрист” (*one having a thorough knowledge of law*) – *lawyer* „юрист” (*one having a thorough knowledge of law*).

Відносні синоніми різняться смисловими відтінками.

Пор.

- *robbery* „пограбування” (*the unlawful taking of personal property from a person by violence or by threat of violence that causes fear*) – *burglary* „крадіжка зі зломом» (*the act of breaking and entering an inhabited structure (as a house) especially at night with intent to commit a felony (as murder or larceny)*);

- *larceny by trick* „шахрайство” (*a crime which involves the obtainment of another's property through fraud*) – *embezzlement* „позкрадання” (*a type of financial crime, usually involving theft of money from a business or employer*);

- *attorney* „адвокат” (*a person who has the legal right to act for someone else*) – *barrister* „адвокат” (*a lawyer who represents a litigant as an advocate before a court*).

Наявність відносних синонімів можна визнати негативним явищем, оскільки вони іноді сприяють неправильному розумінню терміна і заважають професійній комунікації.

Дефініційна синонімія є семантичним феноменом, що полягає у співвіднесенні значення термінологічної одиниці з її дефініцією. Так, правничий термін *prison* „в'язниця” має дефініцію (*a building where people are kept as a punishment for a crime*) – „будівля, де тримають людей як покарання за злочин”. Термін *tort* „правопорушення» корелює із дефініцією (*an act or omission that gives rise to injury or harm to another and amounts to a civil wrong for which courts impose liability*) – „дія чи бездіяльність, яка спричиняє травму або шкоду іншій особі та становить цивільне правопорушення, за яке суди покладають відповідальність”. Наведені дефініції висвітлюють ключові ознаки термінологічних одиниць правничої сфери *prison* та *tort*. Семантика відповідних лексичних одиниць актуалізує ці ж самі ознаки.

Висновки. Вивчення феномена синонімії у правничій термінології дає можливість дійти висновку, що це явище є небажаним, оскільки синоніми ускладнюють спілкування на професійному рівні та призводять до неправильного розуміння юридичних текстів, зокрема документації. Слід зазначити, що правильність та чіткість є обов'язковими критеріями для правничої галузі знань. Серед термінів сучасної англійської правничої терміносистеми виокремлюємо абсолютні синоніми, відносні синоніми та синоніми-дефініції.

Абсолютні синоніми повністю тотожні і не заважають комунікації спеціалістів. Відносні синоніми різняться смисловими відтінками, їх семантична подібність не розповсюджується на всі їхні значення. Це може заважати правильному розумінню і використанню професійних термінів. При дефініційній синонімії значення термінологічної одиниці корелює з її дефініцією, що допомагає висвітлити головні ознаки терміна.

Можна припустити, що, внаслідок подальшої еволюції термінології правничої сфери, синоніми можуть зникнути і залишиться лише одна удосконалена термінологічна одиниця, яка буде відповідати всім ідеальним ознакам правничого терміна.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо всебічне вивчення феномена омонімії у сучасній англійській правничій терміносистемі.

Література:

- Коротка В. Проблеми синонімії в перекладі юридичних текстів англійської мови під час навчання студентів немовних вишів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 79 (1). С. 119–123.
- Сидор А., Нанівський Р. Правничі термінологія та особливості її перекладу з англійської мови на українську. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). 2018. № 9. С. 199–203.
- Білоконь К. Особливості Перекладу термінів юридичної сфери з англійської мови. *Науковий вісник ХДУ*. Сер.: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2018. № 5. С. 55–60.
- Зеленська О. Деякі аспекти синонімії в англійській термінології кримінального права. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Термінознавство. 2017. № 3. С. 382–386.
- Коваль О. Юридична термінологія в сучасній англійській мові: походження та вживання. *Young Scientist*. 2018. № 5 (57). С. 479–483.
- Романюк О., Бялик В. Етимологічне походження та історія розвитку англійської юридичної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 3 (1). С. 177–181.
- Лазарев В. Концептуалізація юридичної термінології: необхідність прозорого термінологічного підходу. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 73–80.
- Лисенко О. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. Сер.: Філологія. 2022. № 14 (82). С. 139–142.
- Захарова К. Лексико-семантичні аспекти перекладу юридичних термінів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 50 (2). С. 86–89.
- Попова О., Краснюк В. Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2022. № 35. С. 115–127.
- Бабятинська Ю., Гусейнова К. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2020. № 44. С. 186–188.
- Гумовська І.М. Аспекти взаємодії юридичної та економічної термінологіки. *Наукові записки національного університету "Острозька академія"*. 2017. Вип. 67. С. 96–99.
- Литвинська С. Явища полісемії, омонімії, синонімії й антонімії в текстах юридичних документів. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: матеріали III Міжнарод. наук. конф. Київський національний університет культури і мистецтв*. 2020. С. 89–91.

Lytvynko O. The phenomenon of synonymy in modern English legal terminology system

Summary. The article studies the phenomenon of synonymy in modern English legal terminology. Special attention is focused on the study of the phenomenon of synonymy in terminology. The study of the evolution of professional terms, their semantic and derivational properties acquires special importance for the study of the specifics of the functioning of language systems. At the current stage, the terminological field demonstrates active research activity, which is due to the increase in the volume of professional information, integration processes, and the strengthening of the role of terminology. Linguists study professional terminologies carefully and highlight the semantic parameters of terminological units and their implementation in the language.

The emergence of legal terminology is the result of the undeniable need to regulate social relations. The legal term is a generally accepted and properly formatted lexical unit that precisely denotes a certain legal concept. Legal terms are usually marked by systematicity, emotional and expressive neutrality and brevity.

Analysis of modern English legal terminology can be relevant and useful for a comprehensive study of synonymy, cognitive understanding of synonymous processes at the lexical level, classification of terminological synonyms, development trends of this phenomenon. It should be noted that nowadays legal terminology is of great importance under the influence of the strengthening of the integration of countries, the expansion and strengthening of international relations and the establishment of international cooperation.

The object of our analysis is the modern English legal terminology system, the subject of research is the phenomenon of synonymy in the specified terminology system.

The analysis of legal terms shows that in modern English legal terminology the phenomenon of synonymy acquires special importance. Synonyms are lexical units that are used to denote the same concept and may differ according to a certain

feature of this concept. We consider synonyms to be different language signs.

We distinguish absolute synonyms, relative synonyms and definitional synonyms among the terms of the modern English legal terminology.

It should be noted that absolute synonyms are completely identical in meaning and usage in any context that correlates with the legal field. Relative synonyms differ in semantic nuances.

Definitional synonymy is the semantic phenomenon that consists in correlating the meaning of a terminological unit with its definition.

In legal terminology, synonymy is an undesirable phenomenon, as synonyms complicate communication at a professional level and lead to a misunderstanding of the legal text.

Key words: legal terminology, legal term, phenomenon of synonymy, absolute synonyms, relative synonyms, definitional synonymy.

Мизин Т. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НАЙМЕНУВАННЯ *TOURIST* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню вербалізації найменування *tourist* в англійській мові. Зазначається, що вивчення лексики індустрії туризму в англійському мовознавстві становить інтерес як для лінгвістів, так і для фахівців галузі туризму, оскільки останнім часом ця галузь активно розвивається. Акцентується увага на тому, що фахова термінологія є важливим інструментом передачі спеціальних знань, а галузеві терміни – носіями професійної інформації та її основними елементами. Підкреслюється, що терміни виконують комунікативну функцію в професійному середовищі; вони є засобом спілкування фахівців. Зазначається, що дослідники по-різному інтерпретують поняття *термін*. У статті дається власне визначення терміна, під яким розуміється слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах та слугує для передачі інформації в професійному середовищі. У науковій розвідці представлені етимологічні характеристики досліджуваної лексичної одиниці; визначено семантичні особливості найменування *tourist* в англійській мові та визначено рівень їхньої представленості в лексикографічних джерелах. До засобів вербалізації досліджуваного найменування відносимо лексему, яка є прямою номінацією поняття, синоніми, словосполучення, похідні слова. У ході дослідження з'ясовано, що головним засобом вербалізації найменування *tourist* насамперед виступає лексема-ім'я найменування *tourist*, яке є ядром номінативного поля. Вона найбільш повно передає сутність поняття і відображає реальність у свідомості через мову. Визначено семи, які несуть найбільше смислове навантаження і є засобами вербалізації досліджуваного поняття. Зміст англійського найменування *tourist* доповнюють синоніми, які розширюють структурний компонент додатковими ознаками. З'ясовано, що одиницями, які здійснюють вербалізацію найменування *tourist*, є словосполучення, представлені двадцятьма чотирма лексичними одиницями. Проведене дослідження дозволило виділити два структурних типи моделей словосполучень: *N+N* та *Adj+N*. Акцентується увага на тому, що морфологічна деривація лексеми *tourist* представлена чотирма лексичними одиницями.

Ключові слова: найменування, термін, вербалізація, синонім, словосполучення.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістики є вивчення закономірностей утворення та функціонування термінів. Термінологічні системи різних галузей неодноразово були об'єктом дослідження в наукових розвідках учених. В окремих мовознавчих працях висвітлені також деякі питання розвитку туристичної термінології.

Термінологія сфери туризму, у порівнянні з іншими галузями знань, має свою специфічну структуру. Це зумовлено комплексом різних видів діяльності, кожен із яких налічує власну групу термінів. Лексика сфери туризму має, з одного боку, ознаки термінології та слів професійного спілкування, з іншого – вона належить до загальноповсякденного лексичного шару. Туристична галузь, яка динамічно розвивається в наші дні, потребує ґрунтовного аналізу й систематизації лексичного фонду, його подальшого впорядкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження термінологічної лексики активно проводяться на сучасному етапі як зарубіжними, так і вітчизняними лінгвістами (В.І. Карaban, А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько, О.О. Селіванова, Ю.А. Зацний, М.Т. Cabré, P.A. Faber and L.-A. Pilar та ін.).

Так, P.A. Faber and L.-A. Pilar вивчають, як спеціалізовані поняття структуруються, описуються та визначаються в тій самій чи різних мовах у межах спеціалізованої науки. А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько характеризують семантичні та соціологічні параметри термінології. Н.П. Акульшина, Ю.Г. Карачун, Л. Сандій, розглядають структурні характеристики термінів.

Дослідження в галузі термінології сфери туризму проводять: В.В. Ліпінська (особливості англійської та української терміносистем у галузі міжнародного туризму), А.А. Литвин (лінгвальні, лінгвокультурологічні та лінгвопрагматичні параметри туристичних термінів), І.К. Нестерчук (формування поняттєво-термінологічного апарату гастрономічного туризму), І. Гречухіна, І. Сахно (вербалізація змін туристичних вподобань сучасних європейців), Т.П. Андрієнко, А.М. Семенко (становлення термінологічного апарату туризму та перекладацької відповідності), Ю.І. Кисилиця, В.Д. Бялик (структурні та семантичні особливості англійських термінів галузі туризму), М.С. Маланюк (лінгвокультурний ракурс термінів туризмології в текстах англійських туристичних проспектів), В.В. Прима (семантика і функціонування туристичної термінології) та інші мовознавці.

Проте до сьогодні проблема систематизації та впорядкування термінів сфери туризму залишається недостатньо вивченою.

Актуальність цієї розвідки зумовлена зростаючим інтересом до спеціальної лексики окремих галузей знань, відсутністю досліджень особливостей найменування *tourist* у лінгвістиці.

Мета статті – з'ясувати шляхи вербалізації найменування *tourist* в англійській мові. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: дослідити етимологічні характеристики досліджуваної лексичної одиниці; виявити семантичні

особливості найменування *tourist* в англійській мові та визначити рівень їхньої представленості в лексикографічних джерелах; проаналізувати синонімічні відношення між синонімами найменування *tourist*.

Матеріалом дослідження слугують лексикографічні видання [1–6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Фахова термінологія є важливим інструментом передачі спеціальних знань, а галузеві терміни – носіями професійної інформації та її основними елементами. Л.В. Півньова вважає, що термінологічна лексика є особливою системою з властивими їй специфічними характеристиками і внутрішньосистемними зв'язками [7, с. 56].

Термін є головною одиницею будь-якого професійного вокабуляру, засобом спілкування фахівців. Він виконує комунікативну функцію в професійному середовищі й відображає прагнення людини до оптимізації спілкування в спеціальних сферах діяльності суспільства.

Термінологія кожної конкретної сфери діяльності містить систему термінів, співвіднесених із системою понять відповідної галузі знань. Дослідники по-різному розуміють поняття *термін*, вкладають у нього різний зміст, по-різному його інтерпретують.

Так, В.В. Прима під терміном розуміє слово чи словосполучення, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, в конкретній галузі знань чи людської діяльності [8, с. 9].

Н. Безгодова терміном вважає члена конкретної термінологічної системи, який виконує дві функції: слугує назвою поняття (номінативна функція) і відображає його зміст [9, с. 459].

В.В. Ліпінська дотримується думки, що термін – це слово або словосполучення, застосовані для точної назви понять, предметів або явищ у туристичній галузі, які характеризуються єдністю цілісної номінації, різноманіттям виконуваних ним функцій і великого числа форм прояву [10, с. 39].

На нашу думку, термін – це слово чи словосполучення, що репрезентує поняття цієї сфери, є відтворюваним, має дефініцію, зафіксовану в лексикографічних джерелах та слугує для передачі інформації в професійному середовищі.

Основними ознаками термінів більшість дослідників називає системність, наявність дефініцій, прагнення до моносемантичності й конкретизації в межах терміносистеми та до прозорості внутрішньої форми; жорстку конвенційність; стилістичну нейтральність; залучення до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови; точність; дериваційну здатність; тенденцію до відкидання синонімів; високу інформативність.

Оскільки туризм є одночасно явищем соціальним, культурним та економічним, особливістю термінології цієї сфери є велика кількість загальноживаних слів, що свідчить про тісні зв'язки термінології із загальноживаною мовою і що вона, в силу своєї специфічності, обслуговує не тільки фахівців в індустрії туризму, а й людей, які користуються її послугами.

Н. Біян стверджує, що можна говорити про гетерогенність туристичної лексики: вузькоспеціальні, міжгалузеві та загальнонаукові терміни [11, с. 142].

Лексема *tourist* є одним із тих найменувань, які, з одного боку, є термінами, а з іншого – загальноживаними словами.

Важливим етапом дослідження лексики є етимологічний аналіз; він дозволяє вивчати поняття в діяхронії. Етимологічне зна-

чення дає змогу дослідити внутрішню форму слова, яка зазвичай є неусвідомленою, збереженою в зовнішній словесній формі.

Результати етимологічного аналізу свідчать про те, що слово *tourist* вперше було зафіксовано в 1772 році зі значенням: *one who makes a journey for pleasure, stopping here and there*. Воно є похідним від лексеми *tour*, яка виникла в 1300 році та мала значення *a turn, a shift on duty*. Слово *tour* є запозиченням лексем *tor, tourn, tour* зі старофранцузької мови, які мали значення *a turn, trick, round circuit, circumference, from torner, tourner – to turn*. Значення *a continued ramble or excursion* датується 1640 роками [1].

За даними словника **Webster** слово *tourist* вперше використано в 1775 році [2].

Важливість лексикографічного аналізу зумовлена тим, що словники відображають результати ментальних операцій, які здійснюються людською свідомістю у процесі опанування світу і таким чином репрезентують усю сукупність знань людини про світ.

У нашому дослідженні ми будемо оперувати терміном «номінативне поле», під яким будемо розуміти мовні засоби, які вербалізують поняття в сучасній англійській мові. До таких засобів відносимо відносимо лексеми, яка є прямою номінацією поняття, похідні слова, синоніми, вільні словосполучення.

У ході дослідження з'ясовано, що головним засобом вербалізації найменування *tourist* насамперед виступає лексема-ім'я *tourist*, яке є ядром номінативного поля. Воно найбільш повно передає сутність поняття і через мову відображає реальність у свідомості людини.

У побудові номінативного поля поняття *tourist* ми виділили й проаналізували різноманітні номінації досліджуваної лексичної одиниці.

Зазначимо, що дефініція цього терміну у різних словниках є майже ідентичною. Відрізняються використані в дослідженні словники лише кількістю представлених у своєму лексичному корпусі туристичних термінологічних одиниць.

Так, понятійна сторона лексичної одиниці *tourist* фіксується лексикографічними джерелами у вигляді таких значень: 1. *A person who is travelling or visiting a place for pleasure*; 2. *British English: a member of sports team that is playing a series of official games in a foreign country* [3].

Cambridge Advanced Learners Dictionary and Thesaurus також виділяє два значення: 1. *Someone who visits a place for pleasure and interest, usually while on holiday*; 2. *UK: a member of a sports team who is travelling from place to place in a foreign country, playing games* [4].

У трьох словниках зафіксовано по одному значенню. Так, джерело Merriam-Webster Learner's Dictionary фіксує значення *one that makes a tour for pleasure or culture* [2]. У словниках Collins Online Dictionary [5] та Longman Dictionary of Contemporary English [6] значенням слова *tourist* є *a person who is visiting a place for pleasure and interest, especially when they are on holiday*.

Аналізуючи визначення лексеми *tourist*, ідентифікуємо семи *visit, travel*, які в комбінації з іншими семантичними ознаками (*person / one / someone; pleasure / interest / holiday; member / sports team*) визначають досліджувану нами лексеми зі значенням *людина, яка подорожує для отримання задоволення чи інтересу*. Очевидним є той факт, що ключовою ознакою поняття *tourist* є *людина, що подорожує*. Додатковою ознакою є *назва людини, що бере участь у змаганнях закордоном*.

Лексема *tourist* може вербалізуватися в англійській мові синонімами. Слід зазначити, що в термінології синоніми співвідносяться з тим самим поняттям і об'єктом; вони не характеризують його різні властивості.

Номінативне поле лексичної одиниці *tourist* представлено 18 синонімами. Вони є засобами об'єктивації досліджуваного поняття і несуть найбільше смислове навантаження. Синоніми до імені досліджуваної лексеми розширюють структурний компонент додатковими ознаками. 12 із них відображено в Cambridge Advanced Learners Dictionary and Thesaurus [4], 7 – в Collins Online Dictionary [5], по 6 – в Merriam-Webster Learner's Dictionary [2], The Longman Dictionary of Contemporary English [6].

Наше дослідження свідчить, що найбільш повно у словниках представлений синонім *sightseer*. Чотири словники (із п'яти досліджуваних нами лексикографічних джерел) фіксують його [2; 4; 5; 6]. Синоніми *excursionist*, *tripper* знаходимо в трьох джерелах [2; 4; 5]. Лексична одиниця *traveler* відображена також у трьох словниках [2; 4; 6]. П'ять лексичних одиниць (знаходять своє відображення в двох словниках. Так, *voyager*, *journeyer*, *globetrotter* фіксуються в [4; 5], *rubberneck* – в [2; 4], *holiday maker* – в [5; 6]. Інші синоніми зустрічаються в одному з досліджуваних словників.

Найменування *tourist* в англійській мові може бути реалізоване через синонімічні ряди з такими відтінками значень: людина, що прагне отримати задоволення від подорожі (*traveler*, *journeyer*, *tripper*); людина, яка відвідує екскурсії (особливо з супроводом гіда) (*excursionist*, *sightseer*, *rubberneck*, *rubbernecker*, *visitor*); людина, яка відвідує багато країн (*globetrotter*, *world traveler*); людина, яка здійснює поїздки з метою відпочинку (*holiday-maker*, *vacationer*, *backpacker*); людина, яка подорожує пішки (*wayfarer*); людина, яка подорожує без чіткої мети (*wanderer*, *vagabond*); людина, яка має за мету відвідати місця релігійного поклоніння (*pilgrim*).

За формою досліджувані синонімічні одиниці є різнокореневими. Виняток складають лише *rubberneck*, *rubbernecker*, які ми вважаємо варіантами однієї лексеми. За структурою синоніми поділяємо на прості (*traveler*, *journeyer*, *tripper*, *wanderer*, *pilgrim*), які складають 61,1% та складні (*globetrotter*, *world traveler*, *holiday-maker*, *backpacker*) – 38,9%.

Дослідження синонімів виявило існування ідеографічних і стилістичних синонімів. Ідеографічні синоніми відрізняються відтінками значень, вказують на різний ступінь виявлення ознаки та смислово своєрідність слів. Відношення між цими синонімами є системними. Як показує аналіз, серед лексичних одиниць переважають саме ідеографічні синоніми. Нами зафіксовано також декілька стилістичних синонімів: *rubberneck*, *rubbernecker*, які виконують певну стилістичну роль, мають експресивні конотації. Вони входять до розмовного прошарку англійської мови, а саме, сленгу.

Територіальні синоніми представлені такими лексичними одиницями: *tripper*, *holiday-maker*, які вживаються переважно в британському варіанті англійської мови та *vacationer*, лексична одиниця, яка превалює в американському варіанті англійської мови. Слід зазначити, що слово *vagabond* частіше використовують в австралійському варіанті, де воно набуло значення *someone who has no home and usually no job, and who travels from place to place*.

Компоненти синонімічних рядів базуються на таких відношеннях: лексичні одиниці, представлені автохтонним словом (*wanderer*, *wayfarer*, *holiday maker*), що свідчить про можливість

національної номінації та іншомовною одиницею, що повністю адаптована в словниковому складі англійської мови (*excursionist*, *globetrotter*, *tripper*). Синоніми, які належать до питомої англійської лексики складають 23,8%. Запозичення представлені 76,2%. Переважна більшість досліджуваних лексичних одиниць була прямо або через французьку мову-посередник запозичена з латинської мови.

Запозичення ми розглядаємо як один із найбільш продуктивних способів номінації явищ і продукт довготривалого історичного розвитку англійської мови, що свідчить про інтенсивність культурно-історичних контактів народів. Вони значно збагатили словниковий склад англійської мови.

Одиницями, які здійснюють вербалізацію найменування *tourist*, є двадцять чотири словосполучення, представлених у п'яти лексикографічних джерелах: *tourist class* [2; 3 4], *tourist trap*, *tourist court trap* [2; 3], *tourist office*, *tourist trophy*, *tourist information office* [3], *tourist card* [2], *tourist season* [2; 6], *tourist attraction*, *group / party of tourists* [4; 6], *tourist information* [4], *tourist center*, *tourist destination*, *tourist industry* [2; 6], *tourist board*, *tourist spot*, *tourist industry*, *tourist resort*, *foreign tourist*, *medical tourist* [2].

Проведений аналіз дозволяє виділити два структурних типи моделей зазначених словосполучень: *N+N* та *Adj+N*. Дослідження свідчить, що переважна більшість словосполучень представлена моделлю *N+N* (91,6%).

Слід зазначити, що морфологічна деривація не є характерною ознакою найменування *tourist*. Вона представлена чотирма лексичними одиницями: *tourism* (the business activity connected with providing accommodation, services and entertainment for people who are visiting a place for pleasure), *touristic* (of or relating to a tour), *touristically* (in a touristic or touristy manner), *touristy* (characteristic of or relating to tourists).

Висновки. Узявши до уваги все вищесказане, ми можемо зробити висновок, що англійська термінологія сфери туризму – це єдність вузькоспеціалізованих термінів та загальноживаної лексики. За підсумками проведеного аналізу визначено, що засобами вербалізації найменування *tourist* є сама лексема-ім'я найменування, її 18 синонімів, а також 24 словосполучення, представлених моделями *N+N*, *Adj+N*. Усі вони розкривають зміст досліджуваної лексичної одиниці.

В одній статті неможливо описати всі аспекти, пов'язані з зазначеною проблематикою. **Перспективою** подальшого дослідження вважаємо вивчення словотворчих моделей лексики сфери туризму, аналіз лінгвокультурологічних та функціонально-стильових параметрів функціонування досліджуваної лексики.

Література:

1. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 25.10. 2023).
2. Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 25.10. 2023).
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (дата звернення 25.10. 2023).
4. Cambridge Advanced Learners Dictionary and Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge> (дата звернення 25.10. 2023).
5. Collins Online Dictionary. URL: www.collinsdictionary.com (дата звернення 25.10. 2023).
6. The Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary> (дата звернення 25.10. 2023).

7. Півнюва Л.В. Лексика туризму в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2017. 258 с.
8. Прима В.В. Туристична термінологія: семантика і функціонування. Київ : Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 124 с.
9. Безгодова Н. Співвідношення понять термінологія – професіоналізм – номенклатура: (Теоретичний аспект). *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Львів, 2004. Випуск 34. Ч. 1. С. 458–463.
10. Ліпінська В.В. Особливості англійської та української терміносистем у галузі міжнародного туризму. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ»*. Серія: Філологія. Педагогіка. Київ, 2014. Випуск 3. С. 37–43.
11. Біян Н. Лексико-семантична та структурна класифікація термінів у галузі туризму в англійській мові. *Іноземна філологія*. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2009. Випуск 121. С. 142–149.

Myzyn T. Verbalization of the name “tourist” in Modern English

Summary. The article deals with the research of the verbalization of the name *tourist* in the English language. It is stressed that the analysis of the tourism industry vocabulary in English linguistics is interesting both for linguists and specialists in the sphere of tourism as this industry is actively developing nowadays. It is underlined that terminology of the language for specific purposes is an important instrument of special knowledge transfer and terms are means of professional information and their key elements. Terms have a communicative function among professionals; they serve as

a means of professional communication. It is mentioned that researchers understand and interpret the meaning of terms in different ways. In this article by the term we mean a word or a word combination that represents a notion of the sphere, is reproducible, has a definition registered in dictionaries. The article represents etymological characteristics of the term *tourist*. Semantic peculiarities of the name *tourist* and the way they are represented in dictionaries are defined. It is found out that the lexeme *tourist* has four derivatives. Synonyms and word combinations are referred to the means of verbalization of the researched lexical unit. The research reveals that the main means of the verbalization of the name *tourist* is the name itself, which is a nucleus of the nominative field. It shows the essence of the notion most fully and reflects the reality in consciousness through the language. Semes that have the biggest semantic load and are the means of verbalization of the researched notion are distinguished. The content of the English name *tourist* is revealed by synonyms that extend the structural component by means of additional features. It is found out that lexical units that verbalize the name *tourist* are also word combinations which are represented by twenty-four lexical units. The conducted analysis allowed to single out two structural models of word combinations: *N+N* та *Adj+N*. The majority of the researched word combinations are represented by the model *N+N*. It is stressed that the morphological derivation of the lexeme *tourist* is represented by four lexical units.

Key words: name, term, verbalization, synonym, word combination.

Мішеніна Т. М.,

доктор педагогічних наук,

кандидат філологічних наук,

професор кафедри української мови

Криворізького державного педагогічного університету

КУЛЬТУРА УЖИВАННЯ ІНШОМОВНИХ МІЖЧАСТИНОМОВНИХ ОМОНІМІВ (НА ПРИКЛАДІ НЕВІДМІНЮВАНИХ МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ)

Анотація. Стаття присвячена питанню культури уживання іншомовних міжчастиномовних омонімів в українській мові (на прикладі невідмінюваних музичних термінів). У перекладацькій практиці у вживанні музичних термінів необхідно враховувати механізм транспозиції, що зумовлює зміну частиномовного статусу слова на основі зміни синтаксичної функції. Функціональні міжчастиномовні омоніми – невідмінювані музичні терміни – є однаковими за звучанням етимологічно спорідненими словами чи окремими формами, що належать до різних частин мови (*адажіо, алегро, легато, модерато, стакато* та інші).

Проаналізовано музичні терміни, що відтворюють характеристики висоти, гучності, тривалості й тембру звуку; темпу виконання музичного твору.

Музичні терміни утворюють субмову, перебувають у системних відношеннях: 1) темп виконання музичного твору (від повільного до швидкого) – *адажіо, алегро, анданте, легато, модерато, стакато*; 2) сила звуку (за шкалуванням від тихого до гучного) – *піано, форте, кресцендо*; 3) емоційно-чуттєвий складний, художнє моделювання – *граве, кантабіле*.

Проаналізована кількісна градація оцінки (категорія безвідносної міри якості) уможливило функціонування похідних термінів, де значення модифіковане шляхом додавання системи словотвірних засобів (*піано – піанісимо, форте – фортисимо, алегро – алегрето, анданте – андантіно*).

Розглянуто механізм транспозиції невідмінюваних музичних термінів, встановлено закономірність: реляція *прислівник – іменник – прикметник* для термінів на позначення темпу виконання музичного твору і сили звуку; *прислівник – іменник* для музичних термінів на позначення гучності звуку.

Окремого висвітлення знайшли музичні терміни-омоніми, функціональні в художньому стилі. Зокрема, встановлено, що терміни *граве, кантабіле* при переході в іменник і прикметник здатні утворювати естетичний конкретно-чуттєвий образ, через мовні ресурси уможливають поєднання ладо-ритмічної лінії й музикального суголосся.

Художньо-естетичне навантаження також мають музичні терміни *кресцендо, модерато*, які функціонують як іменники (образ) і прикметники (художнє означення).

Культура уживання міжчастиномовних омонімів у викладі музичного мистецтва апелює до точності і правильності; на рівні публіцистичного й художнього стилів ідеться про віднайдення шляхів побудови образу в естетичних координатах, а також передавання художньої ідеї.

У художньому мовленні музичні терміни максимально орієнтовані на актуалізацію додаткових конотацій.

Ключові слова: явище транспозиції, омонімія, міжчастиномовні омоніми, культура мовлення, невідмінювані іменники, музичний термін, музична субмова, перекладацька практика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

У сучасній українській мові функціональними є міжчастиномовні омоніми, що зумовлено механізмом зміни їх синтаксичної позиції. З позиції лексикографічного опрацювання явища міжчастиномовної омонімії потребує філіації й семантизації музична субмова. Функціонування музичних термінів визначене системою парадигматичних і синтагматичних відношень. Синхронні перехідні явища у площині лексико-граматичних класів дозволяють простежити динамічні процеси в системі частин мови, зокрема музичних термінів. Культура уживання міжчастиномовних невідмінюваних музичних омонімів полягає в точному їх уживанні, урахуванні механізму перехідності в іменник і прикметник залежно від синтаксичних умов, а також реалізації їх валентних потенцій залежно від похідного морфологічного статусу.

Актуальним є дослідження образотворчої функції омонімів, що значною мірою розширює уявлення про архітектуру музично-художнього супроводу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Наукові пошуки, присвячені лінгвістичному статусу омонімів, похідному морфологічному статусу, спрямовані на з'ясування їх структурно-семантичних характеристик, а також системних відношень (В. Вашенко, І. Вихованець, К. Городенська, В. Горпинич, О. Тараненко). Механізм транспозиції, що зумовлює зміну граматичного (частиномовного) статусу слова, типи й моделі міжчастиномовних морфологічних омонімів стали предметом розгляду Н. Глібчук, У. Добосевич, О. Шипнівської. Склад музичної субмови і структурно-семантичні характеристики музичних термінів, їх функціонування в мові музичного мистецтва й мові художнього стилю вивчали В. Белікова, Л. Левчук, О. Оніщенко, В. Сімонок, Ю. Юцевич.

Формулювання мети статті. Мета публікації полягає в розкритті механізму транспозиції невідмінюваних музичних термінів, які у такий спосіб утворюють ряд міжчастиномовних омонімів; окресленні функційних характеристик омонімів в аспекті культури їх уживання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Використання міжчастиномовних омонімів – запозичень, у перекладацькій практиці апелює до осмислення власне механізму, що розкриває принцип транспозиції, зумовлює зміну частиномовного статусу слова на основі зміни синтаксичної функції. Функціональні міжчастиномовні омоніми є однаковими за звучанням етимологічно спорідненими словами чи окремими формами, що належать до різних частин мови.

Іншомовні міжчастиномовні омоніми, які становлять невідмінювані частини мови (іменники, прикметники, прислівники), використовувані в текстах різної стильової приналежності, виконують номінативну функцію, з одного боку, засвідчують механізм транспозиції, у результаті якої відбувається зміна граматичних характеристик слів, – з іншого. Функціональні омоніми належать до різних частин мови, з огляду на неоднозначність їх структурно-семантичних властивостей, спостережуваною є активна рухомість морфологічного статусу [1, с. 24–25; 2, с. 9–10]. Морфологічні омоніми слід розглядати з урахуванням механізму транспозиції, відповідно, морфологічний компонент відповідає виділенню видів граматичної семантики; лексико-граматичне значення є загальним.

Культура уживання іншомовних міжчастиномовних омонімів апелює до нормативного, точного і правильного їх уживання, а також дотримання стильової доречності. Окремо розглянемо образотворчий потенціал омонімів – музичних термінів, які розширюють наше уявлення про синестезійний музично-художній образ.

Простежимо особливості використання іншомовних міжчастиномовних омонімів на прикладі музичної субмови.

Динамічний розвиток музичної термінології корелює з розвитком музичної культури [3, с. 11]. Формування української музичної термінології зумовлене лінгвальними й екстралінгвальними чинниками. Запозичення, зокрема невідмінювані музичні терміни, які становлять предмет нашої уваги, визначають характеристики музичних творів за змістом, формою і стилем, технікою і темпом виконання; становлять позначення виконання музичного твору за тембром і силою, способами виконання музичних творів.

Музична субмова є динамічною, водночас термінологічне ядро становлять загальний категорійний апарат, переважно це терміни, запозичені з італійської мови, що зумовлене історико-культурними традиціями: на позначення музичного темпу; найменування динамічних відтінків виконання; прийоми і способи виконання музики.

У тлумаченні музичних термінів апелюємо до таких характеристик звука: *висота звуку* – якість звуку, що залежить від частоти коливань тіла, яке звучить (вібратора) – шкалування за високим і низьким виміром; *гучність* – властивість звуку, яка залежить від амплітуди коливань вібратора, відстані слухачів від джерела звуку, частоти звуку – шкалування за тихо / гучно; *тривалість* – довготривалість звуку; *тембр* – забарвлення звуку, завдяки якому розрізняються звуки однієї висоти у виконанні різних голосів або інструментів [4, с. 27; с. 39; с. 142].

За нашим спостереженням, активну міжчастиномовну потенцію виявляють музичні терміни на позначення музичних темпів. Простежимо явище транспозиції спостережуваних музичних термінів, а також їх переосмислення у зв'язку з функціонуванням у художньому стилі або на етапі створення

музично-художнього образу, звернувшись до аналізу дефініцій:

1. Адажіо (іт. *adagio* – повільно, спокійно) – муз. *Означальний прислівник. Повільно, протяжно (про темп виконання музичних творів)* [5, Т. 1, с. 19]. Наприклад: *Виконувати музичний твір, який відтворює мотив прощання, адажіо.* 2. Адажіо – муз. *Іменник. Назва музичного твору або його частини, що виконується повільно.* Наприклад: *Виконувати прощальне адажіо.* 3. Адажіо – муз. *Прикметник. Повільний, протяжний.* Наприклад: *Виконувати музичний твір, який відтворює мотив прощання, в темпі адажіо.*

У моделюванні таких конструкцій зважаємо на те, що іменник *адажіо* має валентність (структурно-семантичну і синтаксичну тяглість) – мати залежні прикметники (*щемливе адажіо, сентиментальне адажіо, авангардне адажіо*). Особливістю є широкий вимір у конкретизації повільності, шкалуванні цієї якості як об'єктивно, так і з допомогою конотацій, що відтворюють суб'єктивну оцінку, інтерпретацію музичного твору. З огляду на синестезійну природу у сприйманні твору музичного мистецтва, його герменевтики, означення добираються корелятивно досвіду пізнання музичних творів через емоційний інтелект, з одного боку, точне відтворення перебігу відчуттів у результаті прослуховування музичного твору через добір мовного ресурсу апелює до сформованості лексичної компетентності, – з іншого.

Прикладом естетики відтворення музичного образного тла може слугувати художній дискурс: *Ти говорив світанковим адажіо, / Коли жайворони будили росяне поле* (Юрій Вавринюк) [6] – повільний темп інтерпретований суголоссям вранішнього співу птахів (жайворонків), помірність і темп співу птаха відтворено імпліцитно.

Синестезійне тло апелює до поєднання внутрішнього переживання й опису аудіосупроводу через номінації музичних інструментів, мелодія яких нагадує окреслені переживання – *смуток, печаль: Оркестр з інтродукції та бурхливого скерцо перетікає в долину печалі й смутку. Найсумніша частина симфонії – адажіо* (іменник). *Скрипки, альти, віолончелі, баси і флейти – всі інструменти ведуть свою мелодію тихо-тихо, печально й роздумливо, аж до тіанісимо...* (О. Сизоненко).

Аналогічну транспозицію спостерегаємо на прикладі таких музичних термінів:

1. Алегро (іт. *allegro* – веселий, жвавий) – муз. *Означальний прислівник. Швидко, жваво (про темп виконання музичних творів).* Наприклад: *У третій симфонії Бориса Лятошинського виконується алегро, покликане відтворити тему Даждьбога, сповнена яскравими життєстверджувальними інтонаціями, симфонічний твір гармоніює з національними здобутками українського фольклору.* 2. Алегро – муз. *Іменник. Назва музичного твору або його частини, що виконується швидко, жваво.* Наприклад: *Фінал концерту – Allegro (алегро) maestoso – сприймається як розв'язка попереднього драматичного розвитку й узагальнення основної теми твору* [7, Т. 1, с. 33; 8, с. 85]. 3. Алегро – муз. *Прикметник. Швидкий, жвавий.* Наприклад: *Виконувати музичний твір, який відтворює мотив весняного пробудження, в темпі алегро* (авт.).

У художньому мовленні в естетичних координатах передається мистецтво мелодії, таємничість через стихію оживленої музики, коли мистецтво гри і відтворення емоції здатен передати митець: *Сиділи вчені шведської столиці, / шукали ключ до тої таємниці / вивчали скрипку, всю, до міліметра. /*

Вона лежала злякана і мертва. Аналіз, синтез, колби і реторти, *алеґро*, *скерцо*, *модерато*, *форте*, – немає тасмниць під зодіаком: вона покрита особливим лаком! (Ліна Костенко «Скрипка Страдіварі»). Здійснюючи лінгвістичний аналіз художнього фрагменту, зауважимо, що фонові знання уможливають герменевтику конкретно-чуттєвого образу, створюваного музичним мистецтвом; також витворюють модель музичного мистецтва, ґрунтований на вокальному досвіді української нації. Мистецтво музики збагачує виражальні засоби художнього тла вітчизняного письменства, зокрема інтонаційний малюнок мелодії й гармонії накладає фон на усталений аудіальний супровід, пов'язаний із музичним інструментом. Синестезійний музично-художній образ побудовано в естетичних координатах, що апелюють до національного ґрунту, а також стильових рис відповідно до мистецького напрямку. У такий спосіб визначаємо образотворчий потенціал іншомовних міжчастини-мовних омонімів.

Градаційні характеристики відтворюються також шляхом актуалізації семантичних відтінків термінів: 1. Анданте – муз. *Означальний прислівник. Повільно, але швидше, ніж адажіо, плавно (про темп виконання музичних творів)*; 2. Анданте – муз. *Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі*. 3. Анданте – муз. *Прикметник. Атрибутивність. Повільний, плавний, але швидший, ніж адажіо* [9, Т. 1, с. 45].

Поступовість переходу від одного звуку до іншого у виконанні музичного твору точно відтворює термін *легато*, який, змінюючи синтаксичну позицію, може бути віднесеним до іменника, прислівника і прикметника, пор.: *Невимовне, неначе весняний ранок, легато заворожувало чарівністю й лагідним звучанням – іменник; Концерт для голосу з симфонічним оркестром «Колисаночка» виконувався легато – прислівник; У виконанні рапсодії «Думка» (на слова Тараса Шевченка «Вітер буйний, вітер буйний») для сопрано соло, чоловічого хору (капели бандуристів) лірико-драматична напруга досягається чергуванням фрагментів легато і стакато (авт.) – прикметник, неузгоджуване означення.*

Помірність у виконанні музичного твору передавана музичним терміном *модерато*. Якщо зміст темпу *легато* орієнтує на поступовий перехід від одного звуку до іншого, переважає ладо-ритмічний поступ, то виконання *модерато* зацентровує на фонівій помірності як змістової ідеї музичного тексту: 1. Модерато муз. *Означальний прислівник. Помірно, не постішаючи*; 2. Модерато – муз. *Іменник. Предметність*. 3. Модерато – муз. *Прикметник. Атрибутивність. Помірний, пор.: Твори композитора Й. Баха виконують переважно в темпі алеґро модерато (фактично, йдеться про ритмічність і повільність одночасно, чим досягається оксиморонний музикальний ефект, майстерне передавання суперечності й напруженості внутрішнього світу).*

У сучасній постмодерній літературі музичні терміни виконують художньо-естетичне навантаження, актуалізуючи асоціативну символіку природної стихії – дощу: *Дощ не переставав валити, а, радше, змінив темп із мокрого модерато на віваче, престо, а згодом на скажене, нестримне фуґіозо. Злива змусила нас сховатися під дерева (Любоко Дереш «Поклоніння яцирці»)* [10]. У наведеному фрагменті художнє живописно-музичне моделювання дощу відтворене через звукообразальні етюди, які мають емоційний відгомін на явище природи, дина-

мічно передають шохвилинні враження через музичну мову динаміки.

Уривчастість у поєднанні з короткими перетинами у виконанні музичного твору репрезентовано музичним терміном *стакато* (*уривчасто*), який засвідчує транспозицію; перебуває в антонімічних відношеннях із терміном *легато* (*плавно*): 1. *Стакато (іт. staccato – уривчастий, відокремлений) – муз. Коротке, уривчасте виконання звуків, один з головних прийомів звуковидобування у музиці; протилежне легато. Означальний прислівник. Поступово збільшуючи силу звуку, перебіг гучності звуку*. 2. *Стакато – муз. Іменник. Предметність*. 3. *Стакато – муз. Прикметник. Атрибутивність. Уривчастий* [11, с. 479–480]. Наприклад: *Виконують третю частину «Вітер» циклу «Гуман» української композиторки Лесі Дичко стакато, що дозволяє передати музикально-художній образ природного явище через форшланги, уривчасті трелі, глісандуючі пасажі (авт.).*

Міжчастини-мовні омоніми реалізують значення темпу виконання музичних творів, де однією з визначальних характеристик виступає сила звуку: 1. *Крецендо – муз. Означальний прислівник. Поступово збільшуючи силу звуку, перебіг гучності звуку (про темп виконання музичних творів)*; 2. *Крецендо – муз. Іменник. Предметність*. 3. *Крецендо – муз. Прикметник. Атрибутивність. Гучніший, із градацією сили звуку.*

У художньому дискурсі функціональними є наведені омоніми, за нашим спостереженням, передають художній вимір болю (метафоричне стягнення биття серця): *Найнеприємнішим у цьому всьому було те, що з кожним новим ударом біль робився все некучішим і гострішим, але це кляте крецендо ніколи не закінчувалося непритомністю, в кожному разі йому не вдалося свідомо пройти цим шляхом до втрати свідомості (Юрій Іздрик «Воцтек»).*

Типовим є прийом застосування ланцюгової драматургії задля відтворення художнього тла природи і сили внутрішніх переживань ліричного героя. Такий вислів набуває ознак поемності: *Ти гукав до мене в літню пору крецендо / Як небо блискавицями падало долу. / Ти промовляв через Своє Слово, / Покладене в уста Єремії. / Я вслухався в слова калинові, / Які бадьорили в часи буревію (Юрій Вавринюк «Мовчазні діалоги»).*

Звуковий вимір звуку за гучністю – тихий / гучний – відтворюваний антонімічними термінами *піано* і *форте*, які демонструють здатність переходу в іменник залежно від синтаксичної позиції: 1. *Піано – муз. Означальний прислівник. Тихо – про силу звуку у виконанні музичних творів*; 2. *Піано – муз. Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі. // 1. Форте – муз. Означальний прислівник. Сильно – про силу звуку у виконанні музичних творів*; *Сильно, гучно (про звучання голосу, музичного інструмента при виконанні музичного твору); протилежне до піано*. 2. *Форте – муз. Іменник. Предметність. Сильне, гучне звучання голосу або музичного інструмента при виконанні музичного твору; місце в музичному творі, що вимагає такого виконання*. [12, Т. 6, с. 376; Т. 10, с. 627].

Кількісна градація оцінки (категорія безвідносної міри якості) уможливує функціонування похідних термінів, де значення модифіковане шляхом додавання системи словотвірних засобів:

Алеґрето. 1. *Алеґрето – муз. Означальний прислівник. Помірно швидко, жваво (про темп виконання музичних творів);*

2. Алєгредо – муз. Іменник. Предметність. 3. Алєгредо – муз. Прикметник. Атрибутивність. Помірно швидкий, жвавий.

Андантіно. 1. Андантіно – муз. Означальний прислівник. Повільно, деякою мірою швидше, ніж аданте (про темп виконання музичних творів); 2. Андантіно – муз. Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі. 3. Андантіно – муз. Прикметник. Атрибутивність. Повільний, плавний, але швидший, ніж адантіно.

Піанісімо. 1. Піанісімо – муз. Означальний прислівник. Дуже тихо – про силу звуку у виконанні музичних творів, ще тихіше, ніж піано; 2. Піанісімо – муз. Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі.

Фортисімо. 1. Фортисімо – муз. Означальний прислівник. Сильно – про силу звуку у виконанні музичних творів); Дуже сильно, гучно, голосно (про звучання голосу, музичного інструмента при виконанні музичного твору). 2. Фортисімо – муз. Іменник. Предметність. Дуже сильне, гучне, голосне звучання голосу або музичного інструмента при виконанні музичного твору; місце в музичному творі, що вимагає такого виконання.

Уживання іншомовних міжчастиномовних омонімів – музичних термінів – дозволяє точно відтворити темп виконаного твору за шкалуванням швидко / повільно з додатковим емоційним супроводом: 1. Граве – муз. Означальний прислівник. Повільно, патетично (нафосно, піднесено, схвилювано, емоційно) – про темп виконання музичних творів); 2. Граве – муз. Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується в такому темпі. 3. Граве – муз. Прикметник. Атрибутивність. Повільний, патетичний.

У вітчизняному письменстві функціонування музичних термінів виконує номінативну й художню функції, зокрема, конфліктно-драматичний мелодизм поезії Лесі Українки відтворено через поєднання ладо-ритмічної лінії й музикального суголосся в поетичному циклі «Сім струн». Спостерігаємо ідейно-художнє осмислення твору, що через музичну стихію передає єдиний музично-художній вислів:

Емоційний супровід моделює експресивні модуляції у виконанні, дозволяє втілити мистецьке осмислення ідеї: 1. Кантабіле – муз. Означальний прислівник. Співучо (про спосіб виконання музичних творів), лат. cantus, us – пісня; 2. Кантабіле – муз. Іменник. Предметність. Назва музичного твору або його частини, що виконується таким способом. Іменник має залежні форми, наприклад, мова критичного аналізу виконання може мати таке мовне подання: *Музикантка виконала кантабіле для фортепіано – романс на слова Лесі Українки «Стояла я і слухала весну»* (авт).

Потребують додаткових досліджень функційні характеристики і транспозиційні потенції музичних термінів на позначення темпу (*ачелерандо* – з прискоренням, *джокосо* – граційно); динамічних відтінків і позначення характеру виконання (*ларго* – широко, протягуючи, *ленто* – поволі, помалу; найменування прийомів і способів виконання музики (*рубато* – ритмічно вільне виконання без точного дотримання тривалостей нот) й інших номінацій).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Омнімічні одиниці відтворюють складну ієрархію мовної системи. Міжчастиномовні омоніми зреалізують мор-

фологічний складник на лексико-граматичному рівні, а також на рівні значення граматичних категорій.

Музична субмова динамічно розвивається, одним зі шляхів є поява міжчастиномовних омонімів. Зафіксовано омонімічні ряди, які утворюють невідмінювані музичні терміни, функціональні як у власне мові музичного мистецтва, так і художньому стилі.

Перспективами подальших розвідок є дослідження іншомовних термінів інших субмов.

Література:

1. Белікова В. В. Історія української музики : Творча діяльність видатних музикантів України кінця XIX – другої половини XX століть : навч. посіб. для студентів музично-педагогічних факультетів вищих навч. закл. Київ : МОНУ ; ІСДОУ ; Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 232 с.
2. Вавринюк Юрій. Поетична збірка «Мовчазні діалоги». <https://vavrynyuk.com.ua/dialogy.html>
3. Левчук Л. Т., Оніщенко О. І. *Види мистецтва: архітектура, скульптура, живопис, музика, хореографія, театр, кінематограф.* Основи естетики : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. С. 170–244.
4. Онлайн-версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua> (<http://sum.in.ua/>).
5. Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській картині світу : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2002. 24 с.
6. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови / Н. Глібчук, У. Добосевич. Львів : Априорі, 2016. 640 с.
7. Шипнівська О. О. Міжчастиномовна морфологічна омонімія сучасної української мови : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 192 с.
8. Юцевич Ю. Словник музичних термінів. Київ : Музична Україна, 1977. 206 с.

Mishenina T. The culture of using foreign interpartial homonyms (on the example of indeclinable musical terms)

Summary. The article is devoted to the issue of the culture of the use of foreign inter-partial homonyms in the Ukrainian language (using the example of inalienable musical terms). In translation practice, in the use of musical terms, it is necessary to take into account the mechanism of transposition, which causes a change in the part-language status of a word based on a change in syntactic function.

Functional cross-linguistic homonyms – irreducible musical terms – are etymologically related words or separate forms belonging to different parts of speech (*adagio*, *allegro*, *legato*, *moderato*, *staccato*, etc.)

Musical terms that reproduce the characteristics of pitch, loudness, duration, and timbre of sound are analyzed; the pace of the performance of a musical piece.

Musical terms form a sublanguage and are in systemic relationships: 1) the tempo of a musical piece (from slow to fast) – *adagio*, *allegro*, *andante*, *legato*, *moderato*, *staccato*; 2) volume (on a scale from quiet to loud) – *piano*, *forte*, *crescendo*; 3) emotional-sensual complex, artistic modeling – *grave*, *cantabile*.

The analyzed quantitative evaluation gradation (category of an irrelevant measure of quality) enables the functioning of derived terms, where the meaning is modified by adding a system of word-forming devices (*piano* – *pianissimo*, *forte* – *fortissimo*, *allegro* – *allegretto*, *andante* – *andantino*). The mechanism of transposition of invariable musical terms

was considered, a regularity was established: the relation adverb – noun – adjective for terms to indicate the pace of performance of a musical piece and the power of sound; adverb – noun for musical terms to indicate the volume of sound.

Musical terms-homonyms, functional in the artistic style, found separate coverage. In particular, it was established that the terms *grave*, *cantabile*, when transformed into nouns and adjectives, are able to form an aesthetic concrete-sensual image, through linguistic resources, enable the combination of *largo*-rhythmic line and musical consonance. The musical terms *crescendo*, *moderato*, which

function as nouns (image) and adjectives (artistic meaning), also have an artistic and aesthetic load.

The culture of using cross-language homonyms in the presentation of musical art appeals to accuracy and correctness; at the level of journalistic and artistic styles, it is about finding ways to build an image in aesthetic coordinates, as well as conveying an artistic idea. In artistic communication, musical terms are maximally oriented to the actualization of additional connotations.

Key words: the phenomenon of transposition, homonymy, cross-linguistic homonyms, speech culture, indeclinable nouns, musical term, musical sublanguage, translation practice.

Павлюк І. М.,

аспірантка кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ САКРАЛЬНИХ МОТИВІВ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ ЯРОСЛАВА ПАВУЛЯКА «ДОРОГИ ДОДОМУ»

Анотація. Статтю присвячено дослідженню концептуалізації сакральних мотивів у збірці Ярослава Павуляка «Дороги додому» та специфіки їх лінгвалізації в поетичних текстах. На основі аналізу праць Роже Каюа, Мірча Еліаде, І. Набитовича, Т. Вільчинської узагальнено відомості про сакральне, яке розглянуто в зіставленні з профаним. Матеріалом дослідження послужила збірка українського письменника-шістдесятника Я. Павуляка «Дороги додому». Метою роботи було з'ясувати специфіку мовної концептуалізації сакральних мотивів у поезії Я. Павуляка.

У ході дослідження було розглянуто концепти «дорога», «Україна», «село», «мати», «колиска», аналіз яких засвідчив два напрямки формування: перший впливає з назви самої збірки, тобто пов'язаний із рідною домівкою, селом, Україною, батьками, дитинством; другий – зі змістом життя, тобто своєрідним закодованим фатумом. З'ясовано, що модифікація сакрального простору відбувається через призму переосмислення згаданих понять та рефлексій над їхнім призначенням. Встановлено, що усі проаналізовані концепти характеризуються яскравим оцінним забарвленням та мають здебільшого амбівалентну природу. Підтверджено, що дуальна природа сакрального викристалізується поступово, завдяки чому відбувається декодування глибинних смислів поетичної мови. У збірці чітко простежується авторська концепція духовності, де концептуалізовані образи дороги, матері, коліски разом з іншими стають осердям життя та святості. У статті також зацентовано увагу на особливостях мовотворчості автора, зокрема, доведено, що дуальна природа сакрального сформована на системі його цінностей, особистому досвіді, етнографічній достовірності фактів, а представлені в збірці сакральні образи репрезентовані в різних категоріях та є частиною мовного світу поета.

Аналіз сакральних мотивів у збірці Я. Павуляка продемонстрував певні пріоритети автора і водночас засвідчив ієрархію наративних понять, що і зумовлює особистісну шкалу аксіологічних тверджень.

Перспективність подібних досліджень полягає в тому, щоб репрезентувати творчість малодосліджених митців та активізувати увагу до сакральних мотивів у їхній спадщині.

Ключові слова: сакральний (*sacrum*), сакралізація, концепт, амбівалентність, Я. Павуляк, «Дороги додому».

Постановка проблеми. Художній текст як сакральне явище зовсім недавно став об'єктом дослідницьких зацікавлень в українській науковій парадигмі. На жаль, і понині в ідеології і культурі дається взнаки тоталітарно-атеїстичне минуле. А якщо мова йде про поета, то стає очевидною, необхідність застосовувати альтернативні візії для розшифрування закодованої природи тексту як способу мовотворчості, авторської

світоречепції, своєрідного виду ескапізму. Амбівалентність поетичного тексту викристалізується з наративних моделей, що оприявленні в найрізноманітніших категоріях "*sacrum*". Як стверджує І. Набитович, «пошук *sacrum* у в художній літературі здійснюється через інтерпретаційно-герменевтичні окреслення характеристик сакрального часу та священного простору, виявлення ієрофанів, теофанів, через аналіз структурних компонентів релігійної символіки, в описі обрядових ритуалів та у відчитанні й дескрипції мітологічних структур – опираючись на релігійно марковані концепти» [1, с. 30].

Загалом пошук істинних цінностей не в останню чергу передбачає актуалізацію багатой літературної спадщини українського народу в духовному світі сучасника. Неперевершеним зразком релігійно-філософської поезії є художні тексти українського поета-шістдесятника Ярослава Павуляка – неординарної особистості, яка з надзвичайною чуйністю та глибинним сенсом, майстерно дотримуючись форми і змісту, надає значущості кожному слову. Його справедливо називають «поетом надломаної правди», «борцем із лебедим знаменом», «босим пастухом, який несе корогву батога» [2, с. 37], і всі ці перефрази засвідчують тільки одне – геніальність поета, якого нам ще потрібно осягнути. Отож, актуальність теми запропонованого дослідження визначає науковий інтерес до сакрального в поетичній творчості Я. Павуляка, яке вперше спробуємо розглянути з погляду когнітивної лінгвістики із врахуванням процесів концептуалізації дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мовознавстві часто вживають терміни «*sacrum*», «сакральний», «сакралізація», «десакралізація» тощо, оскільки саме ці поняття важливі для характеристики мовної картини світу, що базується не на логічних умовиводах, а на яскравих художніх образах. Варто зауважити, що поняття сакрального з'явилося спочатку в релігійно-філософських текстах, однак пізніше виникло явище ретермінологізації. Прагнення описати сакральне засобами лінгвістики – це декодування глибинних смислів поетичної мови, а відтак, формування культуромовної традиції. Бо, як стверджує Роже Каюа, «істина сакрального полягає водночас у зачаруванні палаючим багаттям та в страху перед тлінням» [3, с. 177].

Зауважимо, що донині немає єдиного тлумачення сакрального. Явища, які набувають його ознак, називають сакралізацією, а протилежне до нього – профанізацією чи десакралізацією [1, с. 30]. Роже Каюа у передмові до книжки «Людина та сакральне» зазначає: «По суті, єдине, що можна напевне стверджувати щодо сакрального загалом, міститься в самій дефініції терміна: воно протиставляється профанному» [3, с. 27]. Натомість Мірча Еліаде в «Трактаті з історії релігії», характеризуючи релігійний феномен, виокремлює одну спільну рису –

всі визначення, у власний спосіб, протиставляють сакральне і релігійне життя профанному і секулярному життю [4, с. 15]. Очевидно, в останньому випадку сакральність набуває дещо теологічної традиції, однак науковець також стверджує, що сакральне завжди виявляє себе в конкретних історичних ситуаціях, а це засвідчує трансцендентність поняття. Такі дослідники, як І. Набитович та Т. Вільчинська, до сфери сакрального відносять не лише поняття, безпосередньо пов'язані із термінами «святий» чи «священний», а й ті слова, що мають протилежну характеристику. Т. Вільчинська, зокрема, вважає, що структурування сакрального не обмежується двома антагоністичними світами – чистого й нечистого, святого й демонічного, до його елементів має обов'язково входити і профанний [4, с. 127]. Сакральне має дуальну природу, тому звичайні речі можуть сакралізуватися, а сакральні, навпаки, десакралізуватися. Поняття «священне», за Мірче Еліаде, паралельне «мирському», тому «це два способи буття у світі, дві екзистенційні ситуації, які людина розвиває впродовж усієї історії» [5, с. 10].

Щодо *sacrum* в художньому тексті, то слушно вважаємо думку І. Набитовича, який стверджує, що присутність сакрального в художньому тексті зумовлена прагненням мистецького впорядкування позірною хаосу людського буття до певної системи [6, с. 266]. Можемо вважати, що це своєрідні авторські аксіологічні директиви, за допомогою яких відбувається опоетизування звичайних предметів, а в результаті – ефект отождолення із сакральним. Поетичний простір постає мовно-естетичною категорією духовного начала в тексті та носієм національної культури автора.

Повною мірою сакральну інтерференцію творчої дійсності засвідчують концепти, найважливіші з яких кодуються в мові. Світорозуміння, світосприйняття, світобачення носія мови складається із сукупності концептів – концептосфер, у яких формується національна мовна особистість. Дослідження концептуальної структури мови (тексту) дає змогу побачити універсальні та ідеоетнічні риси світобачення як окремого індивіда, так і цілого народу, його ідеоетнічну мовну картину світу.

На сьогодні у сфері мовознавства відомо небагато спроб цілісно проаналізувати поетичну творчість Я. Павуляка, тим більше охарактеризувати особливості лінгвалізації сакрального простору в його текстах. Дослідження сакрального у творчому доробку митця дасть змогу пізнати духовне світосприйняття автора, осмислити національно-культурні цінності і поняття, які є частиною становлення не лише конкретної особи, а й національної культури та мови загалом.

Мета роботи полягає в тому, щоб з'ясувати специфіку мовної концептуалізації сакральних мотивів у поетичній збірці Ярослава Павуляка «Дороги додому».

Виклад основного матеріалу. Виявити сакральне в поезії – це заглибитися в особисті переживання автора, відчути біль та трагедію людини, а через неї й народу. На думку Роже Каюа, сакральне це те, чому людина може підкорити всю свою поведінку, те, що не може бути об'єктом дискусії, висміювання та жартів [3, с. 170]. Тому кожне слово в художньому тексті має бінарну основу, дві опоетизовані ситуації, які проявляються в протиставленні сакрального й профанного, та є авторським топосом.

Я. Павуляк у поетичних текстах неодноразово звертається до різноманітних проблем, позаяк у такий спосіб засвідчує істину. Доля України й людини, місце митця в суспільстві, утрачена національність – спектр авторських інтенцій. Я. Павуляк культивує сувору правду в трьох прижиттєвих збірках, а саме:

«Блудний лебідь» (1993), «Могили на конях» (1999), «Дороги додому» (2006), – та переосмислені цінності: нелегке особисте життя та життя українців, які «мріють зустрітися під одною стріхою – українською» [2, с. 26]. Митець зумів виразити через сакральне власне світовідчуття, сконструювавши поетичний духовний простір завдяки ментальним схемам та уявленням.

У збірці «Дороги додому», яка стала об'єктом нашого дослідження, сферу сакрального можна виявити за допомогою розпізнання авторської традиції, тобто того, чого, за словами Роже Каюа, «вона не зречеться й не зрадить за будь-яку ціну» [3, с. 170]. Сфера сакрального тут викристалізується через ефект послідовного нагромадження певних символів, що отримують аксіологічне наповнення крізь призму особистого переживання. Відчуття поета виражаються в символічних образах, а відтак, стають сакральними концептами. У такому випадку створюється нова дійсність, а концепти стають її творцями.

Важливим сакральним концептом, що об'єктивує уявлення про локус, в аналізованій збірці є «дорога», що корелює з поняттями України, села, колиски, матері, батька. Саме дорога стає образним виявленням, так званою художньою декларацією автора, адже вона – це не тільки шлях людини, це важлива символічна загадка, яка в семантичному полі формує взаємостосунки автора і світу. Основним вербалізатором концепту є лексема *дорога*, напр.: «З чужини до отчого порога / Голову розмотує *дорога*. Та й живу з такою головою, Люди оглядаються за мною» [8, с. 16]. Досліджуваний концепт оцінно маркований. При цьому варто звернути увагу на те, що автор віддалений від рідної домівки, тому й домінує емоційна вразливість.

Зауважимо, що відповідно до біблійних текстів дорога означає життя, у якому є свободний вибір. Кожна людина може йти дорогою правди чи тьми, обирати те, у що вірить чи прагне вірити. Саме життю притаманна сакральна властивість, тому це поняття просякнуте автохтонними нарративами. У збірці це демонструють контексти: «Мені в дитинстві з деревця крутого / Нетлінний тато вистругав *дорогу*... Гойдалася колиска піді мною, / Гойдався я з *дорогою крутою*» [8, с. 21]. Сакральність концептуалізованого образу дороги доповнюють символізовані образи батька та колиски. Символіка образного мислення стає творчим началом і водночас сакральним поняттям, яке сформувалося з національної культури. Гармонійне поєднання відповідних лексем створює відчуття невтішного світу, де в ретроспективний спосіб відбувається заглиблення в простір дитячого буття: «Була тоді одна з дитячих мук – / Мені *дорогу* виривали з рук» [8, с. 21]. Під певним кутом зору художнє осмислення дороги перегукується із біблійною цитатою: «Я собі вибрав *дорогу правди*» (Пс. 119, 30) та є константою поетичного світу та життєвого вибору автора, тож оживає «...вона, / добра, як місячна ніч...» [8, с. 12].

Відчуття сакрального демонструють й інші концепти, зокрема «мати», що об'єктивує уявлення про найріднішу людину та вміщує в собі ще й інформацію про особисту трагедію: «*Мамо*, / покотилося каміння з твоїх очей, / покотилася дні, / *матю*» [8, с. 12]. Концепт «мати» реалізується разом з іншими концептами на позначення близьких людей, насамперед концептом «батько» (образ «нетлінного батька»). Сакралізація образу матері передусім вичитується із репрезентації досвіду та переосмислення минулого. У поетичному лінгвопросторі викристалізується зріле світобачення особи із сформованим світоглядом, яка стверджує: «*Шукаємо щось гуртом*,

поодинокі, а нас *матері* виглядають із вирію кожною зморшкою на обличчі» [8, с. 25]. Зауважимо, автор у поезіях пише про матір, згадуючи чи потрактовуючи власні спогади. Матір постає з-поміж звичайних побутових понять як наділена особливим інтимним смислом: «...не переймай мене, хато, / з *матір'ю* на порозі» [8, с. 69] або «знайдуть мене із вірою в насіння, / що рахувала *мати* на столі» [8, с. 105].

Цілоком закономірним у досліджуваних текстах вважаємо концепт «колиска», що асоціюється з родиною. У поезії відповідне поняття корелює зі спокоєм та затишком. Разом із батьком та матір'ю колиска символізує рідний дім, є своєрідним осердям національної традиції. Автор в опосередкований спосіб виділяє колиску з-поміж інших предметів, і цей прийом засвідчує віддзеркалення свідомості митця крізь призму поетичності: «...і сила нехай богатирська, / щоб знову себе боронити... / На хвильку б лягти у *колиску* / та й відпочити» [8, с. 26]. В авторській уяві колиска асоціюється насамперед із дитинством, із часом повної безтурботності. Загалом концептуалізоване поняття колиски є амбівалентним, тому, з одного боку, засвідчує спогади про рідний дім, а з іншого – демонструє бажання втекти від реальності. Концепт «колиска» розширює сакральні уявлення поета, є свідченням духовного начала: «Подаруй мені свою провину, / Ї в *колиску* покладу, / і так цювечора дитинно / Буду гоїдати, як біду» [8, с. 54].

Щодо інших концептів, що експлікують умиротворення і належать до сакральних в аналізованих текстах, то увагу привертає концепт «село»: «А десь в *селі*... / І тіло мліє, / а десь в *селі* в ту ніч вербову / тримає дівчина на віях / стотонну тишу вечорову» [8, с. 59]. Як бачимо, поет знову повертається до того місця, звідки починався його життєвий шлях. Завдяки цьому перед нами постає довершена художня картину світу та автентифікується дійсність, яка розширює категоріальний простір сакрального та засвідчує авторські симпатії: «Тільки хто ж понесе відерце / Повні болю і сонця мімози, / Щоб в *селі* напувати серце, / а у місті захланний мозок» [8, с. 49].

Значна роль в об'єктивації сакральних мотивів належить концепту «Україна». Час вимушеного перебування в еміграції сформував бачення невизначеного майбутнього. Тогочасні політичні парадокси підштовхують поета оголити душу: «Не вміцалось твоє терпіння, / Не вміцались твої жалі, Не вміцалось твоє коріння / В *найдорожчій на світі землі*» [8, с. 94]. Батьківщина для Ярослава Павуляка – це те метафізичне місце, до якого він прямує у своїх поетичних рядках: «В нас на *цивнтарі* річка тече собі файно, / Притулилась до дна і тече собі та й... / Я тебе привезу туди – нелегально, / Коли втомиться сонце за небокрай» [8, с. 82].

Висновки. Загалом проведені спостереження засвідчили, що сакральні мотиви, представлені в збірці Ярослава Павуляка «Дороги додому», репрезентовані різними концептами, що є когнітивно багатогранними. Сакральний лінгвопростір демонструють насамперед такі концепти, як «дорога», «Україна», «село», з якими тісно корелюють концептуалізовані поняття матері, батька, колиски. Усі вони характеризуються яскравим оцінним забарвленням та мають здебільшого амбівалентну природу. Підтверджено, що дуальна природа сакрального викристалізовується поступово, завдяки чому відбувається декодування глибинних смислів поетичної мови. У збірці чітко простежується авторська концепція духовності, де концептуалізовані образи дороги, матері, колиски разом з іншими стають осердям життя та святості.

Література:

1. Набитович І. Категорія *sacrum* і художня література. *Слово і Час*. 2009. № 6. С. 27–39.
2. Данилевич М., Павлюк І. Штрихи до літературного портрета Я. Павуляка. Ярослав Павуляк у слові: Статті. Рецензії. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. С. 6–38.
3. Каюа Р. Людина та сакральне. Пер. з фр. А. Усик. Київ: Ваклер, 2003. 256 с.
4. Еліаде М. Трактат з історії релігії. Пер. з фр. О. Панича. Київ: Дух і література, 2016. 520 с.
5. Вільчынська Т. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст.: монографія. Тернопіль: Джура, 2008. 424 с.
6. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і Андрогін; пер. на укр. Г. Кьоран, В. Сахна. Київ: Основи, 2001. 592 с.
7. Набитович І. Універсум *sacrum*'у художній прозі (від модернізму до постмодернізму): монографія. Дрогобич – Люблін: Посвіт, 2008. 598 с.
8. Павуляк Я. Дороги додому. Тернопіль: Джура, 2013. 164 с.

Pavliuk I.M. Conceptualization of Sacred Motifs in Yaroslav Pavulyak's Poetic Collection *Dorohy dodomu* [Roads Home]

Summary. The article is devoted to the study of the conceptualization of sacred motifs in Yaroslav Pavulyak's collection *Dorohy dodomu* [Roads Home] and the specifics of their linguization in poetic texts.

Based on the analysis of the works of Roger Caillois, Mircea Eliade, I. Nabytovych, and T. Vilchynska, the article summarizes information about the sacred, which is considered in comparison with the profane. The material for the study was the collection of the Ukrainian writer of the sixties, Y. Pavulyak, *Dorohy dodomu* [Roads Home]. The purpose of the study was to find out the specifics of the linguistic conceptualization of sacred motifs in the poetry of Y. Pavulyak.

The study examined the concepts of “road”, “Ukraine”, “village”, “mother”, and “cradle”, the analysis of which revealed two directions of formation: the first follows from the title of the collection itself, i.e., it is associated with the home, village, Ukraine, parents, and childhood; the second is associated with the meaning of life, i.e., a kind of coded fate. It is found that the modification of sacred space occurs through the prism of rethinking the concepts and reflections on their purpose. It is established that all the analyzed concepts are characterized by a bright evaluative color and are mostly ambivalent in nature. It is confirmed that the dual nature of the sacred is crystallized gradually, which leads to the decoding of the deeper meanings of poetic language. The author's concept of spirituality is clearly traced in the collection, where the conceptualized images of the road, mother, and cradle, along with others, become the core of life and holiness. The article also focuses on the peculiarities of the author's language creation; in particular, it is proved that the dual nature of the sacred is formed on the system of his values, personal experience, ethnographic reliability of facts, and the sacred images presented in the collection are represented in different categories and are part of the poet's verbal world.

The analysis of sacred motifs in Pavulyak's collection demonstrated certain author priorities and simultaneously showed the hierarchy of narrative concepts, determining the personal scale of axiological statements.

The prospect of such studies is to represent the work of under-researched artists and to increase attention to sacred motifs in their heritage.

Key words: sacred (*sacrum*), sacralization, concept, ambivalence, Y. Pavulyak, *Dorohy dodomu* [Roads Home].

*Попова Н. М.,**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри романської філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Кузьменко Д. В.,**магістрантка кафедри романської філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ КОМЕРЦІЙНИХ СЛОГАНІВ ІСПАНОМОВНОЇ РЕКЛАМИ

Анотація. У статті досліджуються психолінгвістичні аспекти комерційних слоганів іспаномовної реклами, які характеризують сприйняття їхнього мовленнєвого наповнення свідомістю споживача. Проаналізовано способи застосування особливостей психічного сприйняття для добору мовних засобів творення успішних комерційних слоганів. Завдяки психолінгвістичному методу об'єктивного умовно рефлекторного дослідження та методу асоціативних полів проаналізовано особливості семантичних полів іспаномовної Інтернет-реклами, їхній вплив на сприйняття споживачем. Використання методу порівняння та розрізнення дозволило виокремити спільні та окремі ознаки популярної реклами 2022–2023 років, пояснити популярність контрастних методів у створенні сучасного слогану. Виявлено причини схвального сприйняття споживачем слоганів з відритим фіналом, які провокують реципієнта закінчити речення для пояснення його гіпотетично остаточного значення.

Встановлення взаємозв'язків між психолінгвістичними чинниками та ефективністю комерційного слогану дозволило виділити поширені моделі його створення, адаптації до культурного контексту та дієві мовні засоби. Сучасний комерційний слоган відіграє роль подразника. Основні стратегії його впливу дозволяють утримувати увагу споживача та зосереджувати її на важливих для продуцента компонентах. Мовні засоби слоганів добираються з метою інформування, надання поради або обіцянки, опису рекламного об'єкту та його компаративності, готуючи свідомість споживача до сприйняття подальшої інформації. Для успішної реалізації мети використовується гра слів, гумор, позитивно забарвлені у відповідній лінгвокультурі аксіологеми, мовні протиставлення та контрасти, акцентування уваги на потребах конкретного індивіда. Виявлено, що для успішного запам'ятовування слогану, він має створювати ефект особистісної важливості реципієнта, активувати його бажання різких радикальних змін та викликати позитивні асоціації властиві певній людині. Поширеним є використання ефекту гіперболізації та домінування емоційного над раціональним.

Ключові слова: психолінгвістика, комерційний слоган, мовленнєвий вплив, когнітивні процеси, семантичне поле, аксіологема, асоціативний метод.

Постановка проблеми. Реклама та її вплив на торгово-економічний устрій суспільства еволюціонував паралельно з розвитком цивілізації, технологій та науки. У ХХІ столітті кожна компанія розуміє, що реклама та її складові впливають на успіш-

ність продукту та фірми. Вдала рекламна компанія – запорука успіху бренду, тож створення маркетингового плану довіряють професіоналам, які розуміються на психології суспільства, лінгвістичних особливостях рекламного тексту та вирашній візуалізації товару. Одним із основних елементів реклами є слоган, короткий влучний вислів, який привертає увагу споживача, обов'язково пов'язаний із товаром або брендом. Один геніальний слоган може збільшити продажі в сотні разів та закарбуватися в пам'яті реципієнта на роки, тому існує чимало методів впливу на остаточне рішення споживача, як лінгвістичних, так і психологічних. Приблизно пів століття тому в боротьбу за потужний слоган вступила психолінгвістика, яка об'єдує в собі лінгвістичний та психологічний підходи.

Актуальність дослідження обумовлена глибокою зацікавленістю дослідників у визначенні механізмів мовленнєвого впливу на свідомість реципієнтів, зокрема вербальних та невербальних комунікативних засобів, які використовуються в комерційних слоганах іспаномовного ринку. Оскільки інформаційне поле наразі переважане інформацією, лінгвісти та психологи активно працюють над створенням нових комунікативних стратегій впливу та дослідженням їх дієвості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Роками вважалося, що секрет ефективності рекламного повідомлення полягає майже виключно в ефективності слогану. Мурон Адольф (більш відомий як Кассандр) творець відомого логотипу фірми Yves Saint Laurent, французький художник, який народився в Харкові, вважав, що зображення повинно слугувати рекламному тексту, доповнюючи його, а не навпаки [1, с. 416]. З часом важливість рекламного слогану занепала, як і цікавість до його вивчення. І даремно, адже слоган – це перш за все словесна формула, доведена до ефективності, оманлива та задалегіть визначена структура [2, с. 20]. Раніше слоган не залишав місця для сумнівів, але коли ця стратегія втратила ефективність, його форма почала якісно змінюватися, набуваючи завуальованості та заклик, що здатний випереджати процес осмислення отриманої реципієнтом інформації.

Походження, типологію та функціональні характеристики слоганів досліджували Глорія Пенья, Олів'є Ребуль, Хуан Рей, а також українські науковці Н. Кутуза, І. Наливайченко та інші. Н. В. Волошина присвятила свою працю «Психолінгвістичні аспекти сприйняття рекламного тексту» аналізу окремих психолінгвістичних підходів до вивчення рекламного повідомлення, проаналізувавши мовні одиниці сучасної реклами,

механізми мовного впливу та їх ефективність [3, с. 639]. О. Борисов та О. Васильєва досліджували аксіологічну оцінку об'єктів номінації як когнітивну операцію виведення людиною особистісних смислів [4, с. 29]. В. Охріменко вивчала рекламний текст у ключі лінгвокогнітивного підходу, визначивши його як вид глобальної каузації, що провокує до масового здійснення певних дій [5, с. 136].

Проте, ґрунтовного вивчення потребують питання впливу реклами на людську свідомість та підсвідомість за допомогою мовних і стилістичних засобів, адже й досі залишається не розкритим питання механізмів впливу слогану на підсвідомість носіїв певної концептосфери, складники якої формувалися як під впливом лінгвокультурних чинників, так і завдяки особливостям протікання психо-емоційних процесів, що властиві світосприйняттю певного народу, його еталонів поведінки в певних ситуаціях та стереотипних уявлень.

Метою дослідження є вивчення психолінгвістичних аспектів слоганів іспаномовної реклами шляхом встановлення взаємозв'язку між мовними структурами та їхнім впливом на психо-емоційний стан реципієнта. Об'єкт дослідження – слогани іспаномовної комерційної реклами як основний та першочерговий компонент рекламного повідомлення. Предметом дослідження стали комунікативні тактики рекламних слоганів, які базуються на психічних процесах, емоційних реакціях та мисленнєвих операціях людської свідомості.

У процесі дослідження використовувалися такі методи психолінгвістичних досліджень, як метод об'єктивного умовно-рефлекторного дослідження семантичних полів, метод порівняння і розрізнення, метод класифікацій, метод закінчення речень та аналіз асоціативних полів. Кожен з цих методів дозволив виявити зв'язки між мовленнєвим наповненням слогану та його підсвідомою інтерпретацією споживачем.

Матеріалом дослідження стали найпоширеніші в іспаномовному Інтернет-просторі комерційні слогани, частотність перегляду яких встановлено завдяки офіційній статистиці переглядів реклами на платформі YouTube (EYT), статистиці оголошень Google Trends (EAGT). Було використано також дані іспаномовного Інтернет-журналу Eslogan (ERAP) та сервісу Los mejores anuncios de 2023 (MA).

Виклад основного матеріалу. Нові комунікативні зв'язки між культурами впливають на її глобалізацію, а засоби масової інформації прискорюють цей процес. Руйнуються норми національної поведінки, які сформовані історично, відбувається стандартизація цінностей. Реклама також впливає на процес формування світогляду суспільства, для вдалої маніпуляції використовуються традиційні та національні аспекти певного народу (або народів), її переклад адаптують під конкретну країну, враховуючи психологічні аспекти нації. Реклама відображає сутність та особливості культури, її менталітет, характер та стиль життя [6, с. 211]. Проте, у сучасному світі основна тенденція розвитку реклами – це універсалізація та зменшення національно-специфічних особливостей, що обумовлене розширенням комунікативних зв'язків. Саме тому акцент у виборі ефективних стратегій переміщується на особливості протікання психо-емоційних процесів у свідомості людини, які є як універсальними, так і культурно-обумовленими.

Аналізуючи рекламне повідомлення, можна виділити чотири основних структурних елементи реклами: слоган (коротке повідомлення, яке добре запам'ятовується та відображає основну

ідею реклами); заголовок (привертає й утримує увагу споживача); рекламний текст (містить основну інформацію про продукт); фраза-відлуння (заклучна фраза, яка повторює основний зміст реклами). Серед компонентів реклами варто виділити слоган, адже це найбільш провокуючий елемент рекламного повідомлення. Основне завдання слогану – зацікавити, привернути та утримати увагу, запам'ятатися. Він не надає всю інформацію про товар, але готує споживача до сприйняття подальшої інформації, так би мовити «підігриває» зацікавленість та розвіює сумніви. Підтвердженням тому слугують слогани, які перетворилися в повсякденні побутові висловлювання чи приказки (*“Me encanta!»* – McDonald's). Ефективний слоган надовго залишається в пам'яті реципієнта. Девід Огівлі, відомий британський рекламист, «батько реклами», вважав, що рекламний текст читають у 4-5 разів рідше, ніж слоган. Для високої ефективності слоган має відповідати темі реклами, бути простим та легким для запам'ятовування, оригінальним, що може підкріплюватися грою слів, створенням гумористичних ефектів та містити назву комерційної марки. Зазвичай слогани поділяють на декілька типів: інформативні, які надають інформацію про товар або послугу (*“Sin conservantes ni colorantes”* (ERAP)), слоган-порада, який пропонує вирішення проблеми завдяки використанню конкретного продукту (*“Acaba con la comezón y la caspa persistente”* (MA)), контрастний слоган, який демонструють ефективність та якість на фоні ідентичного товару конкурентів (*“Todas las noticias que caben en la imprenta”* (ERAP)), описовий слоган, функція якого співзвучна із назвою – описати продукт (*“Se derrite en tu boca, no en tu mano”* (ARGT)) та слоган-обіцянка, який запевняє цільову аудиторію в ефективності товару (*“Mano de Santo”* (EYT)).

Сучасний світ переповнений інформацією, тому свідомість людини обирає для себе найголовніше, видаляючи зайве. Ця здатність людської свідомості провокує необхідність створення слогану, який виділяється з-поміж інших та запам'ятовується з легкістю; і саме цей елемент рекламного повідомлення може вирішити долю рекламної компанії. Він може бути раціональним (*“El algodón no engaña”* (MA)) або впливати на емоції [7, с. 132] (*“Sonrisas que hablan”* (ERAP)), – останнє зазвичай більш ефективно, адже впливає на почуття та викликає психологічні асоціації реципієнта. Також спеціалісти виділяють довгостроковий слоган, який залишається актуальним впродовж всього періоду існування бренду, та тактичний, який адаптує стратегію комерційної компанії залежно від ситуації (сезонні зміни, розпродаж) [8, с. 8]. Тактичний слоган частіше інформує про якісний товар за приємною ціною, адже зазвичай сезонні зміни пов'язані з додатковими витратами (*“La mejor relación – Navidad y precio”* (ARGT)).

Проте ефективність сучасного слогану зумовлюється не його зовнішнім та технічним оформленням, а його здатністю впливати на підсвідомість споживача, викликати миттєві асоціації, емоції та мисленнєві реакції, що є передумовою подальшої поведінки. Аналіз найбільш популярних іспаномовних комерційних слоганів в мережі Інтернет свідчить про широке використання лексем-вербалізаторів важливих для споживача концептів, наприклад тих, що пов'язані з святами та сімейними традиціями. Так, семантичне поле слогану компанії Coca-Cola *“Tradiciones llenas de magia”* (ERAP) пов'язане зі святами та звичаями, які характеризуються наявністю містичного елемента, тісно пов'язаного в свідомості пересічного споживача з дивами, приємними сюрпризами та чарами. Ці вірування зазвичай передаються із покоління до покоління. Для впливу

цього семантичного поля на сприйняття слогана застосовуються об'єктивні умови та рефлексія. Ключовими словами є лексеми *tradiciones* і *magia*, пов'язані з аргументом *наповнені*, який у свою чергу асоціюється з рекламованим напоєм (зазвичай шляхом візуалізації товару), тим самим надаючи йому примарної здатності наповнити оселю чарами та зберегти сімейні традиції. Поняття *сім'я як затишку / надійності / добра* та різдвяних чарів, здатних зробити людину щасливою підсвідомо формують позитивне ставлення споживача до продукції. Таким чином, використання ядерних лексем певних семантичних полів можуть бути корисними для створення ефективного слогану, оскільки вони здатні впливати на психо-емоційні процеси. До семантичних полів, які задіяно в найбільш популярних іспаномовних слоганах належать: (1) якість і довіра (“*Si no queda satisfecho, le devolvemos su dinero*” (ERAP)), (2) емоції й почуття (“*Destapa la felicidad*” (EYT)), (3) інновації та технологічний розвиток (“*Piensa diferente*”, “*Imagina más*” (ARGT)), (4) здоров'я й здоровий спосіб життя (“*Cacao natural, gran sabor*” (ERAP)), (5) надійність і доступність (“*Siempre cerca de ti*” (ERAP)).

Текстова насиченість комерційного слогану прикметниками, іменниками та дієсловами з позитивною конотацією обумовлена їхньою здатністю викликати відповідні асоціації в свідомості реципієнта. Вільний асоціативний експеримент доводить, що вербальна асоціація є психолінгвістичним явищем, яке підтверджується також міждисциплінарними лінгвістичними та психологічними дослідженнями. Асоціативні експерименти доводять, що люди реагують на подразник словом, яке належить до тієї ж частини мови, з якою співвідноситься подразник [9, с. 338]. Так, комерційний слоган компанії Vodafone “*Hogar 5G*” (ERAP) викликає асоціацію з домашнім затишком, а реклама від компанії Mapfe “*Seguro de hogar MAPFRE 24/7*» (MA) асоціюється з безпекою домішки. Варто додати, що Mapfe також привертає увагу споживача числами, створюючи парадигматичні асоціації. Найпоширенішими асоціативними полями, до яких звертаються рекламодавці, є: (1) спрямованість на екологічну відповідальність і стабільність (“*Hacia un futuro más limpio*” (ERAP)), (2) прогрес та зміни (“*Conectando un mundo en evolución*” (EYT)), (3) різноманіття й унікальність (“*Hogar para todos, sin excepción*” (ERAP)), (4) благополуччя та фізичний комфорт (“*Por un mundo más saludable, un yogur a la vez*” (ARGT)), (5) суспільна свідомість та єдність (“*Juntos construimos un futuro más justo*” (MA)).

Активно привертають увагу споживачів слогани, у яких поляризуються або протиставляються загальні та специфічні ознаки товару чи послуги. Чим яскравішим є поєднання контрастів, тим більше інформація закарбовується в пам'яті. Базуючись на здатності людської свідомості виокремлювати загальні та окремі ознаки різних предметів чи явищ, рекламодавці поєднують у слоганах іменники та прикметниками, семантичне значення яких є антонімічним і характеризує товар чи послугу з неочікуваного погляду: “*Mismo amor, nueva energía*” (Renault) (ERAP).

Слоган компанії Estrella Damm “*Aquí, ahora y así*” (MA) містить у собі семантичний зв'язок, адже використані прислівники впливають на імпліцитне дієслово в реченні, вказуючи місце *aquí*, час *ahora* та спосіб, яким здійснюється дія *así*. Метод класифікації для психолінгвістичного дослідження мовного матеріалу, запропонований американським ученим Дж. Міллером, дозволяє пояснити вплив цього слогана на людське сприйняття. На думку

вченого класифікація мовних форм відповідає їхнім внутрішнім семантичним зв'язкам [10, с. 33], а отже змушує споживача розширити семантичне поле за рахунок власних фонових знань та індивідуально наповнити його ціннісним контентом залежно від власного світогляду. Рекламодавець не здатен прописати в слогані цінності, притаманні різним категоріям населення. Проте, за допомогою семантичних зв'язків він легко може спровокувати людину на мисленнєву діяльність та формування власної асоціативної мережі в поєднанні із заданим у слогані контентом – вербальним наповненням або невербальним образом.

Близьким до механізму функціонування внутрішніх семантичних зв'язків є провокування споживача до автоматичного закінчення речень чи мікротекстів, що можливо завдяки тенденції людської свідомості до заповнення інформаційних прогалів. Мозок людини поспішає увияти можливий остаточний варіант там, це згідно логіки він має бути. Так, у слогані компанії Brugal “*Digámonos lo que nunca nos decimos*” (ERAP) постає питання «Що саме?»; у слогані компанії Vueling “*Más de 95 Destinos te esperan*” (ARGT) логічно запитати «Які саме?»; слоган компанії Purina «*¡Es magnífico ser un gato!*» (MA) наштотує на питання «Чому?» і мотивує свідомість споживача закінчити речення, а отже, затримує увагу.

До слоганів 2022–2023 років, які мають найбільше переглядів у мережі Інтернет увійшли ті, які створено завдяки описаним вище тактикам.

Таблиця 1

Популярні слогани 2022–2023 років та методи їхнього впливу на людську свідомість

Компанія	Рекламний слоган	Кількість переглядів в Інтернеті (EYT; ARGТ)	Метод впливу на свідомість споживача
Coca-Cola	<i>Sube el volumen</i>	понад 45 млн	асоціативний
Banco Santander	<i>El amigo totalmente visible</i>	понад 15 млн	поляризація
Vodafone	<i>Hogar 5G</i>	понад 15 млн	асоціативний
Bankinter	<i>Una historia de progreso</i>	понад 15 млн	поляризація
Estrella Damm	<i>Aquí, ahora y así</i>	понад 14 млн	семантична класифікація
Renault	<i>mismo amor; nueva energía</i>	понад 12 млн	порівняння і розрізнення
McDonald's	<i>Si te sale por la cara, te sabe mejor</i>	понад 12 млн	асоціативний
Suchard	<i>La primera Navidad</i>	понад 10 млн	поляризація
Cerveza Turia	<i>A mi manera</i>	понад 7 млн	семантична класифікація
Brugal	<i>Digámonos lo que nunca nos decimos</i>	понад 7 млн	закінчення речень (¿Qué nunca nos decimos?)
Vueling	<i>Más de 95 destinos te esperan</i>	понад 7 млн	закінчення речень (¿Qué destinos?)
Ruavieja	<i>La verdad sobre la mesa</i>	понад 6 млн	асоціативне заповнення інформаційних прогалів
Casa Tarradellas	<i>...como en casa, en ningún sitio</i>	понад 6 млн	порівняння і розрізнення
Mapfe	<i>Seguro de hogar MAPFRE 24/7</i>	понад 6 млн	асоціативний
Purina	<i>¡Es magnífico ser un gato!</i>	понад 3 млн	закінчення речень (¿Por qué?)

Незважаючи на генералізацію рекламного тексту, не можна нехтувати тим фактом, що кожна нація має свою історію та особливості. Іспанці відомі своїм прагненням жити щасливе життя (*"Solo se vive una vez"* [(ERAP)), вони цінують свій час (*"El tiempo es oro"* (EYT)) та вибудовують особисті кордони, тому не варто очікувати від них відповіді на робоче повідомлення у вихідний день. Зауважимо, що відносини в іспанському суспільстві будуються на взаємоповазі, тому кожна людина має свій простір, час на відпочинок та особисте життя. Зважаючи на це, реклама кави зі слоганом *«Кава бадьорить»*, яку супроводжує фото раптового перевтілення втомленої від надурочної роботи людини, отримує швидше за все негативну конотацію та засудження. Краще використовувати позитивну лексику та привабливу візуалізацію, наприклад, як у рекламі кави Нескафе: *"Tu felicidad despierta con Nescafé"*, *"A gusto con la vida"* (ERAP). Окрім переліченого, гаслом цієї темпераментної та пристрасної нації виступає *el honor* (гідність), не дарма «Дон Кіхот» Сервантеса вважається національним символом, іспанці цінують традиції свого народу. Неодмінно, це прослідковується у слоганах: *"Honor y tradición"* (ERAP), *"Moderna por tradición"* (MA).

Керуючись закономірностями протікання психоемоційних процесів реципієнтів, можна виділити основні стратегії рекламного впливу на свідомість реципієнта: вплив шляхом повідомлення про наявність товарів і послуг; вплив на основі раціональної оцінки змісту висловлювання; вплив навіюванням завдяки використанню афективної лексики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, найбільш поширеними методами впливу слоганів на людську свідомість є вербальна асоціація, поляризація, створення контрасту, використання ядерних лексем семантичних полів, семантичний зв'язок з емпіліцитним словом, заповнення інформаційних прогалін. Ці методи базуються на поєднанні властивостей мовної системи, зокрема наявності семантичних полів та семантичних зв'язків, використання ключових слів та ядерних лексем, поєднанні антонімів чи нетипових прикметників/прислівників у висловлюванні, використанні еліптичних і неповних речень, з характерними для людської свідомості реакціями на подразнення – появою асоціацій, формування образу, заповнення інформаційних прогалін, підсвідомим пошуком відповіді.

Подальшими перспективами дослідження є проведення вільного асоціативного експерименту в різних вікових групах населення, результати яких допоможуть з'ясувати роль лексико-семантичних полів слоганів на раціональне мислення цільової аудиторії.

Перелік умовних скорочень:

1. EYT – *Estadísticas de YouTube: anuncios*. URL: https://blog.hootsuite.com/es/estadisticas-de-youtube/amp/#Estadisticas_de_YouTube_los_anuncios
2. EAGT – *Estadísticas de anuncios en Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&geo=ES&q=publicidad%20comercial,n%C3%BAmero%20de%20visitas&hl=uk>
3. ERAP – *Eslogan: Revista de anuncios y publicidad*. URL: <https://www.esloganmagazine.com/>
4. MA – *Los mejores anuncios de 2023*. URL: <https://www.esloganmagazine.com/los-mejores-anuncios-de-2023/>

Література:

1. Garrido M. R., Ramos J. M. Evolución y desarrollo del eslogan publicitario: tercer análisis. *Pensar la Publicidad*. 2012. Vol. 6 (2). P. 407–426. https://doi.org/10.5209/rev_PEPU.2012.v6.n2.41242
2. Eguizábal R. Estudio del eslogan. Origen, propiedades y tipología. *Pensar la publicidad*, 2017. Vol. 11. P. 15–32. <https://doi.org/10.5209/PEPU.56391>
3. Волошина Н. В. Психолінгвістичні аспекти сприйняття рекламного тексту. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 4 (56). С. 638–641.
4. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Аксиологія концепту McDonald's (на матеріалі двомовних словників та сайту www.mcdonalds.com). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2023. № 62. Том 1. С. 29–32. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1.7>
5. Охрімченко В.І. Рекламний текст як вид глобальної каузації. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2002. Вип. 4. С. 129–138.
6. Попова Н. М., Кузьменко Д. В. Лінгвокомунікативні особливості сучасної іспаномовної Інтернет-реклами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 1. Ч. 1. С. 208–213. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/36>
7. Городецька І. В. Рекламний заголовок та стилістичні засоби в ньому. *Нова філологія*. 2014. Вип. 62. С. 128–137.
8. Gorospe Oleaga T. *Análisis del lenguaje de las campañas publicitarias de varias cadenas de supermercados*. Madrid : Universidad Pontificia Comillas. 2018. 35 p.
9. Денисевич О. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету. *Волинь-Житомирщина*, 2010. С. 334–340.
10. Крашеніннікова Т. В., Корсунська В. В. Застосування психолінгвістичних методів у практичній діяльності лінгвістів. *Сучасні погляди на прикладну лінгвістику* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпро, 2021. С. 26–38.

Перелік джерел ілюстративного матеріалу:

1. *Los mejores anuncios de 2023*. URL: <https://www.esloganmagazine.com/los-mejores-anuncios-de-2023/> (дата звернення: 20.10.2023).
2. *Estadísticas de YouTube: anuncios*. URL: https://blog.hootsuite.com/es/estadisticas-deyoutube/amp/#Estadisticas_de_YouTube_los_anuncios (Дата звернення: 05.11.2023).
3. *Estadísticas de anuncios en Google Trends*. URL: <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&geo=ES&q=publicidad%20comercial,n%C3%BAmero%20de%20visitas&hl=uk> (Дата звернення: 05.11.2023).
4. *Eslogan: Revista de anuncios y publicidad*. URL: <https://www.esloganmagazine.com/> (Дата звернення: 22.10.2023).

Popova N., Kuzmenko D. Psycholinguistic aspects of commercial slogans in Spanish online advertisements

Summary. The article deals with the psycholinguistic aspects of commercial slogans in Spanish advertising, which characterise the perception of their linguistic content by the consumer's mind. It analyses the possibilities of using the peculiarities of mental perception for the selection of linguistic means to create successful advertising slogans. Using the psycholinguistic method of objectively conditioned reflexive research and the method of associative fields, the article analyses the peculiarities of semantic fields of Spanish-language Internet advertising and their influence on consumer's perception. The method of comparison and differentiation has allowed to identify common and individual features of popular advertising in 2022–2023, to explain the popularity of contrasting methods in the creation of a modern slogan.

The reasons for the positive consumer's perception of slogans with open endings, which provoke the recipient to complete the sentence to explain its hypothetical final meaning, have been identified.

The article establishes the relationship between psycholinguistic factors and the effectiveness of a commercial slogan, analysing common models of slogan creation, their adaptation to the cultural context and their effective linguistic means. A modern commercial slogan plays the role of a stimulus and an irritant. The main strategies of its influence allow to keep the consumer's attention and to focus it on the components that are important for the producer. The language of the slogan is chosen to inform, advise or promise, to describe the advertised object and its comparability, to

prepare the consumer's mind to perceive further information. To achieve these goals, the author uses puns, humour, axiologemes which are positively coloured in the respective linguistic culture, linguistic contrasts, and juxtapositions, and focuses on individual's needs. It has been found that for a slogan to be successfully remembered, it must create the effect of personal importance for the recipient, activate his/her desire for drastic, radical change and evoke positive associations inherent in a particular person. It is common to use the effect of exaggeration and the dominance of the emotional component over the rational one.

Key words: Psycholinguistics, advertising slogan, linguistic influence, cognitive processes, semantic field, axiology, associative method.

Сінна Л. Ю.

*доцент кафедри філології,
перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії*

ОСОБЛИВОСТІ ОРАТОРСЬКИХ ПРОМОВ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО БЛОКУ НАТО

Анотація. Ораторське мистецтво на сьогоднішній день відіграє важливу роль у формуванні суспільної думки щодо ключових глобальних питань та вирішення проблем, які стосуються безпеки та співпраці між країнами. Оскільки промови і досі є ефективним інструментом досягнення мети переконання, потужні організації, зокрема НАТО, використовують їх для активної взаємодії з громадськістю, формування сприятливого іміджу та роз'яснення стратегічних рішень. Яскравим прикладом такого вживання є промови представників НАТО, які стали об'єктом нашого дослідження. Ці промови не лише інформують громадськість про основні завдання та цілі альянсу, але і мають стратегічне значення у контексті вирішення кризових ситуацій та зміцнення внутрішнього легітимності.

У статті було висвітлено такі основні поняття дослідження, як «промова» та «ораторська промова». Аналіз цих термінів дає підстави стверджувати, що промова – це висловлення думок та ідей в усній формі, а ораторська промова – це спеціальний вид виступу, спрямований на переконання слухачів у певних ідеях чи підтримці конкретної позиції.

Здійснивши аналіз промов діячів НАТО на різних рівнях, можна зробити висновок, що ці виступи відіграють ключову роль у формуванні громадської думки щодо стратегічних питань та співпраці між країнами-членами. Промови НАТО вражають своєю ефективністю у досягненні мети переконання та забезпеченні легітимності прийнятих рішень.

На фонетичному рівні промовам НАТО характерно використання витонченої дикції та чіткої інтонації, що підсилює враження від виступу та підкреслює його авторитетність. На лексичному рівні промови відрізняються наявністю специфічної термінології, яка відображає особливості безпекових та політичних питань, що розглядаються. Синтаксичний рівень характеризується вдалим використанням структур для підсилення логічності та переконливості аргументації. Аналіз вищезазначених рівнів дозволив дійти висновку, що ораторське мистецтво в промовах НАТО виявляється як потужний інструмент впливу, спроможний формувати свідомість громадськості та впливати на прийняття стратегічних рішень у сучасному світі.

Ключові слова: промова, НАТО, ораторське мистецтво, переконання, військово-політична термінологія, аргументація, комунікація.

Постановка проблеми. Ораторське мистецтво, визнане однією з найстаріших та найважливіших форм людської комунікації, викликає підвищений інтерес серед дослідників у зв'язку з його впливом на сучасне суспільство. Перетинаючи грані культури, мови та психології, ораторське мистецтво визначає ефективність спілкування та формує публічний діалог. У сучас-

ному мовознавстві спостерігається активізація дослідження питань, що торкаються різних аспектів ораторського мистецтва. Це, перш за все, пов'язано із зростанням ролі риторики у демократичному суспільстві. В умовах формування громадянського суспільства та ринкової економіки зростає цінність ефективного слова, розумних думок, естетичних риторичних вчинків як інтелектуально-духовного товару вищої якості.

Аналіз останніх досліджень. В рамках наукової експлорації ораторського мистецтва, дослідники з усього світу звертали увагу на різноманітні аспекти цього явища. У теоретико-історичному напрямку, Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю. досліджували розвиток ораторської традиції в різні історичні епохи, подаючи глибокий аналіз основним видам красномовства (академічне, політичне, судове, церковне, суспільно-побутове) [1]. У напрямку нормативно-стилістичного дослідження виділяється Аристотель, автор «Риторики», який визначав норми та стилістику ефективного мовлення. Його праця визнається ключовою в історії ораторської теорії [2]

У сфері функціонально-стилістичного підходу до вивчення ораторського мистецтва українська дослідниця Ольга Олійник вивчала як стиль та мовленнєві стратегії впливають на функціональність промови в різних суспільних контекстах [3].

Щодо психолінгвістичного напрямку, то такі українські вчені як Калмикова Л.О., Калмиков Г.В. досліджували психологічні аспекти мовної компетенції та сприйняття мовленнєвих виразів в контексті ораторського виступу [4].

Ці чотири напрямки дослідження ораторського мистецтва становлять складові комплексного підходу до розуміння цієї важливої сфери мови та комунікації. Вивчення їхніх досліджень дозволяє отримати глибший уявлення про роль ораторського мистецтва в сучасному суспільстві та розвиток комунікативних навичок.

Постійне розширення сфери застосування принципів ораторського мистецтва і динамізм його розвитку викликає актуальність дослідження особливостей ораторської промови на кожному новому етапі. На сучасному етапі виникає потреба вивчення питання про роль політичних промов у військовій сфері. Використання принципів ораторського мистецтва дозволяє ефективно впроваджувати ці досягнення і сприяти розвитку науки, техніки, суспільно-політичних відносин. Це вимагає якісно нового підходу до вивчення структурно-семантичних і стилістичних особливостей ораторського мистецтва взагалі та ораторської промови НАТО зокрема.

Метою розвідки є виявлення структурно-семантичних та стилістичних особливостей ораторських промов військово-політичного блоку НАТО (за період вересень – листопад 2023 року).

Виклад основного матеріалу. Дослідження засвідчує, що немає єдиної точки зору на місце ораторської промови в системі функціональних стилів, тому в нашій роботі ми відштовхуємось від функціональної спрямованості такої промови, а саме переконання, і, таким чином, класифікуємо її як підстиль публіцистичного стилю. Розглянемо особливості визначення поняття «промова».

Промова – це акт усного виступу перед аудиторією з метою передачі інформації, переконання чи враження. Вона є важливою формою людського висловлення, відображаючи не лише зміст, але і тон, жест, темп мовлення. Типи промов за знаковим оформленням та закріпленням можуть бути:

1. Промови, які виголошують за конспектом.
2. Промови, які готують заздалегідь, але не вчать напам'ять.
3. Промови, які пишуть заздалегідь і вчать напам'ять.
4. Імпровізовані промови (експромти) [1].

Цілі промови можуть варіюватися від інформативних до переконливих та розважальних. Основною метою є ефективна комунікація з аудиторією та досягнення певного впливу. Види ораторських промов розподіляються за функціональним призначенням: декламації, виступи, лекції, промови-переконування та інші. Кожен вид вимагає свого стилю та використання специфічних риторичних прийомів.

Отже, промова – це усний виступ із метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів; характеризується логічною стрункістю тексту, емоційною насиченістю й вольовими імпульсами мовця [5].

Ораторська промова, зокрема, виходить за межі звичайного мовлення. Вона має мистецький характер та визначається вмінням вражати, переконувати та мотивувати аудиторію. Ораторська промова спирається на риторичні засоби, високий рівень емоційності та вміння впливати на почуття слухачів. В ораторській промові, аналізованій з точки зору публіцистичного стилю, можна виділити кілька основних рис: 1) висвітлення сучасних суспільно-політичних та інших проблем; 2) застосування типових висловів; 3) логічна, образна та емоційна будова промови [6].

Хоча ораторська промова має свої універсальні особливості, особливості НАТО виявляються в контексті індивідуально-авторських елементів.

Аналізуючи ораторські промови з точки зору функціональності, ми можемо повніше виявити структурні, семантичні та стилістичні особливості з метою подальшого розв'язання проблем міжкультурної комунікації.

Визначення видів ораторських промов шляхом аналізу різних підходів дозволяє класифікувати їх за функціональними сферами: а) політичні; б) економічні; в) побутові; г) судові; д) церковні; та за характером впливу: а) інформативні; б) переконуючі; в) розважальні.

Беручи до уваги вищезазначену класифікацію, можна зазначити, що матеріал нашого дослідження, а саме промови діячів НАТО за 2023 рік мають політичний характер, метою яких є переконання аудиторії. Окрім цього, було виявлено, що для кожного виду промови характерний певний спосіб поєднання засобів виразності та образності, які підпорядковуються меті промови. Структура ораторської промови, визначена метою, темою та аудиторією, включає п'ять елементів: зачин, вступ, основна частина, заключна частина, кінець промови [7]. Дослідження промов НАТО показало, що їх структура включає три частини: вступ, основна частина, заключна частина.

Ми визначили, що вступ може включати привітання, афоризми, спогади, історичні епізоди та інші елементи залежно від мети та аудиторії. Основна частина будується різними способами, такими як дедуктивний, індуктивний, концентричний, історичний тощо. Заключна частина може містити цитати, узагальнюючі висновки, висловлення вдячності та інші прийоми для враження на аудиторію.

Кожна промова НАТО унікальна за своєю структурою через відмінність мети, теми та аудиторії. Дослідження текстів промов НАТО на різних рівнях (фонетичному, лексичному, синтаксичному) дало можливість сформулювати правила побудови тексту, визначити характерні прийоми для підсилення образності та виразності.

На фонетичному рівні промов НАТО спостерігаються ряд характерних особливостей. До них можна віднести:

1. Інтонція та темп. Промови НАТО часто виголошуються з урочистою інтонацією, що вказує на серйозність висловлювань та важливість подій, які обговорюються. Темп мовлення може бути помірним, але з інтонаційним підсиленням на ключових моментах.

2. Акцент та вимова. Учасники НАТО представляють різноманіття країн і мов, тому може спостерігатися різна вимова англійської мови залежно від місця проживання/походження конкретного спікера. Проте, вони зазвичай намагаються користуватися стандартною англійською вимовою для забезпечення зрозумілості та професіоналізму.

3. При детальному аналізі текстів промов НАТО було виявлено ще одну характерну річ, а саме – використання алітерації (особливо на початку слів, що є ключовими поняттями): *cross-channel coordination centre; effective engagement; friendly forces; multinational movement; neutral and non-aligned countries; primary participant; planning and programming* [8]. Ці алітераційні зв'язки слугують інструментом для створення мовленнєвого виразу, що привертає увагу і сприяє засвоєнню важливих понять та ідей. Також алітерація може створювати музичність та ритм у мовленні, що робить висловлення більш емоційно насиченим. Це дозволяє спікерам НАТО ефективніше доносити свої позитивні або негативні емоції до аудиторії.

На лексичному рівні використовуються такі особливості:

1. **Фахова термінологія:** У промовах НАТО може бути використана велика кількість фахової термінології, зокрема у сферах політики, військової стратегії, міжнародних відносин тощо. Це допомагає точно та професійно висловлювати думки на різні теми. Наприклад: 1) *normalization process risks stalling*; 2) *to submit the papers for ratification*; 3) *to strengthen our own deterrence and defence*; 4) *to aggregate demand, boost capacity, strengthen engagement with industry, and increase interoperability* [8].

2. **Формальна лексика:** Зважаючи на офіційний характер багатьох промов, використовується формальна лексика, що вказує на серйозність та офіційність висловлювань. Наприклад: 1) *a fruitful discussion on all issues of importance for NATO*; 2) *NATO Allies are providing unprecedented levels of support to Ukraine, increased defence spending across European Allies*; 3) *embedding principles of responsible use* [8].

3. **Скорочення.** Промовам НАТО характерна наявність скорочень для зменшення обсягу та зручності згадування назв організацій, структур, підрозділів, посад і документів. Ці скорочення можна поділити на дві основні категорії:

а) аббревіатури: такі як PPC (*Political and Partnerships Committee*), DPKO (*Department of Peacekeeping Operations*), INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces*), PFP (*Partnership for Peace*); б) акроніми: до яких відносяться *SALT (Strategic Arms Limitation Treaty)*, *SHAPE (Supreme Headquarters Allied Powers in Europe)*, *NAAC (North Atlantic Cooperation Council)*, *SACEUR (Supreme Allied Commander Europe)* [8].

4. **Власні назви.** Важливим аспектом промов є використання великої кількості власних назв, що містять інформацію про політичних діячів та авторитетних осіб, таких як *General Mircea Geoană*, *Jens Stoltenberg*; *the Prime Minister of the Republic of Cabo Verde*, *José Ulisses Correia e Silva*, географічні назви, такі як *Stettin*, *Triest*, *Adriatic*, *Mitrovica*; а також назви угод, документів, що пов'язані з розвитком, становленням та функціонуванням НАТО, наприклад *Marshal Plan*, *Versailles Treaty*, *PfP Program*. Також використовуються назви організацій, органів та структур, наприклад *League of Nations* та *Multinational Peace Force South East Europe* [8].

5. **Цитування.** Використання цитат, відомих або влучних висловлювань окремих осіб, в промовах НАТО – досить поширене явище. Залежно від цілого ряду причин цитата вводиться в текст по-різному. Перший спосіб, коли промовець прямо вказує на автора або джерело відрізка, що цитується. Другий спосіб – введення цитат без посилання на автора чи джерело. У цьому разі цитата наче природно входить до частини тексту. Наприклад: *None of these clash with the general interest of a world agreement, or a world organization; on the contrary they help it. "In my father's house are many mansions"* [8]. В усному мовленні може бути досить важко «впізнати» та декодувати такі цитати, якщо людина не володіє спеціальними знаннями і достатньо високим рівнем ерудиції.

На синтаксичному рівні можна виділити наступні особливості:

1. **Складна синтаксична будова:** Промови НАТО, особливо ті, що стосуються важливих міжнародних подій, можуть мати складну синтаксичну будову. Висловлювання можуть містити велику кількість підпунктів, деталей та залежних конструкцій. Наприклад: 1) *Our Alliance is vibrant, dynamic and fit for purpose today as it was on the day it was founded, because we constantly adapt, and constantly innovate*; 2) *Over the last two days, we have seen thousands of rockets fired into Israel, indiscriminate attacks on civilians, as well as mass kidnapping and I utterly condemn these unjustifiable and murderous acts*; 3) *Last week, I chaired a meeting of the new NATO Ukraine Council, where we're working together as equals to take forward these decisions taken at Vilnius summit and indeed preparing the decisions for the Washington summit of next year* [8].

2. **Правильна граматики та структура:** Висловлювання у промовах НАТО відзначаються високим рівнем граматичної правильності та логічною структурою. Це важливо для точного та чіткого висловлення думок. Наприклад: 1) *I think NATO has in our genetic code, a sort of a gene of permanent adaptation to a changing global environment. This is what we do. This is why I'm here*; 2) *What happens in Europe matters for Africa, And what happens in Africa, matters for Europe. So NATO is stepping up our cooperation with our partners to defend our values and the rules-based international order* [8].

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що промови НАТО використовуються як потужний інструмент для ефективної

комунікації та переконання різних аудиторій, і саме тому вони мають широкий спектр засобів для навіювання певної думки і відзначаються низкою певних характеристик, що були досліджені на всіх рівнях – фонетичному, лексичному та синтаксичному. Промови НАТО спрямовані не лише на внутрішню аудиторію, а й на світову громадськість, щоб акцентувати увагу на глобальних викликах, таких як тероризм, кіберзагрози, та регіональні конфлікти. Вони сприяють формуванню об'єднаної позиції та підтримки у вирішенні міжнародних проблем. Ораторське мистецтво, використовуване в НАТО, створює враження єднання та солідарності, сприяючи сприйняттю альянсу як ключового гравця у забезпеченні стабільності та безпеки у світі.

Перспективою дослідження вважаємо компаративний аналіз зазначених промов в аспекті англо-українського перекладу.

Література:

1. Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю. Риторика : навч. посібник. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Aristotle. The Rhetoric of Aristotle: a Translation. Cambridge [Cambridgeshire] : The University Press, 1909.
4. Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / О. Б. Олійник ; М-во освіти і науки України. Київ : Кондор, 2010. 182 с.
5. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапшина, Н. В. Харченко ; за заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут ; В-во «Фенікс», 2008. 245 с.
6. Герман В. В. Риторична культура вчителя в академічному просторі : навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 190 с.
7. Бабич Н. Д. Основи риторики [Текст]: практикум / Н. Д. Бабич; Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 1999. 100 с.
8. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. Київ : Вища шк., 2003. 311 с.
9. NATO speeches: веб-сайт. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions.htm?search_types=Opinion&display_mode=opinion&chunk=2 (дата звернення: 12.11.2023)

Sinna L. Features of oratory speeches of the military and political bloc of NATO

Summary. Nowadays Public speaking plays an important role in shaping public opinion on key global issues and solving problems related to security and cooperation between countries. Considering that speeches are still an effective tool for achieving the goal of persuasion, powerful organizations, in particular NATO, use them to actively interact with the public, create a favorable image, and clarify strategic decisions. A clear example of such usage is the speeches of NATO representatives, which became the object of our research. These speeches not only inform the public about the main tasks and goals of the alliance, but also have a strategic importance in the context of solving crisis situations and strengthening internal legitimacy.

The article highlighted such basic research concepts as “speech” and “oratorical speech”. The analysis of these terms gives reason to assert that a speech is an expression of thoughts and ideas in oral form, and an oratorical speech is a special type of speech aimed at convincing listeners of certain ideas or supporting a specific position.

Having analyzed the speeches of NATO officials at various levels, we can conclude that these speeches are crucial

in forming public opinion on strategic issues of security and cooperation between member countries. NATO speeches are impressive in their effectiveness in achieving the goal of persuasion and ensuring the legitimacy of the decisions made.

At the phonetic level, NATO speeches are characterized by the use of refined diction and clear intonation, which enhances the impression of the speech and emphasizes its authority. At the lexical level, the speeches are distinguished by the presence of specific terminology that reflects the specifics

of the safety and political issues under consideration. The syntactic level is characterized by the successful use of structures to strengthen the logic and persuasiveness of the argument. The analysis of the above-mentioned levels allowed us to come to the conclusion that oratory in NATO speeches is a powerful tool of influence, capable of making public consciousness and influencing strategic decision-making in the modern world.

Key words: speech, NATO, oratory, persuasion, military-political terminology, argumentation, communication.

Сметана І. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ФАУНОНІМІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ В. СВДІЗІНСЬКОГО

Анотація. У статті проаналізовано мовні засоби вираження тваринного світу на лексико-синтаксичному рівні. Досліджено, що фауноніми в поетичному доробку В. Свідзінського становлять важливий чинник творення естетичної картини світу митця і представлені різноманітними видами та назвами: *кінь, воли, собака; вовк, лев, заць; коник, мурашка, бджола, метелик; змія, жаба, павук, равлик; сокіл, ворони, голуб, синиця, туркавка, чапля, зозуля, лебеді, гуси; птах, звір, риба, отари* тощо. Зображені зооніми мають як негативну, так і позитивну оцінку семантику, але найчастіше у творчості поета вони набувають негативного забарвлення. Виступають як дійовими особами, так і виконують статичну функцію. Зазначено, що простір тваринного світу в поезії митця поєднано із часом, що акцентує увагу читача наплинності життя і кінечності буття. Змалювання зоонімів також дає змогу В. Свідзінському зіставити світ природи та міські реалії, підкреслюючи дисгармонію та неспокій ліричного героя в урбаністичній локації. Виявлено, що зоолексеми в поетичному доробку автора часто функціонують як елементи порівняльних конструкцій. З'ясовано, що для зображення цих словесних образів письменник послуговується різними за структурою реченнями. Щоб акцентувати увагу реципієнта на означуваному фаунонімі, митець уживає прості конструкції, щоб відтворити сумну картину, показати розпач і тугу від втрати за допомогою зооніма – складні речення, а щоб емоційно виділити мовлення персонажа, увиразнити висловлювання, застосовує пряму мову та діалог. Для образного змалювання тваринного світу письменник використовує прикладки, звертання, обставини місця та способу дії, однорідні члени речення та порівняння. Експресивного забарвлення надають риторичні питальні конструкції. Серед стилістичних фігур використано персоніфікацію, антитезу та різні види повтору.

Ключові слова: індивідуальний стиль, просте, складне речення, діалог, пряма мова, повтор, звертання.

Постановка проблеми. Основною змістовою універсальною будь-якого тексту як комунікативної одиниці є простір. Дослідження особливостей вираження та функціонування в мові категорії простору цікавить багатьох мовознавців. Відповідно, уже зроблено чимало розвідок у цьому напрямі. Так, вираження просторових відношень на мовному рівні обґрунтували О. Бачишина [1], А. Демченко [2], І. Кононенко [3], Т. Скорбач [4] та інші.

У поетичній творчості В. Свідзінського великий інтерес у системі художнього простору становить природа, а саме тваринний світ, відтак розгляд особливостей його вживання на семантико-синтаксичному рівні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найменуванню тварин (фаунізмів, фаунонімів, анімалізмів, зоосемізмів, зооні-

мів), функціонуванню, аналізу їх системної організації, семантико-типологічної характеристики, етимології у сучасному мовознавстві присвячено багато наукових праць, зокрема в роботах І. Голубовської [5], З. Дубравської [6], І. Дубровської [7], О. Левченко [8], Д. Ужченко [9], С. Шуляк [10] та інших.

Мета статті – дослідити мовні засоби вираження фаунонімів у поезії автора на семантико-синтаксичному рівні. Об'єктом дослідження є поетичні твори В. Свідзінського, предмет дослідження – лексико-семантичні й синтаксичні характеристики зоонімів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органічною складовою природи є тварини, що становлять важливий чинник творення естетичної картини світу митця. У поетичному доробку В. Свідзінського фауноніми переважно представлені назвами свійських тварин: *кінь, козенята, воли, собака*; диких: *вовк, лев, заць*; назвами комах: *коник, мурашка, бджола, метелик*, а також лексемами *змії (змія), жаба, павук, равлик*. Досить активно вживаються назви птахів: *сокіл, ворони, голуб, синиця, туркавка, чапля, зозуля, лебеді, гуси*. Крім цих зоолексем, у досліджуваній поезії неодноразово функціонують і загальні назви: *птах, звір, риба, отари* [11].

Фауноніми, опоетизовані у творчості В. Свідзінського, досить часто виступають активними діячами: *Сірий зайчик збудився – / Тихо. / Сірий зайчик послуухав на діброву – / Уже й колокілець не чути. <...> Тоді зайчик плиг-плиг! [12, с. 156]. В руці ледь-ледь колишеться ухильно, / Гарячий вітер в бересті шумить; / На глибині проходить риба звільна, / Латаття спить, як пам'ять серця спить [12, с. 278].* Змальовуючи спокій та тишу в природі, автор використовує складні безсполучникові конструкції, підсилюючи динаміку викладу персоніфікацією означуваних образів-зоонімів.

Простір тваринного світу у творчості письменника поєднано із часом, як-от: *Синій, з смужками золотими, / Довга паличка замість тіла, / Був він бистрий, веселий коник, / Все готовий летіти в далеч. <...> Чи він бачив майбутнє – коник? / Там він довго лежав забутий. / Там і листя на ньому тліло, / І, наосліп розклавши руки, / Нипали волочущі мряки. / Там він довго лежав забутий [12, с. 162].* Застосований прийом паралелізму акцентує увагу читача наплинності життя, а риторичне питання вносить експресію саме завдяки питальній модальності, увиразнюючи тим самим настання передчасної смерті. Окрім того, анафора прислівника *там*, а також повтор речення *Там він довго лежав забутий* підкреслює забуття, втрату пам'яті. Смерть як неминуче завершення земного життя зауважується і присудками відповідної семантики: *Сині смужки на нім померхли, / Жовті очі повицвітали [12, с. 162].* Через образ коника В. Свідзінський показує і хитку межу між життям

і смертю: – *Смерть над бровою, / А на грудях дві, / Коник по волоссі, / Наче по траві* [12, с. 218]. Мотивплинності часу актуалізовано й через образ ведмеда: *У полі, над дорогою, / Нагорблені ведмеді, зіп'явши на задні лапи, / Приреченно почалали за обрій* [12, с. 220]. Щоб відтворити тужливу, сумну картину, автор використовує епітет *нагорблені* до означуваного зооніма, вагоме дієслово-присудок *почалали* та обставини способу дії *приреченно* й локативності *за обрій*. Розгортаючи думку, митець використовує повтор звертання та присудка, що надає стилістичної вагомості та напруги контексту: *... І ми чули, як вітер благав: / Ведмеді, ведмеді, не скидайтеся тополями / Не скидайтеся* [12, с. 220].

Негативного забарвлення у творчості поета набувають різні орнітоніми. Зоонім ворони, який забирає радість та щастя: *І жаль згадати! Що замчало / За дальній гаю ріг, / А що ворони позобали / Край степових доріг* [12, с. 207]; *Світлх безліч, а між ними – ворон. / Налетів – і сірий мур муріє / І на нім волоссям трупа трави* [12, с. 167]. У другому прикладі для акцентування згаданого образу автор виділяє його інтонаційно (знаком тире), а наслідкові змістові відношення між предикативними частинами складносурядного речення підкреслюють негативні конотації птаха.

Знак темряви, всепоглинальної влади над усім живим несе чорнокрил у поезії «Мені снилось...»: *А тоді наливув бистрий чорнокрил, / Тіло моє взяв / І в свою дівку переніс. / А його дівка гострі гори, / Глибокі провалля, темні звори* [12, с. 131]. Через просторові об'єкти, які підсилено епітетами *гострі, глибокі, темні*, що мають негативне оцінне значення, автор увиразнює означувану персонаж.

В образі мертвої голубки постає й померла кохана В. Свідзінського в останньому вірші із циклу «Mortalia», яку ліричний хоче віднайти. У поезії вербалізовано розпач і тугу від втрати. Письменник символічно сім разів уживає орнітонім голубка. У першій строфі він використовує діалогічну репліку, яка, на нашу думку, належить вітрові, хоча пунктуаційних маркерів для цього немає: *Іду полями – напроти вітер / Сині полотна провіває на згірку. / Обійди упруг, перейди й другий – / Ти можеш знайти голубу намистину, / Що рано-вранці зоря зринула, / Своєї голубки ніде не знайдеш* [12, с. 236]. Першу предикативну частину митець ускладнює однорідними присудками, вираженими дієсловами наказового способу, *обійди, перейди*, які передають спонування суб'єкта до певних дій, та вживає додаток *упруг* із локативним значенням, що окреслює простір, який треба долати. Але зміна спонукальної модальності цієї частини на розповідну в наступній двоскладній створює між частинами допустові змістові відношення, що посилюється протиставними відношеннями між наступними частинами. Антитезу актуалізують предикати *можеш знайти – не знайдеш*.

Сумної тональності набувають й інші орнітоніми, що мають народнопісенні витоки: *По лісі шум, розливний шум / Неперестанний... / Гойдаються верхи дубів / Високостанних. / Над ними хмари, як примари, / Пливають без дум, / А долі – срібне щебетання, / Зозулі сум* [12, с. 40]. У контексті поєднуються лексеми координат верху і низу. Природа сприймається величною й дещо відстороненою, водночас вічною. Це досягається вживанням постпозитивних означень (шум *неперестанний* і (дубів) *високостанних*, які завдяки своїй морфемній будові та звуковому складу мають «тривале» звучання. Метафоричне словосполучення *зозулі сум* передає семантикуплинності життя.

Загальний тривожний настрій простежується і в поезії «Аж смутно ж тут ходити...» через метафоричні дії орнітоніма: *Ще й голуб з гілки бука / Аврука в тінх хитку: «Розпадина... розпука... / Ой руку, руку-ку!»* [12, с. 253]. Для зосередження уваги реципієнта на зажуреному стані природи митець використовує однорідні підмети, виражені експресивно забарвленими іменниками, та знак три крапки після них. Інтонаційна напруга підкріплюється і персоніфікованим образом змії: *Сичить стара зміїха / В роззявленому пні: / «Люби мою господо, / Жени задуму пріч, / Спийши свою пригодо / На попелі узбіч»* [12, с. 253]. Щоб виразно, динамічно передати мінорну тональність, стривоженість ліричного героя, автор вживає епітети негативної семантики *стара, роззявленому* та локативну обставину *на попелі узбіч*.

Непозитивно у творчому доробку В. Свідзінського зображено й образ отари домашніх тварин: *Коли раптом туп-туп: / Метляє вим'ям пружким. / Зглемедало кору й лозу, / Збило злотистий дим* [12, с. 157]; *А там ходив товар безглуздий, / Лінива вагота, / Та й потроцили цівку-стрілку / Повільні копита»* [12, с. 153]. У першому контексті сумна динаміка створюється однорідними присудками, розміщеними на початку рядків строфи, а також засобом алітерації [з]. У другому – за допомогою епітетів *безглуздий, лінива* до означуваного образу та присудком *потроцили*, що підсилюють негативне ставлення.

Змалювання зоонімів дає змогу письменникові зіставити світ природи та міські реалії: *Але там – там навіть зайчик малий / У лісі мав хату свою. / І приходив до нього / Вовк-сіроманець, / Медвідь-набрідь, / Рак-неборак, – / Приходили в гості до нього, / Аж поки зірвалася буря...* [12, с. 129]. Уживаючи до тварин прикладки *сіроманець, набрідь, неборак*, які надають казкових характеристик, а також епітет *малий* до *зайчика*, автор зауважує безтурботність та спокій природи. Розгортаючи думку, митець використовує звертання та риторичні запитання: *Зайчику малий, це ти? / Ходи до могого притулку, / Тут тепло, тут гріють асфальт. / Ходи, погадаймо удово, / Як нам вернути додому? <...> А хутче сідаймо, сідаймо, / Ти назад, а я правити буду* [12, с. 129]. Повтор присудка, виражений дієсловом у наказовому способі, *сідаймо, сідаймо* та обставина способу дії *хутче* підкреслюють дисгармонію та неспокій ліричного героя в урбаністичній локації і бажання його якнайшвидше повернутися додому.

Зоолексеми в поетичному доробку В. Свідзінського часто функціонують як елементи порівняльних конструкцій, наприклад: *Високий цвіт зіймається на плавах, / Як сонний лев, важка гора лежить* [12, с. 290]. *Коли сонце з-понад гаю / Обернулося назад / І, немов ручне ягнятко, / Прояснівши, вбігло в сад* [12, с. 285]. *Дивлюсь: як юний лев, / На стежку, перед хату, / Розпасяно лягло, / Розверглося зігріто / І на камінні плити / Поклало лапу пелехату* [12, с. 150]. Показовим є сполучення зоонімів з образами міста: *Чи я збився і назад вернувся, / Чи то місто зачакловане, / Як на релях, як на конику / Непомітно обернулося?* [12, с. 255] *Іде він далі, а ранній гудок / Виповняється, стигне, росте, / То як лебідь зринає шию...* [12, с. 202]. Часто зі звіром порівнюється трамвай: *Загудів трамвай – і зник поволі / В місячному блиску, за домами, / Як зникає в лісі за куцями / Звір високий з зіркою на чолі* [12, с. 271]. У складно-підрядному реченні з підрядною порівняльною автор зіставляє обставини місця, засвідчуючи те, що В. Свідзінський наповнює міський простір уявними реаліями природи, які є невід'ємними складниками його світобачення. У контексті: *Коцаво*

гримлять трамваї, / Ніби падають з висоти, / Огнів – як листя у гаї, / Свічниками горять мости [12, с. 211] – предикат *гримлять* та обставина способу дії *коцаво* в першій предикативній частині створюють враження штучності міста.

Рядки поетичних творів В. Свідзінського, що містять зоолексеми, передають також спокій та гармонію зі світом, як-от: *Снів кропив'янки, рання річка, / Над коноплями дим зелений – / Як ми повно владали світом!* [12, с. 162]. *А сині метелики, сині / Де ярній цвіт на долині. / Потум'ям шириться сонце. / В сонці як іскри метелики сині* [12, с. 90]; *Зукоса чапля пролетіла, / Вуже в'юнко перепливав ріку; / Золотогранна, на листку / Край мене капля тріпотіла* [12, с. 341].

Письменник створює персоналізований образ птахів, що відповідає народнопоетичній традиції: *То кувала зозуленька / Увечері в гаю: / – Козаченьку кучерявий, / З якого ти краю? / І туркавка воркувала / До сходу край броду: / Козаченьку чорнобривий, / Якого ти роду?* [12, с. 15]. Автор за допомогою орнітонімів акцентує увагу на зміні часопросторових координат *в гаю – край броду, увечері – до сходу сонця*, що пов'язано зі змальовуваними подіями – загибеллю ліричного героя. Брід, за фольклорною символікою, позначає щось невідоме, небезпечне [13, с. 56].

В. Свідзінський, зокрема, вживає пряму мову, яку вкладає в уста бджіл, що традиційно символізують трудівників: *У неділю ранесенько / Буйно пчолу вигравали, / Старенькому пасічнику-діду / Над ухом гучали: / – Ой діду, наш діду, / Ти просниши до обіду, / А ми вдосвіта встали, / То вже скрізь побували: / Розсипались ми по луках / Цвітучих, / Розлітались по гаїнах / Дрімучих, / Погуляли ми і в полі, / І в лузі, / Побудили дзвіночки / В ярузі; / Сколихнули ми лелію / В діброві, / Отрусили з неї роси / Перлові; / Ми до кожної чарунки / Воскової / Доливали вологи / Медової...* [12, с. 13]. У прямій мові застосовано нагнітання однорідних присудків, поширених локативними обставинами, з метою створення динамічної та повної характеристики працелюбних комах. Для акцентування уваги реципієнта на просторових поняттях письменник виносить обставини в окремі рядки вірша, а також уживає постпозитивні означення *цвітучих, дрімучих*, які посилюють зображувальний потенціал контексту. Використаний полісиндетон інтонаційно виокремлює кожен з однорідних членів, надає викладу епічності й виразності. Усіма засобами поет відтворює ритмомелодичку звукового образу – гудіння бджіл.

Висновки і пропозиції. Отже, у поетичному доробку В. Свідзінського фауноніми, представлені різноманітними назвами, виразно відтворюють простір, у якому перебуває ліричний герой. Зображені зоолексеми мають як негативну, так і позитивну оцінку семантику, виступають як активними діячами, так і використовуються для зображення тла подій. Відповідні словобрази автор уводить у прості та складні речення, для відтворення живого усного мовлення у діалог та пряму мову. Експресія в простих реченнях виникає внаслідок використання компонентів, які його ускладнюють. Крім розповідних речень, митець вживає риторичні питальні конструкції. Для образного змалювання тваринного світу письменник використовує прикладки, звертання, обставини місця та способу дії, однорідні члени речення та порівняння. Серед стилістичних фігур використано персоналізацію, антитезу та різні види повтору. Перспективними вбачаємо подальші мовознавчі розвідки індивідуального стилю В. Свідзінського задля розкриття особливостей його поетичного мовомислення.

Література:

1. Бачишина О. Б. Мовні засоби вираження просторових відношень в українській мові. *Наукові записки [Національного ун-ту «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна.* 2012. Вип. 24. С. 7–9.
2. Демченко А. В. Художній простір у мовній картині світу Василя Стуса. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: «Лінгвістика»* : зб. наук. праць. Херсон : ХДУ, 2008. Вип. 8. С. 221–223.
3. Кононенко І. В. Національно-мовна картина світу : зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов). *Мовознавство.* 1996. № 6. С. 39–46.
4. Скорбач Т. В. Мовні особливості вираження художнього простору в поезії В. Поліщука – мовознавча та літературознавча проблеми. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць. Вип. 5. Харків. 1998. С. 147–151.
5. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу «царство тварин». *Мовознавство.* 2003. № 6. С. 61–68.
6. Дубравська З. Зооніми як окремі лексичні одиниці та як компоненти сталих виразів. *Young Scientist.* 2018. № 3.1. С. 51–52.
7. Дубровська І. Зооніми в романі Е. М. Ремарка «Три товариші». *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 56. Т. 2. С. 104–108.
8. Левченко О. П. Принципи зооцентризму у фразеотворенні: Проблеми зіставної семантики. *Збірник наукових статей.* Київ : КДПУ, 2001. С. 206–209.
9. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2000. 27 с.
10. Шуляк С. Лексика на позначення фаунонімів (на матеріалі українських замовлянь). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Випуск 187. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. С. 432–437.
11. Сметана І., Тимченко А. В притасних думках : мотивіка творчості Володимира Свідзінського : монографія. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2021. 380 с.
12. Свідзінський В. Є. Твори: у 2-х т. / вид. підготувала Е. Соловей. Київ : Критика, 2004. Т. 1. Поетичні твори. 584 с.
13. Жайворонюк В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

Smetana I. Linguistic means of expressing faunonyms in the poetic work of V. Svidzinsky

Summary. The article analyzes the linguistic means of expression of the animal world at the lexical-syntactic level. It has been investigated that faunonyms in the poetic work of V. Svidzinsky are an important factor in creating an aesthetic picture of the artist's world and are represented by various types and names: horse, oxen, dog; wolf, lion, hare; grasshopper, ant, bee, butterfly; snake, frog, spider, snail; falcon, crows, pigeon, tit, plover, heron, cuckoo, swans, geese; bird, beast, fish, flocks, etc. The depicted zoonyms have both negative and positive evaluative semantics, but most often in the work of the poet they acquire a negative color. They act both as actors and perform a static function. It is noted that the space of the animal world in the artist's poetry is combined with time, which emphasizes the reader's attention to the fluidity of life and the finitude of being. Drawing zoonyms also allows V. Svidzinsky to compare the natural world and urban realities, emphasizing the disharmony and restlessness of the lyrical hero in an urban location. It was found that zoolexems in the author's poetic works often function as elements of comparative constructions. It was found that the writer uses sentences with different

structures to depict these verbal images. In order to focus the recipient's attention on the indicated faunonym, the artist uses simple constructions to reproduce a sad picture, to show despair and longing from loss with the help of a zoonym – complex sentences, and to emotionally highlight the speech of the character, to emphasize the statement, he uses direct speech and dialogue. To depict the animal world figuratively,

the writer uses adjectives, references, circumstances of place and method of action, homogeneous clauses and comparisons. Expressive coloring is provided by rhetorical interrogative constructions. Personification, antithesis and various types of repetition are used among stylistic figures.

Key words: individual style, simple, complex sentence, dialogue, direct speech, repetition, address.

Ципердюк О. Д.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО ЮТУБ-КОНТЕНТУ)

Анотація. У статті розглянуто релігійну лексику як мовний засіб експресивності публіцистичного мовлення в умовах повномасштабної російської-української війни. Зауважено, що зростає частотність уживання релігійної лексики в текстах різних стилів, зокрема й у публіцистичному інтернет-мовленні. Здебільшого релігійні назви в прямому значенні журналісти й блогери використовують у матеріалах релігійної тематики з номінативною функцією. У текстах нерелігійного змісту, насамперед заголовках, ужито релігійні номінації-метафори для привернення уваги реципієнтів масової комунікації, впливу на них, створення смислової багатомірності тексту та емоційно-оцінної характеристики осіб, подій і явищ.

Проаналізовано експресиви – релігійні лексеми в прямому значенні, експресивність яких формує контекст (поєднання з негативно забарвленими словами й перифразами, просторіччям, лайливими й згрубленими назвами) і додаткові стилістичні конотації іронії, сарказму, зневажливості, гумору. Розглянуто негативно забарвлену релігійну лексику (*nip, диявол, сатана, секта, псевдорелігія*), що посилює експресію мовлення й виконує аксіологічну функцію.

Основу увагу звернено на метафорні переносні вживання (десакралізацію) релігійних номінацій, їхнє зазвичай полярне використання або з позитивним (*бог, янгол, ікона, храм, пророцький, новонавернений* та ін.), або з негативним оцінним значенням і конотаціями (*пекло, чорт, мученик, екзорцизм, пришестя, паломництво, намолений, відхреститися* та ін.). Позитивна оцінка стосується українських воїнів, волонтерів, медиків, а негативна – передусім російського агресора та його прибічників, священників московського патріархату.

Описано експресивне навантаження неологізмів (*папасеріял, віп-монах, вудуслав'є, храм-маф*) і позитивних («Адам», «Падре»), утворених на базі релігійних назв; експресивність релігійної лексики в складі антитези й порівняння.

Ключові слова: релігійний стиль, публіцистичний стиль, онлайн-мовлення, релігійна лексика, семантична деривація, метафора, десакралізація, конотація, експресивність.

Постановка проблеми. Спілкування українців в умовах сучасної російської-української війни є закономірно емоційним та експресивним, що спостерігаємо в побутовому мовленні та в інших функційних різновидах сучасної української мови. Повномасштабне російське вторгнення, з одного боку, спровокувало хвилю інвективів (лихослів'я), що заповнили навіть офіційний простір і спричинили неоднозначну оцінку й застереження з боку педагогів, священників, лінгвістів. З іншого боку, зростає частотність релігійної лексики в текстах розмов-

ного, художнього, публіцистичного стилів. Традиційно в межах слів на позначення релігійних понять суттєво переважають найменування з позитивним емоційно-експресивним забарвленням. Однак питання семантико-стилістичних і функційних особливостей релігійно маркованих номінацій, зокрема в інших стильових виявах, потребує більш детального вивчення в нових суспільно-історичних обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавці давно звернули увагу, що релігійні тексти споконвіку були тим джерелом, із якого українська мова черпала свої експресивно-виражальні засоби для всіх образних стилів [1, с. 25]. Особливо активно релігійний різновид мовлення взаємодіяв із художнім. У своїх статтях ми неодноразово торкалися цього питання, розглядаючи «семантичний простір лексеми *хрест* у поетичному мовленні Олеся» [2], лексико-семантичне вираження релігійної лексики в новелах В. Стефаника [3], біблійні алюзії в поезіях В. Герасим'юка [4]. В українському мовознавстві маємо численні наукові розвідки, присвячені вивченню функціонування релігійних найменувань у текстах інших стилів (детальний огляд див.: [5, с. 49–52]). Їхній аналіз підтверджує спостереження А. Ковтун: «Після тривалого перебування релігійної лексики на периферії суспільної свідомості <...> її повернення позначене високим рівнем проникності за межами релігійного стилю сучасної української мови і зумовлене появою в ній певного функціонального навантаження» [5, с. 314].

Проте засвідчено не так багато праць, у яких описано вживання релігійної лексики в публіцистичному мовленні (див., напр.: [6; 5, с. 361–378; 7]). У контексті нашого дослідження привертає увагу стаття М. Навальної, яка аналізує релігійні назви в матеріалах інтернет-видання «Українська правда», окреслюючи нові семантичні особливості релігійних найменувань у публіцистиці початку ХХІ ст., і підсумовує: «Спостерігаємо тенденцію до вживання конфесійної лексики в переносному значенні, а також у заголовках як засіб привернення уваги споживачів інформації» [8, с. 14, 17]. В. М. Пітель та В. І. Пітель простежують особливості функціонування релігійних номінацій (іменників) в інтернет-виданнях Прикарпаття, «у спеціальних рубриках яких <...> розміщені публікації, присвячені релігійному життю суспільства» [9, с. 73].

Мета нашої статті – проаналізувати релігійну лексику як засіб створення експресивності публіцистичного тексту на матеріалі ютуб-контенту 2022–2023 рр.

Вклад основного матеріалу. Експресивність, що є властивою ознакою публіцистичного дискурсу, визначають як «власність мовної одиниці підсилувати логічний та емоційний

зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного вираження мови» [10, с. 7]. Розглядаючи категорію експресивності, мовознавці підкреслюють її прагмалінгвістичний характер, що полягає в зосередженні уваги читача (слухача) на тих чи тих змістових елементах висловлювання задля впливу на реципієнта. Експресивність формують експресеми – мовні одиниці різних рівнів, «диференційними ознаками яких є логічно-емоційне підсилення як наслідок формальних і семантичних трансформацій порівняно з узуальними одиницями мови» [11, с. 91]. «Експресема – це елемент лінгвостилістичної системи, мовленнєва одиниця, вжита в експресивно-стилістичній функції, яка суміщає в собі власне лінгвістичне значення з емотивним, аксіологічним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним тощо» [11, с. 91].

Експресемами на лексичному рівні, як виявляє матеріал нашого дослідження, є також релігійні номінації, що разом з іншими мовними одиницями зумовлюють експресію публіцистичного мовлення. Релігійні найменування в експресивно-стилістичній функції насамперед виявлено в заголовках та заставках онлайн-матеріалів, де вони привертають найбільшу увагу, уживаючись зазвичай у переносному значенні та створюючи смислово багатомірність тексту. Журналісти й блогери не бояться експериментувати зі словами релігійної сфери, використовуючи їх у матеріалах нерелігійного змісту для впливу на реципієнтів.

Уживання релігійно маркованої лексики в прямому значенні здебільшого спостерігаємо в контенті на релігійну тему. У такому випадку вона загалом позбавлена додаткового експресивно-емоційного забарвлення. Напр.: *Святкування Різдва 25 грудня: за рік підтримка «значно» зросла – опитування* (Радіо Свобода, 19.12.2022), *Епіфанії до братів Лаври: «Хто послідує канонам Томосу, залишиться в Лаврі!»* (5 канал, 18.03.2023), *Папа Франциск в Україні та Росії* (Говорить великий Львів, 03.03.2023).

Окрім номінацій на позначення понять християнського віровчення, натрапляємо на релігійну лексику зі сфери інших віросповідань (ісламу, юдаїзму), які вирізняються своєю екзотичністю й тому навіть у прямому вживанні, як нам видається, характеризуються певною експресивністю. Напр.: *Президент України Володимир Зеленський (праворуч) разом з українськими воїнами-мусульманами <...> узяв участь в іфтари – вечері, яку проводять під час Рамадану* (Радіо Свобода, 08.04.2023), *32 тисячі хасидів вже в Умані на Черкащині. Вони приїхали, щоб відсвяткувати Рош га-Шана – юдейський Новий рік* (5 канал, 15.09.2023).

В окремих матеріалах слова в прямому, релігійному, значенні зазнають експресії, функціонуючи в іронічному та зневажливо-саркастичному контекстах (*Різдваєне диво? Росіяни вийшли на протести проти війни* (24 канал, 26.12.2022), *СБУ заскочила в ліжку монаха УПЦ МП* (DetectorUA, 20.01.2023), *Побачаться в пеклі! Щонайменше два генерали армії РФ загинули в Севастополі* (Факти ICTV, 23.09.2023), сусідуючи зі стилістично забарвленими мовними одиницями: сталими зворотами (*Скандальна заява Папи підірвала мережу* (Телеканал Прямий, 24.09.2023), військовими термінами в переносному значенні (*Афон посилаю свою «зброю» Україні! Що передбачили старці* (ТСН, 06.02.2023), просторічною лексикою (...чому Онуфрїю начхати на вірян (DetectorUA, 20.01.2023). Пор. також в інших прикладах вплив контексту на експреси-

візацію релігійних назв: *Його душили пакетом і били струмом. Російський полон гірше пекла* (Факти ICTV, 17.12.2022), *Релігійний рух АллатРа – успішна операція ФСБ* (Радіо НВ, 24.20.2023).

Посилює експресію мовлення й негативно забарвлена релігійна лексика, що виконує в тексті оцінну функцію: *Зеленський: Російські нелюди – за диявола* (Українська правда, 31.12.2022), *Соловйов увірвав в сатану* (Телеканал Прямий, 28.01.2023), *Ліквідація секти УПЦ МП* (Espreso.TV, 01.02.2023). Вплив таких найменувань зчаста зростає через зв'язок із просторіччям та згрубіло-лайливими словами: *Злетіли з котушок. Пропагандисти волають про з'їзд сатаністів і безбожного Зеленського* (24 канал, 22.01.2023), *Псевдорелігійний ідіотизм!* (Espreso.TV, 31.08.2023).

Експресивно-емоційного впливу релігійні номінації можуть набувати через сполучуваність із негативно-оцінними словами: *Злочини РПЦ* (24 канал, 27.12.2022), *Московський патріархат і далі хоче бути мафією* (Радіо НВ, 15.03.2023), *Катівня у храмі, ніп-колаборант...* (5 канал, 09.07.2023).

Негативні конотації в змісті релігійних лексем і тексту загалом, як засвідчують попередні приклади, стосуються насамперед російського агресора, його дій та прибічників. Зневажливе ставлення до УПЦ МП, яка є фактично РПЦ, а деякі її ієрархи московськими агентами, передає відповідний контекст: прізвисько, перифрази для номінації священнослужителів, лексика з негативним значенням. Напр.: *...іще декілька слів скажу про російську агентуру в Україні, точніше про РПЦ <...> Паша Мерседес, той самий очільник окупаційної адміністрації у Києво-Печерській лаврі, заявив, що з 1 січня він як справжня нечиста сила не зможе потрапити до церкви* (Sternenko, 27.12.2022); *...агентів ФСБ у рясах поперли з Лаври* (Телеканал Прямий, 05.01.2023).

Посилює експресивність релігійних власних назв їхнє написання з малої літери: *«Слуги» вступились за московську церкву* (Телеканал Прямий, 24.09.2023), *москальський бог* (5 канал, 11.04.2023). Також знижують тональність зневажливі епітети на зразок *москальський*.

Однією з найчастотніших лексем на позначення служителів релігійного культу є іменник *попи* (рідше *піп*), який завжди вжито в негативному контексті з означеннями *московські, проросійські, ФСБині* та подібними, які підкреслюють, що йдеться про священників Московського патріархату. Напр.: *... Але ж попи Московського патріархату його («русский мир») пропагують серед своїх вірян* (24 канал, 29.12.2022), *Хто він – улюблений піп путіна?* (Телеканал Прямий, 22.01.2023), *Що робити з проросійськими попами?* (Радіо НВ, 08.08.2023), *ПОПИ РПЦ відмовляють у похороні ГЕРОЯ* (Цензор.НЕТ, 05.04.2023). В окремих контекстах, як-от: *Гнійник московських понів: Порошенко про священників УПЦ МП та рашистських посіпак* (5 канал, 04.04.2023); *Іуда у Білій Церкві. МОСКОВСЬКІ ПОПИ з вогнегасником та ломакою. «русский мир» у Білій Церкві* (Yanina Sokolova, 10.07.2023), експресивність лексеми *піп* підсилюють також інші слова з негативним забарвленням (*гнійник*), у тому числі й бібліїзми в переносному вживанні (*Іуда*), перифрази (*рашистські посіпаки, «русский мир»*).

Це слово зрідка вживається і для номінації священників інших конфесій: *Не любили попи в Аргентині кольорових, виступали проти змішаних шлюбів* (Espreso.TV, 14.09.2023). Тоді воно стає ще більш виразною експресемою.

Відповідний емоційний вплив має нетипова сполучуваність апелатива *батюшка* (уживається як назва православного священника та звертання до нього) з онімом *Франциск* (ім'я Папи Римського): *Батюшка Франциск на службі РФ* (Espresso.TV, 30.08.2023). Релігійна лексема *батюшка* разом із контекстом (на службі РФ) підсилює негативну оцінку.

Більшість релігійних назв у публіцистичному мовленні функціонує в переносному вживанні, що пов'язано з «переорієнтацію стилістичних ознак релігійних лексем» [7, с. 315], полісемією та експресивністю.

Привертає увагу своєю експресією метафорична семантика теоніма *Бог*, десакралізацію якого переважно передають орфографічно – через правопис із малої букви, у лапках: *Алла Мартинюк: «Залужний – Бог війни»* (Фабрика новин, 13.01.2023), *...рідкісне інтерв'ю з моїм особистим богом Валерієм Федоровичем Залужним...* (Politeka.net, 22.05.2023); *Він був богом війни. Да Вінчі* (Факти ICTV, 10.03.2023), *Найвідвертіше інтерв'ю з «богами війни»: рівень мотивації у 3 ОШБ такий, що ніхто не боїться смерті!* (ТСН, 24.09.2023). Здебільшого переносне вживання лексеми *Бог* виявляє позитивні семи первинного прямого значення теоніма, що спостерігаємо в попередньо наведених прикладах.

Однак трапляється, що десакралізація оніма *Бог* у контексті пов'язана з негативними іронічно-саркастичними конотаціями: *ПЕРШИЙ ПІСЛЯ БОГА – хто такий Ростислав Шурма, права рука Андрія Єрмака* (Цензор.НЕТ, 14.06.2023), *Вся система зроблена під царя і бога Бубку* (Радіо НВ, 15.07.2023).

Експресивне навантаження лексеми *янгол* у публіцистичному мовленні виникає, з одного боку, через її розмовний колорит, а з іншого – через її вживання в переносному значенні для називання (зокрема й у складі перифраз) волонтерів (*... мій товариш, який воював тоді в «Азові», він сказав, що дуже багато <...> приходило від янголів. Він їх так називав. Це типу волонтери...* (Радіо НВ, 18.12.2022), льотчиків (*Янгולי неба 14 разів вдарили окупантів* (Країна_інфо, 25.02.2023), працівників поліції (*...екіпаж поліції Білі янгולי евакуював літню жінку* (Факти ICTV, 11.08.2023), медиків (*Янгол на двох фронтах: анестезіолог, що рятує життя...* (Громадське, 27.07.2023). У поданих попередньо контекстах спостерігаємо актуалізацію сем 'допомога', 'захист', 'підтримка'. Лексема *ангел* посилює свою експресію в складі евфемізму *статти ангелом* 'померти': *Вона стала ангелом* (Країна_інфо, 15.03.2023).

Створює експресію та сприяє вторинній метафоричній номінації з позитивним забарвленням й нетипова сполучуваність лексем *ікона*, *храм*: *Енді Воргол: ікона поп-арту* (Історія без міфів, 14.10.2023), *...у храмі демократії Сполучених Штатів – Капітолій* (Телеканал Прямий, 22.12.2022).

Експресивними вважаємо, незважаючи на відсутність іронічно-саркастичних конотацій, засвідчені в аналізованому ютуб-контенті ад'єктиви релігійного змісту, що зазнали десакралізації: *пророчий* (*пророчі слова Да Вінчі* (Rostyslove Production, 09.03.2023), *канонізований* (*Канонізовані герої Америки не раз постають злочинцями* (Як рідне слово зберегти, 16.12.2022), *канонічний* (*Григорій Сковорода: ДЕМіфологізація канонічного образу* (Історія без міфів, 03.12.2022), *новонавернений* (*... помилки зі старту робить більша частина новонавернених україномовних співітчизників* (Радіо НВ, 05.01.2023), *святий* (*Святий ленд-ліз* (Історія для дорослих, червень 2023).

Доволі частотними є релігійні найменування, що їх журналісти та блогери використовують у переносному значенні

для надання профанному мовленню відтінку іронії, сарказму чи зневаги, виявляючи водночас своє ставлення до подій чи людей. Серед таких номінацій є слова різної частини мови належності: іменники (*Сеанс екзорцизму в Лаврі триває* (Радіо НВ, 31.03.2023), *Святі мученики Банкової* (Телеканал Прямий, 08.10.2023), *Депутат сяде за відсутку в раю?* (Є питання, 26.07.2023), *...результати прищестя «руського мира»...* (24 канал, 29.12.2022), *СБУ продовжує таке собі церковне паломництво храмами УПМ МП...* (5 канал, 02.01.2023), прикметники (*Тільки подивіться, що підозра животворяща робить* (STERNENKO, 02.04.2023), *Що буде з намоленими підрядниками* (Радіо НВ, 18.09.2023), дієслова (*путін вимолує перемовини...* (Телеканал Прямий, 11.02.2023), *Президент Сербії відхрестився від заяви...* (Країна_інфо, 05.03.2023), *Хто і навіщо воскресив Мертвечука?* (Радіо НВ, 17.01.2023).

Зрідка додаткові конотації мають гумористичний характер: *Напис «Все для причастя» на магазині алкоголю у Львові, який обурило мешканців...* (Українформ, 06.04.2023); *Залужний і Буданов воскресли* (Є питання, 20.06.2023).

Набагато більшу частотність в аналізованому публіцистичному інтернет-мовленні засвідчують негативно забарвлені релігійні лексеми, як-от слово *пекло*, яке журналісти вживають у всіх словникових переносних значеннях: 'нестерпні, жахливі умови, обставини', 'дуже небезпечне місце', 'важкий душевний стан, моральні муки'. Експресивність цієї лексичної одиниці зростає в окличних реченнях, зокрема називних: *Буде справжнє пекло!* (Фабрика новин, 05.01.2023), *Пекло! Важка оборона Авдіївки* (24 канал, 29.10.2023). Переважна більшість слововживань (52 із 56) цієї лексичної одиниці описує жахіття війни, що закономірно, зважаючи на християнський світогляд українців. Пекло, за релігійними уявленнями, є жахливим місцем вічних мук, де опиняються душі грішників після смерті. Пеклом журналісти та блогери називають війну загалом або воєнні умови, у яких перебуває як українська армія та суспільство, так і окупанти. Пор.: *Світ відкрив двері до пекла* (Радіо НВ, 27.09.2023), *Пекло війни очима ЗСУ* (Новини Live, 03.02.2023), *Пекло на землі! Що зараз відбувається в Бахмуті* (Факти ICTV, 17.03.2023), *Окупанти потрапили в Україну в таке «пекло»...* (Радіо НВ, 05.01.2023).

Семантику, безпосередньо не пов'язану з описом воєнних дій, передає невелике число вживань метафори *пекло*, напр.: *...«пекло» бюрократії для бійців у військово-медичних закладах* (Радіо Свобода, 03.02.2023), *Пекло в центрі Києва. Лавру готували для коронації Путіна!* (Телеканал Прямий, 06.01.2023), *Рубль летить до пекла* (Радіо НВ, 11.08.2023), *Спека вражає! Українців попередили про літнє пекло!* (ТСН, 17.08.2023), *Корейське пекло. Чому Північна Корея настільки тоталітарна країна* (Світлотінь, 12.08.2023), *Садовий творить галицьке пекло* (Ірина Фаріон, 28.10.2023).

Низку синонімних релігійних назв злої сили (*чорт*, *біс*, *диявол*, *сатана*) в переносному значенні, що породжує експресію тексту, також доволі часто вжито для номінації ворогів України, злочинців: *...цього чорта* (Пашу Вовка)... (Є питання, 18.12.2022), *Проросійські чорти в раді* (Є питання, 01.04.2023), *Біс у Кремлі дочекався?* (Радіо НВ, 19.08.2023), *Куми диявола. Від зради до зради! Медведчук+Марченко: історія кохання та зради* (Зе інтер'юер, 21.07.2023), *Сатана, ліліпут. Російські еліти про путіна* (Радіо НВ, 28.03.2023). Зрідка засвідчено метафоричне вживання інших релігійних лексем негативного змісту: *Справжнє чистилище* (24 канал,

23.02.2023), *Гріхи Ткаченка* (5 канал, 18.02.2023), *Всі вони безбожно крадуть* (Radio UA Chicago, 07.09.2023).

Експресемами вважаємо й неологізми, зокрема й аказіонального характеру, мотивовані релігійними назвами: *«Храм-маф» московського патріархату* (5 канал, 15.02.2023), *Як він-монах намолить ошатний масток?* (5 канал, 10.05.2023), *Попи-мародери винесли все!* (Телеканал Прямий, 26.03.2023), *Панасеріал* (Ірина Фаріон, 14.09.2023) – про численні скандали Папи Франциска; *Вудуславіє? Дмитро Горевой про магичні обряди в Лаврі* (Радіо Марія, 15.01.2023). Експресивно виразними є позивні, які виникли на базі релігійних найменувань: *легендарний танкіст «Адам»* (5 канал, 01.03.2023), *капелан «Падре»* (5 канал, 08.04.2023).

Релігійна лексика посилює свій емоційно-експресивний вплив у складі антитези (напр.: *Російська православна церква є не чим іншим, як церквою проклятою. ...Православіє в Україні – це Київ, це святий Київ, який узяв і став апостольською церквою* (Олександр Алфьоров, 13.12.2022), *Чому москалі вкрали Різдво і підсунули Новий рік?* (Ірина Фаріон, 23.12.2022) і порівняння (*Захищаються, як диявол від святої води* (Радіо Свобода, заголовок, 20.01.2023).

Висновки та перспективи дослідження. Релігійна лексика як мовний засіб експресивності публіцистичного мовлення порівняно з часта функціонує в ютуб-матеріалах 2022–2023 рр., описуючи суспільні реалії повномасштабної російсько-української війни. У матеріалах релігійної тематики експресемами виступають позитивно та негативно забарвлені релігійні назви в прямому значенні, додаткове стилістичне навантаження яких формує контекст: лексеми й перифразами негативного змісту, згрубілі слова, просторіччя. У контенті нерелігійного змісту використано релігійні експресеми-метафори, які привертають увагу реципієнтів, покликані вплинути на споживачів інформації, породжують смислову багатомірність тексту та містять емоційно-оцінну характеристику. Переносне вживання пов'язане з десакаралізацією релігійних номінацій та супроводжується їхнім полярним використанням в аксіологічній функції: негативна оцінка передає ставлення до російського агресора та його прибічників, а позитивна – до українських воїнів, медиків, волонтерів. Виявлено також експресеми-неологізми й позивні, утворені на основі релігійних найменувань. Експресивність релігійної лексики зростає через образне використання в складі стилістичних фігур.

Перспективним вважаємо глибше вивчення на матеріалі сучасного інтернет-мовлення експресивного потенціалу оказіоналізмів та релігійної фразеології.

Література:

1. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : зб. наук.-дидакт. праць. Чернівці : Вид. дім «Букрек», 2009. 216 с.
2. Ципердюк О. Д. «Хай стануть крилами наші хрести»: семантичний простір лексеми *хрест* у поетичному мовленні Олеся. *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. праць. Вип. 33 / редкол. : Г. Ф. Семенюк (гол. ред.), А. В. Козлов (відп. ред.) та ін. Ч. 1. Київ : Твім інтер, 2009. С. 446–457.
3. Ципердюк О. Д. Релігійна лексика в новелах Василя Стефаника: лексико-семантичний аспект. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 678. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2013. С. 47–56.
4. Ципердюк О. Д. Біблійні алюзії в поетичних текстах Василя Герасим'юка. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 772. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2016. С. 110–115.

5. Ковтун А. А. Семантична деривація в релігійній лексиці української мови : монографія. Чернівці : Технодрук, 2018. 528 с.
6. Тодор О. Конфесійна лексика в мові періодики. *Культура слова*. 2001. Вип. 59. С. 77–78.
7. Ковтун А. Релігійна лексика у західноукраїнських ЗМІ в період Другої світової війни. *Лінгвостилістичні студії*. 2021. Вип. 14. С. 71–88.
8. Навальна М. Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання «Українська правда»). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 659. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2013. С. 14–17.
9. Пітель В. М., Пітель В. І. Особливості вживання релігійної лексики в інтернет-виданнях Прикарпаття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2021. № 47. Том. 2. С. 73–77.
10. Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2011. 23 с.
11. Гуїванюк Н. В. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96.

Tsyperdiuk O. Expressivization of religious vocabulary in modern Internet broadcasting (based on the Ukrainian-language YouTube content)

Summary. The article examines religious vocabulary as a linguistic expressive means of a publicist style of speech in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war. It is noted that the frequency of using religious vocabulary in texts of various styles, in particular in the publicist style of Internet broadcasting, is increasing. For the most part, journalists and bloggers use religious vocabulary in the literal sense in materials on religious topics with a nominative function. In texts of non-religious content, primarily headlines, religious nominations-metaphors are used to attract the attention of recipients of mass communication, influence them, create a semantic multidimensionality of the text and emotional and evaluative characteristics of persons, events, and phenomena.

Expressemes are analyzed – religious lexemes in the literal sense, the expressiveness of which forms the context (combination with words with negative connotations and paraphrases, colloquialisms, swearing, and pejorative words) and additional stylistic connotations of irony, sarcasm, contempt, humor. Religious vocabulary with negative connotations (*пін, диявол, сатана, секта, псевдорелігія*), which enhances the expression of speech and performs an axiological function, is considered.

The focus is on the metaphorical figurative use (desacralization) of religious nominations, their usually polar use with either positive (*бог, янгол, ікона, храм, пророчий, новонавернений, etc.*) or negative (*некло, чорт, мученик, екзорцизм, пришестья, паломництво, намолений, відхреститися, etc.*) evaluative value and connotations. A positive assessment refers to Ukrainian soldiers, volunteers, and medics, while a negative assessment refers primarily to the Russian aggressor and his supporters, the priests of the Moscow Patriarchate.

The expressive load of neologisms (*панасеріал, він-монах, вудуславіє, храм-маф*) and call signs (*«Адам», «Падре»*) formed based on religious names and the expressiveness of religious vocabulary in the composition of antithesis and comparison are described.

Key words: religious style, publicist style, online broadcasting, religious vocabulary, semantic derivation, metaphor, desacralization, connotation, expresseme.

Чеберяк А. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету

СТРУКТУРА І ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОМОВАХ В. ЗЕЛЕНЬСЬКОГО

Анотація. У статті розглянуто структурно-граматичні особливості парцельованих конструкцій у промовах президента В. Зеленського. Парцеляція є наслідком інтонаційного та смислового членування єдиної синтаксичної структури на кілька конструкцій-висловлень з метою актуального наголошення виділених компонентів. Встановлено, що вживання експресивних синтаксичних конструкцій дозволяє президенту емоційно виявити своє ставлення до викладеного, посилити особистісний вплив на аудиторію, підвищити комунікативний динамізм висловлювання.

За структурою всі парцельовані конструкції поділені на однокомпонентні і багатокомпонентні. З'ясовано, що багатокомпонентні парцельовані конструкції з декількома ланками парцелятив уподібнюються складним синтаксичним цілим, в яких тема розвивається від речення до речення, і будуються за типом послідовного або паралельного зв'язку між реченнями. Розглянуто граматичну структуру парцеляту, який може бути представлений словоформою, сполученням словоформ, предикативною одиницею, сполученням предикативних одиниць. Серед зафіксованих у промовах конструкцій виділено парцеляцію конструкцій з підрядним зв'язком і парцеляцію конструкцій з сурядним зв'язком.

Доведено, що в складних реченнях лінія мовленнєвого розриву зазвичай проходить між базовим реченням будь-якого типу і парцельованою сурядною чи підрядною частинами речення. Здатність до парцеляції у складному реченні неоднакова і залежить від обумовленості частин, мотивованості, семантичної самостійності частин, самодостатності. Встановлено, що слабка мотивованість і граматичний зв'язок між базовою частиною і парцелятом простежуються при парцеляції конструкцій складносурядного речення. У більшості випадків базова частина сприймається як автосемантичне просте речення. Сильніша залежність між базовою частиною і парцелятом спостерігається у складнопідрядному реченні.

Ключові слова: парцеляція, базова частина, парцелят, складнопідрядне речення, складносурядне речення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Риторика публіцистичного стилю передбачає вживання ряду експресивних синтаксичних структур для впливу на аудиторію, переконання, передачі оцінного погляду на події, що відбуваються у суспільстві. Серед експресивних засобів не останнє місце займають парцельовані конструкції, які сприяють ритмізації тексту, емоційності викладення думки, підвищують комунікативний динамізм висловлювання. Під парцеляцією у даному дослідженні розуміємо явище експресивного синтак-

сису, що передбачає структурно-семантичне й інтонаційне вичленування однієї або декількох одиниць-фраз за межі речення, що постають комунікативно достатніми лише в сукупності з базовою частиною [1, с. 216]. Вичленування того чи іншого компонента за межі граматичного цілого дає йому можливість набувати додаткової актуалізації, специфічної значущості, що істотно розширює семантичні можливості як певної лексики, так і цілого фрагмента тексту [2, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми мовленнєвого членування речення присвячені наукові розвідки українських мовознавців К. Городенської, П. Дудика, С. Єрмоленко, А. Загнітка, П. Коструби й ін. Учені активно досліджують особливості функціонування парцельованих конструкцій у текстах різних жанрів і стилів. Фундаментальними працями в українському мовознавстві вважаються дисертація Л. Конохової «Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації» та дисертація Т. Шевченко «Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття». Наразі науковий дискурс з цієї проблематики представлений багатьма публікаціями. Парцеляцію в структурно-граматичному плані розглядають О. Волобуєва, Н. Івкова, А. Коваль, Т. Марченко, С. Марич та ін. Численні дослідження присвячені вивченню парцеляції як стилістичного засобу експресивності художнього тексту (У. Гринишин, Т. Шевченко, В. Ачилова, Т. Буйницька, Т. Вавринюк, З. Денисенко, Л. Топчий та ін.) та публіцистики (В. Галацька, О. Пискач, Р. Назар, Ю. Старовойт, Л. Конохова, Н. Конопленко, Т. Сербіна та ін).

Формування мети статті. При парцеляції розчленування охоплює конструкції з різними синтаксичними зв'язками і відношеннями та має дві сфери застосування – просте і складне речення. Мета даної розвідки – проаналізувати деякі структурно-граматичні особливості парцельованих конструкцій у різних типах речень. Матеріалом дослідження стали промови президента В. Зеленського під час російсько-української війни, опубліковані на офіційному сайті <https://www.president.gov.ua>.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання окличних речень, питальних конструкцій у монолозі, нанизання номінативних речень, різного роду повторів і вставок, сегментованих та парцельованих конструкцій створює відкритий, емоційний, пристрасний тон промов президента Зеленського. Прагматична мета промов – максимальне переконання, і задля цієї мети застосовуються усі можливі експресивні засоби, серед яких, за нашими спостереженнями,

найуживанішими є парцельовані конструкції. Вживаючи експресивні синтаксичні конструкції, В. Зеленський відкрито й емоційно виявляє своє ставлення до викладеного. Оскільки він здебільшого інтерпретує події, що відбуваються, то саме парцельовані компоненти дозволяють посилити особистісний вплив на адресата, емоційно акцентувати думку, що доносяться. Парцельовані конструкції відтворюються у заданому мовленнєвому ритмі та характеризуються певними інтонаційними акцентами.

За структурою всі парцельовані конструкції поділяються на однокомпонентні (відчленовується один компонент конструкції, тобто парцелят) і багатоконпонентні (відчленовується декілька компонентів конструкції, тобто декілька (низка) парцелятів).

Аналіз текстів різного жанру і численні дослідження парцеляції доводять, що однокомпонентних парцельованих конструкцій у мові більшість. Проте у нашій картотеці вони займають близько 30 % від загальної кількості. У багатоконпонентних парцельованих конструкціях парцеляція відбувається кілька разів в межах однієї парцельованої конструкції: *Але історія все розставить по місцях. І ми будемо з газом, світлом, водою та їжею. І БЕЗ вас!*(12.09.22); *Так само, як і тоді, зараз чинник особистого лідерства має вирішальне значення. Лідерства на полі бою. Лідерства в допомозі армії, що діє. Лідерства в міжнародних відносинах* (27.07.22).

Парцельовані конструкції з декількома ланками парцелятів уподібнюються складним синтаксичним цілим, в яких тема розвивається від речення до речення, і будуються за типом послідовного або паралельного зв'язку між реченнями.

З точки зору граматичної структури парцелят може бути представлений:

а) словоформою (найменше зафіксованих): *Я зроблю його (звернення – А.Ч.) незабаром. Обов'язково* (24.02.23);

б) сполученням словоформ: *А давайте хоча б трохи порадіємо. Тихо. Скрамно. В душі. За себе, за свою любов державу* (24.06.22);

в) предикативною одиницею: *Весь світ чітко усвідомив, що насправді означає «руській мір». На що насправді здатна Росія;*

г) сполученням предикативних одиниць (найбільше зафіксованих): *Ми бачили, як люди там (на звільнених територіях – А. Ч.) зустрічали наших військових. Як берегли український прапор. Як дочекалися України* (24.02.23); *...найголовніше – не ззовні, а всередині нас. І це залишається незмінним. І тому ми витримаємо. І тому ми вистоїмо* (21.11.22);

д) сполученням словоформ та предикативних одиниць: *Я надзвичайно вдячний уряду Ентоні Албенізі, як і попередньому австралійському уряду, за підтримку нашої держави. Системну підтримку. Яка містить широкомасштабну військову та гуманітарну допомогу, санкції проти російських та білоруських юридичних і фізичних осіб, скасування тарифів на українські товари, надання вугілля для нашої енергетики* (03.08.22).

Серед зафіксованих нами парцельованих конструкцій у промовах ми виділили парцеляцію конструкцій з підрядним зв'язком і парцеляцію конструкцій з сурядним зв'язком.

Парцеляція конструкцій з підрядним зв'язком характеризується тим, що парцелят є новим по відношенню до базової частини членом речення або підрядною частиною складнопід-

рядного: *США мають зробити вибір і зробити цей важливий крок – визнати Росію спонсором тероризму. Цей час настав. Давно* (03.08.22); *Щодня світ шокують нові повідомлення про нові російські злочини. Це не має стати для світу звичним. Бо означатиме, що світ змирюється* (03.08.22).

Необхідно відзначити, що парцельовати можуть всі члени речення, окрім підмета і присудка, оскільки головні члени є компонентами, що лежать в основі структури речення. Відрив присудка від підмета в двоскладному реченні руйнує цілісність речення як синтаксичної одиниці, спотворює його значення. Парцеляція головних членів можлива лише у тому випадку, якщо в парцелят виносяться один або декілька членів сурядного ряду, тобто однорідних по відношенню до базової частини підметів або присудків. При парцеляції членів речення, частин складного речення спостерігається закономірність: чим компонент синтаксично більш залежний, тим вище ступінь його структурної обов'язковості і, отже, тим експресивніше структурно-смісловне розчленування. Парцеляція легко здійснюється там, де зв'язок членів синтаксичного ряду факультативний. Вчені відзначають, що чим важливішу роль грає якийсь елемент у формальній організації речення, тим важче «вивести» його за межі фрази, що представляє базову структуру.

Проведене нами дослідження підтверджує, що в конструкціях з парцелятом – новим членом – парцеляція виявляється більш утрудненою, ніж в конструкціях з парцелятом, представленим в базовій частині.

Серед парцеляції підрядного зв'язку найбільшою мірою схильні до відокремлювання від основної фрази обставини. Виокремлюватися в парцелят можуть всі види обставин, оскільки дозволяють розглянути подію з усіх боків, у всіх її зв'язках, відтак актуалізація таких слів є достатньо експресивною.

Парцелят-обставина може бути виражений прислівником, прислівниковим займенником, іменником з залежними словоформами, дієприкметником або дієприкметниковим зворотом, інфінітивом тощо. У досліджуваних текстах одиночні випадки парцелята-обставини, вираженого словоформою; більшість є сполученням словоформ або зворотами, або обставинами, що поширені предикативними одиницями: *І ми підніmemo руки вгору лише один раз – коли святкуватимemo нашу перемогу. Всєю Україною* (24.08.22); *Наше військо звучить гучно. І останні вісім років. І останні дев'ять місяців* (21.11.22).

Парцельовані означення представлені тими ж самими формами і видами, що і непарцельовані (прикметником, дієприкметником, числівником, присвійними займенниками, іменником у функції прикметника тощо). Означення факультативні, а тому легко виводяться за межі основного висловлювання, не порушуючи структуру речення: *Окупанти тікали, хоча мали перевагу на цьому напрямку у кількості озброєння, техніки і солдатів. Але в наших воїнів була – і є! перевага. Більш значуща* (28.12.22); *Хтось казав: Європа більше не гравець. Слабка, роз'єднана, пасивна, сонна* (24.08.22).

Означення-прикладки в парцеляті уточнюють, конкретизують, увиразнюють висловлювання: *Водночас світ побачив, на що спроможна Україна. Це нові герої. Оборонці Києва, захисники «Азовстали». Нові подвиги, які здійснювали цілі міста. Харків, Чернігів, Маріуполь, Херсон, Миколаїв, Гостомель, Волноваха, Буча, Ірпінь, Охтирка. Міста-герої. Столиці незламності. Нові символи* (24.02.23).

У якості парцелятивів, за нашими спостереженнями, можуть функціонувати доповнення, одиночні й поширені: *Головна емоція, яку ми відчуваємо, думаючи про Україну – це гордість. За кожного українця, кожну українку; За рік фактично кожен українець когось втратив. Батька, сина, брата, маму, доньку, сестру. Кохану людину. Близького друга, колегу, сусіда, знайомого... (24.02.23). Великий бізнес зрозумів, що гроші все-таки пахнуть. Кров'ю, гаром, смертю (24.08.22).*

Нами зафіксована значна кількість уточнюючих доповнень та обставин, що винесені у парцелят. На нашу думку, це значно полегшує фразу, парцелювання робить уточнення більш актуалізованими: *Сьогодні я адресую це звернення не українцям і українкам, як зазвичай, а нашим партнерам. Демократичному світу (14.07.22); Навіть через непрогляду темряву Україна й цивілізований світ чітко бачать ці терористичні акти. Навмисні й цинічні ракетні удари по інфраструктурі (11.09.22).*

Парцеляція конструкцій з підрядним зв'язком включає і парцеляцію складнопідрядного речення. Аналіз фактичного матеріалу показав, що серед парцеляції складнопідрядного речення важливе значення має розчленування тих складних речень, підрядна частина яких не є обов'язковою. Це підрядні із значенням причини, умови, мети: *...Всі, хто знає: треба бути гідним, а не здаватися. Бо здаються українці не звикли. Тому що мають гідність (21.11.22); ...сумнозвісний міст дедалі частіше працює на виїзд, а не на в'їзд. Якщо працює (21.11.22).* Хоча такі підрядні речення і не є стилістично маркованими, у складі парцельованих конструкцій вони набувають певної експресії.

У текстах промов нами зафіксовано найчастотніше використання парцельованих з'ясувальних [3, с. 274] складнопідрядних речень з прийменником ЯК, причому, як правило, відокремлена частина включає низку парцелятивів.

Парцеляція складнопідрядних речень проходить по лінії граматичного зв'язку головної і підрядної частини у реченні або по лінії зв'язку підрядних частин. В текстах промов В. Зеленського представлені складні речення елементарної структури (складнопідрядні речення) і багатокомпонентні речення, структурною особливістю яких є поєднання елементарних складнопідрядних речень. Парцеляція елементарних складнопідрядних речень представлена тільки однією можливою моделлю: базова частина – головна, парцелят – підрядна частина: *Дрони, ракети, все інше їм не допоможуть. Бо ми разом (01.01.23).*

У багатокомпонентних реченнях розчленування здійснюється по лінії граматичного зв'язку підрядних частин складного речення. При цьому підрядна частина може залежати від головної і бути однотипною з вже наявною підрядною частиною в базовій частині або залежати від попередньої підрядної одиниці, що знаходиться разом з головною в базовій частині. В результаті парцеляції багатокомпонентних речень базова частина і парцелят мають різні структури: а) базова частина – складне елементарне речення, парцелят – просте речення, однорідне або неоднорідне підрядному в базовій частині: *І всі побачили, які в нас лікарі, пожежники, рятувальники, залізничники, енергетики, фермери. Як можна бути на чергуванні кілька тижнів постіль (21.11.22); А весь світ дізнався, хто такі українці. І що таке Україна (24.08.22); б) базова частина – просте речення, парцелят – складне речення елементарної або багатокомпонентної структури: *Ми повинні зупинити російське зло. Бо всі інші терористи у світі повинні побачити, що терор**

*карається (07.06.23); в) базова частина – складне елементарне або багатокомпонентне речення, парцелят – складне елементарне або багатокомпонентне речення: *Наша мета в тому, щоб ця міграційна криза у Європі, викликана російською війною, стала справді останньою такою кризою. Щоб будь-якому іншому агресору навіть не спало на думку, що за допомогою війни вдасться зруйнувати життя будь-якої європейської країни (20.06.22).**

Парцеляція конструкцій з сурядним зв'язком характеризується тим, що відбувається розчленування ряду однофункціональних членів або предикативних частин складносурядного речення: *Український народ і його мужність надихнули весь світ. Дали людству нову надію (04.09.22); Донбас – це Україна. І ми повертатимемо його, хай яким буде цей шлях. Крим – це Україна. І ми його повертатимемо. Хай яким буде цей шлях (24.08.22).*

При парцеляції конструкцій з сурядним зв'язком в базовій частині представлений аналог парцелята, тому розчленування відбувається без будь-яких обмежень. В простому реченні парцеляції піддається будь-який ряд однофункціональних членів, як головних, так і другорядних. Причому якщо при парцеляції підрядного зв'язку розрив підмета і присудка неможливий, то якраз наявність однорідності створює сприятливі умови для парцеляції головних членів речення.

Ряди сурядних членів речення пов'язані між собою сполучником, який знаходиться на початку парцелята і свідчить про мовний розрив даної синтаксичної структури. Сполучникові парцельовані ряди однорідних слів форм засвідчують більш тісний зв'язок парцелята з базовою частиною, ніж аналогічні безсполучникові. За формою компоненти однорідного ряду мають в основному однотипне вираження. Морфологічна однотипність ряду парцельованих сурядних слів форм виявляється в ідентичності їх значення і способу вираження (ідентичність граматичних форм).

Двочленні і багаточленні ряди парцельованих однорідних членів істотно не відрізняються один від одного. Парцеляти-однорідні присудки посилюють динамізм оповідання, передають послідовність дій, створюють напруження у фразі, збільшують експресію: *Той, хто хоче зберегти обличчя, не стриє з лиця Землі мирні міста й села. Не обстрілює їх із систем залпового вогню щодня і щоночі. Не стриє по житлових будинках крилатими ракетами. Не стриє по житлових кварталах касетними снарядами чи фосфорними бомбами (03.08.22).*

Парцеляція в складносурядному реченні, де відсутня, перш за все, формальна залежність компонентів, менш ефективна, ніж в складнопідрядному реченні. У складному реченні базова частина зазвичай потенційно автосемантична: її смислове і граматичне наповнення цілком достатнє для функціонування у якості самостійного речення. Парцелят в складному реченні синсемантичний: його граматичне значення, лексичний склад показує, що він залежить від базової частини. Сурядні сполучники завжди знаходяться в парцеляті, що свідчить про граматичну і семантичну залежність даної предикативної частини від попередньої.

За нашими спостереженнями, більшість вживань у промов В. Зеленського складають парцельовані складносурядні речення з сполучником І (складносурядні речення з єднальними відношеннями): *Російська держава стала найбільшою*

терористичною організацією світу. І це факт. І це має бути юридичний факт. І кожен у світі повинен знати, що купувати чи перевозити російську нафту, зберігати зв'язки з російськими банками, платити податки й мита російській державі – це давати гроші терористам (27.06.22).

Менш частотними є парцельовані складносурядні конструкції з зіставно-протиставними відношеннями між частинами: *Історія розводила нас (ЄС і НАТО – А. Ч.) по різні боки ідеологічних стін. Але стіни впали, і всі наші з вами цінності збережені (21.11.22).*

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, аналіз фактичного матеріалу свідчить про те, що при парцеляції розчленування охоплює конструкції з різними синтаксичними зв'язками і відношеннями. В складних реченнях лінія мовленнєвого розриву, як правило, проходить між базовим реченням будь-якого типу і парцельованою сурядною чи підрядною частинами речення, тому мовленнєве членування збігається з мовним, граматичним. Між частинами складного речення з парцелятами зберігаються загальносинтаксичні відношення, однак в деяких випадках виокремлений відрізок набуває додаткової семантики. Нами відзначено, що здатність до парцеляції у різних типів складних речень неоднакова. Вона залежить від обумовленості частин, мотивованості, семантичної самостійності частин, самодостатності. Так, встановлено, що слабка мотивованість і граматичний зв'язок між базовою частиною і парцелятом простежуються при парцеляції конструкцій складносурядного речення. У більшості випадків базова частина сприймається як автосемантичне просте речення. Більш сильна залежність між базовою частиною і парцелятом у складнопідрядному реченні.

Парцельовані конструкції спрощують мовлення, полегшують синтаксичну структуру тексту, наближаючи його до розмовного та сприяючи дієвості передачі думки на емоційному рівні. Парцеляція створює декілька центрів висловлювання, і це дозволяє збільшити смислову ємність висловленої думки.

Перспективним вважаємо дослідження парцельованих конструкцій, у яких синсемантична залежність між базовою частиною і парцелятом ґрунтується на лексико-граматичних повторах з синтаксичним поширенням.

Література:

1. Назар Р.М. Парцеляція як засіб експресивізації репортажу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного уні-*

верситету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки : зб. наук. праць. Одеса : Астропринт, 2012. № 14. С. 214–220.

2. Галацька В. Парцеляція як допоміжна комунікативна стратегія в сучасній театральній журналістиці незалежної України. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2013. Випуск 37. С. 104–110.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Cheberiak A. The structure and grammatical features of parceled constructions in V. Zelensky's speeches

Summary. The article examines the structural and grammatical aspects of parceled constructions found in President V. Zelensky's speeches. Parcellation is a syntactic phenomenon resulting from the intonational and semantic separation of a singular syntactic structure into multiple structures-expressions, which aims to highlight specific components. It has been established that the use of expressive syntactic constructions enables the president to convey his attitude towards the statement emotionally and amplify his personal influence on the audience.

Following the structure, parceled constructions were categorised into one-component and multi-component types. Research suggests that multi-component parceled constructions resemble complex syntactic wholes where the sentences are constructed according to the type of serial or parallel connection between them. The grammatical structure of the sentence is examined, it can be expressed through a single word or a group of words, a predicate or a complex of predicates. Within the constructions observed in the speeches, the author distinguishes between parcelling of constructions with subordination and those with coordination.

It has been demonstrated that the division between the parts of complex sentences typically occurs between the main clause and the coordinating or subordinating clause. We have observed that distinguishing between various types of complex sentences is not uniform. This is influenced by the contingency of the constituent parts, motivation, semantic autonomy of the components, and self-containment. It has been established that weak motivation and grammatical connection between the base part and the parceled part are found in the parcellation of complex sentence constructions. In most cases, the base component is perceived as a self-contained simple sentence. Greater cohesion between the base component and the parceled component is evident in compound sentences.

Key words: parcellation, base component, parceled component, complex sentence, compound sentence.

*Четайкіна В. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Guest Scholar
The University of Basel, Switzerland
ORCID ID: 0000-0003-0332-7925*

РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА В АГОНАЛЬНИХ ЖАНРАХ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантичних та функціональних особливостей релігійної лексики в агональних жанрах англomовного політичного дискурсу на матеріалі американського президентського дискурсу. Релевантність запропонованого дослідження зумовлена пріоритетом у сучасній лінгвістиці комунікативно-прагматичного підходу до вивчення дискурсивних утворень різних жанрів і форматів. Релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Подібна тенденція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема. Матеріалом аналізу слугували наступні різновиди агонального дискурсу: передвиборчі теледебати (*Presidential Election Debates*) і передвиборчі звернення (*Election Speeches*). Спостерігаємо найнижчі показники частотності вжитку релігійної лексики саме в агональних жанрах президентського дискурсу, що особливо чітко прослідковується в дебатах. На наш погляд, така низька частотність вжитку пояснюється спонтанністю, непередбачуваністю деяких жанрів, особливо дебатів. Як і у випадку з орієнтаційними жанрами президентського дискурсу, фіксуємо невелику кількість вживань власне біблеїзмів в досліджених агональних текстах порівняно із загальною релігійною лексикою та прямими цитатами Святого Письма. Першість за представленістю в агональних жанрах президентського дискурсу США зберігає стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів. Серед стратегій, які не було виявлено в ритуальному та орієнтаційному видах дискурсу, відзначимо стратегію дискредитації й нападу, яка є досить характерною для передвиборчих перегонів, що знаходить своє відображення навіть у використанні релігійної лексики.

Ключові слова: біблеїзм, агональний жанр, президентський дискурс, релігійна лексика.

Постановка проблеми. Вивчення англomовного політичного дискурсу допомагає розуміти, як політичні лідери та організації використовують мову для впливу на громадську думку, формування політичних переконань та мобілізації громадськості. Це має важливе значення для розуміння політичних процесів та їх впливу на суспільство. Дослідження політичного дискурсу допомагає розкрити мовні стратегії та комунікативні прийоми, що використовуються політиками для досягнення своїх цілей. Це дозволяє краще розуміти механізми маніпуляції та переконування в політичному процесі. Крім цього, вивчення

англomовного політичного дискурсу допомагає краще розуміти культурні та ідентичні аспекти політичних процесів в англomовних країнах. Мова є важливим інструментом для вираження та конструювання політичних ідентичностей, а отже, аналіз політичного дискурсу допомагає краще розуміти ці процеси. Отже, дослідження англomовного політичного дискурсу має велику актуальність для розуміння політичних процесів, мовних стратегій та культурних аспектів у сучасному світі.

Роль релігії в суспільному житті є дуже важливою і багатогранною. Вона впливає на різні аспекти суспільства, такі як культура, моральність, етика, політика, економіка та соціальні відносини. Релігія може мати великий вплив на політичні процеси та владу. Вона може визначати політичні цінності, впливати на політичні рішення та ставлення до певних соціальних питань. Релігійна організація може бути впливовим політичним суб'єктом та здійснювати політичну мобілізацію.

Тож не дивно, що релігійна лексика функціонує як у побутовому, так і в інституційному спілкуванні у трьох основних різновидах, а саме: загальна релігійна лексика, біблеїзми (сталі вирази, фразеологізми) та цитати зі Святого Письма. Ця тенденція спостерігається і в політичному дискурсі у цілому, та у президентському дискурсі зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційний дискурс відноситься до специфічного типу дискурсу, який використовується в рамках різних інституцій, таких як уряди, організації, школи, медичні заклади та інші. Цей тип дискурсу характеризується особливими мовними, комунікативними та соціальними характеристиками. Інституційний дискурс включає в себе специфічні мовленнєві практики та норми, які використовуються в межах конкретної інституції. Наприклад, урядовий дискурс може використовувати формальну мову, законодавчі терміни та вживати специфічні комунікативні стратегії для передачі політичних повідомлень та регулювання громадського життя. У шкільному дискурсі можуть використовуватися особливі мовленнєві форми та стилі, спрямовані на навчання та виховання учнів. Інституційний дискурс також відображає соціальні структури та владні відносини [1; 2].

Основними функціями політичного дискурсу є затвердження політичної влади, переконання, інтерпретація та маніпуляція. До додаткових функцій відносяться інформативна, спонукальна, емотивна та естетична. Зіткнення різних точок зору, необхідність відстояти свою позицію визначають застосування різноманітних комунікативних стратегій і тактик у політичному дискурсі.

Стосовно жанрового простору президентського дискурсу як різновиду політичного дискурсу зазначимо, що він зумовлений державним загально-політичним устроєм країни, історичними та політичними традиціями інституту президентства, соціокультурними умовами існування політичного дискурсу. Беручи за основу характер основної інтенції, дотримуємось такої класифікації жанрів політичного дискурсу:

1) ритуальні жанри (або епідейктичні), у яких домінує фатика інтеграції (інавгураційна промова, ювілейна промова, традиційне радіозвернення);

2) орієнтаційні жанри, які представлені текстами прескриптивного характеру (партійна програма, послання президента про стан у країні, конституція, указ, угода, звітна доповідь);

3) агональні жанри (або змагальні), які є способом прояву вербальної агресії і відрізняються високою ступінню емотивності та експресивності (передвиборчі дебати, парламентські дебати, лозунги, рекламні промови) [3].

Мета статті полягає у дослідженні семантичних та функціональних особливостей релігійної лексики в американському президентському дискурсі. Такі жанри, як передвиборчі теледебати (*Presidential Election Debates*) і передвиборчі звернення (*Election Speeches*), слугували матеріалом для дослідження функціонування релігійної лексики в агональному різновиді американського президентського дискурсу. Кількісні дані вибірки в зазначених промовах представлено у наступній таблиці.

Таблиця 1

Представленість релігійної лексики в агональних жанрах американського президентського дискурсу XXI ст.

N	Різновиди промов	Загальна кількість слововживань	%	Релігійна лексика (слововживань)	%
1	<i>Presidential Election Debates</i>	36 000	100	30	0,1
2	<i>Election Speeches</i>	33 000	100	75	0,2

Якщо порівнювати отримані кількісні дані, то спостерігаємо найнижчі показники частотності вжитку релігійної лексики саме в агональних жанрах президентського дискурсу, що особливо чітко прослідковується у дебатах. На наш погляд, така низька частотність вжитку пояснюється спонтанністю, непередбачуваністю деяких жанрів, особливо дебатів.

Опонент Барака Обами у виборах 2012 року республіканець Міт Ромні під час дебатів використав релігійну лексику (номінативну одиницю *Creator*) в алюзії на Декларацію незалежності США, таким чином апелюючи до фундаментальних основ американського суспільства: надані Богом права, свободу і прагнення щастя:

“The role of government – look behind us: the Constitution and the Declaration of Independence... we are endowed by our **Creator** with our rights – I believe we must maintain our commitment to religious tolerance and freedom in this country. That statement also says that we are endowed by our **Creator** with the right to pursue happiness as we choose. I interpret that as, one, making sure that those people who are less fortunate and can't care for themselves are cared by – by one another” [4].

У даному випадку реалізується *стратегія самопрезентації* через *тактику солідаризації*.

Надалі кандидат у президенти наголошує, що всі американці є дітьми одного Бога, які піклуються один про одного:

“We're a nation that believes **we're all children of the same God**. And we care for those that have difficulties – those that are elderly and have problems and challenges, those that disabled, we care for them. And we look for discovery and innovation, all these things desired out of the American heart to provide the pursuit of happiness for our citizens” [4].

Тут спостерігаємо реалізацію *стратегії формування емоційного настрою адресата* через *тактику єднання*.

Деякі тези одного з виступів Гіларі Клінтон перекликаються із словами про те, що будь-який християнин веде постійну розмову з вищими силами про своє покликання:

“I am a Christian... I think that any of us who are Christian have a constant conversation in our own heads about what we are called to do and how we are asked to do it, and I think it is absolutely appropriate for people to have very strong convictions and also, though, to discuss those with other people of faith... My study of the Bible, my many conversations with people of faith, has led me to believe the most important commandment is **to love the Lord with all your might and to love your neighbour as yourself**, and that is what I think we are commanded by Christ to do, and there is so much more in the Bible about taking care of the poor, visiting the prisoners, taking in the stranger, creating opportunities for others to be lifted up, to find faith themselves that I think there are many different ways of exercising your faith” [4].

Розвиваючи цю тезу, Клінтон зазначає, що її самостійне вивчення Біблії і розмови з віруючими людьми допомогли їй визначитися з найвищавішою заповіддю – любити Бога й ближнього свого. Саме в турботі про інших Хіларі Клінтон бачить призначення істинного християнина. Виділений біблеїзм є трансформованим і зустрічається в Біблії, зокрема, в наступному контексті:

³⁰ *Love the Lord your God with all your heart and with all your soul and with all your mind and with all your strength.* ³¹ *The second is this: 'Love your neighbor as yourself.' There is no commandment greater than these.*” (Mark 12:30-31 New International Version).

На наш погляд, тезу про те, що зазначений принцип є найважливішою заповіддю, Гіларі Клінтон також запозичила із Євангелія (*There is no commandment greater than these*). У цьому випадку реалізується *стратегія формування емоційного настрою адресата* через *тактику врахування його ціннісних орієнтирів*.

Ще один приклад трансформованого біблеїзму зустрічаємо у виступі демократа Тіма Кейна, у якому він різко висловився про слова Дональда Трампа з приводу необхідності покарання жінок, які роблять аборти. І хоча Трамп пізніше вибачився за ці різкі слова, Кейн поставив під сумнів його щирість, використавши трансформований біблеїзм:

“The Democrat, who claims to be both pro-life and supportive of a woman's right to choose, took a different tack. He condemned Trump's comment earlier in the campaign (March 30, 2016) that women who have abortions should be punished. Although Trump subsequently disavowed this remark, Kaine raised doubts about the sincerity of the retraction by paraphrasing a New Testament passage: “Great line from the – great line from the gospel of Matthew. **From the fullness of the heart, the mouth speaks**” [4].

У Біблії цей вислів зустрічається в наступному контексті: чи можуть люди, які не є добродіями, говорити правильні речі:

³⁴ *You brood of vipers, how can you who are evil say anything good? For the mouth speaks what the heart is full of* (Matthew 12:34 New International Version).

У даному випадку спостерігаємо реалізацію *стратегії дискредитації й нападу* через *тактику звинувачення*. Слід зазначити, що саме подібні стратегії боротьби за владу є характерними для передвиборчих перегонів, проте в їх реалізації рідко використовуються саме релігійна лексика.

Серед цікавих прикладів використання релігійної лексики в агональному різновиді президентського дискурсу розглянемо цитату Дональда Трампа в його передвиборчій промові в Університеті ліберті (штат Вірджінія). Звертаючись до студентів цього університету, Трамп процитував рядки з другого послання до Коринтян апостола Павла *Where the spirit of the Lord is, there is liberty*. Очевидним задумом тодішнього кандидата в президенти було обіграти назву університету (Liberty University) та створити певний емоційний настрій аудиторії, проте він невірною прочитав назву послання, чим викликав неоднозначну реакцію:

“Then, he turned to quote Scripture. “Two Corinthians, 3:17,” Mr. Trump said. The many students in attendance on Monday chuckled, as the standard reference to that chapter of Scripture is “Second Corinthians.” But Mr. Trump was undeterred. “That’s the whole ballgame. ‘Where the spirit of the Lord is, there is liberty,’” he said, quoting the Bible. “And here there is liberty” [5].

За задумом мовця тут мала реалізуватися стратегія *формування емоційного настрою адресата* через *тактику звернення до його емоцій*.

Цей випадок ще раз підкреслює, що використання релігійної лексики, особливо біблейзмів та цитат зі Святого писання є підготовленими елементами президентського дискурсу.

У своєму виступі перед Національною баптистською конвенцією США (*National Baptist Convention*) – одним із найбільших об’єднань баптистів, кандидат в президенти Хіларі Клінтон використовує три цитати з Біблії, завдяки яким вона розкрила своє розуміння призначення президента – не просто вірити, а працювати, не тільки слухати Божі заповіді, а й виконувати їх, та бути справедливим, добрим правителем, який смиренно йде за Господом:

“To use the gift of grace wisely, to reflect the love of God and follow the example of Jesus Christ to the greater good of God’s beloved community.” In support of this “social gospel,” she turned to the Bible: “The scripture tells us that faith without works is dead [James 2:20, 26]. The Epistle of James tells us we cannot just be hearers of the Word, we must be doers [James 1:22-23].” The application of this admonition to her political agenda found expression in the words of the Prophet Micah: “Yes, we need a President who will do justice, love kindness, and walk humbly with our God [Micah 6:8]” [4].

Подібне досить розлоге й частотне використання біблейських цитат зумовлене в даному випадку цільовою аудиторією задля досягнення реалізації *стратегії формування емоційного настрою адресата* через *тактику врахування його ціннісних орієнтирів*.

Висновки. Такі жанри, як передвиборчі теледебати (*Presidential Election Debates*) і передвиборчі звернення (*Election Speeches*), слугували матеріалом для дослідження функціо-

нування релігійної лексики в **агональному** різновиді американського президентського дискурсу. Загалом у цих текстах виокремлено 75 слововживань й випадків цитування. Якщо порівнювати отримані кількісні дані, то спостерігаємо найнижчі показники частотності вжитку релігійної лексики саме в агональних жанрах президентського дискурсу, що особливо чітко прослідковується в дебатах. На наш погляд, така низька частотність вжитку пояснюється спонтанністю, непередбачуваністю деяких жанрів, особливо дебатів. Як і у випадку з орієнтаційними жанрами президентського дискурсу, фіксуємо невелику кількість вживань власне біблейзмів в досліджених агональних текстах порівняно із загальною релігійною лексикою та прямими цитатами Святого Письма. Першість за представленістю в агональних жанрах президентського дискурсу США зберігає стратегія формування емоційного настрою адресата через тактику врахування його ціннісних орієнтирів. Серед стратегій, які не було виявлено в ритуальному та орієнтаційному видах дискурсу, відзначимо стратегію дискредитації й нападу, яка є досить характерною для передвиборчих перегонів, що знаходить своє відображення навіть у використанні релігійної лексики.

Використання релігійної лексики в політичному дискурсі може мати різні впливи на громадську думку та формування політичних переконань. Використання релігійних термінів та виразів може допомогти політикам підкреслити свою моральну авторитетність та відповідність до релігійних цінностей. Це може сприйматися як позитивна рекомендація для виборців, які вірять у релігійні принципи та бажають бачити їх втілення у політиці. Використання релігійної лексики може сприяти мобілізації релігійних спільнот та отриманню їх підтримки. Вирази, що активізують релігійні ідентичності та цінності, можуть створювати спільність інтересів та мотивувати людей до дії. Залучення релігійних виразів може допомогти політикам аргументувати свої позиції з використанням релігійних авторитетів та текстів. Це може бути ефективним засобом переконання в релігійно орієнтованих громадах. Використання релігійної лексики може створювати спільний мовний простір між політиком та його аудиторією, особливо якщо вони мають спільні релігійні уявлення. Це може сприяти розумінню та спілкуванню між сторонами.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі особливостей функціонування релігійної лексики в ритуальних жанрах американського президентського дискурсу.

Література:

1. Славова Л. Л. Комунікативні стратегії та тактики у сучасному масмедійному політичному дискурсі: зіставний аспект (на матеріалі українських та американських Інтернет-джерел). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 116–117.
2. Сологуб Л.В. Методологія дослідження інституційних дискурсів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Випуск 63. С. 187–189.
3. Четайкіна В.В. Функціонування біблейзмів в американському президентському дискурсі ХХ століття. *Записки з романо-германської філології. – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова: ф-т романо-германської філології*. Одеса : КП «Одеська міська друкарня». 2018. № 1 (40). С. 200–205.
4. American Rhetoric. URL: <http://www.americanrhetoric.com> (дата звернення 10.06.2023).
5. Presidential Speeches. URL: <https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches> (дата звернення 10.06.2023).

Chetaykina V. Religious vocabulary in the agonal genres of the English political discourse

Summary. The article is devoted to the study of semantic and functional features of religious vocabulary in the English political discourse on the material of American presidential discourse. The relevance of the proposed study is due to the priority of communicative-pragmatic approach to the study of discourse formations of different genres and formats in modern linguistics. Religious vocabulary functions in both domestic and institutional communication in three main forms, namely: general religious vocabulary, biblical expressions (fixed expressions, phraseology) and quotations from the Scriptures. This tendency is observed both in the political discourse in general and in the presidential discourse in particular. The analysis was based on the following types of agonal discourse: presidential election debates and election speeches. We observe the lowest indicators of the frequency of the use of religious vocabulary precisely in the agonal genres of the presidential

discourse, which is especially clearly observed in the debates. In our opinion, such a low frequency of use is explained by the spontaneity and unpreparedness of some genres, especially debates. As in the case of orientational genres of the presidential discourse, we record a small number of uses of Biblical expressions in the studied agonal texts compared to general religious vocabulary and direct quotations of the Holy Scriptures. The strategy of forming the emotional mood of the addressee through the tactics of taking into account his value orientations retains the primacy in terms of representation in the agonal genres of the US presidential discourse. Among the strategies that were not found in the ritual and orientational types of discourse, we note the strategy of discrediting and attack, which is quite typical for election campaigns, which is reflected even in the use of religious vocabulary.

Key words: biblical expression, agonal genre, presidential discourse, religious vocabulary.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

*Васильєва О. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри граматики англійської мови**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**ORCID ID: 0000-0001-8077-3529**Городецька А. С.,**студентка IV курсу факультету**романо-германської філології**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПОРТРЕТ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В РОМАНІ АНДРЕ АСИМАНА «НАЗВИ МЕНЕ СВОЇМ ІМ'ЯМ»

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу особливостей ідіостилу Андре Асімана та його втілення в змалюванні образу головного героя, а також порівняльна характеристика в книзі та кінострічці. **Об'єктом** дослідження є портретна характеристика головного героя роману, його образ та світогляд через призму етапу дорослішання та нетрадиційного кохання. **Предметом** дослідження є художні засоби, ідейні втілення, уявлення образності головного персонажа роману.

Здійснено аналіз теоретичних напрацювань автора та поглиблене вивчення історії створення образу головного героя та роману загалом. Висвітлено рецензії, огляди відомих світових видань та загальну оцінку читачів книги та фанатів кінострічки. Охарактеризовано вплив образу головного героя на спрямованість поняття «нетрадиційного кохання» та його сприйняття в соціумі. Доведено, що автор надзвичайно майстерно демонструє кохання людей однієї статті попри всі протиріччя та суперечки, які існують у межах мас. Він змушує читача забути хто і кого за яких обставин покохав. Ця оповідь не лише про інтимний потяг та задоволення примітивних людських потреб, перш за все, ця розповідь про єдність двох душ. Історія, яка точно відгукнеться у серці кожного, адже всі проживали щось схоже і відповідно співпереживають героям як самим собі. Є чимало біографічних моментів, на які автор неодноразово вказував та висвітлював у своїх публічних виступах перед аудиторією. Зазначено, що книга демонструє потік невичерпного натхнення, в якому все відбувається природним шляхом та з невимушеною легкістю. Речі, які доводиться проживати головному герою на поданому тлі видаються не такими і важкими, як ми їх звикли сприймати в повсякденному житті: дорослішання, підліткові проблеми, непорозуміння між поколіннями, перше кохання і розбите серце. Письменник також піднімає і більш важливі теми: національна приналежність та її роль у житті, релігія, проблема «батьків та дітей», проблема вираження свого істинного «Я» та проблема самоідентифікації. Тема ЛГБТ взагалі є тим самим полотном, на якому автор вирішив створити свій образ кохання та передати його у якнайкращих барвах.

Ключові слова: мовний портрет, персонаж, лексико-стилістичні засоби, образ героя, художні засоби.

Постановка проблеми. Змалювання образів у сюжеті того чи іншого роману залежить від ідейності та орієнтованості автора на читача, водночас надаючи їм важливість, значу-

щість, оригінальність та неповторність. Роман американського письменника Андре Асімана «Назви мене своїм ім'ям» вміщує в собі варіацію світів, що простежується тісним взаємозв'язком соціально-побутового, сімейного, художнього і особистого просторів. Нині роман є бестселером у світі читачьких вподобань та широковідомий своєю темою нетрадиційного, гомосексуального кохання, що робить цю книгу ще більш читабельною.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою створення художнього образу в структурі художнього твору займаються багато мовознавців. Учені торкаються таких проблем у своїх розвідках: формування та розвиток портретного опису (Б.Є. Галанов, Г.С. Сириця), виявлення лінгвістичних особливостей портрету (Є.О. Гончарова, В.М. Жирмунський, О.О. Мальцева), розроблення типології портретних описів (О.І. Белецький, О.М. Беспалов, Н.О. Родіонова, К.Л. Сизова). Сьогодні увага до проблем портретизації персонажа за особливостями його характеру, до встановлення місця та функцій портрету персонажів художньому творі не послаблюється, саме тому **актуальність** обраної теми зумовлена необхідністю поглибленого вивчення авторського стилю письменника Андре Асімана та найвідомішого роману його авторства «Назви мене своїм ім'ям».

Мета статті полягає в комплексному підході вивчення ідіостилу Андре Асімана та його втілення в змалюванні образу головного героя, а також його порівняльна характеристика в книзі та кінострічці. Загалом творчість Андре Асімана досі є малодослідженою у національному літературознавстві, а порівняльний аналіз кінофільму та книги «Назви мене своїм ім'ям» поглиблює актуальність нашого вивчення.

Матеріалом дослідження є оригінальний твір Андре Асімана «Call me by your name» (2007) та його кіноадаптація 2017 року режисера Луки Гуаданінйо.

Виклад основного матеріалу. Книга «Call me by your name» була написана та видана у 2007 році, а кіноадаптація побачила світ у 2017 році, що принесло автору всесвітню популярність та зробила роман бестселером. Фільм набув такого розмаху, що прибуток, на який розраховували кіномейкери, перевищив усі очікування та був номінований на премію Оскар: за найкращу чоловічу роль (Тімоті Шаламе, який зіграв Еліо Перлмана) та за найкращий адаптований сценарій. Утім, номінація не означає перемогу, тому Тімоті Шаламе так і не отримав золотої статуетки, а от сценарист Джеймс Айворі став лауреатом нагороди

Американської академії кіномистецтва. Автор книги Андре Асіман в одному з інтерв'ю поділився своїми думками стосовно екранізації його роману: *“The making process was pretty slow. But there was a sense of intimacy, relaxation, friendship among everybody from the camera people down to the act of the smallest actor. I had to come up to the thing that sometimes a film can make things that a book cannot do. I told Luca (the director) as soon as I saw the last scene that his last scene is better than mine and it is totally different...”* [1]. Відоме видавництво на теренах США “The New Yorker” 28 листопада 2017 року, видало статтю, де кінокритик та журналіст Річард Броді поділився своїм відгуком відображення роману через кінофільм. Він вказав на незацікавленість кінорежисера Луки Гуаданіньо у своєму проєкті і виразив нехвалення сценарію, де репліки акторів не розкривають повністю весь спектр емоцій та подій, які відбуваються у книзі: *“If Guadagnino had any real interest in his characters, what Elio and Oliver say about their parents near the end of the movie would have been among the many confidences that they share throughout. Long before the two become lovers, they’re friends – somewhat wary friends, who try to express their desire but, in the meantime, spend lots of time together eating meals and taking strolls, on bike rides and errands – and the story is inconceivable without the conversation that they’d have had as their relationship developed. And yet, as the movie made, what they actually say to each other is hardly seen on screen or heard”* [2]. Він засуджує намагання продюсерів та режисерів розкрити обох молодих особистостей лише через призму того, що вони лиш начитані та освічені люди, які виражають захоплення літературою, музикою та цитують відомих письменників у своїх діалогах: *“But for Guadagnino it’s enough for both of them to post their intellectual bona fides on the screen like diplomas. The script treats their intelligence like a club membership, their learning like membership cards, their intellectualism like a password – and, above all, their experience like baggage that’s checked at the door”* [2]. З думкою цього критика важко не погодитись, адже, обидва головних героя дійсно зображені в книзі з набагато яскравішим та більш вираженим потенціалом, ніж це показано у фільмі. Олівер – археолог та класицист з прекрасними філософськими нахилами, він читає Стендаля задля розваги, Геракліта – для роботи мозку і пише про Гайдеггера. Еліо володіє трьома мовами: англійською, французькою та італійською, він вундеркінд у музиці, який з легкістю може транскрибувати на слух будь-яку композицію Шенберга і імпровізує на фортепіано аранжування п’єси Баха, а також захоплюється літературою.

У любовних романах Асімана дуже часто можна зустріти внутрішній монолог, що направлений на опис об’єкта кохання головного героя. Еліо Перлман у романі «Назви мене своїм ім’ям» завдяки цьому прийому розповідає про свої відносини із Олівером, сам твір розпочинається з таких слів: *“Later! The word, the voice, the attitude”* [3, с. 3]. Ця цитата вже дає характеристику іншому не менш важливому герою роману – Оліверу. Цей спосіб вираження прощання юнака дає відсильний натяк на те, що майбутнє головних героїв приречене, що їхня наступна зустріч після італійського літа відбудеться аж через 20 років. Для Еліо це не просто слово, а обіцянка, надія, над якою він насміхається, іронізуючи це слово: *“I’d never heard anyone use “later” to say goodbye before. It sounded harsh, curt and dismissive, spoken with the veiled indifference of people who may not care to see or hear from you again. It’s the first thing I remember about*

him, and I can hear it still today. Later!» [3, с. 3]. Простежуючи розвиток подій у романі, можна відмітити використання автором різних художніх засобів та прихованих відсильних моментів, які чітко простежуються на сторінках книги. Перш за все, біблійний сюжет – який є ключовим моментом усєї історії головного героя. Заборонений плід, який у книзі уособлює не лише романтичні стосунки між Еліо та Олівером, але і переломний момент дорослішання – це персик, дозрівання якого символічно зображує усвідомлення першим своєї сексуальності. Автор вміло завуальовує пристрасть та бажання героїв пізнати один одного за ширмою ерудиції. Хлопці, перебуваючи за обіднім столом, ведуть розмови про «Сім останніх слів Христа» Гайдна, етимологію слова «абрикос», транскрибування класичної музики та її виконання через стилі інших композиторів. Олівер і Еліо – обидва азартні та сповненні знань і бажанням поділитися цими скарбами з іншими. Будучи освіченими молодими людьми, вони з повагою заслуховують та рахуються з думками один одного та при цьому вміють відстояти власну позицію без її нав’язування іншим. Важливо відмітити і той факт, що любовну історію головних персонажів роману автор асоціює із картинами Клода Моне. Картинка-репродукція Моне на стіні Еліо, яку Олівер забрав із собою в США та яку зберігав впродовж двох десятків років. Для обох героїв картина має однакове значення, вона містить спогади та пам’ять про час проведений разом, поряд з іншими символами їхнього літа – музика Шопена, фраза «називай мене своїм ім’ям» та багато інших речей.

З релізом роману “Call me by your name” Асіман став одним із новаторів ЛГБТ-літератури, що набула своєї найбільшої популярності саме в XXI столітті. Це переломний етап у суспільстві, коли ця тема перестає замовчуватись, а навпаки, набуває свого розголосу і перестає бути забороненою. У романі між Еліо та Олівером розкривається тема не просто інтимного зв’язку та еротизму, але і гомосексуалізму в прозі. Незважаючи на те, що як такої заборони в коханні між представниками одного гендеру не існує, все ж певне табу прослідковується. По-перше, різниця у віці головних героїв, Еліо виповнилося 17, а Оліверу 24, різниця також і соціальному положенні: школяр та аспірант. По-друге, впливає також і те, що незважаючи на сексуальний інтерес з боку обох персонажів один до одного, вони є бісексуалами і їх також цікавлять дівчата.

Проза Андре Асімана в частині заглиблення в тему ЛГБТ розкриває тему поєднання складних понять та речей. До прикладу, бути євреєм та гомосексуалом є великою проблемою, особливо, для підлітка Еліо, який переживає за осуд зі сторони суспільства. Автор в одному інтерв’ю згадує про зображення голови сімейства Перлман, він стверджує, що прикладом для створення цього образу слугував його власний батько, адже він був дуже ліберальним та відкритим зі своїм сином. Батьки юнака допомагають йому подолати усі бар’єри і прийняти своє «Я» через відкриту трансляцію своїх намірів та почуттів до Олівера. Це послання адресовано всім тим, хто на своєму шляху борюється зі схожими проблемами і намагалися прийняти себе. Чимало читачів, залишаючи свої відгуки та рецензії, згадують, що автор описує саме їхню життєву історію і без перебільшень допоміг перебороти страх людського осуду.

Поняття «кохання» у романі для необізнаного читача може перегукуватись з поняттям «звички» чи «залежності». З вуст самого доповідача ми дізнаємося, що головний герой боявся

свого скрутного становища з самого початку і цурався ніяковості перед об'єктом свого обожнювання – Олівером. Еліо одразу вирішує, що вони – “*soul brothers*”, такий нарратив передає цитата самого героя: “*I liked how our minds seemed to travel in parallel, how we instantly inferred what words the other was toying with but at the last moment held back*” [3, с. 59]. Таємниця, що не дає йому спокою – куди ж саме приведе цей зв'язок і разом з головним героєм читач поринає в зацікавленість розвитку подальших подій. Згодом, наймолодший Перлман поміняв свою думку стосовно братерських з Олівером стосунків, він роздумує над дефініцією «дружби» так: “*The word “friendship” came to mind. But friendship, as defined by everyone, was alien, fallow stuff I cared nothing for. What I may have wanted instead, from the moment he stepped out the cab to our farewell in Rome, was that all humans ask of one another, what makes life livable. It would have to come from him first. Then possibly from me*” [3, с. 30]. Він переконував себе в тому, що дружба з ним цілком його задовольняє і всі його таємні думки стосовно Олівера ніколи не покинуть меж його уяви. За емоційним забарвленням подібно багатьом іншим класичним історіям про кохання, це все розгортається в напрузі через співпереживання та хвилювання. У вибагливого читача виникає ряд питань: Чи зізнаються вони один одному? Чи реалізують свої думки у вигляді реальних дій? Чи ці дії їх зближать чи, навпаки, відштовхнуть? Обмеженість їхнього часу також впливає на події – у них є всього лиш шість тижнів для пізнання один одного [4].

Роман Андре Асімана «Назви мене своїм ім'ям» (“*Call me by your name*”) належить до найбільш популярних творів молодіжної літератури XXI століття. Цей роман є широковідомим та доволі читабельним у світі літератури сучасних митців. У 2007 році світ побачив книгу під назвою «Назви мене своїм ім'ям», за яку письменник отримав премію «Лямбда» – як найкращий твір на тему чоловічої гомосексуальності. Ця щорічна нагорода вручається Літературним фондом Лямбда за твори на ЛГБТ-тематику і функціонує як підтримка для письменників, які прагнуть розкривати та захищати права цієї категорії. Роман дуже часто отримує суперечливі оцінки та відгуки серед читачів саме через розкриття теми кохання між людьми однієї статі. Своєю майстерністю автор змушує забути про цей зміст і читач взагалі забуває про те, хто, кого і за яких обставин кохав. Найголовніше – це єдність, яка існує між двома людьми на сторінках книги. Історія Еліо – це внутрішнє пізнання себе, проходження всіх етапів дорослішання і боротьба з внутрішніми суперечностями та докорами сумління. Ця історія відгукується у серці кожного, хто по-справжньому кохав і страждав через це: “*You are my homecoming. When I'm with you and we're well together, there me, Oliver. If there is truth in the world, it lies when I'm with you, and if I want the courage to speak my truth to you one day, remind me to light a candle in Thanksgiving at every altar in Rome*” [3, с. 49].

Переважно, думки критиків зводяться до того, що це виняткова книга, яка демонструє потік бажання та захоплення. Ось деякі коментарі, що залишені на оригіналі самого примірника публікації Асімана: “*As much a story of paradise found as it is of paradise lost...Extraordinary. A coming-of-age story, a coming-out story, a Proustian meditation on time and desire, a love letter, an invocation and something of an epitaph, “Call Me by Your Name” is also an open question*”. – Stacey D'Erasmus, *The New York Times*” [5]. “*A novel*” – ключове поняття в цьому контек-

сті, адже воно прямо відображає жанровий стиль автора, якого так і називають у масах – новеліст. Характеризуючи цю дефініцію робимо висновок, що він пише в жанрі любовного роману, адже фокусом його уваги є почуття та внутрішній світ героїв. Він позбавляє героїв будь-яких обмежень: вік, національність, соціальне положення. Митець робить своїх персонажів рівними у всьому, дорослі безперешкодно знаходять спільне з молодшими, а закоханість 24-річного в неповнолітнього підлітка не тягне за собою кримінальну відповідальність [5].

Андре Асіман є прихильником відомого модерніста Марселя Пруста. Він як і його кумир, застосовує у своїх романах прийоми епохи модерну. Наприклад, прийом відкритого фіналу та прийом повтору, який чітко простежується у романі. Сам твір завершується внутрішнім монологом Еліо, в якому він подумки звертається до Олівера, але ніякої відповіді не отримує. Цей спосіб займає особливе місце – це і лексичне, синтаксичне та образне втілення ідейності вираження почуттів, емоцій та вражень. Наступним визначальним інструментом автора є високий рівень інтимності, що і вирізняє його з-поміж інших. Насправді, Андре прагнув залишити тему першого кохання в романі головною, без опису інтимних моментів. При написанні роману автор заглибився в образ головного героя, опису його потаємних бажань: поглядів, дотиків, подихів, почуттів, тому всі обставини склалися так, що Еліо прагнув Олівера у всіх його проявах. У переносному значенні 17-річний хлопець хотів асимілюватися з Олівером, стати частиною його життя, бути всюди і завжди з ним. Це і є головним проявом інтимної близькості з партнером у інтерпретації Андре Асімана. Тим не менш, чуттєвість та еротика є також вагомими чинниками у любовних романах письменника. Варто відмітити і той факт, що автор ретельно підходить до вибору професій для своїх персонажів. Проаналізувавши творчу спадщину автора, можна побачити, що у всіх творах його герої мають хист до креативності та творчості, вони – артисти, письменники, музиканти, художники та фотографи. Для нього такий крок є виправданим: усі персонажі намагаються жити в ідеалізованому світі, де творчість – це як життєвий стиль, а забарвлення надає емоційність та чуйність, в той час як об'єктивність та раціональність взагалі не характерні образами головним героїв. Особливим є і те, що автор встановлює невидимий зв'язок між читачем та наратором завдяки безпосередньому бажанню другого нав'язати свої ідеї крізь призму прийому «маски автора». Цей метод характерний для представників постмодернізму, який є прагненням автора зберегти анонімність та створенням у уявленні читача «іншого» образу автора (відмінного від реального). Саме в романі “*Call me by your name*” маска автора притаманна Еліо Перлману, адже він є оповідачем історії, що залишила відбиток на усе подальше життя, але він є вигаданим героєм автора, чий світогляд та думка є єдиною істиною для читача. Отже, автор досягає своєї основної цілі – налагодити комунікативний зв'язок із своєю аудиторією та втягнути читача у розвиток подальших подій, що йому цілком вдається.

Серед літературних критиків існує думка, що Андре Асіман вирізняється не лише тим, що пише любовні романи, але і тим, що він піднімає в них актуальні питання на теми: ЛГБТ та їх сприйняття соціумом, підліткові проблеми та психологічні аспекти. Список також доповнюється питаннями національності, сексуальності, сім'ї в житті головного героя, самоідентифікації головного персонажа. Сам Асіман є представником

інтернаціональної культури, будучи євреєм за походженням, він пише американською англійською, в той час як рідною його мовою є французька. На цьому тлі стає зрозумілим чому в його найвідомішому романі головні герої – євреї, але з іноземним корінням: Еліо – єврей, який має італійське та американське походження, Олівер – єврей, що має американське коріння. Все оточення Еліо та Олівера мають європейське коріння.

Висновки. Автор надзвичайно майстерно демонструє кохання людей однієї статі попри усі протиріччя та суперечки, які існують в межах мас. Він змушує читача забути хто і кого за яких обставин покохав. Ця оповідь не лише про інтимний потяг та задоволення примітивних людських потреб, перш за все, ця розповідь про єдність двох душ. Історія, яка точно відгукується у серці кожного, адже всі проживали щось схоже і відповідно співпереживають героям як самим собі. Є чимало біографічних моментів, на які автор неодноразово вказував та висвітлював у своїх публічних виступах перед аудиторією. Зокрема, сама ідея розкриття теми гомосексуалізму була близька Асіману, адже будучи школярем він переживав схожі відчуття, що і стало стимулом для написання його найуспішнішого роману. Критики та рецензенти називають книгу видатною у своєму жанрі, особливо в аспекті гей-тематики. Роман, що містить у собі біль та ностальгію, ніжність та сором, захоплення і розчарування, кохання та бажання. Винятковими ознаками цього витвору мистецтва є те, що вся книга є нарративом почуттів та сприйняття дійсності головного героя, який веде внутрішній монолог. Порівнюючи книгу із фільмом, можна зазначити на те, що розповідь у романі з вуст самого Еліо є дещо іронізованою та сентиментальною. На екрані режисер намагався передати атмосферу безтурботності, життєвого задоволення та легкості, власне, що йому і вдалось. На противагу цьому, фільм залишає присмак невдоволення фінальною сценою, коли герої остаточно залишаються кожен у своєму вимірі, а от роман має продовження у вигляді книги «Знайди мене», яка автоматично дає проблиск надії на те, що закохані будуть разом.

Перспективи подальших пошуків. У подальших дослідженнях можна здійснити порівняльний аналіз лексико-стилістичних засобів художнього опису персонажів в інших творах Андре Асімана як вияв мовомислення й естетичних уподобань письменника.

Література:

1. Conversation with Author André Aciman – Interview. Channel : Library of Congress. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9RS4I-5ox5Q>
2. Brody R. The empty, sanitized intimacy of “Call me by your name”. 2017. *The New Yorker*. URL: <https://www.newyorker.com/culture/richard-brody/the-empty-sanitized-intimacy-of-call-me-by-your-name>.
3. Aciman A. Call me by your name. Atlantic Books. 256 p.
4. Shafaieh C. André Aciman. *Kinfolk*. Copenhagen : Ouur, 2018. Vol. 29. P. 134–143.
5. Stacey D’Erasmus. Suddenly One Summer. *The New York Times*. 2007. <https://www.nytimes.com/2007/02/25/books/review/DErasmus.t.html>

Vasylieva O., Horodetska A. The portrait of the protagonist in the novel “Call me by your name” by Andre Asiman

Summary. The article is devoted to a comprehensive analysis of the peculiarities in André Assiman’s individual style and its realisation in the portrayal of the protagonist, as well as a comparative characterization in the book and the film. The object of the study is the character portrayal of the protagonist of the novel, his image and his outlook on life through the prism of growing up and unconventional love.

The subject of the study is the means of expression, ideological and literary distinctions and description of the protagonist.

The author’s theoretical developments have been analyzed. The stages of the creation of the protagonist’s image and the novel itself are fully described. Summaries and reviews of well-known world publications, readers of the book as well as fans of the film are highlighted.

The influence of the main character’s image on the concept of “unconventional love” and its perception in society is characterised. It is proved that the author is extremely skilful in demonstrating the love of people of the same sex, despite all the contradictions and disputes that exist within the masses. He makes the reader forget who fell in love with whom and under what circumstances. This story is not about intimate attraction and the fulfilment of primitive human needs but above all, it is a story about the unity of two souls. The story that will definitely echo in everyone’s heart, because we all have experienced something similar and it can make us empathize with the main characters’ frustration.

There are many biographical moments, which the author pointed out and highlighted in his public speeches. It is noted that the book demonstrates a flow of inexhaustible inspiration, in which everything happens naturally and with a casual ease. The things that the main character has to live through against the presented background do not seem as difficult as we are used to perceive them in everyday life: growing up, teenage problems, misunderstandings between generations, first love and heartbreak. The writer also raises more important topics: nationality and its role in life, religion, the problem of “parents and children”, the problem of expressing one’s true self and the problem of self-identification. The topic of LGBT in general is the very canvas on which the author decided to create his image of love and convey it in the best colours.

Key words: linguistic portrait, character, lexical and stylistic means, character image, artistic means.

*Маторіна Н. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**докторант кафедри полоністики і перекладу факультету філології та журналістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МАСКУЛІННОСТІ В ЛІТЕРАТУРНІЙ ДИЛОГІЇ БРУНО ШУЛЬЦА

Анотація. Сучасні літературознавчі дослідження тілесного дискурсу підтверджують свою результативність на прикладі літератури галицького літературного пограниччя, яскравим представником якого є польськомовний митець єврейського походження з українського міста Дрогобича Бруно Шульц. Наукова актуальність таких студій видається надзвичайно продуктивною в контексті численних спроб перепрочитання класики з позицій сучасної літературної теорії. До аналізу залучено новели з культових збірок митця – «Цинамонові крамниці» і «Санаторій під Клепсидрою». Метою розвідки є інтерпретація творчості Бруно Шульца в контексті характеристики тілесного дискурсу крізь призму маскулінності шульцівських персонажів для подальшого теоретичного узагальнення явища тілесності в сучасних літературознавчих студіях. У статті досліджено шляхи художнього моделювання чоловічої тілесності у прозописі Бруно Шульца, визначено роль категорії тілесності в художній структурі його прозових текстів, виявлено зв'язок цього явища з модерністською естетикою, схарактеризовано чоловічі персонажі шульцівського літературного дискурсу з погляду їх маскулінного конструювання та реалізації стереотипної гендерної поведінки. Мета й завдання статті зумовили застосування таких методів: описового, наративного, контекстуального, а також елементів інтертекстуального аналізу художніх текстів. Тіло, зокрема чоловіче, в оповіданнях Бруно Шульца стає не лише потужним ретранслятором внутрішнього стану людини, посередником у спілкуванні її зі світом, а й свідченням особистісної історії персонажа. У цьому сенсі простежено антропологічну парадигму маскулінності як маркера і психологічного критерію людських устремлень шульцівських героїв. Дослідження прозопису Бруно Шульца крізь призму теорії тілесності, популярної в сучасній гуманітаристиці, дозволить виявити раніше не студійовані аспекти художнього доробку письменника й повніше висвітлити характер шульцівського варіанту модернізму та його впливу на сучасний літературний процес.

Ключові слова: шульцознавство, прозопис Бруно Шульца, культурна антропологія, гендерні дослідження, тілесність, репрезентація тіла, маскулінність.

У будь-якій культурно-мистецькій епосі «... доживають старі тенденції, що колись були визначальними, домінантними, ті, що зародились в попередню епоху, і зароджуються нові тенденції, що стануть панівними в новій прийдешній...»
В. Яремченко

Тілесність, як і духовність, є атрибутом людської індивідуальності, тому вона досліджується на різних рівнях пізнання
В. Косяк

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Особливе місце в естетичній парадигмі сучасного мистецтва посідає поняття тілесності, яке активно досліджується в різних

галузях гуманітаристики. Проблематика людської тілесності активно освоюється красним письменством, починаючи з епохи модернізму, відповідно активно студіюється й науковцями-літературознавцями, зумовлюючи використання інтердисциплінарного підходу до аналізу літературних творів, у яких у той чи той спосіб представлено соціокультурний феномен людського тіла. Наукова актуальність таких студій видається надзвичайно продуктивною в контексті численних спроб перепрочитання класики з позицій сучасної літературної теорії.

Сучасні літературознавчі дослідження стосовно тілесного дискурсу підтверджують свою результативність на прикладі літератури пограниччя, зокрема галицького літературного пограниччя, яскравим представником якого є польськомовний митець єврейського походження з міста Дрогобича Бруно Шульц (1892–1942). Проблема тіла й тілесності в літературознавчій царині, задля вирішення якої трансформується культурний досвід минулого, пізніше ферментується відповідно до сучасних реалій, вважається однією із складних і малодосліджених проблем міждисциплінарного характеру, що визначає актуальність нашого дослідження.

Об'єкт дослідження наукової розвідки – культова літературна діалогія Бруно Шульца «Цинамонові крамниці» й «Санаторій під Клепсидрою» [1], **предмет** – проблема тілесності (на матеріалі маскулінного дискурсу) у прозописі галицького письменника першої половини ХХ ст. Бруно Шульца.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. До недавнього часу категорія тілесності залишалася в межах філософської думки й використовувалася здебільшого для аналізу філософських дискурсів, зокрема як спосіб з'ясування просопобіографічних чи топографічних параметрів мислення тощо. У ХХ ст. вона переміщується також до культурологічних тезаурусів і використовується як інструментарій дослідження найрізноманітніших суспільних практик. Дослідники з різних наукових сфер послуговуються науковими працями Моріса Мерло-Понті (1908–1961), Ролана Барта (1915–1980), Мішеля Фуко (1926–1984) та ін. Зокрема, концепція М. Мерло-Понті презентувала новітнє розуміння в апоретиці тілесного: дослідник зацентрував на тілесності як суцільній характеристиці людини, яка поєднує і фізичні, і метафізичні характеристики, а тіло виступає і як необхідний, безумовний провідник світосприйняття, і як суб'єкт, що сприймає світ, і об'єкт, що сприймається; іншими словами, така «тілесність» об'єднує в собі полярний дуалізм душі й тіла й екзистенційно зливається зі світом [2].

На межі ХІХ–ХХ ст. під впливом «філософії життя» Ф. Ніцше, активного освоєння раніше заборонених тем, захоплення орієнталізмом тощо відбувається звернення до проблем

тілесності й сексуальності. Оригінальною реакцією сучасної гуманітаристики на філософське уявлення про дуальність людської природи, протиставлення душі й тіла стало поняття тілесності як потужного засобу осягнення фундаментальних життєво-буттєвих процесів, розкриття психології персонажів тощо. Культурна антропологічна думка ХХ ст. презентує тілесність завдяки людському «буттю-в-тілі» як єдиний спосіб осягнення людиною дійсності. У художньо-мистецькій царині такі тенденції беруть початок саме в добу модернізму, який, як мистецький феномен перетину віків, «спровокував» кардинальні зміни у світовідчутті й естетичній орієнтації нового часу. Під впливом нових філософських гіпотез і наукових відкриттів, під впливом кардинальних змін у самому житті людина поволі втрачала впевненість у цінностях попередньої епохи. На зміну об'єктивності реалістичній прийшла художня модерністська суб'єктивність. Модерністи заперечували в реальному суспільно-історичному бутті традиційну парадигму реальної людини, основою якої був культ матеріального світу й людського розуму, на тім дотримувалися нового художнього принципу – «створення нової дійсності». Доба модернізму ознаменувалася зняттям численних табу, зокрема, з проблем людської тілесності та сексуальності, сама ж категорія тілесності поповнила інструментарій для культурологічних інтерпретацій найрізноманітніших творів мистецтва.

У гуманітаристичний, зокрема й літературознавчий обшир поняття *тілесність* активно впроваджується завдяки працям С. Павличко [3], О. Гомілко [4], З. Борисюк [5], В. Агеєвої [6; 7], Н. Медведєвої [8], О. Мухи [9; 10], Т. Гундорової [11], Г. Валенсі [12], В. Косяка [13], Я. Потапенка [14], І. Ігнатенко [15] та ін. У монографії «Дискурс модернізму в українській літературі» С. Павличко схарактеризовано парадигму українського модерністського дискурсу, починаючи від 1898 р. до 70-х років ХХ ст. (на прикладі художньої та критичної творчості Л. Українки, О. Кобилянської, Г. Хоткевича, М. Яцкова, представників «Молодої Музи» та «Української хати», письменників 20-х рр. та ін.), трапляються й спостереження гендерної спрямованості [3]. В. Агеєва у книзі «Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму», розвідці «Гендерна літературна теорія і критика» аналізує процеси модернізації української літератури ХХ ст. у контексті гендерної й феміністичної проблематики, на цім акцентується конфлікт традиційних і нових трактувань фемінності й маскулітності, криза патріархальних цінностей у модерній культурі тощо [7; 6]. У монографії Т. Гундорової «Проявлення слова: Дискусія раннього українського модернізму» ідеться про трансмодерність українського модерного проекту, про існування інших модернізмів: національних, гендерних, колоніальних, про явище модернізму як естетичного гнозису [11]. Суттєвим досягненням вітчизняного вивчення проблеми тілесності є монографія О. Гомілко «Метафізика тілесності», у якій презентовано докладний огляд різних методологічних позицій, актуальних для сучасної західної думки; власне український внесок у розробку окресленої проблеми студійовано, на жаль, стисло [4]. У збірнику наукових праць «Чоловік і маскулітність у площині тексту» оприлюднено роботи вчених-гуманітаріїв, учасників Міжнародного конкурсу на краще наукове дослідження гендерної проблематики: презентовано гендерні студії, присвячені питанням гендерної трансгресії, стратегії конструювання гендеру, типології чоловічих образів, специфіки маскулітного письма та чоловічої

рецепції тощо [16]. Спостереженнями й висновками окреслених та інших досліджень і публікацій послуговується авторка статті.

Літературознавчі дослідження крізь призму гендерного спрямування в українському літературознавчому просторі малорозвинені, особливо це стосується маскулітних студій, які з'являються в науково-дослідницькому дискурсі наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. (гендерні студії до наукового дискурсу в західноєвропейських країнах, США і Канади увійшли на початку 80-х рр. ХХ ст.) як опозиція до феміністичних досліджень і охоплюють зазвичай такі питання, як способи й засоби реалізації та репрезентації у тексті «чоловічості», ставлення автора, чи ліричного героя, чи наратора до стереотипів чоловічих – тілесних, психічних, поведінкових, статевих – ознак і властивостей тощо.

Тілесність чимраз більше стає об'єктом літературознавчих студій, які послуговуються результатами філософсько-культурологічних, семіотичних, психоаналітичних, гендерних досліджень. З одного боку, поняття *тіло*, *тілесна насолода*, *тілесний біль*, *хвороба* тощо є природними станами, а з іншого – ці ж поняття визначають буття людини і сприймаються як певні культурні концепції, а відтак виступають означниками художніх текстів.

Тілесно-маскулітна інтерпретація – цікава сторінка сучасного шультцознавства. Тілесний простір у прозі Бруно Шульца більш / менш докладно студіюють як вітчизняні, так і зарубіжні шультцознавці, як-от: Л. Таран [17], С. Матвієнко [18], В. Табачковський [19], Ф. Каталуччіо [20], В. Дуркалевич [21], К. Ковалишин [22] та ін. Ретроспектива проблематики таких досліджень дає підстави стверджувати, що тілесний дискурс шультцівських художніх творів тривалий час залишався маловивченим, очевидно, що проблема потребує окремого опрацювання, що в певний спосіб є свідченням **актуальності** пропонованої наукової розвідки.

Метою наукової розвідки є дослідження особливостей інтерпретації тілесності у творчості Бруно Шульца в контексті характеристики маскулітних персонажів прозових творів митця. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) підготувати стисло історіографічну довідку щодо окресленої у розвідці проблеми; 2) з'ясувати теоретико-методологічні й термінологічні засади дослідження; 3) схарактеризувати чоловічі персонажі шультцівського літературного дискурсу з погляду їх маскулітного конструювання та реалізації стереотипної гендерної поведінки, іншими словами, крізь призму маскулітних критеріїв. Мета й завдання статті зумовили застосування таких **методів**: описового, наративного, контекстуального методів літературознавчого аналізу, а також елементів інтертекстуального аналізу художніх текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основна термінологічна база дослідження – такі літературознавчі терміни-поняття: *гендер* (англ. *gender* – «стать», «рід», «сорт») – соціальна стать; сукупність поведінкових норм та позицій, які в певному суспільстві асоціюються з особами жіночої чи чоловічої статі; має елементи як стабільності, так і змінності, чим пояснюються відмінності щодо унормування й виконання співвідповідностей мужності та жіночності для різних поколінь, різних етнокультурних, релігійних груп та суспільних верств; більшість науковців початком розвитку гендерології вважають

вихід друком книги американського психоаналітика Р. Столлера «Стать і гендер: про розвиток маскуліності й фемінності», у якій автор започатковує уживання терміну *гендер* у значенні психологічних, соціальних, культурних особливостей статі, відносно незалежних щодо власне біологічної статі, завдяки чому почали вирізнятися й поняття *маскуліність* і *фемінність* як такі, що не пов'язані з біологічною статтю, а виражають соціально-рольову й суб'єктивно-психологічну самоідентифікацію [23]; *тілесність* (\neq тіло) – невід'ємна онтологічна ознака чуттєвого характеру людського буття; термін традиційного естетичного, соціогуманітарного знання, який позначає тілесність (внутрішній план), наділену функціями ментальності (зовнішній план) [24]; *маскуліність* (лат. *masculinus* – чоловічий) (= чоловічість) – сукупність тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як чоловічі; *фемінність* (лат. *femininum* – жіночий) (= жіночість) – комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що досліджуються як жіночі [там само].

Фемінність і маскуліність – це соціальні, а не біологічні категорії, що відображають стереотипні уявлення про зовнішність, особистісні характеристики, професійні заняття, освітні спеціальності, поведінку, захоплення, інтереси, одяг, сексуальні та міжособистісні стосунки жінок і чоловіків. Існує чимала кількість традиційних моделей маскуліності й фемінності, які залежать від етнічних чи релігійно-філософських тощо позицій. Маскуліність на рівні соціальної поведінки як гендерна диспозиція асоціюється з незалежністю, активністю, самовпевненістю, силою, у певний спосіб жорсткістю, а фемінність – із залежністю, пасивністю, сентиментальністю, боязкістю, слабкістю, м'якістю. Поєднання маскуліності та фемінності в одній особі свідчить про її андрогінність (від грец. *androgynos* – двостатевий). Маскуліність, фемінність та андрогінність є передумовами більш-менш варіативних моделей соціальної поведінки.

У який спосіб сформовано тілесний, зокрема маскуліний шульцівський дискурс? Відповідно антропологічним концепціям письменника буття його героїв – це сфера постійно змінюваної матерії: персонажі Бруно Шульца не є живими особами, що наділені всіма рисами людськості, скоріш за все, вони є ляльками чи маріонетками, тобто манекенами, відверто штучними творіннями. Але манекенами – у Бруно Шульца – незвичайними, бо переплутати їх одне з одним неможливо: більшість шульцівських персонажів мають власні імена й індивідуальні риси, які відрізняють їх від інших манекенів. Окремі персонажі (можна навіть стверджувати, що чимала частка, на що неодноразово зважував і сам письменник) мали прототипи в реальному житті. У пошуках власної сутності вони переходять від однієї форми до іншої (хоча постійні метаморфози здебільшого закінчуються фіаско). Герої Шульца практично не розмовляють, це привілея оповідача-наратора. Читач оцінює не слова, а дії та вчинки шульцівських героїв, про які розповідає наратор. Цікаво: більшість персонажів можна знайти в його рисунках. Персонажі Шульца не мають, так би мовити, нутра: а проте митець зображує фізіологічні стани героїв. Як зазначають автори «Шульцівського словника», переважають «зовнішні описи тіла та його недуг. Іноді вони творять символічні навіювання» [25, с. 270]. Тіло, зокрема чоловіче, в оповіданнях Бруно Шульца стає не лише потужним ретранслятором внутрішнього стану людини, посередником у спілкуванні її зі світом, а і свід-

ченням особистісної історії персонажа. У цьому сенсі доцільно простежити антропологічну парадигму маскуліності як маркера і психологічного критерію людських устремлінь. Неабияке значення при цьому набуває історико-літературний контекст.

Чоловічі персонажі літературної діалогії Бруно Шульца: головний герой Якуб, прототипом якого є батько Бруно Шульца; дядько Кароль; реальні історичні постаті, переосмислені автором та впроваджені у сюжет твору, серед яких зустрічаємо Франца Йосифа I, Александра Македонського, Луїджі Лучені та ін.; вчитель малювання професор Арендт, доктор Готард, дядько Едвард (усі вони розумні, займають поважне місце у суспільстві, захоплені своєю професією, наукою чи творчістю); Шльома, Еміль, Рудольф, вуйко Єронім, Додо, Едьо – другорядні персонажі з погляду збірок, але головні в оповіданнях, де вони з'являються; збірні маскуліні образи, як-от: група поважних чоловіків-старців з довгими бородами, убрані у традиційний єврейський одяг, які ведуть гідні дипломатичні переговори, поважають слово, на цім контрастують з «простолодом» та його «бездумною говорильнею», репрезентуючи стриманий, серйозний, професійний тип маскуліності; поодинокі образи чоловіків, які не мають імені, відіграють лише епізодичну роль, є частиною розмитого часопростору та фактично не виконують жодної дії – фотограф, шахматист, п'яниця або збірний образ чоловіка за професією – швець, продавець, (оповідання «Книга»: «Швець був шевцем до останньої жилки, пахнув шкірою, мав дрібне і збідоване лице, короткозорі бліді очі над безбарвними обвислими вусами й почувався шевцем на всі сто» [1, с. 123]; видається, ніби його професія – це його єдина суть і ніщо інше не має значення; новела «Ніч великого сезону»: натовп чоловіків-продавців з агресивною рішучістю (маскуліна ознака) влаштовує гонитву за Аделею: чоловіки-мисливці намагаються зловити свою жертву (у певний спосіб це своєрідна гра, бо жертва насправді й не намагалася втекти, а стоїть в темному подвір'ї, «захекана, сяйлива і радісна, усміхнено кліпаючи довгими віями» [там само, с. 108]); безіменні чоловічі постаті, водночас наратори з новел «Пенсіонер» і «Самота» (розповідь ведеться від першої особи, але нам не відомо, хто є оповідачем; це зовсім новий тип нарації для Бруно Шульца, який ведеться не від імені Юзефа чи автора), які не з'являються в інших оповіданнях; купка обідранців та деякі інші.

Оскільки образ Якуба з'являється в обох збірках оповідань, а також у новелі поза збірками «Комета», незважаючи на практично відсутній сюжет шульцівських творів, саме він буде точкою відправлення для характеристики тілесно-маскуліного шульцівського дискурсу.

Якуб, головний персонаж діалогії, – яскравий приклад відображення у прозописі Бруно Шульца аспекта множинності проявів маскуліності, зокрема завдяки репрезентованим в оповіданнях різноманітним гендерним ролям героя, а саме: батько – голова родини, господар у домі; одружений чоловік; власник крамниці – купець-торговець, «підприсемець»; вчений-експериментатор, ілюзіоніст-фокусник; творець; мисливець; захисник та завойовник; у певний спосіб званник; дивак – божевільний, самітник тощо. Апогею таке розмаїття досягається в новелі «Санаторій під Клепсидрою», в оніричному просторі якої Якуб водночас є і пацієнтом, і хворим чоловіком, і старим батьком, і професійним купцем тощо. До всіх цих ролей Якуб ставиться по-різному; вочевидь найбільше

його цікавлять питання професійної діяльності, ведення власного бізнесу, утримання крамниці, збереження традицій єврейського купецтва – це ті сфери, які мають для нього неабияке значення й особливий ритуально-сакральний характер. Значно менше Якуба цікавлять обов'язки батька, чоловіка: вихованням дітей, домашніми справами займається здебільшого його дружина. Поступово Якуб втрачає свої сили, здоров'я та психічну стабільність, читач спостерігає батьківську градацію від певної могутності до слабкості, маємо ілюстрацію повної протилежності стереотипу щодо взірцевої маскуліної зовнішності. Старий, непривабливий чоловік, схожий на кондора: «... кондор, велетенський птах із голою шиєю та поморщеною, розбуваюло наростами фізією. ... Коли він сидів навпроти батька, ... з оком, що затяглося бліднуватим більмом, ... то завдяки своєму кам'яному профілю міг здаватися батьковим старшим братом. Така ж матерія тіла, судин і поморщеної твердої шкіри, таке ж усохле і кістяве лице, такі ж зароговілі, запалі очниці. Навіть руки, вузлуваті й сильні, а передусім довгі й худі батькові долоні з випуклими нігтями, що мали свою аналогію в кондорючих пазурях» [там само, с. 27]. Коли батько був «уже занашащений, запроданий, заприсяглий сферам іншого», його «обличчя й голова в такий час буйно і дико заростали сивиною, що стирчала хаотичними віхтями, щетиною, довгими пучками, що вистрілювали з бородавок, носових дірок і брів – усе це надавало його фізії подоби старого нашорошеного лиса» [там само, с. 65]. Автор компенсує знівечену тілесну маскуліність фізичного (реального) образу Якуба образами міфічними, фантастичними, що вможливує навіть розмови батька з Богом (див. деміургічні сновидіння) тощо. У релігійно-міфологічному вимірі батько приймає вигляд різних християнських чи іудейських постатей або вигляд античних міфічних героїв. Ці постаті мають зазвичай божественне значення, що робить з кволого, хворобливого батька справжнього ідеального героя, здібного робити з часом, простором, матерією все, що забажається. І в цій царині маскуліність Якуба є зовсім іншою: перед нами пророк, чоловік-переможець, чоловік-лідер, представник божественного.

Чоловіче тіло – лише форма, оболонка, котра «оприлюднює» оточуючим його власника. На цій шульцівській персонажі чоловічої статі здебільшого прагнуть з цієї оболонки вирватись, позбавившись чогось занадто приземленого, простого й примітивного. Можна згадати чисельні метаморфози Батька, зокрема неодноразові перетворення його на таргана, краба, птаха чи муху. Покидання тілесної форми – це у певний спосіб відмова від понівеченої маскуліності, від тілесних потреб. Інтерпретуємо ці перевтілення як «певний симптоматичний для Батька жест супроти світу, в якому він існує і з яким аж ніяк не хоче погодитися», як рефлекс ігнорування чи неповаги до тамошніх реалій: «Я даю світу те, що в мені гірше [= зовнішню нікчемну маскуліність – Н. М.], тому що цей світ не заслуговує нічого кращого, і я приховую найкраще в собі» [25, с. 38].

Перебороти понівечену зовнішню маскуліність батька (= найдорожчої для автора близької людини) або хоча б тимчасово приховати її письменник спробує ще в інший спосіб – завдяки образу середньовічного лицаря, яким собі уявляє Юзеф батька, коли той вирішує стати пожежником (новела «Мій батько йде в пожежники»). Якуб очолює групу пожежників, стає їх лідером, виявляє маскуліний критерій ексцентричності, виконуючи одну з традиційних ролей лицаря. В обла-

дунках лицаря Якуб вступає в суперечку з Аделею і вперше виказує мужність, сміливість, рішучість задля перемоги влади Аделі над ним. Ховаючи своє слабке тіло в обладунках, батько перетворюється в супергероя: саме завдяки пожежній формі, яка захищає його від лоскотання як єдиного засобу влади Аделі над ним, Якуб, нарешті, захищається і не виступає підкореним: «Нині, закутий у панцир, я глузую з твоїх лоскотань, якими ти доводила мене, беззахисного, до розпачу» [1, с. 230].

Можна провести паралелі між діями Якуба й діями Юзефа в оповіданні «Весна», який, зі свого боку, очолює групу воїнів, реалізуючи той же маскуліний критерій екстраординарності та гендерний стереотип лідерства. На переконання Юзефа, його лицарський обов'язок, який він називає священною місією, є важливішим за будь-що у світі. Певного лицарського колориту та благородності надає Юзефу воїнська атрибутика, яка вочевидь є символом справжньої взірцевої маскуліності: вірні воїни-супутники, кінь, форма, пістолет, шабля тощо. На жаль, виявляється, що колеги-воїни Юзефа – звичайні інваліди з понівеченою маскуліною тілесністю: «Я крокував на чолі цієї натхненної когорти, яка пересувалася, вся жахливо шкутильгаючи, розмахуючи обрубками і скриплячи дервиною милиць» [там само, с. 212–213].

Але є й інші варіанти «вирішення проблеми»: дядько Юзефа Едвард (оповідання «Комета») – приклад домінантної маскуліності, «ідеального чоловіка». Він взірцевий чоловік для дружини і хороший батько, бізнесмен, водночас відданий науці вчений, пожертвував власним життям і родиною задля науки: «... інсталяція вже була готова – й дядько Едвард, який усе своє життя був зразковим чоловіком, батьком та підприємцем, і в останній своїй ролі ... змирився з найвищою необхідністю» [там само, с. 358]. Це про маскуліні критерії: на першому місці у справжнього чоловіка все «вище» – робота, професійні якості, наука, а вже потім – родина. Едвард втрачає свою тілесність, позбувається нормальної фізичної форми через експериментальні дослідження Якуба: розкладаючись на різні елементи, Едвард позбувається всього зайвого, залишаються лише оголені елементи особистості, на цім зовнішньо він перетворюється на експериментального кролика.

Додо, син дядька Єроніма та тітки Ретиції, – титульний персонаж оповідання із циклу «Санаторій під Клепсидрою», прообразом якого був кузен Шульца Давид Гаймберг, син тітки Регіни (= Ретиції в оповіданні «Додо»). Додо у дитинстві пережив важку хворобу мозку, ледь вижив, «навколо нього утворилася така собі сфера дивної упривілейованості, що відгороджувала його ременями безпеки, нейтральним щодо натиску життя та його викликів полем» [там само, с. 288], – царина безподієвої монотонності й одноманітності, позбавлена будь-якої активності, емоцій і кульмінацій: щоденні прогулянки завжди тими самими вулицями міста, безуспішні спроби скористатися мовою і т. ін. На цім виглядав Додо не таким, ніж був насправді: його «брови зводилися гарними дугами, занурюючи в тінь великі й печальні очі з глибокими півколами», навкруги носа «прооралися дві борозди, насичені абстрактним стражданням та ілюзорною мудрістю», «кокетлива родимка на видовженому бурбонському підборідді надавала йому вигляду підстаркуватого досвідченого бонвіана»; «одягнутий у вишуканий костюм, «він крокував виважено й не кваплячись»; нагадував мандрівника, «що, подорожуючи лише задля приємності, оглядає нове для себе місто», з лицем, схожим на «ілюзорну маску великого

трагіка, сповнену знаннями і тугою всіх на світі речей», чи філософа- перипатетика, «сповненого поважності й гідності»; «риси його обличчя формувались на отих пережиттях, які йшли повз нього, втілюючи в собі прочуття якоїсь нездійсненої автобіографії» [там само, с. 289–290]. Виявляється, що вишукана, добірна, навіть рафінована тілесність Додо була цілковито оманною, що унаочнює гостре внутрішньо-зовнішнє розкодження тіла й душі та ілюструє в певний спосіб двоїстість, чи то роздвоєність. Ба більше! Маємо справу не з простим дуалізмом – внутрішній світ шульцівського персонажа співвідноситься з більш складними конфігураціями: «У Додовому тілі ... хтось старішав, нічого не проживши, хтось dorостав до смерті без крихти глузду» [там само, с. 295]. Хтось інший, «замурований» десь у глибині Додо, був позбавлений свого тіла, «нежите життя мучилося, тріпотіло від розпачу, крутилося, наче кіт у клітці»:

«Раптом він пронизливо захлипав у темряві. Тітка Ретиція зіскочила до нього з ліжка: «Що з тобою, Додо, щось болить?».

Додо відвернувся зі здивуванням: «Хто?».

«Чого ти стогнеш?» – питає тітка.

«Це не я, це він...».

«Хто такий він?».

«Замурований...».

«Хто-хто?».

Але Додо безсило махнув: «Ех...». І повернувся на другий бік» [там само].

Бруно Шульц, як бачимо, описує трійчасту модель відношень між тілом і душею: в одному тілі героя мешкають дві душі (= істоти) – «підголок» Додо «керує тілом», яким не може скористатися, і Замурований, який час від часу «вибирається зовнішнь» і спілкується завдяки нічному крику. Додо – приклад понівеченої чоловічої тілесності та покрученої маскулітності, яка проявляється в його розумовій відсталості. Він існує за межами «спільноти гомо сапієнс», без розуму і свідомості втрачає свої гендерні риси (маскулітність) й залишається деформованою тілесною оболонкою. Він існує лише для того, щоб постарішати й наблизитися до смерті. Додо не має самоідентичності.

Історія Додо – це історія тіла, так погано ним керованого, яке «живе неначе власним імпульсом, виконує вписаний у нього сценарій і трансформується таким чином, ніби Замурований живе повноцінним життям, а воно [тіло – *Н. М.*] фіксує його життєві переживання [25, с. 103]. Можна висновувати, що між тілом і душею «немає простих зв'язків, що між ними можливі різні контракти – адекватні чи ні, що вирішальною для вибору тієї чи іншої форми стає сліпа доля» [там само, с. 104]. (Не)правильна комбінація визначає подальшу долю шульцівського героя: «обдарований понад потребу чудовою тілесністю, Додо існує на маргінесі. Його «нежите життя» є марним» [там само, с. 104].

Єронім – чоловік тітки Ретиції, батько Додо. Оповідач називає його вуйко (= материн брат), персонаж з'являється один раз – в оповіданні «Додо». Це зовсім інший варіант дефекту тілесно-духовного існування. Раніше дядько Єронім мав невгамовний темперамент, «не знав жодних гальм, ні на що не зважав і ні перед чим не спинявся», «зі зловтіхою розказував невиліковно хворим про їхню смерть», піддавав «гострій критиці перед невтішною родиною життя того, по кому ще не висохли сльози», іншим голосно дорікав деякими прикрими й дражли-

вими особистими справами тощо [1, с. 293]. Так Єронім для себе визначав особисті «радощі» життя. А доля невдовзі вибила йому з рук «стерно його потріпаного і вгрозлого в міліну життєвого корабля» та призначила чоловікові «життя пенсіонера на вузесенькій смузі поміж сінями та виділеним йому темним закутком» [там само, с. 291]. Божевілля вуйка Єроніма пізно далось взнаки внаслідок якихось докладніше не окреслених оповідачем, хоча, безумовно, навальних життєвих обставин. Цей зрілий чоловік «певної ночі повернувся з дороги весь перемінений і непритомний від ляку, силкуючись при цьому забитися під ліжку» [там само, с. 293]. Відтак Єронім зажив як переляканий світом самітник, усунувшись від будь-якої активної життєдіяльності, що в певний спосіб накладало відбиток і на зовнішньо-тілесну оболонку: «... ніби якийсь великий хижак із котячих», щодня покривався фантастичним заростом, «довга борода ... опливала довкіл його лица й сягала середини щік, лишаючи вільним лише гачкуватий ніс і пару очей, що поглипували білками з тіні кушуватих брів» [там само, с. 292]. Нічого не залишилося від минулої маскулітності – є лише божевілля й жах, жах і божевілля: Єронім недбало послуговувався словом, посилав іншим руйнівні думки – і вони повернулися до нього боєм і стражданням; навіть Додо вважає батька «тяжким психом» [там само, с. 293].

Едьо – титульний герой іншого оповідання із циклу «Санаторій під Клепсидрою» – разом із Додо (і Глуєю) належить до групи персонажів-калік, т. зв. «надтріснутих персонажів», зовнішність і внутрішній світ яких поєднані неправильно. Біда двадцяти кількालітного молодика-каліки Едьо, дорослого чоловіка «з низьким і сильним голосом, яким він часом наспівує арії з опер», полягає у внутрішньо-тілесній асиметрії: взірцевий «мускулясто-атлетичний» верх (у «плечах він міцний, як ведмідь») і убогий, злидений, навіть жалогідний низ («Едьо пересувається за допомогою милиць»; гірко «дивитися на те, як він долає сходи»: його ноги, «цілком zdeгенеровані й позбавлені форми, не можуть ступити ані кроку»), знягла «вискакують то вбік, то назад, заламуються в несподіваних місцях, а ступні, мов кінські копита, короткі й високі, стукають по дереву сходів, мов колодки» [там само, с. 296–297]). Едьо позбавлений певних маскулітних якостей і не виконує жодної маскулітної ролі, не має навіть власної професії, бо користується «правом на безділля». Але ми бачимо героя під час виконання окремих маскулітних дій: гоління, залицяння до Аделі, захоплення її зовнішністю тощо.

Ця верхня – нижня тілесна дисгармонія так само призводить до дисгармонії душевної: непорозуміння, байдужості, бездушності, неухважності, нетерпимості, іноді навіть жорстокості з боку близьких, а також постійних сперечань із батьками стосовно права Едьо бути чоловіком, суперечок, які він постійно програє і які повсякчасно закінчуються його пронизливим вереском. «Найстрашнішим» гріхом героя є його нічні подорожі під вікно сплячої Аделі. Батьки, протидіючи цьому, «на ніч його милиці закривають у шафі» [там само, с. 302]. Але це не зупиняє Едьо: він вилазить на ганок, не озброєний милицями, і, начебто «великий білий пес, ... присівши на всі чотири і човгаючи довгими стрибками по лункій підлозі ганку», наближається до Аделиного вікна; «притискає своє бліде й товсте обличчя з болісною гримасою до лискучої від місяця шиби і щось говорить – плаксиво, настирливо, розповідає зі сльозами...» [там само]. Слушно висновують автори

«Шульцівського словника»: «У цій калічній людській подобі без потреби сконцентровані «чоловічі» якості, проте це безсила маскуліність, замкнута в собі» [25, с. 113]. Едьо, як і Додо, «відкинутий на маргінес життя», зокрема статевого; його «єдине заняття – створення хроніки світу з газетних витинок» [там само, с. 114]. Через те, що окреслена стигматизація відбувається на міжособистому рівні комунікації, зокрема й на рівні відношення батьків і дітей – ці стосунки контрастують і зайвий раз підкреслюють атмосферу надзвичайної напруженості.

Дядько Марек з оповідання «Серпень», «малий, зігнутий, з обличчям, вископленим зі статевих ознак, сидів у своєму сірому банкрутстві, змирившись з долею, вкритий безмежною зневагою, в тіні якої, здавалося, просто відпочивав. У сірих його очах жеврів далекий відблиск саду, розп'ятий на вікні. Часом він силкувався слабким відрухом заперечити, вчинити опір, але хвиля самодостатньої жіночності ... накривала своїми широкими струменями безсилі конвульсії чоловічості» [1, с. 13].

Образ кузена Еміля з того ж оповідання, найстаршого серед кузинів, репрезентує маскуліну роль одинака-мандрівника, наділеного «білявим вусом та обличчям, що з нього життя вже наче встигло змити будь-який вираз» [там само, с. 14]. Еміль відвідав багато різноманітних екзотичних країн, пережив багато пригод, назбирав купу цікавих історій – і тепер розповідає їх Юзефу. На цій попри «елегантний і коштовний вистрій» Еміля його «зів'яла розмазана фізія ... з дня на день забуває себе саму, робиться стіною, порожньою й білою, з блідим мереживом судин, ув яких, мов лінії на облзій мапі, плуталися напівзгаслі спогади бурхливого і змарнованого життя» [там само].

У певний спосіб з образом Еміля корелює інший другорядний персонаж Шльома з оповідання «Геніальна епоха». Він має схожий з Емілем маскуліний тип: молодий одинак, стрункий чоловік, чистий, новий і нічим не обтяжений, любить побешкетувати, через що час від часу сидить у тюрмі. У день виходу з в'язниці, куди його «постійно замикали на зиму після бешкетів та скандалів літа – осені», Шльома відчуває себе «відмитим від гріхів, оновленим, сповненим єднання зі світом» [там само, с. 140]. Саме Шльомі Юзеф довіряє цілковито й показує йому свої малюнки. Але вистачає молодика ненадовго, майже відразу Шльома скоює новий злочин: «... він зграбними рухами записав Адєліні пантофлики, сукню й коралі собі за пазуху» і «відтак зник за дверима» [там само, с. 144]. Хоча Шльома за старою звичкою краде Адєлені речі, Юзеф все одно погоджується зберігати його таємницю. Можна сказати, що між чоловіками існує певна утаємниченість, сакральний чи то міфологічний секрет, ритуальне таїнство. А проте сам Шльома досить переконливо мотивує свої ганєбні вчинки: «Невже ти думаєш, ніби я крав би і вчиняв тисячі своїх неподобств, якби світ аж настільки не занепав і зносився, якби речі в ньому не втратили своєї позолоти – далекого відблиску Божих рук? Що робити з таким світом? Як не засумніватися, не впасти духом, коли все в ньому наглухо закрито, замуроване понад своїм сенсом – тож усюди лише стукаєш по цеглинах, мов у стінах в'язниць?» [там само, с. 142].

Образ пана Шимчика з оповідання «Пенсіонер» презентує ще одну гендерну роль в оповіданнях Бруно Шульца – роль пенсіонера, чоловіка похилого віку, який переживає самотність, покинутість, загрозу смерті, відчуває пафосне позірне ставлення до себе, відсутність щирості та справжніх емоцій

від оточуючих. Пан Шимчик не може виконувати маскуліні ролі – повноцінно працювати на користь суспільства, навіть захоплюватися жінками-служницями через старість, через пенсійний вік. Щоб уникнути самотньо-пригніченого стану й розпочати «нове життя», герой втікає у дитинство, повертаючись до школи. Він прагне стати, як всі діти, не вирізнятися, пережити все те, що переживають однолітки, зокрема й тілесну кару. Не виходить... Неочікувана віхола забирає пенсіонера-хлопчика, що символізує, скоріше за все, повернення з оніричного простору до початкового стану, а, можливо, і смерть: «... мене підхопило, ... наступної ж миті пішов перевертом... Я вже летів високо над дахами. ... мене все вище й вище відносило в жовті, незнані осінні простори» [там само, с. 321]. У наступному оповіданні «Самота» зустрічаємо того ж героя: «Я не миша, я пенсіонер» [там само, с. 323]. Як і раніше, Шимчик веде нещасно-самотній спосіб життя у своїй замурованій кімнаті, вихід з якої можна знайти лише за допомогою потужної уяви, його тілесна зовнішність справляє «болочий ефект»: «... я, безсмертна миша, самотній погрібник, шурхоchu в цій мертвій кімнаті... мої очі, ніби дві пацьорки, що вилзли назовні і блищать. ... Який я з вигляду? ... Дивний, смішний і болочий ефект! Його соромно визнавати» [там само].

Іншими прикладами понівеченої маскуліної зовнішності є такі персонажі, як дядько Кароль з оповідання «Пан Кароль», волоцюга-п'яниця з оповідки «Пан». Дядько Кароль, солом'яний вдівець «... зі скляними очима водянистого кольору, вологими й випуклими», має тридцятикількарічне тіло, яке «вже починало гладшати», «ступні повні та жіночні»; у «цьому організмі, ледь набряклому жиром, вимученому тілесними зловживаннями ... тихо визривала його майбутня доля» [там само, с. 63]. Створюється враження, що Кароль ставиться до свого тіла відчужено, навіть відчуває до нього відразу. П'яничка-волоцюга з оповідання «Пан» теж є яскравим прикладом понівеченої маскуліної зовнішності: «Жмут немитих пасем звихрювався над високим і випуклим чолом», воно «було пооране глибокими борознами», «... кремезні плечі у брудній сорочці», «обвисле лахміття сурдута», «його згорблені плечі було наче придавлено якимось тягарем», його «тіло тяжко надималося з натуги, а з мідного, лискучого від сонця обличчя стівав піт» [там само, с. 59–60]. Він видається Юзефові якимось страшним монстром і нагадує грецького божка пастухів Пана, який часто був зображуваний як чоловік з ногами, рогами й вухами цапа, переважно символізуючи хтивість.

У кінець «чоловічого» ланцюжка, завдяки якому презентуємо ознаки маскуліності шульцівських персонажів, уміщуємо образ трансвестита з оповідання «Вулиця крокодилів» – молодика, який працює в магазині тканин. Спочатку він «напрочуд послужливий, в'юнкий та невідпорний, радий догоджати вашим бажанням», «підлабузнюється і прогинається», з часом починає справляти враження трансвестита. Далі – гірше: «Той по-дівоному зм'який і зіпсований молодик, сповнений розуміння найінтимніших клієнтових порухів... відчиняє дальші приміщення, до самої стелі забиті книжками, гравюрама, фотографіями. ... Таких кульмінацій зіпсованості, такої розпезаної вигадливості ми ніколи й не сподівалися» [там само, с. 82–83]; «Тим часом повсюдна розв'язність усе більше відпускала гальма пристойності. Продавець, вичерпавши свою настирливу активність, поволі ставав жіночно-пасивним. Тепер він лежить на одній із численних канап ... у шовковій

піжамі з жіночим вирізом» [там само, с. 83–84]. Так, декількома штрихами змальовано перехід від маскуліної площини з її чоловічою активністю до площини фемінно-пасивної, де той же молодик постає у жіночому образі. Яскрава ілюстрація образу Вулиці Крокодилів як поступки міста «духові новочасності і великоміському падінню добропристойності» [там само, с. 89].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Тілесність у тканині прозових текстів Бруно Шульца виступає як наратив. Дослідження прозопису Бруно Шульца крізь призму теорії тілесності, популярної в сучасній гуманітаристиці, дозволило виявити раніше не досліджені аспекти художнього доробку письменника й повніше висвітлити характер шульцівського варіанту модернізму та його впливу на сучасний літературний процес.

У творчості Бруно Шульца простежується специфічна маскуліність чоловічих образів: різноманітна, багатогранна, непересічна, оригінальна. Чоловічі персонажі виконують різноманітні гендерні ролі, реалізуючи при цьому певні (не)стереотипи й (не)маскуліні критерії. Важливу роль відіграє часопросторовий вимір, у якому все це реалізується: реалістичний і (чи) нереалістичний, фантастично-міфологічний, через що чоловічі персонажі можуть набувати іноді абсолютно протилежних маскуліних ознак.

У реальному просторі чоловіки здебільшого самотні, меланхолійні, пасивні, статичні, до того ж пригноблені взірцевою жіночою тілесністю й сексуальністю, на цім нездорові фізично чи психічно. Це призводить до певної відірваності чоловіків від власного тіла й бажань у будь-який спосіб його позбутися (різноманітні тілесні метаморфози шульцівських героїв-чоловіків, поява двійників, перевтілення у тварин тощо існують на межі двох вимірів – реалістичного й фантастичного, а їх здійснення часто відбувається через сон або марення тощо). У реальності чоловічі образи здебільшого мають непривабливий зовнішній вигляд (вони лисючі, вусаті, товсті чоловіки середнього віку, з великими животами, їм бракує фізичної сили – однієї із найважливіших маскуліних ознак, хоча для тих персонажів, яким автор симпатизує, Шульц знаходить у певний спосіб різні, так би мовити, «компенсатори»).

У фантастичному вимірі чоловічі персонажі зазвичай незалежні, імпульсивні, активні, готові до радикальних дій і вчинків, як окремі самодостатні особистості мають яскраву індивідуальність і прагнуть до адекватного самовираження. Цікаво, що інтерес Бруно Шульца до фізичних деформацій, тілесного виродження стосується здебільшого чоловіків (серед жіночих персонажів можна згадати лише божевільну Тлюю): шульцівський чоловік залишається зануреним у спаскудженість, мізерність, перетворюється на потворне і скарліле створіння; протиславлений у певний спосіб тріумфальній жіночій вроді.

Головні герої відіграють ролі батька, одруженого чоловіка, сина, професіонала, лідера, воїна, лицаря тощо; мають такі маскуліні властивості: практичність, професійність, лідерські здібності, комунікабельність, демонстративність тощо. На цім спостерігаємо відсутність деяких маскуліних критеріїв із царини раціональності й логічності, йдеться про такі якості-антиподи: недоречна емоційність, непослідовність, непередбачуваність, хаотичність. Через це в окремих випадках послуговуємося маскуліно-андрогенною характеристикою шульцівських героїв.

Згідно з багатовіковою культурною традицією сформовано типові основні, узагальнені характеристичні риси зовнішності чоловіка: стереотипний чоловік має бути здоровим і сильним фізично. Проектуючи ці критерії маскуліності на чоловічі шульцівські образи помічаємо, що здебільшого чоловіки Бруно Шульца їм не відповідають. На цім, як би це не виглядало парадоксально, постаті недорозвинених чоловіків з дитячим розумом, як Додо, чи зовнішньо калікуватих, як Едьо, викликають, як нам видається, більшу симпатію й емпатію у читача, аніж будь-які інші персонажі. На репрезентацію шульцівської тілесності впливає не лише сама інформація, а також її емоційна значимість, її інтерпретація, індивідуальні смисли, які можуть бути різними для кожного.

Студіювання тілесного шульцівського дискурсу видається надзвичайно продуктивним у контексті перепрочитання прозових творів Бруно Шульца з позицій сучасної літературної теорії. Дослідження буде продовжено в аспекті аналізу фемінного простору шульцівських творів, а також характеристики кореляційних відношень термінопонять *фемініність / маскуліність*, їх контактів, перетинів та взаємовпливів. До аналізу буде долучено й графічне мистецтво Бруно Шульца. Завдяки аналізу маскуліних і фемінних образів у художньо-мистецькій спадщині митця можна буде простежити формування авторської гендерної ідентичності, його маскуліності, ставлення Бруно Шульца до вирішення гендерних проблем, до власного Я і власної тілесності (тіла).

Література:

1. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
2. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з фр., післямова та прим. О. Йосипенко, С. Йосипенко. Київ : Український Центр духовної культури, 2001. 552 с.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
4. Гомілко О. Метафізика тілесності. Дослідження, роздуми, екскурси. Київ : Наукова думка, 2001. 306 с.
5. Борисюк З. Символіка людського тіла. Київ : Знання-прес, 2003. 345 с.
6. Агеева В. Гендерна літературна теорія і критика. *Основи теорії гендеру* : навчальний посібник. Київ : Вид-во «К.І.С.», 2004. С. 426–445.
7. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2008. 350 с.
8. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності і соціальності в людині і суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ: Б.в., 2005. 18 с.
9. Муха О. Я. Дослідження проблематики людської тілесності у сучасній вітчизняній філософській думці. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2006. № 3. С. 19–23.
10. Муха О. Тілесність як неусвідомлений горизонт людського досвіду. *Духовність. Культура. Нація*: Культурологічний збірник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. Вип. 1. С. 50–57.
11. Гундорова Т. Проявлення слова: Дискусія раннього українського модернізму. Київ : Критика, 2009. Вид. друге, перероб. та доп. 447 с.
12. Валенса Г. А. «Тіло» і «тілесність» у соціально-філософському контексті: термінологічні розвідки. *Філософські проблеми гуманітарних наук*: збірка наукових праць. Київ : Основи, 2009. С. 120–140.

13. Косяк В. А. Людина та її тілесність у різних формах культури: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. 318 с.
14. Потапенко Я. Феномен тіла в концепціях постмодернізму: історичний вимір проблеми. *Схід*. 2011. № 7 (114). С. 136–139.
15. Ігнатенко І. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
16. Чоловік і маскулінність у площині тексту: збірник наукових статей / [гол. ред. М. Варикаша]. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 288 с.
17. Таран Л. Одвічне взаємопротиставлення – взаємопритягання (Кілька спостережень над прозою Бруно Шульца). *Сучасність*. 1997. № 11. С. 107–112.
18. Матвієнко С. Г. Бруно Шульц та Франц Кафка на тлі настроїв «безгрунтності». *Наукові записки. Філологічні науки*. 2001. Т. 19. С. 87–91.
19. Табачковський В. Феноменологія в Дрогобичі: «пробуджувальні візії» Бруно Шульца. *Філософська думка*. 2004. № 2. С. 81–113.
20. Каталуччіо Ф. Бруно Шульц та ілюстровані оповідання. На маргінесах італійської рецепції. *Сучасна рецепція творчості Бруно Шульца: наукові матеріали III Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі*. Дрогобич, 2009. С. 177–195.
21. Дуркалевич В. У пошуках наративної ідентичності: індивідуальний міф у творах Івана Франка, Анджее Хщюка і Бруно Шульца. Дрогобич : Коло, 2015. 366 с.
22. Ковалишин К. А. Візуальне та словесне у творчості Бруно Шульца. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 4. Ч. 2. С. 191–197.
23. Stoller R. Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. New York : London Karnac Books, 1968. 383 p.
24. Словник гендерних термінів / укладач З. В. Шевченко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
25. Шульцівський словник / за ред. В. Болецького, Є. Яжемського, С. Росєка. ; пер. з пол. А. Павлишина. Київ : Дух і Літера, 2022. 504 с.
26. Яременко В. Післямова. *Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX століття* : у 4 кн. Київ : Рось, 1995. Книга 4. С. 684–685.

Matorina N. Representation of masculinity in Bruno Schulz's literary dilogy

Summary. Current literary studies of body discourse confirm their productivity on the example of the literature of the Galician literary borderlands, whose vivid representative is the Polish-speaking artist of Jewish origin from the town of Drohobych, Bruno Schulz (1892–1942). The scientific relevance of such studies seems extremely productive in the context of numerous attempts to reread the classics from the standpoint of modern literary theory. The short stories from the cult collections of the artist – “Cinnamon Shops” and “Sanatorium Under the Sign of the Hourglass” – are included in the analysis. The purpose of the study is the interpretation of Bruno Schulz's creative work in the context of the characterization of bodily discourse through the prism of masculinity for further theoretical generalization of the phenomenon of physicality in modern literary studies. The article explores the ways of artistic modeling of male physicality in the prose of Bruno Schulz, determines the role of the category of physicality in the artistic structure of his prose texts, and reveals the connection of this phenomenon with modernist aesthetics. The body, in particular, the male body, in the stories of Bruno Schulz becomes not only a powerful relay of a person's inner state, a mediator in his communication with the world but also a testimony of the character's personal history. In this sense, the anthropological paradigm of masculinity as a marker and psychological criterion of human aspirations of the characters of Schulz is traced. The study of Bruno Schulz's prose description through the prism of the theory of physicality, popular in modern humanities, will allow revealing previously unexplored aspects of the writer's artistic work and highlighting more fully the nature of Schulz's version of modernism and its influence on the modern literary process.

Key words: Schulz studies, Bruno Schulz's prose description, cultural anthropology, gender studies, physicality, body representation, masculinity.

*Останіна Г. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету*

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ІМАГОСЕМАНТИКА В ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ АДРІАНА КАЩЕНКА

Анотація. В українській літературі кінця XIX – початку XX ст. утворилася своєрідна парадигма орієнтальних інтенцій. Орієнтальні моделі творчої фантазії письменників формувалися під впливом «інвазії чужого», на перехресті окцидентально-орієнтальних впливів. Художній орієнталізм межує із сутністю таких понять, як «колоніалізм», «колоніальна ментальність», «чужий», «інший».

У статті досліджено концептуальні складові кримськотатарської імагосемантики в історичній прозі Адріана Кащенко. Предметом дослідження стали такі твори письменника-інтелектуала: «У запалі боротьби», «Борці за правду», «Під Корсунем», «Зруйноване гніздо», «Про гетьмана запорізького Самійла Кішку», «Про гетьмана Сагайдачного», «Над Кодацьким порогом». Під час проведення літературознавчого аналізу були застосовані такі методи: типологічний, імагологічний, біографічний, культурно-історичний та ін.

Проблема, порушена у статті, це важливий етап у роботі модулю присутності орієнтальних світів і цивілізацій в українському літературному процесі початку XX століття.

Наукове розкодування ролі та значення орієнтальних мотивів у творчості письменника пояснюються відвертими переживаннями автора за долю українського народу, його правдиву історію. Кримськотатарська імагосемантика Адріана Кащенко номінує багатовекторну проблематику його історичних творів: «олітературення» татарського світу, художній тезаріус «історій душі» під колоніальним небом, україноцентризм і діалогізм з інонаціональним культурним світом, етнопсихологічні аспекти внутрішніх станів і зовнішніх вражень героїв твору. Визначено, що індивідуальний літературний орієнталізм Адріана Кащенко характеризується белетристичною правдою на державному, побутовому, релігійному та торгівельному рівнях. Художні твори письменника на історичну тематику відверто інтерпретують ворогування Заходу і Сходу, де образ «чужого» або «іншого» найчастіше подається як ворожий та агресивний. Також автор створив багато автентичних східних подробиць побуту, релігійної обрядовості та наділив специфіку освоєння «іншого» світу щедрими коментарями орієнтальних понять і топонімів.

Ключові слова: орієнталізм, історична орієнталістика, імагосемантика, історична проза, Захід, Схід.

Постановка проблеми. Генеза українського художнього орієнталізму глибоко закорінена в драматизмі історично-політичного минулого українського народу, який з давніх часів на різних рівнях спілкувався з багатьма іншими етнічними спільнотами. Уже за перших князів киево-руської доби Україна була ареною постійної боротьби між елементами європейськими й орієнтальними (азіатськими). За часів київської Русі звичним явищем були різнонаціональні шлюби, що не лише забезпечу-

вали обом сторонам державний розквіт, а й розвивали культури та гарантували мирне співіснування з іншими народностями (половецькі дружини Олеговичів).

Утвердження літературно орієнталізму набувало історично-політичного значення і як момент ідентифікації українців. Проблема самодостатності етносу серед інших європейських народів порушувалась у козацьких літописах Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка та і «Історії Русів», в якій яскраво охарактеризовано «колоніальну травму» української культури.

Україна довгий час була імперською підданою, а її культура функціонувала «на перехресті окцидентально-орієнтальних впливів» (Ольга Харлан). Саме тому серед історично-політичних проблем народів Близького та Далекого Сходу українські митці відшукували те, що було їм або близьке чи співзвучне, або незнане чи екзотичне. Однак у своїх творах вони ніколи не використовували риторику влади. Про те як «земляки кайданами міняються» говорив ще Тарас Шевченко у «Посланії», а про «колоніальний статус» українського народу писав ще Михайло Грушевський. Мандри диких орд не раз доводили країну до занепаду, спустошували не лише міста, й українську культуру, а й вразливі людські душі та молоді дівочі літа (П. Куліш «Маруся Богуславка», Б. Грінченко «Галіма», М. Грушевський «Бех-аль-Джугур» та ін.).

На нашу думку, найважливішими категоріями у формуванні науки про Схід є «історичний час» і «історичний простір», адже поняття «орієнталізм» найчастіше трактувалося митцями як спільність/відмінність та континуум східних образів. Дуже часто він виконував функцію «оновлення» української літератури інакшим типом світоспоглядання, новими незваними мотивами та образами, екзотичними реаліями побуту, традицій і звичаїв тощо. Історична парадигматика літературного орієнталізму в першу чергу відображає його видозміну від колоніальної агресії до спроб діалогу, від теорій наслідування до ширшого теоретичного осмислення дефініції.

Творчість Адріана Кащенко відрізняється особливим використанням історичного фактажу. Життя письменника пов'язане із Запоріжжям, тому з-під його пера вийшло багато козацьких бестселерів. Любов до рідного народу та його історії у Адріана Кащенко виявилась ще з дитинства. Показовим є записок протиборство внутрішнього і зовнішнього світів в автобіографічній повісті «На руїнах»: «З юнацьких літ мене цікавило, чому це люди ніяк не впорядкуються, щоб усі однаково добре жили й усім було вільно, як-от у наших запорожців, що не мали не панів. Ні мужиків, ні старців, ні дуків. Загадкою здавалося мені й те, що вибірна запорізька старшина могла керувати завзятими, волелюбними й запеклими козаками, хоча й самотність

її на урядових посадах цілком залежала від волі січового товариства; наші ж сучасні урядовці не здатні забезпечити спокій серед громадянства та здобути його прихильність, бодай і мають необмежену владу й повну незалежність од тих, ким керують» [1, с. 3]. Це доба завзятої боротьби з тоталітаризмом, буржуазним націоналізмом, кричущою несправедливістю. У радянському каноні української літератури все, що було пов'язане із Заходом чи Сходом, а тим більше виразно ним здефінійоване чи імпліковане, як процеси «вестернізації» (Н. Шумило) чи «орієнталізації» було підозріле та маргіналізоване. Саме тому твори А. Кащенко були довготривалий час забороненими.

Потреба й актуальність такої роботи продиктована, зокрема, станом українського літературознавства, у якому бракує сучасних студій, зокрема компаративно-імагологічних, важливої теоретичної й історико-культурної проблеми інонаціональної парадигми літературної спадщини XIX і XX ст. Недослідженим під таким кутом зору залишається переважна більшість «орієнтальних» творів означеного часу. Дотепер бракує – не тільки з причини складності проблеми, а й довгочасних нашарувань упередженостей, полегшено-кон'юнктурних вирішень та стереотипно-ідеологічних навіянь – навіть достатньої кількості концептуальних статей із основних аспектів такого вивчення, що дослідили б моменти «єднання» чи «протистояння», «впливу», поєднання емпатії чи антипатії до інших народів із любов'ю до рідного, показали б, як типологія інонаціональної (орієнтальної) тематики узгоджувалася з процесом розвою українського письменства і відзеркалювала цей процес. Урешті, такого типу праці розкрили б примноження чи втрати художності в результаті опрацювання відповідних мотивів чи тем (у літературному контексті ці останні, що показово, і залишаються собою як виявом традиції, мистецької конвенції, й водночас стають чимось більшим – формою різноаспектного культурного спілкування, вищої інтертекстуальності, інакшою екзистенційною модальністю).

Аналіз дослідження. Про «геокультурне імаго Кримське та Степове» у площині романтичного орієнталізму писала І. Пупур: «Українські романтики розробляли передусім імідж Кримського як ворожого та небезпечного Чужого (Східного = Кримськотатарського, Турецько-османського) у площині творів, присвячених українській історії часів боротьби козацтва проти Кримського ханства та Османської Туреччини. Українське Романтизоване Кримське – це ворожий край, із якого здійснюються руйнівні напади на Україну («Маруся Богуславка» П. Куліша); далека й ворожа християнська земля, яка фігурує під історично-знаковим поняттям «Орда» («Татарські набіги...» Г. Квітки-Основ'яненка); невільницький ринок і країна розкішного життя («Кудеяр» Миколи Костомарова); далека, чужа, небезпечна сторона, де є поклади солі («Ой я свого чоловіка...» Т. Шевченка, «Чумацькі могили» Я. Щоголева) й т.п. Виписуючи геокультурне імаго Кримського (Кримсько-татарського), романтики намагалися продемонструвати його природно географічний портрет, етнічну винятковість кримських татар, оригінальність їхнього побуту та культури. Для цього використовували певний набір імагем: природно-географічних («Бахчисарай», «Кафа», «Алушта», «Ялта», «татарське селище», «кримські гори»), соціально-політичних («кримський хан», «кримський мурза»)» [2 с. 139–140]. Цілковито виправдано сучасна дослідниця пояснює виникнення пограничного східного на основі української історії, українських

фольклорних джерел: «Воєнні й мирні контакти з азійськими народами Великого степу й Криму були константою української історії, інтерес до якої надзвичайно підвищився в епоху романтизму, призвівши до появи великої кількості художніх творів на історичну тематику. У них і виринали образи Пограничного Східного як частини історичної декорації (часів правління кримського хана Девлета I Гірея (1530 – 1577) – «Кудеяр» Миколи Костомарова; першої половини XVII століття, за правління османських султанів Османа II (1618 – 162) «Маруся Богуславка» Пантелеймона Куліша й Ібрагма I (1640 – 1648), «Турецькі бранці» Ізидора Воробкевича та ін.). При цьому авторське уявлення про Інше формувалося через рецепцію інших гетеро-іміджів, почерпнутих і історичної літератури й фольклорних джерел» [3, с. 63].

В українському літературознавстві про яскраву етнічну імагосемантику прози А. Кащенко побіжно зазначила Г. Корицька, яку письменник щедро черпав з крилиці фольклору: «...в «Оповіданнях...» мотиви, образи з історичних пісень таких тематичних груп («Оповідання...» охоплюють події історичного періоду від початку козащини та боротьби її з татарами і турками до зруйнування Запорізької Січі: а) про татарську руїну; б) про бідкування в турецькій неволі; в) про боротьбу з турками; г) про козацьких ватажків і їхні походи; д) про занепад війська Запорозького та зруйнування Січі; е) про народні повстання під проводом Залізняка, Гонти; ж) про втечу на Дунай; з) про перехід на Кубань; и) про кріпацьке ярмо на Україні; к) про «кінець» запорожців. Спільні для цих пісень мотиви волі, прагнення визволення з-під ярма – турецького, польського, кріпацького; уболюванню за долю рідної землі. У них ідеться про татарську руїну і страшну бусурманську неволю, яка доводила бранців до самогубства. Зруйнування Січі, поневолення запорожців, переселення їх на Кубань, зневіра в діяннях цариці, шукання волі – провідні мотиви пісень доби Руїни. Туга за рідною землею, домівкою, надія на повернення на дідищу визначають основний їх пафос» [4, с. 67]. Усе це є важливим історичним вектором сучасного українського літературного орієнталізму, антиколоніальними мотивами на тлі української історії.

Мета статті – виявити концептуальні складові імагосемантики історичної прози А. Кащенко.

Завдання: розкрити ідейно-естетичну своєрідність моделювання Сходу українським демократичним письменником; проаналізувати модус присутності орієнтальних світів і цивілізацій в літературному процесі початку XX століття.

Методи та методика дослідження. За основні методи дослідження обрано: типологічний – для встановлення як диференційних ознак літературного орієнталізму, так і індивідуальних, властивих лише окремим письменникам; біографічний – як засіб виявлення зв'язку літературного орієнталізму з життєписом письменників; компаративний (імагологічний) – уможливив моделювання між літературної концепції українського орієнталізму; культурно-історичний, що дозволив дослідити твори у суспільно-політичному та філософському контексті доби; психоаналітичний, за допомогою якого дослідили внутрішній світ персонажів, їх східний буттєвий модус; рецептивна поетика – для усвідомлення літературного орієнталізму в його іманентних поетологічних характеристиках.; а також компонентний аналіз при виявленні й вивченні східних складників кожного окремого твору.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX – на початку XX ст. відстежується чітка частотність художнього опрацювання українськими письменниками тем з історичної орієнталістики. Все ж таки татарський Крим був закордонням, та й часи набігів зі Сходу давно минули. Проте історична белетристика на джерельному матеріалі взаємин козацької України з Кримським ханатом продовжувала виховувати патріотичну свідомість читачів.

У річище традиціоналістських прочитань кримськотатарської імагосемантики української літератури початку XX ст. загалом уписується історична проза Адріана Кащенко, який, щоправда, долучив до неї дещо нове. Епік зосередився на інтерпретації ворогування Заходу й Сходу, відтворивши козацькі походи на Крим і «могутню у ті часи» Порту (їх учасником є Данило Цимбалюк із повісті «Під Корсунем»). Водночас літературна біографія Микити Галагана з того ж твору «підриває» стереотип ворогування згадкою про бойову спілку. Незвичним для вітчизняної белетристики є те, що козаки отамана Максима Гулака виступають на боці турецького султана у війні з персами на Кубані, Кавказі й у самій перській землі. Історичний на цей раз факт збройного союзнитва Хмельницького з ордою Тугай-бея націлено на підкреслення відваги татар перед гарматами ляхів. При збереженні загального гетероїмізму татар, гурт ординців у Кащенко все ж не гвалтує козацьку Прісю. Повість «У запалі боротьби», знову стисло ретранслюючи негативний гетероїмізм (татари, і це подано як звичайну тоді, випалили очі козареві за втечу з неволі), ввела ще одну східну практику – традиційну побутову. Так, «кримці-нагаї» вчать вельможних польських полонених, подарованих Хмельницьким, «сирої кобиліни жовати!» [1, с. 145].

Логіка розгортання подій «оповідання» (фактично повісті) «Борці за правду» не вкладається у стереотип Сходу з дум, як землі, «де віра погана, де неволя бусурманська – розлука християнська». Зав'язкою подій письменник подав поїздку Хмельницького із Тимошем, Богуном і ін. із Січі до «хана кримського прохати його помочі на поляків» [1, с. 278]. Богдан має сумнів, чи не пригадає йому хан руйнування берегів Криму й потоплення одразу 15 його кораблів із крамом і військом (трохи гомерівська система координат зумовлена козакофільством автора). Проте «східна» людина Джеджалій зі знанням справи розвіює сумнів показовим і нечастим в українській літературі доби романтизму визнанням: «Татарські хани завжди були лицарями, і через те, що ти сам їдеш до хана своєю волею, тобі не буде зроблено ніякого лиха» [1, с. 279]. Тим більше, що Тугай-бей «по лицарству приятель» Хмельницького, а українка Марина – його кохана дружина Газіся. Інша доля може спіткати Джеджалія за зраду своєї «бусурманської» віри.

Менш переконливими є «гаремні» сторінки (скажімо, там, де Марина кидає ханові категоричне звинувачення «Ви, татари, одвіку тільки пили нашу кров, жили працею наших невольників і втішалися нами, дочками. України» [1, с. 286]. Аналогічно неприродними виглядають місця, де в обіймах Богуна вона клянеться бути вірною дружиною хана, доки той виступатиме союзником козаків [1, с. 292] чи епізод виправдування хана перед дружиною за берестецьку зраду [1, с. 332–333] твору та їх персонажі, зокрема героїня в її стосунках із Іслам-Гіреєм і Хамамбетом, а також її подруга циганка Астара. Ця віддана Марині східна жінка з її чарівним зіллям продовжила романтичну літературну іпостась циганки як знахарки-во-

рожки, водночас перерісши її мірою відданості. Однак і на цих сторінках знаходимо чимало автентичних східних подробиць побуту чи характеристик: це м'які софи, килими, састове татарське вбрання Марини, закони гарему; покірливість євнухів і ін. невольників та водночас жорстокість щодо непокірних; корисливість старшого євнуха, в очах котрого золото запалює «хижацькі вогні»; «добра арабська освіта хана», наділеного позитивними деталями портрету (горде і суворе чоло).

Низка уведених орієнтальних реалій стосується релігійної обрядовості мусульман: намаз у мечеті, посвячення муллою у магометанство Марини, прикриття нею на людях свого обличчя шаріатським заиналом. Однак назагал блискуча культурна цивілізація Бахчисараю на сторінках твору неprisутня, у першу чергу, гадаємо, через його інший «профіль». Але А. Кащенко, і це показово, підкреслив уміння Марини користуватись у разі потреби східною квітчастою мовою. Звороти на зразок «хіба пташка любить ту людину, що замкнула її у золоту клітку?» [1, с. 285], збагачують мовностильову палітру повісті, додаючи ознак справжності.

Сцена III наради хана з мурзами розкрила міждержавні стосунки Криму, змушеного по-васальному догоджати падишаху, що не завжди відповідає інтересам ханату, а також антипольське спрямування політики Іслам-Гірея. Тільки у IV част. з'являється у творі лірично-маєстатичний опис Бахчисараю, вечірнього і нічного, коли вмовкає шум східного базару й правовірні розходяться по саклях. Імагоперцептивний образ ханської столиці представляють і золоті півмісяці мінаретів, ніжний плоскіт водограїв, пахощі квітів. Місцевим же відповідником усього татарського Криму виступають шаблі тополь і блакить гір, сади й виноградники долини Альми, дивовижні скелі та кручі над річкою Кача, руїни Чуфут-Кале з стародавнім кладовищем і Йосафатова долина.

Хронотоп дороги, якою вершники повертаються з Бахчисараю вже без Тимоша, відтоді заручника на вимогу хана, веде до «прощання по-братерськи» козаків із татарськими мурзами – їм стояти поруч у бойовищах. Досить яскравою в епіка жанрова картина вїзду Іслама з Бахчисараю на чолі татарського комонного війська. Це значна східна збройна сила: розлоге поле за брамою у малюванні епіка заповнили виблискуючі зброєю татари на баских конях. Поважний Іслам, убраний в короткий золототканий халат і жовто-сині сап'янці, мав бравий вигляд «дійсно природженого хана Батиевого роду» [1, с. 316]. У пластичному опису А. Кащенко хан скочив на коня, опершись на покірне схиле плече євнуха, й виїхав перед військо. Його утворили такі східні племена: «гірські татари з кримських узгір'їв у кольорових сорочках, з сагайдаками та луками за плечима; далі кримчаки з степового Криму – у жовтих та білих халатах, з кривими шаблями при боці; ще далі – степові ногаї у вивернутих наверх хутром кожухах, з довгими списами у руках, і, нарешті, безкраюю лавою простяглися черкеси з Кавказу у своїх довгих киреях з різноманітною зброєю. Всі ці народи підлягали ханові...» [1, с. 307–308].

Відповідно до історичної правди белетрист відобразив і ті сили, що з розгортанням війни ставили під загрозу спілку України з Кримом. Спершу це ще не надто суттєва влада орієнтальних традицій (татари не ходили у бій пішими, тож козаки мусіли самі йти на штурм польських окопів). Далі – вже й політична стратегія ханату взаємно ослаблювати християн. «Лукавий і розлютований», хан боявся утворення могутньої козацької

держави. Тому під Берестечком подіяло польське золото. Тож заслужено виглядає оцінка Богуна «Покинули нас зрадливі спільники-бусурмени... не годилося нам з невірами брататися» [1, с. 325].

Крихке військово-політичне союзництво Заходу й Сходу в художньому моделюванні А. Кащенко не витримує кон'юнктурних коливань цін на невільничому ринку. Досить цінам на невільників тривалий час зростати – й орда розпоршується Поділлям і Побужжям «мов сарана», палить села, вивозить награвовані коштовності, веде ясир. Через утворену спілку хана й короля Хмельницький шукає нових союзників, а Богун помщається ординцям уже нового хана Махмет-Гірея. Той же, у свою чергу, за наказом Стамбула хоче покарати Україну за Переяславську угоду. Проте татарські загопи розбиває Богун, і мурзи Хамамбета перед утечею «покололи ножами своїх жінок (незрозуміло, як вони опинилися на березі Бугу, – Г.О.), щоби ті не дісталися живими ворогам» [1, с. 373].

Белетрист описав і таку концептуальну залежність: із послабленням Криму й України ворожість між близькосхідними державами й Україною модифікується намаганням поновити добросусідські стосунки. Така ідея оповідання А. Кащенко «для юнацтва з часів скасування Запорозької Січі» «З Дніпра на Дунай». Хоча в 70-ті рр. XVIII ст. запорожці воювали турків уже у складі російського війська, а модус ненависті до «погані» татарів і турчина формувався ще змолоду (Гнат), появилися надії на краще майбутнє у новій Січі на Дунаї (Василь). Утікаючи туди, українці вже у Кам'яному Базарі зустрічають парусні кораблі під кольоровими прапорами й киндяками (ремінісценція з «Думи про Самійла Кішку»), на якому був смагливий і носатий люд моряків і купців.

Турки прибували крамарювати до українців, – і непоганий побутописець Кащенко розкрив традиційний асортимент торгівлі: зі Сходу його склали «гютюн, інжир, ізюм, кишмиш, ріжки, горіхи» [1, с. 409]. Останніх у лісах Туреччини стільки, гіперболізував бувалий Очерет, що восени вони вкривають землю мов сміття. Маршрут утечі під султана, прокладений цим запорозьким дідом, прислужився епікові в його для вихованчій розповіді по фольклорній канві про протистояння січовиків із бусурманами за кошових Байди, Кішки і Сагайдачного та для знайомства Василя зі знаковими щодо цього місцевостями. Мова про острів Тавань із фортецею Аслан-Город, де Дніпро турки перегородили залізними ланцюгами, «хвигури» над Інгульцем, Прогноїнську паланку серед татарських земель. Із сутичок запорожців і чумаків із татарвою на цьому прикордонні часто починалися війни.

Водний шлях байдаків, супроводжених «морськими свиньми» (дельфіни), після Очакова, Кінбурна, островів Березань і Тендра, де загинув кошовий Скалозуб і потрапив у полон Кішка, Тилигульського лиману та фортеці Хаджибей (Одеса, примітка автора) привів до Акерману (тепер Білгород-Дністровський). Прозаїк підкреслив доброзичливу гостинність очаківського і акерманського пашів до українських втікачів. Вони частували їх «печеним маханом» і, зрадивши, що «запорожці вже не вороги туркам» [1, с. 419], дарували для війська цілі табуни худоби. Подієва рамка оповідання замикається надіями запорожців на кращу долю, вільну від московської кормиги, у чужій стороні, де їм султан надав дозвіл вільно жити й рибалити на всіх лиманах, а родинам пообіцяв на Буджаку добрі землі під оселі.

Повість «Зруйноване гніздо» А. Кащенко, підхопивши мотиви козацької долі на чужині та переслідування москалями втікачів під турка, показала ці султанові обіцянки вже як доконаний факт. Пригодницька канва твору заснована на історії небезпечних мандрів козака Рогози за Буг. Тут він спершу натрапляє на запорожців-прикордонників Порти, із турецьким документом їде до Вилкова і далі на нову Січ, радіючи відродженню і розквіту козацтва. Письменник створив виразно іділічну картину товариства козаків у кармазинах, зі сріблом і золотом, сяючою зброєю, цього січового гурту аж у 38 куренях, будівництва хат для родин (промовистий контраст із долею Запорожжя і запорожців під московськими царями).

Орієнтальний дискурс А. Кащенко у жанрі історичного «портрета» наклав свій відбиток на зміст і форму оповідань «Про гетьмана запорозького Самійла Кішку», «Про гетьмана Сагайдачного» та «Над Коцацьким порогом (Про гетьмана Івана Сулиму)». Перше з них продовжило історію протистояння Криму й України на понад століття, охопивши події від захоплення Києва Менгли-Гереем і до полону, визволення та загибелі Самійла Кішки. Татарські ушкали, кочовища, що доходили аж до Орелі й Тясмину, перемоги й поразки ворожих сил Сходу й Заходу за гетьманування Байди-Вишневецького і Кішки становлять стрижень белетристичного викладу твору з щедрими примітками автора (реальним коментарем) орієнтальних понять і топонімів.

Такого ж типу оповідання про Сагайдачного теж художньо-історично вистудіювало гетьманування героя з «публікуванням» уривків із дум про здобуття Варни і бурю на Чорному морі та фактографічною розповіддю про руйнування козаками османських міст. У зачарованому колі ворожнечі це спричинило руйнування Січі пашею Ібрагімом, власноручні розстріли з лука запорожців султаном Османом, який привів величезне військо над Дністер. Хотинська війна у концепції А. Кащенко – черговий вияв споконвічної священності для Запорожжя протистояння з бусурманами, доказ слави козацької та полководницької хисту гетьмана.

У контекст аналогічних історій взаємного поборювання, неволі на галерах і визволення, здобуття запорожцями багатих міст Порти (Азов) та бойових пригод уписано сюжет «... Сулими». До поетики дум невільницького циклу відсилає показ жорстокого катування османами нещасних гребців «терниною та червоною таволгою» [1, с. 585]. Оригінальними орієнтальними образами оповідання є епізод дарування трьохсот полонених турків папі римському, поетична марина «З моря вставала рожева зоря...» та введені у літературу нові місцевості Сходу (гори Бабуган і Чатир-Даг, острів і півострів Тавань і Тамань, місто «Смаїлів» чи Ізмаїл).

Висновки. Якщо залишити поза фокусом уваги аспект «національний», то у творах Адріана Кащенко можна помітити яскраву індивідуальну історичну орієнталістику. Її визначальною характеристикою є белетристична правда, де етнонаціональна специфіка простежується на державному, релігійному, побутовому та торговельному рівнях. Історична проза письменника-інтелектуала відкрила дещо нове: інтерпретація ворогування Заходу і Сходу, гетероїдизм татар, реальні коментарі орієнтальних понять і топонімів, фактографічна точність. Згадані у творах архітектурні та природні принади східної цивілізації найчастіше створювали ґрунт для ностальгійного порівняння з Україною. Тобто історична

орієнталістика української літератури – це «не клаптикова ковдра з випадкових шматочків» (Сергій Федак), а безперервна боротьба з колонізацією, де образ іншого найчастіше був ворожим, диким, агресивним. Представлений нами письменник ніколи не був теоретиком колоніалізму, однак активно прагнув подолати імперські бар'єри в умовах постійного протистояння зовнішньому тискові з боку тодішньої влади, намагався самоідентифікуватися, зміцнити демократичні засади української літератури серед інших європейських літератур.

Література:

1. Каченко А. Над Кодацьким порогом. Київ : Дніпро, 2001. 600 с.
2. Пуपुरс І. В. Слов'янські варіанти романтизованого Кримського. III–IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатагела Кримського) : Збірник матеріалів. м. Київ, 23–24 грудня 2020. Ч. 1. С. 139–140.
3. Пуपुरс. І. Пограничне східне в поезиці українського романтизму. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 60. Ч. 1. С. 62–70.
4. Корицька. Г. Трансформації фольклорних мотивів у творчості Адріана Каченка. *Слово і час*. 2012. № 1. С. 65–78.

Ostanina H. Crimean Tatar imagosemantics in the historical prose of Adriana Kashchenka

Summary. In Ukrainian literature of the late 19th and early 20th centuries a kind of paradigm of oriental intentions was formed. Oriental models of writers' creative fantasy were formed under the influence of "stranger invasion", at the intersection of Occidental and Oriental influences. Artistic orientalism borders on the essence of such concepts as "colonialism", "colonial mentality", "stranger", "other".

The article examines the conceptual components of Crimean Tatar imagosemantics in the historical prose

of Adriana Kashchenko. The following works of the writer-intellectual became the subject of the research: "In the Heat of the Struggle", "Fighters for the Truth", "Under Korsun", "Ruined Nest", "About Hetman of Zaporizhzhya Samiyl Kishka", "About Hetman Sahaidachny", "Over the Kodatsky Threshold". During the literary analysis, the following methods were used: typological, imagological, biographical, cultural-historical, etc.

The problem raised in the article is an important stage in the development of the modus of the presence of oriental worlds and civilizations in the Ukrainian literary process of the beginning of the 20th century.

The scientific decoding of the role and significance of oriental motifs in the writer's work is explained by the author's frank feelings for the fate of the Ukrainian people, its true history. The Crimean Tatar imagosemantics of Adrian Kashchenko nominates the multi-vector problematic of his historical works: the "literature" of the Tatar world, the artistic thesaurus of "stories of the soul" under the colonial sky, Ukrainian centers and dialogism with the non-national cultural world, ethnopsychological aspects of the internal states and external impressions of the heroes of the work. It was determined that Adrian Kashchenko's individual literary orientalism is characterized by fictional truth at the state, household, religious and commercial levels. The writer's works of art on historical themes openly interpret the rivalry between the West and the East, where the image of the "stranger" or "other" is often seen as hostile and aggressive. Also, the author created many authentic oriental details of everyday life, religious rituals and endowed the specifics of mastering the "other" world with generous comments on oriental concepts and toponyms.

Key words: orientalism, historical orientalism, imagosemantics, historical prose, West, East.

УДК 821.133.1–3Юрсенар.09
DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.63.25>

Сатановська Г. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Руднева І. С.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, в.о. завідувачки кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Белявська М. Ю.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПОЕТИКА ТІЛЕСНОСТІ В ПРОСТОРОВІЙ СТРУКТУРІ ЗБІРКИ ЛІРИЧНИХ ЕСЕЇВ «ВОГНІ» МАРГЕРІТ ЮРСЕНАР

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поетики тілеснісних образів у просторовій структурі збірки ліричних есеїв «Вогні» французької письменниці Маргеріт Юрсенар. Спираючись на положення французьких феноменологів М. Мерло-Понті та М. Фуко щодо поєднання тіла людини з простором та часом; щодо тілеснісного аспекту як основи соціального існування не тільки людини, а й усіх живих організмів, а також на студії низки сучасних дослідників (О. Гомілко, Ф. Штейнбук, І. Галуцьких, Л. Коннел, А. Швайгер), автори аналізують просторову модель есеїв та виокремлюють численні тілеснісні характеристики спадкових образів різної функціональності.

Виявлено, що на рівні зовнішнього простору тексту збірки тілеснісна акцентуація може слугувати засобом реалізації образів пейзажів, архітектурних споруд та об'єктів побуту. На рівні внутрішнього простору, образи людського тіла та вбрання часто слугують засобом характеристики міжособистісних стосунків персонажів збірки, їхніх дум та почуттів. Часто тілеснісні характеристики підлягають міфопоетичній та екзистенціальній межові образів переходу (смерті, військової баталії, втечі, темряви, та ін.). Тілесність також пов'язується з античним переживанням тілесності загальної світобудови і з міфопоетичною опозицією життя \ смерть, а також з притаманною авторам творів філософської та екзистенціальної спрямованості (до яких відноситься М. Юрсенар) тенденцією до десакралізації та урівнянням божественних істот до людини.

Доведено, що поетологічні особливості тілеснісних образів та образів вбрання, притаманних просторовій структурі збірки «Вогні», є художнім засобом втілення антропоцентричної спрямованості творчого пошуку М. Юрсенар, прагнення письменниці відтворити ренесансний міф, наголошуючи на найвищій цінності людини та всього притаманного людству. При цьому, розгляд сучасного стану досліджень категорії тілесності в рамках простору художнього тексту дозволяє виокремити новий та перспективний напрямок – вивчення тілесності як аспекту просторовості на тлі загального аналізу часопростору у творах представників сучасної французької літератури.

Ключові слова: поетика, тілесність, М. Юрсенар, «Вогні», сучасна французька література, десакралізація, образи вбрання.

Категорія тілесності є інтегральною частиною сучасного літературного простору. Про актуальність проблеми тілесності як аспекту художнього тексту та об'єкту літературознавчого аналізу, свідчать студії сучасних українських (Галуцьких І. [1], Штейнбук Ф. [2], Гомілко О. [3]) та зарубіжних дослідників (Коннел Л. [4], Фінтц К. [5], Лопес Міасо Ж. [6]).

Тілесність як невід'ємна частина буття людини і її взаємодії з навколишнім простором уперше детально розглядається представниками феноменології – одного з головних напрямів філософських досліджень першої половини ХХ століття. Засновник феноменології, німецький мислитель Е. Гуссерль, вважає, що особистість наділена предметністю, оскільки вона є частиною навколишнього простору – її тіло рухається в просторі. Учений детермінує простір як те, що надає певного розміщення тілу; це система місць, доступних завдяки руху [7]. Тож, аспект тілесного погляду є фундаментальним для розуміння відношень тіла і світу.

Проблема тілесності розробляється М. Мерло-Понті, котрий у своєму дослідженні «Феноменологія сприйняття» [8] детермінує тіло людини як поєднане з простором і часом, як точку схрещення трансцендентального та емпіричного. Учений підкреслює ключову роль тіла як чинника, що пов'язує людину з плоттю світу, підкреслюючи, що всі взаємодії у бутті є плотськими за своєю суттю. Тіло людини є для неї своєрідною віссю світу, провідником і мірою всього, за допомогою нього вона пізнає світ і володіє ним.

Французький філософ М. Фуко наголошує у дослідженні «Слова і речі» [9], що людина нерозривно пов'язана з існуючим порядком слів і речей за допомогою свого тіла й підкреслює тілеснісний аспект як основу соціального існування не тільки людини, а й усіх живих організмів, акцентуючи просторову природу тіла людини.

Важливими для нашого дослідження є висновки досліджень сучасних українських учених О. Гомілко («Феномен тілесності» (2007)) [3] та Ф. Штейнбука («Тілесність – мімезис – аналіз» (2009)) [2] стосовно універсальності філософської категорії тілесності, використання якої є необхідним інструментом у сфері гуманітарного пізнання. О. Гомілко наголошує,

що завдяки фундаментальному поняттю тілесності стало можливим декодування багатьох культурних сенсів та осмислення феноменів буття у всій їхній модусній багатовекторності. Окрім цього, тілесність визначається як філософський концепт, що обґрунтовує чуттєвий характер людського буття як невід'ємної онтологічної ознаки й фіксує присутність людини у світі через *сприйняття, просторовість, моторність та темпоральність*. Отже, тілеснісний аспект визначається як одна із сутнісних характеристик часопростору людського буття.

Ф. Штейнбук вважає, що духовна сфера існує завдяки реальності тіла, утворюючи з останнім надзвичайно складну діалектично зумовлену дихотомічну єдність. Унаслідок цієї взаємодії «<...> художній твір може бути визначено як усвідомлену та наочну актуалізацію досвіду тілесного буття...» [2, с. 191]. Відтак дослідник пропонує застосування тілесно-міметичного методу аналізу художніх творів, який дозволяє вивчати літературний твір в усій його цілісності. Окрім цього, цей метод зумовлює результативний розгляд та виявлення тих «<...> сенсів, що одночасно і репрезентують досвід тілесного буття, і спрямовані на повернення до цього буття» [2, с. 192].

Тож, метою цього дослідження є аналіз поетологічних властивостей тілеснісних образів (до яких ми включаємо й образи людського вбрання) у просторовій моделі збірки «Вогні» М. Юрсенар.

Збірка «Вогні» (1936) складається з ліричних есеїв, або збіркою поем про кохання, як вважає сама авторка, французька письменниця М. Юрсенар [10, с. 11]. Протагоністи есеїв збірки є міфічними героями, що виходять зі світу Античної Греції. Авторка акцентує, що тут звертання для героїв минулого є певним фоном для втілення актуальних світових та особистих проблем [11].

Український вчений Д. Чистяк надає власний переклад твору, а також післямови й примітки до неї [12]. Дослідник аналізує жанрову й стильову специфіку збірки, акцентуючи поєднання у ній прозового, ліричного й міфопоетичного чинників.

Французька дослідниця А. Швайгер [13] наголошує на наявності тілеснісного аспекту у творі, присвяченому коханням як поєднанню духовного і тілесного начал (тут тіло реалізується як зовнішня оболонка душі).

«Вогні» є збіркою ліричною, тож тут на перший план виходить індивідуальний аспект стану героїв, а саме їхні думки й почуття. образи героїв визначаються яскравими тілеснісними характеристиками, котрі номінуються як просторові та можуть виконувати різні функції, а саме слугувати засобом утілення простору внутрішнього (почуття та думки героїв) та зовнішнього (пейзажі, архітектурні споруди, побутові речі).

У першому есеї збірки «Федра» героїня есею «<...> байдужно виходить за Тесея, оплативши перепливання моря тілом <...>». Федра закохана у свого пасинка Іпполіта, котрий постає як ототожнений універсуму: «<...> обличчя твоє просториться до обширів усесвіту» [14, с. 292]». Тож зауважимо, що тут тілеснісні характеристики слугують засобом акцентуації міжособистісних стосунків героїв.

Страждання Федри, викликані неможливістю любовного зв'язку зі своїм пасинком, підкреслено тілеснісними характеристиками: «<...> Вся в лихоманці, під просяклыми потом простирадлами <...> тіло стає її особистим пеклом» [14, с. 293].

Окрім цього, тілеснісні образи в есеї також можуть отожнюватись з об'єктами архітектури чи побуту: «<...> про-

філь хлопчика нагадує Кносський палац і дволезову сокиру» [14, с. 293].

Есе «Ахілл» починається з міфопоетичного образу гасіння світла: «Усі смолоскипи загасили <...> уже не відрізати чорної сукні Місандри від червоної – Деїдаміної; біле ж убрання Ахілла зазеленіло в місячному саяві <...> ця непокійна богиня виколола око маякові» [14, с. 296]. Тут тілеснісні акценти та образи вбрання, що обарвлюють просторові пейзажні образи сумісно з міфопоетичними образами темряви та місячного саява відтворюють невизначеність та екзистенційну межовість життєвої ситуації героїв.

Узагалі в есе «Ахілл» виділяються численні тілеснісні образи тіла поряд з акцентуванням деталей жіночого вбрання протагоніста, що підкреслює домінуюче людське начало в герої напівбогови-напівлюдині. Так, його мати, морська німфа Фетіда «<...> подібно до тих селянок, що перевдягають хворих хлопчиків у дівчаче вбрання <...> вона вбрала дитину в туніку богині <...> запнутий у шовки, обмаяний серпанками, оплутаний золотими ланцюжками Ахілл прослизнув до дівочої вежі <...>» [14, с. 296].

За сюжетом есею герой Ахілл через ревності задуше Деїдамію, цареву дочку, яка допомагала йому схватись на острові Скірос. Образ смерті Деїдамії обарвлено яскравими тілеснісними акцентами: «<...> Цей убраний у бронзу молодик зітер Деїдамії спомини про нічний образ Ахілла – в очах жінки військовий обладунок перевершував блідавий полиск голого тіла <...> Ахілл <...> наслухав, як життя Деїдамії йшло горлом – так вода вихлюпується із завузької шийки вази» [14, с. 299]. Тут просторові образи вбрання, тіла, а також міфопоетичний образ води підкреслюють екзистенціальний межовий стан героїв.

Окрім цього, визначимо образ люстерка, в якому Ахілл бачить некрасиве відображення свого нарум'яненого обличчя, «<...> блідий доказ відсутності в його єстві божого» [14, с. 300], Люстро також символізує межовий екзистенціальний стан героя: він усвідомлює, що йому зовсім не цікаво намагатись вести звичайний мирський спосіб життя, він воліє бути воїном та богом.

Міфопоетичні тілеснісні образи пологів, мерців, смерті та крові займають домінуюче місце в художньому просторі есея «Патрокл»: «Кассандра голосила на мурах, терзаючись страшними пологами майбутнього <...> Кров налипала на невпізнаних щоках трупів подібно до рум'янцю; Елена ж підфарбовувала уста упириці рум'янками, які викликали у пам'яті кров» [14, с. 303]. Визначимо, що тут образ крові скоріше несе в собі має позитивну конотацію, у міфопоетичному світосприйнятті кров пов'язана зі смертю, а та, у свою чергу, асоціюється з переходом до іншого стану й неминучого воскресіння. Отже, кров постає своєрідним провідником, що веде до трансформації та воскресіння.

За сюжетом есею герой Ахілл згадує риси свого близького друга Патрокла вбитого Гектором: «<...> завжди холоднуваті руки, тяжке тіло <...> живим Патрокл здавався лише начерком свого трупа» [14, с. 304]. Стан тіла Патрокла після смерті (блідість, окляклі й трохи зсутулені плечі, та ін.) Ахілл сприймає як привабливіший і величніший. Натомість живі люди здаються йому лише тінями мерців – міфопоетичний образ смерті символізує перехід до іншого стану, а смерть іншої людини стає сакральною жертвою на шляху до божественного.

Сцена бою протагоніста Ахілла з амазонками обарвлена виразними образами смерті та війни, адже тут на рівні міфопоетичного простору вони порівнюються з образом кохання та любовних ласощів. Так, «<...> його меч увіходив у ці рум'яні перса, розв'язуючи гордієві вузли нутрощів» [14, с. 305]. У баталії з Пентесилеєю, котра як «<...> тверда кісточка у цім оголено-очищеном м'якуші <...>» [14, с. 305] Ахілл «<...> підступав, відступав <...> весь у полоні кохання <...>». Нарешті він скільки стало сили кинув меч та «<...> Пентесилея впала, як віддаються чоловікові, не годна оборонятися від звалтування залізом» [14, с. 305]. Визначимо також, Пентесилея була єдиною «<...> з-поміж усіх посестер, яка зважилася на відрізання перса, втім, це каліцтво заледве вбачалося на цій божественній груді» [14, с. 305]. Зауважимо, що на міфопоетичному рівні смерть численних амазонок, а особливо Пентесилеї (жінки, до якої Ахілл відчуває притяжіння) символізує жертвоприношення, яке здійснює напівбог Ахілл на шляху до набуття статусу бога.

Художній простір есею «Антигона» характеризується виразними тілеснісними характеристиками. Героїня вирушає з рідного міста Фіви, супроводжуючи свого батька, Едипа: «Вона залишає це місто, <...>, де затверділи обличчя витворені з могильної землі <...>» [14, с. 308]. Підкреслимо референцію до образу смерті в тілеснісній акцентуації образів містян: «Серця повисихали – подібно до полів; серце нового царя – сухий шерехлий валун» [14, с. 308] (співвідношення просторових образів природи та людського тіла).

Важливим моментом є мить після вбивства Полініка, коли Антигона «переможений, нагий, мертвий, він сягнув найглибшого людського дна <...> вона нахиляється над ним, ніби небо над землею, довершуючи цим порухом свій усесвіт <...> цей мрець – ота порожня погребальна урна, яку можна буде <...> виповнити вином пречистого кохання» [14, с. 309]. Антигона несе труп Полініка до Фів: «<...> тендітними руками вона <...> піднімає тіло <...> і несе до розп'яття цього розп'ятого» [14, с. 310]. Тілеснісні акценти посилюють відчужений стан Антигони – в неї «розкуйовджені коси божевільної», «лахміття злидарки», «брудні нігті вантажниці». Вона – «упириця», що прагне Воскресіння й прикриває закривавленим лахміттям мерця – образи крові й референції до смерті акцентують перехідний стан Антигони, а біблійні й сучасні алюзії забезпечують міфопоетичний зв'язок епох у проблематиці твору.

Наприкінці есею, коли Антигона кінчає життя самогубством, при цьому «<...> оракули падають на землю <...> мацаючи перса землі, що було поринула у летаргичний сон» [14, с. 308]. Тут письменниця асоціює образ землі з образом жіночого тіла, що на міфопоетичному корелює з образом землі-матінки, яка може давати життя та відновлюватись на циклічній основі.

Таким чином, дослідження збірки «Вогні» дозволяє зробити висновок, що гуманістичне світосприйняття М. Юрсенар повною мірою реалізувалось у просторовій моделі збірки «Вогні». Лірична форма висловлювання сприяє суб'єктивізації простору: численні просторові метафори, просторові багатопланові асоціації стають мовою почуттів героїв ліричних есеїв. Екзистенціальний межовий стан персонажів утілюється через міфопоетичні образи смерті, крові, темряви, втечі, які обарвлюються

численними тілеснісними образами. Суб'єктивізація простору визначає ізоморфність людини і світу – тіло людини виповнює всесвіт, асоціюється із землею, набуваючи їхньої предметності та властивостей. Простір протагоністів (і внутрішній, і зовнішній), виразно отілеснюється, стає сакральним центром, протиставленим мирському просторові інших персонажів.

Тож поетологічна специфіка тілеснісних образів та образів вбрання, притаманних просторовій структурі збірки «Вогні», є художнім засобом втілення антропоцентричної спрямованості творчого пошуку М. Юрсенар, прагнення письменниці відтворити ренесансний міф, наголошуючи на найвищій цінності людини та всього притаманного людству. Гуманістичний творчий пошук письменниці втілюється в тілеснісному аспекті художнього простору її творів, формуючи ототожнення людина–всесвіт, притаманне творчому світосприйняттю М. Юрсенар як представниці інтелектуально-філософської прози ХХ століття. Розгляд поетики тілесності в художньому просторі збірки «Вогні» дозволяє виокремити новий і перспективний напрямок – вивчення тілесності як аспекту просторовості на тлі загального аналізу часопростору у творах представників сучасної французької літератури.

Література:

1. Гомілко О. Є. Феномен тілесності: автореф. дис. д-ра філ. наук : спец. 09.00.04 / О. Є. Гомілко. Київ, 2007. 38 с.
2. Штейнбук Ф. М. Засади тілесного міметизму у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця ХХ–початку ХХІ століття. Київ : Педагогічна преса, 2007. 292 с.
3. Галуцьких І. А. Художня тілесність як конструкт. *Нова філологія*. 2014. № 66. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2014_66_14
4. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. с фр. О. Йосипенко, С. Йосипенко. Київ : «Український центр духовної культури», 2001. 552 с.
5. Чистяк Д. Післямови та примітки. *Мартерім Юрсенар*. Твори. Київ : Пульсари, 2012. С. 366–452.
6. Юрсенар М. Твори: Чорне творіння. Вогні / передмова, переклад з французької, післямови та примітки Д. Чистяка. Київ : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2012. 455 с.
7. Connel L. Ce corps qui écrit: L'Écriture et la corporalité dans «Le Livre d'Emma» de Marie-Cécile Agnant. *Nouvelles Études Francophones*. Vol. 31, No. 2 (Automn 2016). Lincoln : University of Nebraska Press, 2016. P. 29–43.
8. Fintz C. Les imaginaires des corps dans la relation littéraire. Approche socio-imaginaire d'une corporéité partagée. *Dans Littérature*. 2009. 1 (№ 153). P. 114–131.
9. Foucault, M. The Order of Things: An archaeology of the human sciences. London : Routledge, 2001, 416 p.
10. Husserl E. Ideas for a Pure Phenomenology and Phenomenological Philosophy: First Book: General Introduction to Pure Phenomenology. Indianapolis : Hackett Publishing Company Inc., 2014. 376 p.
11. Miasso JL. Le corps en littérature : une lecture de boutès. *Non plus*. 2013. № 4. P. 76–88. URL: <https://www.revistas.usp.br/nonplus/article/view/68088>
12. Schweiger A. Feux: Dictionnaire des œuvres littéraires de langue française (D-J) / sous la dir. J.-P. de Beaumarchais, D. Couty. P. : Bordas, 1994. P. 746–747.
13. Yourcenar M. Apostrophes. *Émission dirigée par Bernard Pivot*. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ina.fr/video/CPB79052553>
14. Yourcenar M. Feux. P. : Editions Gallimard, 1993. 148 p.

Satanovska H., Rudnyeva I., Bieliavska M. Poetics of Corporeality in Collection of Lyrical Essays “Fires” by Marguerite Yourcenar

Summary. The article is devoted to the study of the poetics of corporeal images in the spatial structure of the collection of lyrical essays “Fires” by the French writer Marguerite Yourcenar. Based on the position of the French phenomenologists M. Merleau-Ponty and M. Foucault regarding the combination of the human body with space and time; regarding the bodily aspect as the basis of social existence not only of man, but also of all living organisms, as well as in the study of a number of modern researchers (O. Homilko, F. Shteinbuk, I. Halutskikh, L. Connell, A. Schweiger), the authors analyze the spatial model of the essays and single out numerous corporeal characteristics of spatial images of different functionality.

It was found that at the level of the external space of the text of the collection, physical accentuation can serve as a means of realizing images of landscapes, architectural structures, and everyday objects. At the level of internal space, images of the human body and clothing often serve as a means of characterizing the interpersonal relationships of the characters in the collection, their thoughts and feelings. Mythopoetic and existential boundary images of transition

(death, military battle, flight, darkness, etc.) are often subject to corporeal characterization. Corporeality is also associated with the ancient experience of the corporeality of the general cosmos and with the mythopoetic opposition of life \ death, as well as with the tendency towards desacralization and equating divine beings with humans inherent in the authors of works of philosophical and existential orientation (including M. Yourcenar).

It is proved that the poetic features of bodily images and images of clothing inherent in the spatial structure of the collection “Fires” are an artistic means of embodying the anthropocentric orientation of M. Yourcenar’s creative search, the writer’s desire to reproduce the Renaissance myth, emphasizing the highest value of man and everything inherent in humanity. At the same time, consideration of the current state of research on the category of corporeality within the framework of the space of the artistic text allows us to single out a new and promising direction – the study of corporeality as an aspect of spatiality on the background of the general analysis of space and time in the works of representatives of modern French literature.

Key words: poetics, corporeality, M. Yourcenar, “Fires”, modern French literature, desacralization, images of clothing.

*Семенець О. С.,**кандидат філологічних наук,**завідувач кафедри іноземної філології та перекладу**Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля**Яковлева О. М.,**молодший науковий співробітник**Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України*

ОБРАЗНА СИСТЕМА РОМАНУ «БЛАГОВОЛИТЕЛЬКИ» ДЖ. ЛІТТЕЛЯ: ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ)

Анотація. Матеріали даної статті є частиною дослідження, присвяченого інтермедіальним засобам творення художнього світу роману видатного сучасного американо-французького письменника єврейського походження Джонатана Літтеля (1967 р. н.) «Благоволительки» (2006). З огляду на «молодість» письменника, аспектно та комплексно дослідження його творчого доробку – це неосяжна літературознавча царина. Спираючись на інструментарій інтермедіального аналізу, в цій статті дослідниця увага сконцентрувалася на аналізі жіночих образів роману (мати, сестра Уна, подруга Хелен) з точки зору впливу на створення цих образів засобами інтермедіальності, що дозволило поглибити характеристики героїнь та розкрити закладені письменником сенси. Встановлено, що медіатором для цього стало залучення Дж. Літтелем широкого арсеналу різних видів мистецтв, як візуальних, так і аудіальних. Проведений детальний аналіз дозволив зробити наступні висновки: інтермедіальні зв'язки в романі є засобом характеристики героїв роману, за допомогою яких розкриваються та доповнюються риси, які проявляються у їх словесних характеристиках; основну роль грає музика, але характеристики головних героїв доповнюють також візуальні образи: для Макса Ауге це картина Ватто, для Хелени живописні образи Вермеєра, для Уни – археологічний об'єкт, що стає символом ставлення героя до сестри; В образі Уни, що з'являється в романі не тільки як реальний персонаж, але й як спогад та нав'язлива ідея в хворобливих мареннях, музичний лейтмотив передую появі самої героїні; інтермедіальні засоби також створюють передчуття появи другої героїні роману Хелени; у виборі музичних творів для характеристики персонажів автор керується в першу чергу власним музичним смаком, але крім того й історичною достовірністю, обираючи для цього найбільш підходящі зразки.

Ключові слова: Джонатан Літтель, «Благоволительки», інтермедіальність, жіночі образи, музика.

Постановка проблеми. Роман американо-французького письменника єврейського походження Джонатана Літтеля «Благоволительки» [1], що вийшов друком у 2006 році і перекладений більше як 19 мовами, розглядає проблему баналізації зла в контексті Другої світової війни і масове винищення єврейського народу. Зважаючи на геноцид українського народу,

що ведеться Російською Федерацією сьогодні, проблематика роману реактуалізується не лише для українського читача, але й для світового. З огляду ж на постмодерністські техніки, які застосовує письменник при створенні «Благоволительок», його тяжіння до залучення інтермедіальності, робить цікавим залученість до аналізу на професійному рівні понятійного апарату музики, яка стає не лише змістовітвірним елементом, а й структуротвірним компонентом роману, дозволяє декодувати приховані сенси і зрозуміти задум письменника.

Аналіз останніх досліджень. Враховуючи, що Джонатан Літтель є сучасним письменником, його творчий доробок на сьогодні не отримав комплексного літературознавчого осмислення (маємо окремі аспектно розвідки, критичні статті та відгуки). Інтермедіальний фокус нашого дослідження ґрунтується на наукових роботах В. Вольфа, Л. Генералюк, Н. Тишуніної, А. Хамінової, Е. Циховської, А. Ханзен-Льове та інших.

Мета статті. Дана стаття є частиною цілісного наукового дослідження, присвяченого інтермедіальному аналізу роману Дж. Літтеля «Благоволительки». Використовуючи понятійний апарат музики, письменник не лише розгортає за музичним принципом сюжет твору, а й залучає музичну інтермедіальність до побудови образної системи, вияскравлюючи і доповнюючи характери героїв. Тож метою цієї статті є аналіз жіночих образів «Благоволительок» крізь призму інтермедіальності.

Виклад основного матеріалу. Символізм назви твору, що апелює до давньогрецьких месниць, завданням яких є уберегти людей від кровозмішення, на думку Т. Куннаса, полягає в утвердженні того, що «вся націонал-соціалістична ідея про расову чистоту була інцестною» [2, с. 95], актуалізуючи жіночі образи роману. Патологічна ненависть до матері і її вбивство наприкінці твору головним героєм Максом Ауге, нездоровий сексуальний потяг до рідної сестри, невдалі стосунки з жінкою – все це вербалізовано письменником в новому «мультимедійному тексті» засобами інтермедіальності [3; 4], яка зовсім по-різному проявляється в романі в трьох головних жіночих образах – матері, сестри Уни та Хелени Андерс.

Образ матері, яку герой ніколи не любив, і навіть більше – ненавидів, перед якою, навіть ставши дорослим, почуватися приниженою, безпорадною дитиною, і якій так і не зміг пробачити, що батько покинув родину, повністю позбавлений

музикалізації. Цей образ для героя назавжди пов'язаний з дитячим болем, захованим у підсвідомості дорослої людини. Він не здатен ані пробачити цю вже літню жінку, ані подивитись на неї об'єктивним дорослим поглядом: «У мені ніби нестримно кричала перелякана дитина, вічний в'язень огидного незграбного тіла дорослого, нездатного, навіть вбиваючи, помститися за те, що йому доводиться жити» [1]. Це почуття, поряд з якими немає місця музиці, красі та спокою.

Повністю протилежним є образ Хелени Андерс, яка входить в життя героя в берлінський період після жахливого вбивства його матері. Цей образ сповнений спокою, ніжності та сили – всіх тих якостей, які герой не знайшов в своїй матері. Вперше він бачить Хелену у басейні (у воді, що в романі є, вочевидь, одним з важливих символів, які ще потребують уваги дослідників) і дивується тому, як довго та з якою легкістю вона може пливати під водою; сам він здатен на це лише у мареннях. Йй, певно, вистачає в житті того самого «повітря», про яке герой згадував у зв'язку з смертю О. Пушкіна («Його вбила зовсім не куля Дантеса, його вбила відсутність повітря» [1]) і якого так не вистачало самому Максиму Ауге.

Після декількох випадкових зустрічей він вирішує поїхати до неї додому та запросити на побачення. Цей момент прийняття рішення ніби випадково супроводжується словами про музику: «Я правда купив новий грамофон і платівки з клавірами Баха і аріями з опер Монтеверді. Вечорами, при м'якому старомодному світлі керосинок, з чаркою коньяку і сигаретами під рукою, я лягав на диван, щоб послухати музику і забутись. У ці дні нова думка все частіше розбухувала мене. Наступної після бомбардувань неділі, ближче до полудня, я взяв в гаражі машину і поїхав до Хелени Андерс» [1].

Згадка про Баха вводить образ Хелени в низку пов'язаних з його музикою образів та ідей, а ось Монтеверді – це саме та музика, що характеризує виключно образ Хелени Андерс. Після цієї зустрічі, фактично – їх першого побачення – герой повертається до себе і знов слухає цю музику. Вперше в житті Макс знаходить людину, здатну любити його, розуміти і прийняти все, навіть ті жахи, що йому довелося скоїти в житті; але сам він вже не зможе цього прийняти.

Хелена з'являється в романі на досить короткий проміжок часу, і весь розвиток їх відносин з Максимом замкнений в одному великому розділі роману, де розповідається про поїздки Максима Ауге по концентраційних таборих. Інтермедіальна характеристика Хелени Андерс дуже чітка та стисла та вкладається в один абзац: «Я не розумів, що шукаю з цією молодою жінкою і не намагався зрозуміти. У Хелени мені подобалася ніжність, яка, як я думав, існує тільки на полотнах Вермеєра Делфтського, і те, що за цією ніжністю явно відчувалася непохитна, як сталеве лезо, сила... я був радий віддатися течії подій, як музиці Монтеверді. Весь наступний тиждень, в перервах на роботі чи вдома вечорами, я згадував її серйозне обличчя або спокійну, майже ласкаву усмішку, приємний, доброзичливий образ, який не викликав у мене страху» [1].

Таким чином, образ Хелени, як і образ головного героя, будується в уяві читача поєднанням двох медіа – візуального та аудіального: сповнені спокою, простоти та ніжності жіночі образи картин голландського художника XVII сторіччя Яна Вермеєра (1632–1675) доповнює звучання оперних арій композитора італійського бароко початку того ж XVII сторіччя Клаудіо Монтеверді (1567–1643).

По часовим рамкам творчість цих майстрів близька до Ватто та французьких клавесиністів, якими характеризується головний герой роману, але естетика та образи Монтеверді і Вермеєра значно відрізняються від мистецтва Франції. Клаудіо Монтеверді, як ніхто інший з італійських майстрів, органічно пов'язаний з творчою спадщиною Ренесансу. Мабуть, найважливіше, що вирізняє інтермедіальну характеристику Хелени, це те, що музика, якою звучить ця героїня для оповідача, на відміну від більшості згаданих в романі музичних творів, не інструментальна (і не танцювальна, як у Максима Ауге), а вокальна, – оперні арії. Більше того, ця музика належить до великої музичної форми – опери. Вокальна музика, яка створюється в першу чергу людським голосом, потребує свободи дихання, тобто того самого «повітря», про яке вже мовилось раніше.

До того ж це не галантна пасторальна французька опера з великими балетними номерами, де головною темою залишається грайливе кохання. В історії музики Монтеверді належить роль творця музичної драми, і, завдяки його досягненням в опері (драматизація жанру, перетворення його з пасторальної казки в драму, широкий розвиток її музичної форми і мови), він дає початок довготривалій еволюції жанру в Західній Європі. Неоціненні його здобутки у розвитку образної системи музики, аж до втілення в ній трагічного; велику увагу він приділяв зображенню в музиці людських почуттів та створенню живих емоційних образів.

Образ Хелени Андерс, як і образи Монтеверді, подібні. Вона розчулює саме тим, що жінка, щирістю, простою та глибиною своїх почуттів, глибиною особистої драми, оскільки втратила чоловіка під час війни; з дивовижною ясністю розуміє весь жах навколишніх подій, і серед цього жаху продовжує залишатись просто жінкою – вірною та розуміючою, що хоче бути дружиною герою. Навіть її танок зовсім не схожий на танок героя. Що б не відбувалося, вона намагається і жити, і танцювати так, ніби життя продовжується: «Томас вибрав повільну музику, і Хелена покликкала мене танцювати. Зовні ревли ескадри бомбардувальників, без перерви гримів «Флак», скла тремтіли, ми насилу розрізняли мелодію. Але Хелена танцювала так, ніби ми були одні в залі на балу» [1].

Зовсім інакше представлено в романі образ сестри героя. Уна, сестра-близнючка, з якою вони разом провели все дитинство, яка була не тільки товаришем його дитячих ігор, але і партнером в перших сексуальних досвідах, його перше кохання, перша і єдина в його житті жінка, з якою їх розлучили у підлітковому віці – це ніби втрачена половина його душі та тіла, з якою він прагне об'єднатись знову. Трагедія Максима Ауге в тому, що таке жадане для нього об'єднання неможливе, і головна перешкода тут не чиясь зла воля, а час, що минув, і величезна психологічна дистанція між братом та сестрою. Уна, яка пройшла важкий процес переживання дитячих травм, вже подорослішала, вийшла заміж і змогла збудувати своє життя та знайти щастя у ньому, а Макс все ще тримається за дитячі спогади та шукає повернення у минуле. Їх діалог про це досить короткий: «Макс, з минулим покінчено». – «З минулим ніколи не буває покінчено» [1].

Уна – нав'язлива ідея героя, за яку він завзято тримається. Згадки про неї розпорошені по всьому тексту роману, вплетені в його тканину, і її образ, як і історія їх кохання, поступово проявляється з кожним новим спогадом, доходячи до моменту

їх зустрічі у Берліні. Після зустрічі і після смерті матері образ на деякий час відпускає героя, але повертається в божевільній, сповненій сексуальних пристрастей фантазії в передостанньому розділі роману.

Перша згадка про сестру відбувається в сцені, в якій з формальної точки зору важко говорити про інтермедіальні зв'язки, бо мова йде не про присутність іншого медіа, не про витвір мистецтва, а про археологічну знахідку. Але те, що об'єкт, який опиняється в центрі уваги героя та читача і наділяється символічним значенням – це реальний експонат, що дійсно представлений в музеї, і візуальний образ, опис якого виконує в літературному тексті таку ж саму роль, яку виконує згадування творів живопису чи скульптури, дає нам підстави поставити цю сцену в один ряд з інтермедіальними проявами в романі Дж. Літтеля.

Неспішно гуляючи Львовом, у якому в цей час вирує єврейський погром, герой заходить до Домініканського монастиря, у якому знаходить музей релігії. Серед експонатів музею – предметів культу та старовинних книжок – він бачить вітрину з досить незвичним експонатом: «два скелети лежали, обійнявшись, наполовину присипані сухою землею. Той, що побільше, який без сумніву належав чоловікові, хоча поруч з черепом залишилися великі мідні сережки, – на спині; інший, мабуть, жіночий – на боці, згорнувшись клубком в його обіймах і поклавши на його ногу свою...» [1]. Розуміючи, що це вочевидь поховання, що належить до давніх часів, і що жінку, скоріше всього, принесли в жертву, щоб поховати разом з померлим господарем, герой все ж піддається чарівності візуального образу: «логічні умовиводи відступали якщо подивитись на цю позу – позу людей, стомлених любов'ю, пристрасною, сповненою хвилюючою ніжністю...» [1]. Саме ця картина змушує героя згадати сестру: «у мене здавило горло; вона б заплакала побачивши подібне...» [1]. Експонат, що його описує автор роману, насправді існує у Львівському музеї історії релігії [5].

Образ, що втілює цей незвичний інтермедіальний об'єкт, розкривається далі протягом всього роману в описах ставлення Макса до сестри. Сам герой, що майже поховав своє життя під боєм дитячих спогадів, прагне забрати з собою сестру та жадає, щоб в цих вічних фантазіях дитинства, від яких він не хоче і не може відмовитись, вона назавжди залишилась разом з ним.

Музикалізація образу Уни не є і не може бути очевидною, як це відбувається, наприклад, з образом Хелени чи іншими: герой не порівнює її з музикальним твором чи стилем, вона не грає на музичних інструментах. Уна це спогад, і музика, що озвучить фоном до цього спогаду, – музика Моцарта, – ніби підтверджуючи суб'єктивність образу, відірваність його від реального персонажу в романі, вперше з'являється без жодної згадки про цей персонаж (у сцені *andante* з сонати Моцарта грає єврейський хлопчик Яків, і єдина, що дуже примарно зв'язує образ сестри з цією сценою, це почуття, які музика викликає у героя: «Серце у мене защемило, смуток нахлинув з новою силою» [1]).

Музичний лейтмотив Уни з'являється в тексті роману раніше за саму героїню, що схоже на прийом з оперного жанру. Зустріч героя з сестрою відбувається в Берліні, вже після його повернення з фронту, після багатьох подій, жахів та поранення. Ця зустріч підготовлена низкою подій, що починаються, коли Томас, друг Макса Ауге, запрошує його в театр: «Всі російські балети були, звичайно, заборонені, давали дивертисменти

Моцарта, «Гавот» і балетні номери з «Доменей», а потім «Дрібнички» [1].

Враження героя від вистави та його почуття досить складні: «Все мене зачарувувало і лякало. Мені не вдалося розгледіти красу танцюристів, тілесну, красу майже абстрактну, асексуальну, без відмінностей між чоловіками і жінками: така краса мене майже обурювала» [1]. Блискуча атмосфера театру в цій сцені змушує героя відчутти різкий контраст між яскравістю театральної постановки та гнітючою, брудною, жадливою атмосферою війни, яку йому довелося побачити. Цей момент – ніби відлуння картин, які герой бачив в Сталінграді: напівзруйнованого концертного залу з проваленою стелею, скалічених тіл солдат та сірого холоду війни.

Загадкова дама, що сиділа в ложі навпроти та роздивлялась героя в бінокль і яку він сам не міг роздивитись, цілком ймовірно була його сестрою, бо саме в цей вечір, повернувшись до готелю, він вперше після довгих років мовчання отримує звістку від неї.

Більшість творів, які автор включає в цей яскравий спектакль – це твори дуже юного Моцарта, сонячні та легкі, створені для розваги публіки. «Дрібнички» – єдиний написаний Моцартом балет – був створений композитором в 22 роки; це твір з грайливою пасторальною атмосферою та перевдяганнями, герої якого – три пастушки та амур. В тому ж році написано «Гавот». Всі дивертисменти, яких у спадщині Моцарта близько сорока, теж написані ним у віці від 15 до 22 років; вони являють собою твори для інструментальних ансамблів різного складу, що писались для супроводження аристократичних чи придворних свят та розваг.

3 опери «Доменей», яка вважається першою «дорослою» оперою композитора, але написана у повній відповідності до строгого канону італійської опери *seria* з її застиглими сценічними героїко-трагічними образами, були взяті лише танцювальні номери. Тож загалом, весь образ музики Моцарта в цьому спектаклі підкреслено юний, сонячно-легкий. Це музика розваг та танцю, що є тільки початком шляху до зовсім іншого Моцарта – автора більш пізніх опер, симфоній та Реквієму. Танцювальність та легкий характер зближує всю цю музику з музичною характеристикою самого героя.

Сцену їх спілкування на наступний день автор переносить в яскраві декорації барочної атмосфери, коли зустрівшись вони вирішують поїхати в Потсдам на прогулянку парком. Дорогою Макс роздивляється обличчя сестри, яке здається напівпрозорим, з блакитними венами під ніжною молочною шкірою: «Я увив кров, повільно пульсуючу під цим покровом, щільним, глибоким, як опалові фарби фламандського майстра» [1]. Цей живописний, відчутно тілесний образ, що викликає в пам'яті яскраві, сповнені життя картини Рубенса, Ван Дейка відразу ж відгукується музикою: «Дзвони сумно видзвонювали якийсь мотив з Моцарта» [1].

Сумні дзвони «продзвенять» в романі ще раз, в передостанньому розділі, в одному з дитячих спогадів; він згадує стару, розказану сестрою легенду про Вінету, прекрасне місто, яке загинуло, поглинуте Балтійським морем, через невгамовні пристрасті дочки короля, і дзвони якого досі чують рибалки.

Про Моцарта в романі говорить барон фон Юкскюль: «Довгий час я його недооцінював. В юності вважав обдарованим гедоністом, без особливої глибини. Але, можливо, це виникло через моє власне пуританство. Старіючи, я почав вірити, що він володів настільки ж сильним почуттям життя,

як Ніцше, його музика здається простою лише тому, що життя по суті теж досить просте. Втім, щоб переконатися у своїй правоті, я повинен слухати його знову і знову» [1]. Це сильне почуття життя та глибину, що ховається за легкою посмішкою юності, можна побачити і в образі сестри героя. В образі Уни, реальної жінки, з якою Макс зустрічається в Берліні, – а не фантазії героя, – за впевненою легкістю спілкування та рухів, здатністю з посмішкою сприймати своє життя, відчувається доросла жіноча мудрість. Вона намагається повернути героя до реальності в тому, що стосується його особистого світу. Коли в дитинстві їх мати, зневірена зникненням батька, від горя майже втрачає розум, напивається у портовому шинку, і її мокру, розхристану, в брудному платті тягне додому поліцейський, Макс згорає від сорому та злості. Уна, намагаючись викликати в ньому співчуття, каже: «Пожалій її. Вона страждає. Не гнівайся, вона цього не заслуговує» [1]. Вже дорослою, вона набагато більше за Макса знає та розуміє про їхніх батька, і саме вона каже: «Макс, він помер. Ти маєш примиритись» [1].

І не дивно, що саме її в фантазіях героя автор віддає останню в романі, майже остаточну, відповідь на головне питання роману: «А я знаю, чому ми вбили євреїв, – в золотистому теплому світлі пролунав голос Уни, що довго мовчала. – Вбиваючи євреїв, ми хотіли вбити самих себе, вбити в собі єврея, витравити в собі те, що ми приписуємо євреям. Вбити в собі товстого бюргера, який рахує кожну копійку, ганяється за почестями і мріє про владу, про ту владу, яку в його уявленні уособлює Наполеон Третій або банкір, вбити бюргерську мораль, убогу, заспокоїливу, вбити звичку економити, покірність, послужливість Кнехтів, вбити всі ці німецькі чесноти. Нам досі невтямки, що якості, якими ми наділяємо євреїв, – плазування, слабовілля, жадібність, скупість, прагнення до панування, злостивість – по суті німецькі» [1].

Музика дорослого Моцарта, сповнена простого і сильного відчуття життя, про яке говорив фон Юксколь, в романі згадується лише один раз. Це опера-казка «Чарівна флейта», що написана композитором в останній рік життя і досі вважається найяскравішою в його творчості. Справжня, сповнена сил генія, простота казкового сюжету та чарівної музики звучить не в сцені з дорослого життя героя, а в його дитячих спогадах. І ці спогади, ця справжня музика дитинства та щирість ще дійсно дитячої гри стає жакликим контрастом до атмосфери напівзруйнованого концертного залу в Сталінграді, де до героя приходять ці спогади: «до війни це, мабуть, був розкішний зал з балконами і велюровими кріслами; тепер стеля, в яку потрапила бомба, майже повністю зруйнована, в центрі глядацьких рядів, між сидінь, завалених щебнем і снігом, стирчала люстра» [1]. В підвалі цієї будівлі був госпіталь, де серед жакливого бруду помирали поранені солдати, а піднявшись на горище, герой знов поринув у дитячі спогади про дім, в якому він виріс, і де під самим дахом було місце їх з сестрою дитячих ігор та інтимних експериментів.

В тому напівзруйнованому залі для героя теж звучала музика – музика його спогадів. Це теж була музика Моцарта: «ми притягли туди з вітальні грамофон з ручкою і ляльки сестри... і розігрували п'єси і опери. Улюбленою нашою виставою була «Чарівна флейта» Моцарта: жаба виконувала роль Папагено, їжачок – Таміно, кішка – Паміни, а лялька – Цариці ночі. Зараз я, не кліпаючи, стояв посеред розгромленого театру,

і мені здавалося, що звучить музика, і я залучений до захоплюючої лялькової вистави» [1].

Ще одного разу в романі музичні характеристики передують появі героїв та розвитку подій, стаючи ніби музичним передбаченням, коли в одному з напівзруйнованих будинків Сталінграду герой зустрічається з гауптманом, що слухає грамофон. Тут в одній сцені стикаються музичні характеристики головного героя Макса Ауге, сестри Уни та Хелени Андерс. В цій сцені звучать три платівки: «Зозуля», найвідоміший твір одного з французьких клавесиністів Луї Клода Дакена, що може бути відлунням образу головного героя, «Турецьке рондо» Моцарта, який характеризує Уну, та «ніжна, пронизливо сумна музика» [1] німецького композитора Крістофа Віллібальда Глюка – фортепіанна обробка уривку з опери «Орфея та Еврідіка», однієї з двох великих опер на цей міфічний сюжет разом з «Орфеєм» Монтеверді, що є характеристикою Хелени.

З проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Інтермедіальні зв'язки в романі Дж. Літтеля «Благоволительки» є засобом характеристики героїв роману, за допомогою яких розкриваються та доповнюються риси, які проявляються у їх словесних характеристиках.

2. Основну роль грає музика, але характеристики головних героїв доповнюють також візуальні образи: для Макса Ауге це картина Вагто, для Хелени живописні образи Вермеєра, для Уни – археологічний об'єкт, що стає символом ставлення героя до сестри.

3. В образі Уни, що з'являється в романі не тільки як реальний персонаж, але й як спогад та нав'язлива ідея, музичний лейтмотив передують появі самої героїні. Інтермедіальні засоби також створюють передчуття появи другої героїні роману Хелени. 4. У виборі музичних творів для характеристики персонажів автор керується в першу чергу власним музичним смаком, але крім того й історичною достовірністю.

Література:

1. Littell J. Les Bienveillantes. Paris: Gallimard, 2006. URL: <https://www.rulit.me/books/les-bienveillantes-read-254941-1.html>
2. Куннас Т. Зло. Розкриття сутності зла в літературі та мистецтві / пер. з фінськ. Львів: Видавництво Анетти Антоненко. Київ: Ніка-Центр, 2015. 288 с.
3. Hansen-Löve A. A. Intermedialität und Intertextualität: Probleme der Korrelation von Wort und Bildkunst – am Beispiel der Russischen Moderne. *Dialog der Texte. Hamburger Kolloquium zur Intertextualität: Wiener Slawistischer Almanach*. Wien, 1983. Sonderbd. S. 291–360;
4. Wolf W. Musicalization of Fiction: A Study in the Theory and History of Intermediality. Amsterdam: Rodopi, 1999. 272 p.
5. Бандрівський М. У парних похованнях Висоцької культури у чоловіка й жінки – уста до вуст, долоня в долоні. *Українформ*, 29.06.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2488912-mikola-bandrivskij-doktor-istoricnih-nauk.html>

Semenets O., Yakovleva O. The imaginary system of the novel “The Kindly Ones” by J. Littell: intermediate analysis (on the example of female images)

Summary. The materials of this article are part of a study dedicated to the intermedial means of creating the artistic world of the novel “The Kindly Ones” (2006) by Jonathan Littell. An aspectual and comprehensive study of his works is an immense field for literary studies. Based on the tools of intermedial analysis, the research focus in this article has been on the analysis of female images of the novel (mother, sister

Una, girlfriend Helen) from the point of view of the influence of intermediality means on the creation of these images, which allowed to deepen the characteristics of the female characters and reveal the meanings laid down by the writer. It has been established that the mediator for it was J. Littell's usage of a wide arsenal of various types of art, both visual and auditory. The conducted detailed analysis made it possible to draw the following conclusions: intermedial connections in the novel are a means of characterizing the characters of the novel, which help to reveal and supplement the features that are manifested in their verbal characteristics; the main role is played by music, but the characteristics of the main characters are also complemented by visual images: a painting

by Watteau for Max Aue, a painting by Vermeer for Helena, an archaeological object (which becomes a symbol of hero's relationship with his sister) for Una. The appearance of Una (who appears in the novel not only as a real character, but also as a memory and obsession in painful delusions) is preceded by the musical leitmotif; intermedial means also foreshadow the appearance of the second heroine of the novel, Helena. In the selection of musical pieces for heroes' characterization, the author is guided primarily by his own musical taste, but also by historical authenticity, choosing the most suitable compositions.

Key words: Jonathan Littell, "The Kindly Ones", intermediality, female images, music.

Чонка Т. С.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології (українське відділення)

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ТЕХНОТРИЛЕРУ МАКСА КІДРУКА «ТВЕРДИНЯ»

Анотація. У статті розглянуто жанрові особливості технотрилера, психотрилера та криптоісторії на прикладі роману сучасного українського письменника Максима Кідрюка «Твердиня»; визначено морально-етичні змістові тексти; проаналізовано основні прийоми зображення внутрішнього конфлікту в романі; інтерпретовано екзистенційну проблематику на рівні сюжету, характеротворення, авторських відступів та метафоричності образів.

У ході дослідження виокремлено дві сюжетні лінії: зовнішню – пригоди українця Левка Бартоша (прототипом маємо підстави вважати самого автора), росіянина Семена Твардовського, чеха Яна Фідлера, американця Грема Келлі і японки Сатомі у пошуках таємничого міста Паїтіті, та внутрішньої – психологічні метаморфози героїв під впливом зовнішніх обставин, які в екстрених ситуаціях ставлять їх перед екзистенційним вибором між добром і злом, світлом і темрявою – метафорично присутніх у романі «творців» Твердині.

Проілюстровано специфіку ідіостилю митця: шляхом аналізу наукових знань у поєднанні з елементами фантастики та містики, завдяки позиції всезнаючого автора та застосуванню авторських відступів, Макс Кідрук на рівні підтексту апелює до морально-філософських категорій, стимулюючи читача до інтелектуальної гри та своєрідної медитації.

Акцентовано на актуальності порушеної у романі морально-етичної проблематики (життєвих цінностей, стосунків батьків і дітей, дружби і кохання, моралі та вседозволеності, відповідальності тощо).

У висновках зазначено, що основна метафора роману – Твердиня – сприймається нами як екзистенційна філософська категорія: кожна людина є Твердинею-термітником, яка ховає у своїх надрах білу й чорну кімнати (знову-таки метафоричне утілення добра і зла, божественного та диявольського). Протягом життя людина вибудовує свій термітник особисто через посередництво релігії, філософії, освіти, досвіду, практики або ж і бездіяльності, інертності. У межових ситуаціях, постаючи перед необхідністю екзистенційного вибору, ми не можемо бути наперед упевненими, яка саме наша «кімната» відкриється світові, проте мусимо думати про це, готувати себе до подібного вибору, а головне – пам'ятати про особисту відповідальність за нього.

Ключові слова: Макс Кідрук «Твердиня», технотрилер, криптоісторія, метафора, підтекст.

Постановка проблеми. Макс Кідрук – яскравий представник сучасної української літератури, творчість якого є новаторською як на рівні тематики й змісту, так і у площині жанру та форми. Він є автором першого технотрилера в українській літературі – «Бот: Атакамська криза» (2012 р.). Обраний нами

для аналізу роман «Твердиня» хронологічно Кідрук почав писати до «Бота», проте завершений він був у 2013 році (за первинним задумом автора мав називатися «Цитадель»).

Ідейно-тематичне навантаження роману безпосередньо визначено його жанровою специфікою. У численних інтерв'ю Макс Кідрук наголошує, що в українському літературознавстві на час написання «Бота» було відсутнім визначення жанру технотрилера. Своє зацікавлення цим жанром він аргументує так: «Я люблю фантастику, але вона дуже часто не обґрунтовує того, що описує. Наприклад, певні технології. Я читаю багато науково-популярних книг, які сформували моє уявлення про те, яким є цей всесвіт, чому він такий, звідки він взявся, куди він прямує. І коли ти читаєш якусь фантастичну книгу і розумієш, що це нереально, що це суперечить законам фізики, вже важко вірити в саму історію. На противагу фантастиці, техно ґрунтується на реальних технологіях, і оця реалістичність мене особисто втягує в історію, примушує в неї повірити» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчості Максима Кідрюка присвячено студії Т. Бондаренко, яка дослідила індивідуальний стиль митця на прикладі творів «Бот: Атакамська криза», «Твердиня», «Навіжені в Мексиці», «Навіжені в Перу» і «Трансфер»; Л. Костецької – жанр трилера на прикладі романів «Бот» і «Твердиня» (за визначенням науковиці – психотрилера) та образи-символи у романі автора «Не озирайся і мовчи»; О. Мороз – оніми в художньому дискурсі М. Кідрюка на матеріалі роману «Твердиня»; О. Огульчанської – своєрідність хронотопу в романі «Де немає Бога»; Г. Овсяницької – жанровий симбіоз твору «Доки світло не згасне назавжди»; І. Пасько – жанрові й стилеві особливості романів «Бот Атакамська криза» та «Бот: Гуаякільський парадокс»; Н. Розінкевич «Тілесність як спосіб дослідження екзистенційної комунікації у постмодерному тревелозі М. Кідрюка «На Зеландію!»»; Р. Трифонова та О. Стратілат «Мовні засоби вербалізації та деконструкції стереотипів у книзі Максима Кідрюка «Мексиканські хроніки»»; М. Васьківа «А чи побачив читач Мексиканські хроніки?» тощо.

Постановка завдання. Опрацювавши дані студії, можемо констатувати, що «Твердиня» Максима Кідрюка досліджена лише на рівні жанру та мови, що обумовлює новизну й актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження передбачає аналіз проблематики, характеристики персонажів, інтерпретацію метафор та вивчення ідіостилю митця.

Виклад основного матеріалу. На даний час у статті Вікіпедії зазначено: «Технотрилер – жанр художньої літератури, що досліджує взаємодію людини з реально існуючими технологіями, а насамперед – фатальні помилки у цій взаємодії,

що призводять до техногенних катастроф. Це гібридний жанр, в якому використовуються теми наукової фантастики, воєнної повісті, пригодницького роману та специфічні засоби, притаманні трилерам, які повинні викликати у глядачів або читачів тривожне очікування, тривогу, страх» [2].

Літературознавиця Л. Костецька констатує: «Дослідження жанру технотрилеру виявило такі характерні риси цієї форми: гостросюжетність, динамічність сюжету, ескейпизм; використання документальності і наукових даних; боротьба з технологічними небезпеками. Психотрилер має свої «константи»: наявність психологічного й емоційного конфлікту, а не фізичного, а також боротьба з суперником; вирішення загадок, пошуки, спроби осягнення таємниць, містичні мотиви» [3, с. 135]. На основі окреслених характеристик літературознавиця запропонує визначення технотрилеру: «...це жанр масової літератури, характерними ознаками якого є динамічний сюжет із використанням новітніх технологій та наукових даних. Метою технотрилеру є застереження щодо відповідального використання наукових знань і технологій. Психотрилер є жанром літератури і кінематографу, в основі якого покладено емоційний та психологічний конфлікт, що передбачає боротьбу з суперником, котрий відзначається перевагами, а також динамічний сюжет, що розгортається як пошук або розв'язання загадки. Особливістю цих жанрів є їх синтетичність, поєднуваність з іншими типами оповіді» [3, с. 135].

Молода дослідниця Анастасія Радецька у статті «Технотрилер у сучасній українській літературі», опираючись на творчість Макса Кідрука, виокремлює основні характерні риси даного жанру: «...використання наукових та документальних даних; динамічність, гостросюжетність; технологічні небезпеки; загадки, містичні події, таємниці; психологічний і емоційний конфлікт» [4].

Більш докладно проаналізовано цей жанр Іриною Пасько у статті «Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука». Погоджуємося з дослідницею, що, зважаючи на тематичну специфіку роману «Твердиня», його варто розглядати і як зразок жанру криптоісторії [5, с. 86].

«Криптоісторії – жанр фантастики, заснований на припущенні, що реальна історія людства відрізнялася від відомої нам, але була забута, прихована чи сфальсифікована; це ревізійністська інтерпретація вигаданих, реальних (чи відомих) фактів історії. Близька до жанру альтернативної історії. Криптоісторія зображує реальність, яка зовні часто не сильно відрізняється від звичайної історії, але в якій брали участь якісь інші сили (прибульці, маги тощо). Або ж описує події, які нібито відбулися, але залишилися невідомими» [6], – це визначення можна проілюструвати «Твердиною» Макса Кідрука й безпосередньо самим задумом написання роману, про який автор ділиться в післямові: «...Звідки з'явилась ідея роману? Книг про подорожі, про пошуки чогось у далекому десь існує чимало, і задумка «Твердині» виросла не з бажання написати роман про похід п'ятеро студентів у джунглі Перу, а з необхідності поділитися власними думками про альтернативну історію древнього світу. Базисом для «Твердині» стала моя непохитна віра в те, що задовго до інків у Перу жила невідома нам і в той же час надзвичайно розвинута цивілізація. Ця віра зародилась після поїздки до Мексики (2008) й Перу (2009) і остаточно викристалізувалась після мандрів Ліваном (2010)...» [7, с. 584].

В анотації до роману зазначається: «Багато поколінь намагались розгадати таємницю загубленого міста інків Паїтіті. Згідно з легендами, саме в ньому старовинні племена заховали найбільші запаси золота. П'ятеро друзів вирушають на пошуки цього таємничого міста і, як не дивно, знаходять його. Та чи вони перші, хто доклав зусиль до того, щоби швидко розбагатіти?» Проте мотиви подорожі, зазначені в анотації, не відповідають змісту тексту, оскільки жоден з головних героїв не мав на меті збагачення – ними керувала жага до пригод та пізнання нових таємниць. Щодо «Твердині» вважаємо доречним констатувати, що, окрім захопливого сюжету, вона розкриває значно глибші, екзистенційні питання, які ставить автор перед людиною XXI століття: життя і смерті, вчинку і відповідальності, добра і зла тощо, що і стало об'єктом нашого дослідження.

Л. Костецька особливістю наукового дискурсу роману «Твердиня» визначає пізнавальну інформацію для ілюстрування мотиву пошуку незвіданого, а також інтелектуальну гру: «Роман «Твердиня» у своїй основі має пошук як зовнішню сюжетну лінію, разом із тим, він поєднаний із психологічними випробуваннями, емоційними переживаннями персонажів. Гостросюжетність є базовою характеристикою твору, в який уплетено також містичні елементи та інтелектуальні ігри» [3, с. 136].

Зазначимо, що науковість, багатогранність використання позасюжетних елементів (епіграфи, авторські коментарі, філософські, морально-етичні на науково-пізнавальні авторські відступи, епілози, післямови, звернення до читача, перелік музичних творів до прослуховування тощо) та інтелектуальні ігри (на всіх рівнях, зокрема і у спілкуванні зі своїм читачем) – є характерними рисами ідіостилу Макса Кідрука.

Отже, можемо підсумувати, що за жанром «Твердиня» є синкретичною: у ній поєднано риси технотрилеру, психотрилеру та криптоісторії.

Зав'язкою роману є випадкова зустріч двох студентів Шведського Королівського технологічного інституту Левка Бартоша (якому автор «дарує» чимало автобіографічних деталей, зокрема і навчання у даному виші) й Семена Твардовського (прототипом якого вважаємо Сергія Твардовського, про якого автор згадує у післямові [7, с. 586] з таємничим художником Гуннаром Іверсом, який інформує їх про існування Паїтіті: «...Не міфічні. Це рештки велетенської Твердині в сільві за Андами, саме існування якої доводить, що половина з фортець, які нібито належали інкам, насправді будувались значно древнішим і більш розвинутим народом...» [7, с. 62], унаслідок чого хлопці приймають рішення здійснити подорож до Твердині. Опинившись там, вони так і не змогли зрозуміти, «звідки в переважно рівнинному тропічному лісі, від якого до найближчих гір дві сотні кілометрів, узялися монолітні гранітні блоки, що важили понад тисячу тонн?» [7, с. 263].

Походження твердині Паїтіті, зважаючи на цілісний текст, можемо інтерпретувати як творіння вищих сил, представлених метафорично існуванням чорної й білої кімнати, що знаходилися у її глибині. Сама твердиня є термітником [7, с. 510–512], який приховує дещо значно вагомніше, що не підвладне людському розумінню. У білій кімнаті людина забувала про все на світі, відчуючи легкість, спокій, врівноваженість; на її стінах були викарбувані знаки, які вдалося розшифрувати одному з героїв, Сьомі, – це була система координат, завдяки якій хлопець зрозумів значення формул, розписаних по всій глибині

Твердині. Він з'ясував, що тут зафіксовано усі основні закони фізики та математики, відомі людству.

Чорна кімната викликає страх у всіх, хто знаходиться на Твердині, навіть у науковця, який володарював тут і намагався сховати це місце від усього світу, через що і знищував усіх, хто наближався до нього: «Джейсону снилися липка й похмура п'ятма Чорної зали й отвір в підлозі, з якого долинав загадковий зривистий шепіт. Отвір, із якого піднімалось щось мутне, розпливчасте й несамовито чорне. Чорніше за темряву, що огортала Джейсона вві сні» [7, с. 371].

Чорна кімната пригнічує Сьому, здається, що її стіни намагаються поглинути його, затягнути в себе: «Щось тиснуло на нього. Не п'ятма, щось поза нею, якась безформна химера, що ховалась за межею освітленої сфери... Чорнота душила, згущувала кров, сповільнюючи серцебиття, закупорювала легеневі альвеоли, перепиняючи доступ кисню. ...Натомість перед очима малювалось видіння тисяч надгробків» [7, с. 417]. Вся кімната була списана тасмичними знаками, які вдається розкодувати хлопцеві, – це дати масштабних катастроф, які відбувалися й відбуватимуться на Землі, та кількість жертв (загибель «Титаніка», Чорнобиль...).

У розмові з Семеном Джейсон ділиться з ним своїм відкриттям: «Чорна кімната лежала найглибше серед усіх, що розкопали, і я втямив, що під нею не мегаліт, а суцільний пласт, на якому спочиває вся Твердиня. ...От я й думаю, Семене, що вся ця триклята конструкція – всього лише термітник. Грандіозний, прекрасний, досконалий з інженерної точки зору, але загалом – непотрібний. Термітник, який звели з єдиною метою: захищати те, що лежить під ним» [7, с. 535]. Семен «осягнув, що записів багато, і що розшифровані ним дати далеко не останні, і серед сонмища інших, тих, котрі поки що лишилися поза увагою, безумовно знайдуться такі, де цифра в колонці «рік» буде більшою за 3653. Дати, що дозволять зазирнути за 2012-й... На Сьому війнуло сухим (мертвим!) холодом, і шепіт відновився...» [7, с. 541–543].

Утікаючи від зловісного холоду й шипіння, Сьома залишає двері цієї кімнати відчиненими, випустивши її «сутність» назовні. Намагання збагнути цю сутність, спроби досягти до глибин, з яких є отвір до чорної кімнати, призводять до чисельних смертей, зокрема й Сьоміної, і до руйнування самої Твердині.

Вагомими у даному контексті є «побічні» деталі в романі. Наприклад, надписи на футболках героїв: ««What would life be if we had no courage to attempt anything?» («Яким було б життя, якби ми не мали сміливості пробувати» – тут і далі переклад автора) [7, с. 42] у американця Грема та футболка зі стилізованим під графіті афоризмом Джорджа Карліна: “The planet is fine, the people are fucked” («Із планетою усе гаразд, то люди в повній дупі») у Джейсона [7, с. 274]. Ці дві репліки є своєрідним «ключем» до філософського підтексту роману, представленого метафорично білою і чорною кімнатами: люди у своїй діяльності через власну самовпевненість неодноразово переступають межу дозволеного природою і вищими силами (можливо, через небажання бачити цю межу), що призводить до чисельних катастроф, і щонайгірше – до самознищення (до речі, Макс Кідрук був ведучим проєкту «Теорія неймовірності» на Українському радіо, в рамках якого неодноразово йшлося про різні катаклізми на планеті, спричинені людською діяльністю).

Емоційний і змістовий фон роману підсилюється музикою, рекомендованою автором для прослуховування при читанні,

концептуально поділеною ним на два полюси – ТЕМНА і СВІТЛА СТОРОНИ (прописні літери автора):

THE LIGHT SIDE • Jay-Z feat. Kanye West and Rihanna “Run This Town”. • Poets of the Fall “Carnival of Rust”. • Imagine Dragons “Radioactive”. • Shontelle “Say Hello to Goodbye”. • Sarah McLachlan “Building a Mystery”. • Adelitas Way “I Can Tell”. • Linkin Park “What I’ve Done”. • Виктор Цой «Пачка Сигарет». • Poets of the Fall “Roses”. • Art of Dying “Best I Can”. • Joan Osborne “One of Us”. • Poets of the Fall “Where Do We Draw the Line”.

THE DARK SIDE • In Flames “Reroute to Remain”. • In Flames “System”. • In Flames “Drifter”. • In Flames “Trigger”. • In Flames “Cloud Connected”. • In Flames “Minus”. • In Flames “Dismiss the Cynics”. • In Flames “Free Fall”. • In Flames “Pacing Deaths Trail”. • In Flames “Crawl Through Knives”. • Iron Maiden “Fear of the Dark”. • Metallica “Wherever I May Roam” [7, с. 588].

Не лише зміст цих композицій, а навіть їхні назви є смислово навантаженими. Кожна з них є своєрідним побічним сюжетним руслом роману – тобто пропозицією-запрошенням до інтелектуальної гри для допитливого читача (і предмет для окремого дослідження). Символічна кольорова семантика – вибір між світлом і темрявою є основним як для героїв роману, так і для кожного читача.

Не менш вагомими у даному контексті є слова пісень, які слухає один з героїв роману – Марко Молінарі, повар-італієць, (до речі, слова з пісні “Fear of the Dark”, культової композиції британського метал-гурту “Iron Maiden”, улюбленого гурту самого автора): «Страх темноти... Страх темноти... У мене фобія, що завжди хтось там є», «Ти колись бував на самоті вночі? / Думав, що чув чийсь кроки позаду / І повертався, а там нікого не було?» [7, с. 430]. Екзистенційний страх переслідує героїв, це відчуття передається читачеві, змушує вникнути в його сутність, причини й можливі наслідки, що, власне, є характерним для жанру психотрилеру.

На особливу увагу заслуговує образ автора в романі: він позиціонує себе всезнаючим і всюдисущим, про що свідчать численні авторські ремарки: «Мерців пускають з певною метою. Їх виставляють напоказ. Покійники демонструють, засвідчують собою грізне попередження: НЕ ЙДІТЬ ВАМ ТУТ НЕ РАДІ ВАС СЮДИ НІХТО НЕ КЛИЧЕ. А значить, на них треба дивитися. Дивитись і показувати, що розумієш послання» [7, с. 20] (прописні літери авторські); «Природа жорстока, та ніколи не підда. Найбільша небезпека надходить від людей» [7, с. 150]; «Людський мозок – великий майстер ігнорувати все, з чим не хоче боротися» [7, с. 154]; «доля знушалася з них» [7, с. 158]; «Троє з них бачили цей океан уперше. І дехто – востаннє» [7, с. 116]; «Ніхто з них не думав у той момент, що побачити Паїтіті – це навіть не півсправи; головне після цього – повернутись назад і розповісти про знахідку» [7, с. 265].

Автор ніби попереджає героїв про необхідність зупинитися: Левко неодноразово бачить віщі сни, марення та інтуїтивно відчуває небезпечність ситуації (автор «дарує» це прозріння своїм «улюбленим» героям): «Історія про Паїтіті баламутила, розбухувала яву... У той же час якийсь непоясненне – химерне й незрозуміле – відчуття неспокою тихо скніло у нього за грудиною. Хлопець не розумів, звідкіля воно взялося... Левко не розумів власного сум'яття, адже поки що не усвідомлював, що перебуває за крок від того, щоб Паїтіті стало і його прокляттям» [7, с. 87]. «По тому він узявся розпитувати Гуннара про Перу,

про руїни, про шлях до Твердині, але у теперішньому сновидінні (чи то в напівсвідомому маренні) Левко відштовхнув листок назад, тим самим відгороджуючись від Паїтіті, інкських таємниць і поїздки до Мадре-де-Діо» [7, с. 153].

Авторськими підказками є і назви глав «Дороги, що ми обираємо» (до неї ми повернемося згодом) та «Янгольські сурми»: «Алкалоїди, які містяться у бругмансії, настільки потужні, що внаслідок вживання настає цілковитий розрив з реальністю. Людина марить і не усвідомлює цього, все здається напрочуд реальним. Якщо галюцинації, викликані іншими наркотичними рослинами, описуються переважно як приємні й безневинні, то всі, хто вживав бругмансію, в один голос твердять: видіння, спричинені Янгольськими Сурмами, неймовірно моторошні й бридкі» [7, с. 374]; під впливом квіток бругмансії у Левка почалися видіння – «горизонт на півдні й на півночі підіймався, нагадуючи дуги щелеп, що прагнуть зімкнутися у хлопця над головою і проковтнути Твердиню. А тоді Левко почув сурми... Хлопець упав на коліна, обхопив руками голову і розридався від жаху. Бо сурми ті були не від янголів. Точно не від янголів» [7, с. 478]. Недаремно це дерево-дурман так пишно проросло з надр Твердині, змушуючи людей (гірше за будь-який наркотик) забути про свою справжню сутність, втрачати глузд і самоконтроль, нерідко доводячи до самогубства. Не дивно, що саме поряд з Твердинею знаходилися плантації, де вирощували кокаїнові кущі (увесь наркотичний дурман у цьому світі від темних сил, проте люди, усвідомлюючи це, добровільно віддають свої душі у руки диявола).

У романі можемо виокремити проблеми морально-етичного характеру:

- стосунки родичів, батьків і дітей (Гуннер – донька [7, с. 89], Грем – батьки [7, с. 41]);
- згубний вплив грошей на людину (перевізник Атаучі, наркодилер-карлик [7, с. 146]);
- поведінка дітей заможних батьків (Грем, Аїк) [7, с. 118];
- небажання людей єднатися перед обличчям небезпеки [7, с.: 331, 349, 357];
- брехні та відповідальності за свої слова і вчинки [7, с. 440–441];
- жага влади (образ Джейсона «Твердиня багато чому навчила. Осягнути її таємницю – означає керувати світом» [7, с. 344, 546].

Коротко проілюструємо їх, звернувшись до характеристики персонажів. Гуннер Іверс, усвідомлюючи, що за мить помре, пригадав свою єдину доньку: «Він не розмовляв з Ліндою понад два роки, а вона, схоже, тим геть не переймалась – вони втратили контакт дуже давно, ще коли Лінді було сімнадцять. За два останні роки їй жодного разу не закортіло зателефонувати, її навіть не цікавило, чи живий він, а тому дзвінок від нього... за хвилину до смерті... просто щоб попрощатись... виглядатиме щонайменше дивно. З однаковим успіхом Гуннар може подзвонити оператору call-центру з “Tele2» чи порозмовляти з випадковим перехожим на вулиці. Найбільше, чого він доб’ється, – це налякає її» [7, с. 89].

Ян Фідлер «жив з рідним дядьком, Ніколасом Фідлером, колишнім дипломатом, який дев’ять років пропрацював помічником чеського посла у Швеції і після виходу на пенсію залишився жити у Стокгольмі. Ніколас виділив племіннику вутлу комірчину в півпідвальному поверсі свого будинку... Стосунки між дядьком і небожем не вирізнялися теплотою, хоча Ян тим

особливо не переймався – йому вистачало того, що Ніколас Фідлер не бере з нього грошей за кімнату» [7, с. 53].

Грем Келлі: «Жилавий широкоплечий мулат Грем Келлі, син доктора психології Джерома Келлі і чорношкірої топ-моделі Мелані Шанклін... Зростаючи в багатій сім’ї (і будучи єдиною дитиною), хлопець сприймав світ як місце, де все, що не робиться, робиться для нього. Грем... вступив у Королівський технологічний інститут на відділення медичної інженерії... Із собою він привіз типово американську любов до показного життя, ...і презентоване Джеромом Келлі на двадцятиріччя спортивне купе “Porsche Cayman”... Одного дня (навчившись приймати рішення) після п’ятої марної спроби захистити практичну роботу з молекулярної хімії Грем виматюкав професора Стефана Йоханссона, завершивши кар’єру медичного інженера. ...батько Грема перестав надсилати йому гроші...» [7, с. 41]. Як наслідок – вчинки Грема: щоб завоювати авторитет товаришів і прихильність дівчат він починає брехати, зокрема про те, що вміє керувати вертольотом: «З найпершого дня Левко заходився шукати способи для втечі. – Я поставив запитання, Греме: чи зможеш підняти “Colibri” в повітря, якщо випаде така нагода? Очі американця забігали. – Так, – проказав він. – Я на “Colibri” починав навчання... Все, що потрібно від тебе, янкі, – це підняти вертоліт, коли я буду готовий. Зрозумів? Очі Грема розширилися, але він твердо кивнув... Зрозумів» [7, с. 291–292].

Трагічними є наслідки Гремової брехні – їм не вдається утекти з Паїтіті, а щонайгірше, гинуть люди, зокрема і Сьома, зрештою, як може здогадатися у фіналі читач, гине і сам Грем. Почуття американця в кульмінаційний момент розкрито у авторському відступі: «...хотів здаватися кльовим, кращим, ніж насправді, тому що я лузер, кінчений невдаха, все моє єство вглибині забите комплексами, про які ви навіть не здогадуєтесь, а ви такі цілеспрямовані, впевнені в собі, ви РОЗУМНІ, чорт забирай, ви досягли всього самі, ваші батьки не платять за навчання в університеті, а згодом ви матимете шикарні посади і відчуватимете задоволення, створюючи, вибудовуючи самих себе, досягаючи перемог, те задоволення, на яке я ніколи не заслуговував, бо я лузер, зі мною спілкуються лише через те, що я американець, і у мене “Porsche”, і батьки багаті, та навіть вони вважають мене лузером... а я лише хотів відповідати вашій компанії» [7, с. 458].

Коментуючи поведінку Грема, автор вдається до морально-етичних відступів: «Так завше: людина до останнього сподівається на краще, не помічаючи, як павутиння власної брехні удакою обкручується навколо горла. Під час нарад, що передували втечі, Грему було соромно, совість нещадно гризла його, сточувала нанівець, немов черви дерево, але в той же час чийсь вогкий голос шепотів над вухом: «Не дрейф, у них нічого не вийде». ...Тепер, дивлячись на колишніх друзів, мулат проклинав себе за безвільність. Він віддав би півжиття, щоб повернути час назад і вчасно зізнатись. Але час – то найбільш незговірлива штука у всесвіті, чий потік не підвладний навіть Богам» [7, с. 459].

Другорядний персонаж, американець Аїк «звалив з дому, подорожую. Мій старий після школи надумав запроторити мене до МІТ, навіть за перший курс заплатив, але воно мені... – хлопець витиснув криву усмішку і розвів руками. – Знаєш, мені той диплом треба, як друга дірка в задниці. То я й подався світами. Вже пірвоку дома не був. – Ти не схотів до МІТ? – Грем

здивувався. Для багатьох ровесників Айка МІТ був недосяжною мрією. – Предки мають власну фармацевтичну компанію. Зараз справи не дуже, особливо через тиск з боку «Пфайзера», але старий все одно втирається, не хоче продавати. Для нього то справа всього життя, шариш? ...Словом, «Пфайзер» так чи інакше дотисне старого, і він продасть компанію. Грошей має вистачити до кінця життя. На біса мені вчитися? – Розумію... – протягнув Грем. – А зараз із бабками як? – Надсилають. – Айка самовдоволено хмикнув. – Куди вони дінуться? Це ж предки» [7, с. 119].

Напідпитку Нейт, товариш Айка, з мовчазної згоди усіх присутніх, легковажно застосує спрей для захисту від ведмедів, чим спричинює важкий стан свого товариша, якого рятують Левко з Сьомою.

Портрет героїв (особливо негативних) яскраво розкриває їх внутрішню сутність: зовнішність карлика Амаро Кіспа виражає його моральне каліцтво: «З дальнього намету виборсався потворний карлик і заспішив до полонених. Коротун був непристойно бридким: приблизно півтора метра зростом, горбатий, ноги криві. Левку ще не доводилось бачити настільки недоладно збудованих людей... Та найбільше вражала голова. Сплюснута й витягнута, звіддала вона нагадувала «дзьобате» рицарське забрало... Зблизька проступили інші ганджі: заломисті пальці, почорнілі зуби, що скидалися на прогнилі пеньки, по-ведмежому завернуті ступні... Боженка дав маху, не до ладу склеївши хромосоми, і пігмей це усвідомлював. Розуміння читалося в його очах – миготливих, глибоко втоплених в очницях плямках кольору міцної кави, за свавіллям і скаженістю котрих таїлися гори розмаїтих комплексів» [7, с. 272].

Макс Кідрук у всіх своїх творах дуже скурпульозний у змаюванні очей, які завжди у нього є дзеркалом душі або свідченням її відсутності. Вагомою характеристикою внутрішнього ества персонажів у «Твердині» також є їхні очі, на які автор систематично звертає увагу читача протягом усієї оповіді.

Очі Джейсона Х'юз-Коулмана: «Левко тихцем вивчав його, поволи усвідомлюючи, що сподіватись їм нема на що. Про це свідчили очі чоловіка. Вони безповоротно псували враження від нібито приязного лиця. Безбарвні, водянисто-моторошні, з проникливими заляканими зіницями, котрі, немов дві антрацитові скалки, прорізалися крізь очні яблука» [7, с. 274], «безбарвні, водянисто-моторошні» [7, с. 365, 480]; «Марко скинув голову і побачив холодні відблиски в очах сивочолого. Сріблясті диски райдужок якимось незвичайним чином робили очі мертвими: Х'юз-Коулман не виглядав на мертвяка, в той же час налитий сріблом погляд породжував ілюзію, що в нього вгніздилось щось неживе, бездушне, бездиханне, безформний демон, що керує тілом людини з далекого похмурого місця, куди не долітають нічі молитви» [7, с. 501]; «райдужні оболонки чоловіка палахкотіли сріблом» [7, с. 507]. Після спілкування з Коулманом та відвідин чорної кімнати «очі Сьоми пломенилися сріблом» [7, с. 512].

Очі рудого: «Українець рохнув, і борлак у нього сіпнувся. Попри півтемряву, що огортала рудого, він усвідомив, що зазирає в найстрашніші очі з усіх, які доводилось бачити до цього. Баньки рудоволосого мали криваво-червоний колір. Моторошний ефект посилювався полум'яною облямівкою на повіках, що підкреслювала нездорове забарвлення кришталіків і створювала ілюзію кривавих підтоків довкола очей. Розумом Лео усвідомлював, що очі цілком відповідають волоссю й бороді,

що це лише витівка природи, причини у генах чоловіка, проте серцем відмовлявся осягати реальність того, що бачив. У півтемряві пабу очі здавалися червоно-чорними жаринам» [7, с. 64], «криваво-червоні очі рудого» [7, с. 540]; «Криваво-червоні очі підскачили і вп'ялились у пом'яте обличчя сивочолого» [7, с. 564].

Твердиня дивним чином діяла на тих, хто підпадав під її вплив: вона пробуджувала темні сторони людей: «Тут, на Паїтіті, відбувається багато дивних речей, як із каменями, так і... з людьми» [7, с. 359]. Навіть володіння золотом, якого було вдосталь у її надрах, було замало для вдоволення основного бажання – керувати світом – у чому зізнається Джейсон Сьомі. Коли ж це йому не вдається, він покінчує життя самогубством: «Все, чому він присвятив останні двадцять років життя, швидко і невідворотно котилося під три чорти, все, що мало сенс і примушувало сивочолого почуватись особливим (врешті решт – Обраним), провалювалось у прірву» [7, с. 571].

Негативний вплив Твердині чітко усвідомлює Левко: «І що вже геть погано – ніхто з них не ламав голову над тим, чому за два дні вони стали чужими один одному» [7, с. 346]; «як ми до такого докотились? Через що це? ...Хлопець злився і водночас побоювався Семена через те, що у такий критичний момент, коли вони мали би згуртуватись і виступити разом проти спільної загрози, їх розвело на світлові роки один від одного» [7, с. 364]. Автор підводить читача до думки про важливість єднання людей перед обличчям зла, бо в цьому полягає екзистенційна сутність буття людини на Землі.

Висновки. Одна з глав книги має назву «Дороги, що ми обираємо». Усіх своїх героїв Кідрук ставить у кризові ситуації, коли вони повністю розкривають своє істинне ество перед екзистенційним вибором. Відповідно, вдумливий читач починає аналізувати цей вибір, засуджуючи чи схвалюючи, що найголовніше – «приміряє» й замислюється над наслідками подібних учинків.

Отже, основна метафора роману – Твердиня – сприймається нами як екзистенційна філософська категорія: кожна людина є Твердинею-термітником, яка ховає у своїх надрах білу й чорну кімнати (знову-таки метафоричне утілення добра і зла, божественного та диявольського). Протягом життя людина вибудовує свій термітник особисто через посередництво релігії, філософії, освіти, досвіду, практики або ж і бездіяльності, інертності. У межових ситуаціях, постаючи перед необхідністю екзистенційного вибору, ми не можемо бути наперед упевненими, яка саме наша «кімната» відкриється світові. Проте ми мусимо думати про це, готувати себе до будь-якого вибору, а головне, пам'ятати про особисту відповідальність за свій вибір. Наш екзистенційний вибір не залежить від рівня нашої освіти: можна бути науковцем світового рівня, проте, як зрілий науковець Джейсон, спрямувати свої знання на знищення не лише власної сутності, а щонайгірше – знищення й нашого оточення. А можна залишатися щирим, імпульсивним, здатним на справжні емоції та вчинки, як Левко Бартош, та залишитися Людиною.

Література:

1. Грібанова Анастасія. Інтерв'ю з Максимом Кідруком [Електронний ресурс] URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161104_book_2016_interview_kidruk_ag.
2. Технотрилер. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Технотрилер>.

3. Костецька Л. О. Жанр трилера в творчості М. Кідрука [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки*. 2015. № 2. С. 133–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2015_2_29
4. Радецька А. Технотрилер у сучасній українській літературі [Електронний ресурс]. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/paper/download>
5. Пасько І. В. Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука [Електронний ресурс]. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Філологія. Літературознавство*. 2016. Т. 276, Вип. 264. С. 86–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2016_276_264_16
6. Криптоісторія. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Криптоісторія>.
7. Кідрук М. Твердиня / М. Кідрук. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 592 с.

Chonka T. Existential problems of technothriller Max Kidruk's "Tverdynia"

Summary. The article analyzes the genre features of technothriller and crypto-history on the example of the novel "Tverdynia" by the modern Ukrainian writer Max Kidruk; the moral and ethical content of the text is defined; the main methods of depicting the internal conflict in the novel are analyzed; existential problems at the level of plot, character development, author's digressions and metaphorical depiction of images are interpreted.

In the course of the research, two storylines were singled out: the outer one – the adventures of the Ukrainian Levko Bartosh (we have reason to consider the author himself as the prototype), the Russian Semen Tvardovskyi, the Czech Jan

Fiedler, the American Graham Kelly and the Japanese woman Satomi in search of the mysterious city of Paititi, and the inner one – the psychological metamorphoses of the characters under the influence of external circumstances, which in critical situations force them to make an existential choice between good and evil, light and darkness and are metaphorically present in the novel as "creators" of Tverdynia.

The specifics of the writer's idiosyncrasy is illustrated by analyzing scientific knowledge in combination with elements of fiction and mysticism, thanks to the position of the omniscient author and the use of authorial digressions, Max Kidruk at the level of the subtext subtly appeals to moral and philosophical categories, stimulating the reader to an intellectual game and a kind of meditation.

Emphasis is placed on the relevance of the moral and ethical issues raised in the novel (life values, parent-child relationships, friendship and love, morality and permissiveness, responsibility, etc.).

The conclusions indicate that the main metaphor of the novel – Tverdynia – is perceived by us as an existential philosophical category: every person is a Termite Tverdynia that hides white and black rooms (again, a metaphorical embodiment of good and evil, divine and devilish). During life, a person builds his personal "termite mound" through religion, philosophy, education, experience, practice or inaction and inertia.

In extraordinary situations, facing the necessity of an existential choice, we cannot be sure in advance which of our "rooms" will be opened to the world, but we must think about it, prepare ourselves for such a choice, and most importantly, remember personal responsibility for it.

Key words: Max Kidruk "Tverdynia", technothriller, crypto-history, metaphor, subtext.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

*Андрощук К. М.,
аспірант кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

АВТЕНТИЧНІ АНГЛОМОВНІ ДЖЕРЕЛА ТЕКСТОВОГО ФОРМАТУ: ВИДИ, ФУНКЦІЇ ТА ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню видів та функцій фахових англomовних джерел текстового формату. Автор розглядає різноманітні аспекти використання таких матеріалів у процесі вивчення англійської мови студентами технічних закладів вищої освіти та їх сприяння розвитку мовленнєвих та фахових навичок майбутніх фахівців технічної та інженерної галузей. Особлива увага звертається на практичні переваги використання автентичних текстів.

Автентичні матеріали – це матеріали, які були створені носіями мови для комунікативних потреб таких же носіїв мови, тобто вони априорі не були призначені для освітніх цілей. Однак вони становлять велику цінність для навчання, адже завдяки їм особи, які вивчають англійську мову, можуть познайомитися з оригінальними іншомовними зразками.

За способом сприймання такі матеріали поділяють на аудіальні, візуальні та друковані (такі, що мають вигляд тексту: надрукованого на папері чи електронного).

Автентичні матеріали текстового формату для майбутніх інженерів можуть містити наукові та науково-популярні статті, рекламні буклети чи брошури технічної продукції, спеціалізовані сайти та професійні форуми. Кожен з цих видів матеріалів має свої особливості і застосування.

Опрацювання наукових статей, що друкуються в спеціальних фахових журналах, створює передумови для збільшення словникового запасу студентів та дозволяє слідкувати за новим науковими дослідженнями у своїй галузі.

Науково-популярні статті надають студентам матеріал для доповідей, а завдяки спрощеному викладу, їх можна використовувати для матеріал для обговорень чи дискусій.

Рекламні буклети та брошури знайомлять майбутніх фахівців із технічними приладами та інструментами, а читаючи рекламні тексти, студенти формують навички професійної презентації своєї роботи.

Спеціалізовані сайти надають доступ до технічних ресурсів, допомагають майбутнім інженерам слідкувати за новітніми технологіями, орієнтуватися в навігації англomовного сайту та знаходити потрібну інформацію.

Спілкуючись на англomовних спеціалізованих форумах, студенти розвивають уміння вправлятися в конкретних ситуаціях спілкування, підвищуючи свій рівень професійної іншомовної компетентності. Також активна участь у форумах дозволяє вивчати досвід інших фахівців, отримувати конкретні поради та вирішувати практичні завдання.

Автентичні матеріали текстового формату можуть бути важливим ресурсом для розвитку та навчання студентів технічних закладів вищої освіти.

Вони не лише надають студентам поглиблені знання в обраній галузі, але й формують уміння читання та розуміння фахових англomовних текстів зі своєї спеціальності, знаходити та аналізувати інформацію на іншомовних сайтах та вільно спілкуватися з носіями мови на професійних форумах, співпрацювати з колегами з різних країн та постійно підвищувати свій рівень кваліфікації.

Ключові слова: англomовні автентичні джерела, автентичні наукові статті, студенти технічних спеціальностей, фахові тексти, професійні іншомовна компетентність, професійне спілкування.

Постановка проблеми. У сучасному високотехнологічному світі, де обмін інформацією є однією з передумов прогресу, роль англійської мови як мови міжнародного спілкування для фахівців технічних галузей важко переоцінити. Знання англійської є не лише вимогою сучасного освітнього середовища, але й визначальною умовою професійного зростання майбутніх фахівців.

Окрім того, вивчення англійської мови для студентів технічних закладів вищої освіти – це необхідна передумова успішної професійної кар'єри. Адже володіння англійською мовою на високому рівні є важливою вимогою до претендентів на посаду як в українських, так і в міжнародних технологічних та інженерних компаніях.

Нещодавно було проведено дослідження, спрямоване на виявлення основних труднощів у перекладі англomовних фахових текстів. У 87,50 % досліджуваних проблема полягала у недостатньому словниковому запасі, 62,50 % опитуваних відчували труднощі у перекладі граматичних конструкцій [1].

Тому на шляху до опанування професійної іншомовної компетенції студентам варто покладатися не лише на стандартні навчальні підручники, але й активно використовувати фахові англomовні джерела текстового формату, які надають студентам можливість познайомитися із реальними комунікативними зразками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автентичні англomовні матеріали уже багато років перебувають у фокусі уваги вітчизняних та зарубіжних учених. Проблема перекладу автентичних іншомовних текстів досліджували: О. Борисова, Н. Грицькова, Б. Колодій, Л. Коломієць, К. Кузьміна, Л. Куликова, Н. Монацирик, Н. Монацирик, Т. Тарасенко, А. Arono, J. Catford, A. Lefevere, N. Nadah, D. Panov, J. Swales, A. Syonia та ін. Специфіку перекладу англійської наукової і технічної літератури досліджували М. Вінниченко, В. Гаргаун, С. Дороніна, В. Карабан, Л. Клочко, Т. Кушнірова, О. Павлова, Н. Пустовойт.

Особливості використання автентичних матеріалів були зааналізовані у працях Н. Дмитренко, Г. Гудими, Д. Гулієвої, О. Коваленко, І. Коломійчук, І. Конопліаник, К. Івлєвої, А. Нипадимки, Л. Рєнко, О. Рейди, Н. Сарновської та Ю. Слєдницької.

Однак, не зважаючи на значну кількість досліджень, види та функції автентичних англомовних матеріалів текстового формату були лише побіжно висвітлені, а питання освітнього їхнього потенціалу для студентів технічних спеціальностей узагалі залишилося поза увагою науковців. У цьому полягає актуальність нашої наукової розвідки.

Метою статті є з'ясування видів та визначення функцій фахових англомовних джерел текстового формату, спрямованих на задоволення потреб технічної сфери, а також дослідження способів, у який вказані джерела можуть стати ключовими інструментами для розвитку професійної іншомовної компетентності та фахових навичок студентів технічних та інженерних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Автентичними матеріалами називають матеріали, які створені носіями мови з метою передачі конкретної інформації чи вираження відповідних емоцій, тобто їхнє первісне призначення – реальні комунікативні цілі. Ці матеріали «мають природне лексичне наповнення й граматичні форми, характеризуються ситуативною адекватністю вживаних мовленнєвих засобів, показують випадки автентичного слововживання» [2, с. 135]. Вони відрізняються від матеріалів, які спеціально розроблені для навчання мови, оскільки автентичні матеріали не піддаються упередженому редагуванню чи спрощенню з метою навчання.

Д. Гулієва, К. Івлєва, О. Рейда виокремлюють такі їхні види:

- *Listening* (матеріали, які сприймаються на слух). Це різноманітні художні та документальні фільми, мультфільми, ток-шоу, інтерв'ю, радіопередачі, випуски новин, рекламні блоки, а також аудіозаписи пісень.

- *Visual* (образні матеріали). Це насамперед фотографії, постери, листівки, ілюстрації чи ілюстровані книги і твори мистецтва.

- *Printed* (матеріали текстового формату). Їхню основу складають книги, газети, журнали, сайти, блоги, а також різноманітні каталоги, рекламні листівки та брошури, меню, оголошення, плакати фільмів, етикетки товарів тощо [2, с. 136].

Предметом нашого дослідження є автентичні фахові матеріали текстового формату, оскільки вони сприяють розвитку та підвищенню кваліфікації майбутніх фахівців технічної та інженерної галузей, виконуючи такі функції:

- *розвиток навичок читання та розуміння.* Регулярне опрацювання автентичних текстів розвиває навички читання в професійному контексті, що є важливим для ефективної роботи майбутніх фахівців. Ці матеріали часто містять складні лексичні та синтаксичні конструкції, опрацювання яких сприяє розвитку навичок розуміння та обробки інформації;

- *ознайомлення з граматичними та термінологічними особливостями фахових текстів,* адже «оволодіння способами та навичками перекладу граматичних труднощів загальнонаукових і загально технічних текстів дає змогу адекватно перекладати й складні досить спільні для різних науково-технічних текстів граматичні явища у спеціальних текстах з їхньою особливою термінологією та частотністю [3, с. 12];

- *надання актуальної інформації.* Автентичні фахові матеріали слугують найбільш точним й актуальним джерелом

необхідної для професійної діяльності інформації. Вони містять важливі факти, нові дані, креслення та описи новітніх технологій, що дозволяє майбутнім фахівцям слідкувати за актуальними новинами у своїй галузі;

- *формування комунікативної професійної компетентності.* Автентичні тексти відображають реальність мовлення в професійному оточенні, демонструють різну структуру та стиль мовлення в різних комунікативних ситуаціях. Окрім того, вони ознайомлюють студентів зі специфічними формами професійної комунікації, такими як технічні звіти, електронна переписка, документація проєктів, допомагаючи студентам вдосконалити навички писемного мовлення.

- *підготовка до професійної діяльності.* Вивчення автентичних текстів допомагає студентам та фахівцям виробити навички, необхідні для успішної роботи у технічному середовищі: здатність швидко знаходити та засвоювати інформацію, вирішувати технічні проблеми та комунікувати з колегами та клієнтами.

Автентичні матеріали текстового формату поділяються на різні види за стилем викладу, структурою та цільовою аудиторією, а відповідно й мають різний освітній потенціал. Розглянемо найпоширеніші з них:

1. Наукові статті. Здебільшого, це публікації у фахових наукових журналах, що висвітлюють останні дослідження та технічні інновації.

Стилістична характеристика: фахові тексти, спрямовані на висококваліфіковану аудиторію. Використовуються технічні терміни та поняття, складні лексичні та синтаксичні конструкції.

Приклад застосування: Статті про нові технології у сфері інженерії, публікації в журналах “IEEE”, “Science Direct” “Biomedical Journal of Scientific & Technical Research”, “International Journal Of Scientific And Technical Research In Engineering”.

Опрацювання наукових статей дозволяє студентам отримувати глибокі знання в обраній технічній галузі, розширюючи їхнє розуміння сучасних технологій. Оскільки інформація в таких публікаціях є здебільшого теоретичною, то дані, описані в них, студенти можуть використати для написання курсових та магістерських робіт чи власних наукових публікацій.

2. Науково-популярні статті. Матеріали, які спрощено пояснюють складні інженерні концепції та дослідження для широкої аудиторії, дозволяючи студентам отримувати доступну інформацію у більш зрозумілій інтерпретації.

Стилістична характеристика: Менш формальний стиль, спрощена термінологія, зрозуміла аудиторії без глибоких технічних знань.

Приклад застосування: Статті в журналах типу “Popular Science”, “National Geographic”, “Cosmos Magazine”, “Discover Magazine”, “Popular Mechanics”, “Scientific American” тощо.

Оскільки тексти у таких виданнях є значно простішими для сприймання, то студенти можуть їх використовувати для підготовки доповідей, матеріалів для дискусій чи обговорень під час проведення «круглого столу».

3. Рекламні буклети чи брошури технічної продукції. Ці матеріали надають інформацію про конкретні інженерні інструменти чи технічні прилади, їх характеристики та умови експлуатації. Вони дозволяють студентам побачити практичне втілення теоретичних знань.

Стилістична характеристика: поєднання наукового та публіцистичного стилю, використання в одному тексті інструкцій та реклами; акцент на перевагах конкретної технічної продукції.

Приклад застосування: Буклети від компаній, що виробляють технічне обладнання, можуть слугувати як джерело інформації для молодих фахівців про нові технології та продукцію на ринку.

4. Спеціалізовані сайти: Веб-ресурси, присвячені конкретним галузям інженерії, де можна знайти актуальні новини, фахові статті, інтерв'ю з фахівцями та інші корисні матеріали.

Стилістична характеристика: Залежить від конкретної галузі, але часто технічна та професійна мова; використання діаграм, схем та технічних ілюстрацій.

Приклад застосування: Сайти виробників обладнання чи послуг для інженерії. Найпопулярніші з них: "IEEE Xplore Digital Library", "EngineerZone" "Site Reliability Engineering", "Site Engineering Inc", "Electronics & Technology News", "Engineering & Technology".

Сайти, які публікують новини та статті у сфері інженерії, допомагають студентам у пошуках корисної інформації про актуальні вакансії, ситуацію на ринку праці, а також оголошення про проведення різноманітних фахових конференцій, семінарів, конкурсів тощо.

5. Професійні форуми – це онлайн-спільноти, де інженери обговорюють та діляться своїм досвідом, вирішують технічні проблеми та висловлюють свої погляди на актуальні питання.

Стилістична характеристика: Невимушений розмовний стиль з часто з використанням сленгу, скорочень, неформальних виразів, але водночас із елементами наукового стилю (специфічна термінологія, опис технічних процесів, використання професійного жаргону).

Приклад застосування: Форуми "Stack Overflow", "Eng-Tips", "Technical Discussion", "Engineers Edge Forum", "VRForums", "Tech Support Forum", "FaaDoOEngineers.com Forum" для обговорення конкретних інженерних проблем та способів їх вирішення.

Форуми дозволяють молодим фахівцям обговорювати питання, які виникають у їхній практиці, отримувати поради від професіоналів, ознайомитися з різними аспектами обраної спеціальності.

Отже, досліджені види фахових автентичних текстів надають майбутнім інженерам можливість отримувати інформацію з різних джерел, адаптованих до різних рівнів складності та професійних інтересів.

Висновки: Автентичні англійські джерела текстового формату для технічної технічного спрямування варіюються від високоспеціалізованих наукових тем до простих, доступних широкій аудиторії популярно-наукових матеріалів. Для молодих фахівців технічної та інженерної галузей важливо охопити цей широкий спектр, оскільки освітній потенціал фахових текстів сприяє розвитку їхньої професійної іншомовної компетентності, що є важливим аспектом в умовах глобалізації.

Література:

1. Arono A., Nadrah N. Students' Difficulties in Translating English Text. *Journal of Applied Linguistics & Literature*. 2019. P. 88–99.
2. Рейда О., Івлєва К., Гулієва Д. Використання автентичних матеріалів у процесі викладання англійської мови студентам-філологам.

Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка. 2019. Т. 3. № 23. С. 133–138.

3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. *Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрові стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга, 2002. 315 с.

Androshchuk K. Authentic English-language sources in text format: types, functions and educational potential engineering students

Summary. The article explores types and functions of professional English-language sources in text format. The author examines various aspects of using such materials in the process of learning English by students of technical higher education institutions and their contribution to the development of linguistic and professional skills of future specialists in technical and engineering fields. Special attention is given to the practical advantages of using authentic texts.

Authentic materials are materials created by native speakers for communicative purposes of other native speakers; they were not originally intended for educational purposes. However, they are highly valuable for education, as individuals studying English can familiarize themselves with original foreign language samples.

By the mode of perception, such materials are divided into auditory, visual, and printed (those that take the form of text: printed on paper or electronic).

Authentic text-format materials for future engineers may include scientific and popular science articles, advertising brochures or technical product catalogs, specialized websites, and professional forums. Each of these types of materials has its own characteristics and applications.

Analyzing scientific articles published in specialized journals creates conditions for expanding students' vocabulary and allows them to keep track of new scientific research in their field.

Popular science articles provide students with material for presentations, and due to their simplified presentation, they can be used for discussions or debates.

Advertising brochures and catalogs introduce future professionals to technical devices and instruments, and by reading advertising texts, students develop skills for professionally presenting their work.

Specialized websites provide access to technical resources, help future engineers stay informed about the latest technologies, navigate English-language websites, and find the necessary information.

Participating in English-speaking specialized forums helps students develop skills for dealing with specific communication situations, enhancing their level of professional foreign language competence. Active participation in forums also allows them to learn from the experience of other professionals, receive specific advice, and solve practical tasks.

Authentic text-format materials can be a valuable resource for the development and education of students in technical higher education institutions.

They not only provide students with in-depth knowledge in their chosen field but also develop reading and understanding skills of professional English texts related to their specialty, enable them to find and analyze information on foreign-language websites, and communicate freely with native speakers on professional forums, collaborate with colleagues from different countries, and constantly improve their qualifications.

Key words: authentic English-language sources, authentic scientific articles, engineering students, academic texts, professional foreign language competence, professional communication.

*Богайчук О. С.,
старший викладач кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

*Гасюк О. С.,
доцент кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

*Сахневич І. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

ПЕРЕКЛАД БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. Статтю присвячено розгляду явища «безеквівалентна лексика у перекладі». В лінгвістичній науці безеквівалентна лексика є одною із найскладніших проблем, яка хвилює як лінгвістів, так і практиків та теоретиків перекладу. Безеквівалентна лексика викликає певні труднощі під час перекладу, оскільки не перекладається дослівно, тому потрібно шукати відповідники в мові перекладу. Робота чітко висвітлює, що проблема перекладу безеквівалентної лексики є глобальною, оскільки народи щодня обмінюються культурами, власними надбаннями. Проте кожна культура має свої характерні риси, те, чим вона відрізняється від іншої, відповідно створюється потреба у пошуку відповідностей для безеквівалентних понять.

Проблемою перекладу безеквівалентної лексики займалися такі вчені, як Л.Щерба, М. Бажан, Т.Р.Левицька, А.В.Суперанська та інші. Але, незважаючи на значну кількість праць щодо вивчення безеквівалентної лексики, проблема досі залишається не повністю дослідженою.

Уданій статті були проаналізовані класифікації та роботи Корунець, Карaban, Печко, Мірам, Бронська та багатьох інших лінгвістів, які досліджували явище безеквівалентності, відсутності еквівалентна у мові перекладу. Аналіз показав, що складність полягає у правильному виборі методу перекладу. У дослідженні автори спиралися на класифікацію Бархударова, який виділяє такі методи: транскрипція і транслітерація, калькування, описовий переклад, наближений переклад і лексичні трансформації, які включають додавання, вилучення, заміну та контекстуальну заміну (конкретизацію, генералізацію та антонімічний переклад). Об'єкт дослідження даної роботи є безеквівалентність у перекладі. Предмет дослідження являються англійські та українські власні імена та назви. Метою дослідження є визначити поняття «безеквівалентна лексика»; виявити та проаналізувати в тексті переклад безеквівалентної лексики.

Ключові слова: переклад, безеквівалентна лексика, транскодування, транслітерація, транскрибування.

Безеквівалентна лексика – це слова, які неможливо перекласти за допомогою прямого перекладу. Термін «безеквівалентна лексика» застосовується якщо відповідність будь-якого лексичного елемента мови оригіналу відсутня в лексичній мові перекладу. Але ми не можемо трактувати цей термін як

«неможливість перекладу» лексики, адже кожна мова може передати будь-яке значення: відсутність конкретного еквівалента для деяких понять однієї мови у словнику іншої, не означає неможливість передачі цього поняття іншою мовою. Безеквівалентна лексика відноситься до іноземних слів і фраз, які представляють собою об'єкти, процеси та інші реалії життя, які на конкретному етапі розвитку цільової мови не мають у ній прямого еквівалентів.

Основна проблема, з якою зустрічається перекладач при передачі певних значень, представлена у вихідному тексті – це розбіжність кола значень, властивих одиницям вихідної мови та мови, якою здійснюється переклад. Лінгвісти погоджуються, що всі типи семантичних відмінностей між лексичними одиницями мов зводяться до трьох основних різновидів: повна відповідність, часткова відповідність, відсутність відповідності.

Національно-культурні особливості лексичних одиниць будь-якої мови трапляються не лише через наявність ряду конкретних слів, але й через відсутність слів для понять, які передаються іншими мовами. Ці «прогалини» називають лакунами. Причини появи таких прогалин бувають різними, іноді вони спричинені відмінностями в культурах. Наприклад, англійською мовою, окрім слів lawyer – юрист, адвокат є декілька різновидів адвокатської професії: attorney – вповноважений; barrister – адвокат, який може виступати в вищих судах; counsel – юристконсульт; counsellor – радник; advocate – адвокат вищого рангу. В українській мові всі ці слова відповідають одному поняттю – «адвокат» [1, с. 66].

Загалом виникнення безеквівалентної лексики викликана життєдіяльністю відповідного лінгвокультурного колективу та викликає розбіжності між лінгвістично-понятійними кодами. Як зазначає А. В. Волошина, «кожен етнос у процесі своєї життєдіяльності «олюднеює» навколишнє середовище та вносить у нього специфічні риси. З плином часу виникають етнічно вагомі предмети-реалії. У лексичній мові вони фіксуються словами-реаліями» [2, с. 57].

Критеріями поділу такої лексики можуть бути: 1) семантичний (за яким береться до уваги значення слів); 2) граматичний (демонструє насамперед щодо одиниць, які мають певні формальні показники); 3) функціонально-стилістичний (БЛ здатна виконувати в тексті функції створення національ-

ного колориту, інтимізації тощо, у композиції поетичного тексту БЛ стає своєрідною смисловою доміантою (сильною позицією), впливає на зміст всього твору) [2, с. 60].

Безеквівалентну лексику можна розпізнавати за допомогою таких прийомів: 1) переклад (безеквівалентна як національно маркована лексика, яка належить до групи, що не має відповідників у інших мовах); 2) експеримент (наприклад, під час проведення психолінгвістичного експерименту до поля слів-реакцій на певне слово-стимул потрапляють одиниці, що мають національно-культурні елементи значень) [2, с. 64].

Головною складністю є те що не можна визначити ні повну еквівалентність, ні повну безеквівалентність лексичних одиниць. Як безеквівалентні слова, так і фонові – це не абсолютна категорія, а відносна. Говорячи про те, чи можна певне слово назвати безеквівалентним, можна припустити лише стосовно якоїсь мови. При цьому нерідко трапляється, що слово, яке є безеквівалентним порівняно з лексикою вихідної мови, виявляється повністю еквівалентним у застосуванні до третьої мови. Це є справедливо, якщо ми маємо на увазі фонові слова.

М.П. Кочерган говорить про спільність понять «безеквівалентність» та «лакуна». В результаті, зокрема, зазначає: «У науковій літературі терміни безеквівалентна лексика і лакуни часто застосовуються як синонімічні і трактуються як слова, що відсутні в певній мові» [3, с. 42].

Всі типи семантичних відмінностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних різновидів: повна відповідність, часткова відповідність, відсутність відповідності. Лінгвісти відносять до безеквівалентної лексики такі групи слів:

1. Власні назви (географічні назви, назви установ, організацій, газет, тощо), що не мають постійних відповідників у лексичній іншій мові.

2. Слова-реалії, тобто слова, які позначають об'єкти, поняття чи ситуації, що не існують в практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою.

3. Випадкові лакуни (у вигляді слів), які не мають відповідників у лексичному складі іншій мові.

Перекладач обирає той чи інший прийом, опираючись на свій перекладацький інстинкт, на отримані знання та накопичений в процесі роботи досвід, тому вирішальне слово, незалежно від теоретичних досліджень в більшості випадків залишається за перекладачем-практиком. Не дивлячись на велику кількість літератури, проблема перекладу реалій постає дуже часто. На сьогоднішній день існує не багато наукових праць про відтворення національно специфічних реалій в українських перекладах. Саме тому, ми повинні прикласти багато зусиль для вирішення цієї задачі, щоб переклади з іноземної мови були чіткими та відповідними, без так званих «білих плям». Отже, ми бачимо, що відсутність прямих еквівалентів певних розрядів лексичних одиниць у словниковому складі іншої мови не означає, що вони не перекладаються на ту чи іншу мову. У розпорядженні перекладача є досить багато засобів, які дають можливість передати значення вихідної словникової одиниці в мові, в конкретному тексті.

Досить важливо відчувати різницю між значеннями «реалія» та «безеквівалентна лексика». Насправді, поняття безеквівалентна лексика набагато ширше, ніж семантичне поле поняття реалія. Усі реалії входять в обсяг безеквівалентної лексики певного бінарного зіставлення. Але до складу цієї лексики

входить також частина прислів'їв та приказок, окремі лексеми надзвичайно вмісткого семантичного наповнення, слова. І як доречно зазначав Л. Щербак, що дійсність у мовах різних народів представлена по-різному [4, с. 43].

Відмінність між речовим і лексико-семантичним видами безеквівалентності не можна вважати суттєвою. З точки зору перекладу зовсім не важливо, чи відсутнє еквівалентне поняття в мові перекладу тому що немає самого предмета, або воно відсутнє в силу відмінностей в мовному просторі і є наслідком різного розуміння об'єктивного світу, порівнювані поняття в мові перекладу і оригіналу не збігаються. Крім того, з точки зору перекладу, досить актуальною ознакою еквівалентності є збіг не понять, а саме значень, оскільки при перекладі, нас цікавить не поняття, що стоїть за словом, а його значення в даному, конкретному контексті. Хоча б тому, що значення досить багатьох слів, при всій його близькості до поняття, не можна цілком отожднювати з безпосередньо поняттям [5, с. 82].

Оскільки переклад відбувається не на рівні мовлення, а на рівні мови, то традиційно виділяються лексичне і граматичне значення, що виявляються не дуже зручними для опису безеквівалентності. Більш зручна для цієї цілі семіотична класифікація значень. За основу її, як відомо, береться відношення знака до того, що лежить поза ним. За семіотичної класифікації всі значення, які м перекладаємо в будь-якому висловлюванні на будь-якій мові, діляться на три типи:

1. Референційне, що показує відношення між знаком і його референтом, коли мова йде про ставлення до поняття, або денотативне, коли мова йде про ставлення до предмету.

2. Прагматичне, що виражає відношення між знаком та людиною або мовним колективом, що користуються ним.

3. Внутрішньомовне, що виражає відношення між даними знаком та іншими знаками або елементами структури тієї ж самої знакової системи, в цьому випадку – мови.

Референційне значення звичайного знака вихідної мови завжди актуальне при перекладі, оскільки для того, щоб відтворити в тексті мови поняття, що стоїть за словом, потрібно точно зрозуміти відносини між словом і поняттям у вихідній мові.

Аналогічно справедливо і по відношенню до прагматичного значення будь якого знака вихідної мови. Але, прагматичне значення може бути укладено і в формі знака. Внутрішньомовні значення простого знака вихідної мови (слова), який включає його фонемний склад і граматичне значення, мають значення тільки в межах своєї власної, рідної системи – мови оригіналу.

Оскільки саме різниця понять відповідних одиниць мов оригіналу та перекладу становить суть безеквівалентності і одночасно її причину, то можна не враховувати розбіжності внутрішньомовних значень одиниць мов перекладу та оригіналу і розглядати безеквівалентність як розбіжність референційного або прагматичного значення простих мовних знаків [5, с. 83].

Дослідники виділяють п'ять найбільш поширених способів перекладу безеквівалентної лексики: транскодування, описовий переклад, калькування, аналогія [6, с. 334].

Транскодування – спосіб перекладу, коли звукова або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу, наприклад, *Taylor – Тейлор, London – Лондон, management – менеджмент, оселедець – oseledets*. Цей спосіб використовується для передачі власних прізвищ, географічних назв, термінів, реалій тощо.

Розрізняють чотири види транскодування: а) перекладацьке транскрибування, коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад, *box* – бокс, *peak* – пік, *resistor* – резистор; б) перекладацьке транслітерування, коли графічна форма слова вихідної мови передається літерами мови перекладу, наприклад, *London* – Лондон, *marketing* – маркетинг, *ping-pong* – пінг-понг; в) змішане транскодування переважно застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад, *Manchester* – Манчестер, *overlock* – оверлок, *altimeter* – альтиметр і г) адаптивне транскодування, коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад, *the Atlantic ocean* – Атлантичний океан, *middle* – мідель, *platform* – платформа [5, с. 123].

При транскодуванні, як можна бачити, літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина, в такому випадку говорять про адаптивне транскодування. Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання вихідної мови, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми. Зокрема, це досить часто застосовується у випадку передачі власних імен, наприклад, *Mansell* – Манселл (а не «Менселл», як вимовляється це власне ім'я англійською мовою).

При перекладі неологізмів, реалій транскодування часто супроводжується описовим перекладом, який сприяє кращому розумінню перекладу. Описова частина перекладу може подаватися у дужках відразу після реалії або у виносках внизу сторінки. Наприклад:

Вишиванка – *vyshyvanka* (traditional Ukrainian embroidered shirt), *maceral* – мацерал (органічна складова вугілля), *oseledets* – *oseledets* (traditional Ukrainian male hair-do).

Транскодування неологізмів, реалій відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття. Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинний переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник слова, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладу можуть виникнути дублетні (синонімічні) одиниці: *massicot* – масікот, *глот*, *жовтий окис свинцю*; *pagination* – пагінація, нумерація сторінок тощо [5, с. 47].

Описовий переклад – прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюються в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна). Наприклад, англійське слово *lobby* можна передати не тільки транслітерацією *лоббі*, але й описово, як «тиск на членів англійського парламенту в кулуарах парламенту»; *maisonette* – квартира (помешкання) в двох рівнях (на двох поверхах), *wail* – автомобіль з високими динамічними якостями.

До описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного поняття; 2) опис не повинний бути надто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Калькування або дослівний переклад (перекладацьке запозичення або дослівний переклад) – прийом перекладу слів, коли імітується структура одиниці мови оригіналу (морфемі чи

слова) із використанням, як правило, першого за порядком відповідника у словнику, наприклад: *Big Bang* – Великий вибух, *people of good will* – люди доброї волі.

Калькування як прийом перекладу частіше застосовується при перекладі складних слів або словосполучень. Воно може застосовуватися також у комбінації із відповідностями, трансформаціями або транскодуванням: *sky-scraper* – хмарочос, *miniskirt* – мініспідниця, *retrodollars* – нафтодолари, *charmed quark* – зачарований кварк, *slag yard* – шлаковий двір, *target search* – пошук цілі, *drafting table* – креслярський стіл, *self-loading* – самозавантаження.

Дуже часто калькування застосовується для перекладу географічних назв: *Cape of Good Hope* – мис Доброї Надії, *New South Wales* – Новий Південний Уельс, *St. Lawrence River* – річка Св. Лаврентія.

Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів у мові перекладу.

Деякі лінгвісти говорять про використання аналогій в процесі перекладу одиниць безеквівалентної лексики. Аналогії це одиниці мови перекладу, які мають значення близьке, але не ідентичне значенню одиниці мови оригіналу. У різних мовах існують одиниці, які позначають схожі явища, процеси, предмети культур тощо. Саме ці одиниці і можуть використовуватися у перекладі: *drugstore*, *pharmacy* – аптека; *узвар*, *компот* – *stewed fruit*; *city/town council of education* – міський відділ народної освіти, *gingerbread* – імбирний пряник, *дипломна робота* – *graduation paper*; *підвищення кваліфікації* – *in-service training* [6, с. 34].

Фразеологізми, в яких семантична монолітність тяжіє над структурною роздільністю складових їх елементів, і які володіють особливим фразеологічним значенням, що є результатом переосмислення одиниць, що входять до них, також можуть бути безеквівалентними. Фразеологічні одиниці вихідної мови часто перекладаються фразеологічними одиницями мови перекладу, котрі отожднюється з ними за змістом. А *bolt out of the blue* – як грім серед ясного неба (повний еквівалент, що передає зміст і образ); *still water runs deep* – в тихому болоті чорти водяться (частковий еквівалент, що передає зміст, але образ дещо відрізняється); *don't count your chickens before they are hatched* – не кажи гоп доки не перескочиш (еквівалент-аналогія). Отже, як бачимо кожен тип потребує різних підходів та засобів для вдалої передачі даної лексики у мову перекладу.

До групи власних назв входять в першу чергу власні імена. Особисті імена і прізвиська, географічні та фірмові назви, а також назви установ, газет, журналів, пароплавів і т.п. являють собою один з найбільш очевидно без еквівалентних розрядів лексики. Існує декілька способів передачі таких слів:

З точки зору перекладу всі назви можна умовно розділити на три групи: 1) назви, де всі складові перекладаються українською мовою; 2) назви, де складові назви транскодуються і додається пояснення та 3) назви, де серед складових є антропонім і передаються вони за допомогою транскодування і перекладу [7, с. 16].

1. До першої групи відносяться словосполучення, що не мають власного імені – позначення громадських, наукових та політичних організацій, у тому числі міжнародних, деяких навчальних закладів, назви факультетів, кафедр, лабораторій, дослідницьких інститутів, проектів, програм тощо:

UNO (United Nations Organization) – Організація Об'єднаних Націй, *European Union* – Європейський Союз, *European Bank*

of Development and Reconstruction – Європейський Банк Розвитку і Реконструкції, International Association for Semiotic Studies – Міжнародна асоціація семіотичних досліджень, School for International Training – Інститут міжнародної підготовки, University of Technology Doctoral Program – Програма підготовки докторів наук Технологічного університету, School of Journalism – факультет журналістики, Faculty of Modern Languages – факультет іноземних мов, Department of History – історичний факультет, Biology Department – кафедра біології Neurosciences Research Program Colloquium – Колоквіум програм нейрологічних досліджень, Free University – Вільний університет, University of Vienna – Віденський університет, University of Missouri-St.Louis – університет штату Міссурі у м. Сент-Луїс, Department of TV-Radio at Ithaca College in New York State – кафедра радіомовлення і телебачення коледж у м. Ітака (штат Нью-Йорк), Eastern Montana College – коледж східної Монтани, Middlesex County College – коледж графства Мідлсекс, the University of Oregon School of Journalism – Інститут журналістики університету штату Орегон.

2. До *другої групи* відносяться, зокрема, назви фірм, компаній, підприємств, вулиць і площ, готелів, театрів, кінотеатрів та назви журналів:

Intelligent Systems – компанія електронного обладнання «Інтелігент Системс», Walls and Sons Ltd – компанія м'ясомолочних продуктів «Уолс енд Санс лтд», Associated Biscuits Manufacturers – англійська компанія хрусткого печива «Есошіейтед Біскітс Мануфакчерерс», the Standard Oil – нафтова компанія «Стандард Ойл», Dean Street – вул. Дін-стріт, Park Lane – вул. Парк Лейн.

3). До *третьої групи* включають назви установ, заклади вищої освіти, дослідницьких інститутів тощо, названих в честь видатних осіб:

Simon Fraser University – університет ім. Саймона Фрейзера, William Jewell College – коледж ім. Уільяма Джуелла, J. Washington Square – площа Дж. Вашингтона, W. Humboldt State College – Державний коледж ім. В. Гумбольдта, Київський театр української драми ім. І. Франка – Kyiv Ivan Franko Ukrainian Drama Theatre.

Якщо назва закладу містить антропонім, то вона перекладається одним з двох основних методів:

1) у назву додають слово 'імені': William Jewell College – коледж ім. Уільяма Джуелла, John Gopkins University – університет ім. Джона Гопкінса;

2) родовим відмінком або називним відмінком (у лапках) відповідного антропоніма: John Brown University – університет Джона Брауна, (університет «Джон Браун»).

Іноді власні імена компонентуються *частково або повністю з загальних слів*, наприклад: Red Sea – Червоне море, Pacific Ocean – Тихий океан.

Окрему групу складають прізвища, які теж мають традиційні українські відповідники (здебільшого мова йде про історичні постаті): *Charles I – Карл I, William the Conqueror – Вільгельм Завойовник, John the Lackland – Іоан Безземельний, Henry VIII – Генрих VIII, James I – Якоб I/Іаков I, Louis XV – Людовік XV, George VI – Георг VI, Ярослав Мудрий – Yaroslav the Wise* [8, с. 12].

Висновки. Отже, під безеквівалентною лексикою розуміють слова, що використовуються для вживання понять, відсутніх в іншій культурі та в іншій мовній системі, слова, що стосуються приватних культурних складових, тобто до культурних елементів, характерних тільки для культури окремого народу, але відсутніх в культурі іншого. А також слова, що не мають перекладу в іншій мові, тобто, не мають еквівалентів за межами мови оригінолу, до якої вони відносяться.

Характерною рисою безеквівалентних слів є неможливість їх дослівно перекласти іншою мовою, їх неспіввідношеність з конкретним словом іншої мови. Але це не означає, що вони неперекладні.

Література:

1. Мітягіної А. П. Безеквівалентна лексика як предмет дослідження в сучасному перекладознавстві. Дніпро, 2018. 74 с.
2. Волошина А. Безеквівалентна лексика близькоспоріднених мов: проблема семантичної структури. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2000. С. 56–64.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
4. Бронська А. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної. *Українська мова й література в навчальних закладах України*. 2000. С. 43–44.
5. Корунець І. В. К 68 Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця : «Нова Книга», 2003. 448 с.
6. Мірам Г. Е. Практичний переклад: нотатки до лекцій. Київ : Ніка-Центр, 2005.
7. Капленко А. Ю. Поняття «безеквівалентна лексика» та «фразеологічна одиниця» в сучасному перекладознавстві. Дніпро, 2019. 60 с.
8. Печко Н. М. Теорія і практика перекладу (англійська мова) : методичні рекомендації для підготовки до державного екзамену. Луцьк, 2013. 95 с.

Bohaichuk O., Hasiuk N., Sahnevych I. Translation of non-equivalent notions

Summary. This work considers such a phenomenon as “non-equivalent vocabulary”. In linguistics, non-equivalent vocabulary is one of the most difficult problems for both linguists and translators and theorists. Non-equivalent vocabulary causes some difficulties in translation, as it is not translated literally, so you need to look for equivalents in the language of translation. The work clearly shows that the problem of translating non-equivalent vocabulary is global, as peoples exchange cultures and their own possessions on a daily basis. However, each culture has its own characteristics, what makes it different from another.

Such scientists as I. Korunets, V.Karaban, H. Miram, N.Pechko and others dealt with the problem of translation of non-equivalent vocabulary. But, despite the significant number of works on the study of non-equivalent vocabulary, the problem still remains unexplored.

The classifications of non-equivalent translation were analyzed. It was investigated the phenomenon of non-equivalence, absence equivalent in the language of translation. The analysis showed that the difficulty lies in the right choice of translation method. In the study we distinguish the following methods: transcription and transliteration, loan translation, descriptive translation, approximate translation and lexical transformations, which in turn include addition, deletion, replacement and contextual replacement (concretization, generalization and antonymic translation). Object of research: non-equivalence in translation. Subject of research: English and Ukrainian proper names and titles. Purpose: to define the concept of “non-equivalent vocabulary”; identify and analyze the translation of non-equivalent vocabulary in the text. Research methods: comparative and descriptive analysis.

Structure of the work: the work consists of an introduction, table of contents, two sections and subsections, conclusions and a list of sources used.

Key words: translation, non-equivalent vocabulary, transcoding, transliteration, transcription.

*Валуєва Н. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та мовних комунікацій
Дніпровського державного технічного університету*

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Завданням перекладу є створення тексту, рівноцінного оригіналу у комунікативному плані; досягнення семантичної, синтаксичної та прагматичної еквівалентності можливо лише після ґрунтовного аналізу оригіналу, розуміння цілі вихідного висловлювання, знання ситуації, фонові інформації, контексту тощо. Важливу роль при цьому відіграє знання семантики синтаксичних структур й вірне відтворення їх значень. Синтаксична еквівалентність – доволі рідкісне явище, її важко досягнути у зв'язку з неізоморфністю граматичних систем та синтаксичною організацією різних мов. Відмінності у мовних системах викликають ряд труднощів при перекладі, у тому числі таких, що обумовлені синтаксичними особливостями англійської мови. Основні проблеми на рівні синтаксису при перекладі з англійської мови викликають емпатичні, каузативні, еліптичні, компаративні конструкції, конструкції з неособовими формами дієслова тощо. Такі конструкції є частотними, їх використання характерне для носіїв англійської мови, для їх адекватного відтворення у мові перекладу потрібне чітке розуміння їх синтаксичної будови, функції у мові / мовленні. У статті аналізуються синтаксичні особливості англомовних новинних текстів, відмічається, що типовим є використання великої кількості еліптичних та емпатичних конструкцій, описуються їх структурні особливості, зазначається, що при перекладі еліптичних конструкцій застосовуються різні перекладацькі трансформації: модуляція, генералізація, синтаксичне уподібнення, граматична заміна. Крім того, відмічено, що тексти сучасної англомовної преси містять багато різноманітних емпатичних конструкцій, це є яскравим свідченням «емоційної» насиченості та «напруги» подій сучасності. Емоційна забарвленість та експресивність англомовних текстів створюється як граматичними, так і лексичними засобами, або їх поєднанням. Аналіз сучасних новинних статей свідчить про важливу прагматичну роль експресивного синтаксису для передачі комунікативної інтенції відправника інформації. Переклад таких синтаксичних конструкцій є нелегким завданням, потребує підвищеної уваги перекладача.

Ключові слова: синтаксичні конструкції, експресивний синтаксис, еліпсис, емпфаза, повтор, способи перекладу.

Вступ. Переклад – це складний творчий процес, результатом якого є створення на основі тексту оригіналу еквівалентного йому тексту мовою перекладу, цей текст має бути рівноцінним оригіналу в комунікативному плані. Досягнення семантичної, синтаксичної та прагматичної еквівалентності можливо лише після ґрунтовного аналізу оригіналу, ясного розуміння цілі вихідного висловлювання / тексту (задуму автора), знання ситуації, контексту тощо. Важливу роль при цьому відіграє знання семантики синтаксичних структур й вірне відтворення їх значень.

Постановка проблеми. Синтаксична еквівалентність – доволі рідкісне явище, її важко досягнути у зв'язку з неізоморфністю граматичних систем та синтаксичною організацією різних мов (наявністю категорії артикля, фіксованого або вільного порядку слів, різної системи часів тощо). Розглядаючи пару – англійська / українська – мов, ми в першу чергу говоримо про різні структурні типи цих мов: англійська – переважно аналітична (граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами), а українська – флективна (граматичні значення і відношення виражаються за допомогою зв'язаних граматичних морфем). Такі відмінності у мовних системах викликають ряд труднощів при перекладі, у тому числі таких, що обумовлені синтаксичними особливостями англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відмінності у системах мов є віддзеркаленням *картини світу* даної мови: певний світогляд, спосіб сприйняття навколишнього світу знаходить відображення в оформленні синтаксичних зв'язків та у морфологічних особливостях мови. Сприйняття мови як формалізованого природним шляхом соціального явища, свідомого впливу соціуму на структуру мови, а також пов'язані з цим проблеми перекладу, досліджується багатьма сучасними науковцями (А.О. Веритей, В.В. Гумений, І.М. Фесенко, Р.Х. Ширіновою, J. House, J. Lakoff, J. Lyons, Peter Newmark, M. Black і багатьма іншими). Стосовно синтаксису, в українському науковому просторі багато робіт присвячено окремим аспектам перекладу текстів різних жанрів, а саме: синтаксичним особливостям рекламного слогана, особливостям синтаксису англомовних письменників та поетів і яким чином це впливає на вибір перекладацьких трансформацій під час перекладу, синтаксису науково-технічного тексту, синтаксичним конструкціям взагалі та емпатичним як їх складової, емпфазі як лінгвістичному явищу тощо. Аналізуючи зазначені праці, ми бачимо, наскільки різним може бути синтаксис в залежності від жанрово-стильової приналежності тексту, що, у свою чергу, свідчить про інтерес та актуальність наукових розвідок цього напрямку.

Мета статті – розглянути труднощі перекладу, пов'язані з деякими синтаксичними особливостями англійської мови, а саме: використання еліптичних та різних видів емпатичних конструкцій у публіцистичних текстах.

Виклад основного матеріалу. Основні проблеми на рівні синтаксису при перекладі з англійської мови викликають емпатичні, каузативні, еліптичні, компаративні конструкції, конструкції з неособовими формами дієслова тощо. Такі конструкції є частотними, їх використання характерне для носіїв англійської мови, розуміння їх синтаксичної будови, функції у мові / мовленні є необхідним елементом у процесі їх адекватного відтворення у мові перекладу.

Як зазначалося вище, дійсність відбивається по-різному у мові різних етносів, проте процеси глобалізації, більш-менш однаковий рівень розвитку технологій, сучасних засобів комунікації різних країн дозволяє спостерігати схожі процеси у мовленні, наприклад, спрощення мовних стандартів, використання великої кількості еліптичних конструкцій, особливо в розмовному мовленні.

Еліптичні конструкції не лише надають відтінок розмовності та емоційності висловлюванню, але й стимулюють інтерпретаційні та когнітивні процеси сприйняття. «У контексті структурно-семантичної незавершеності еліipsis виступає як явище неповноти: незавершені висловлення – це конструкції, в яких невираженими залишаються необхідні елементи смислу, що зумовлюють порушення безперервності синтаксичних зв'язків і до нереалізованості деяких валентно обов'язкових актантів. За цих умов невербалізованими можуть виявитися змістовно значущі сегменти висловлення, що несуть нову інформацію» [1, с. 418], і які потрібно відновити під час перекладу.

Використання еліптичних конструкцій – свого роду певна компресія змісту – створює, з одного боку, «граматичну неповноту, а з іншого – значення відсутності ланки підказується семантикою експліцитно виражених компонентів <...>. Порушення структурно-синтаксичної цілісності речення не призводить до порушення його семантичного змісту» [2, с. 76].

Найчастіше в англійських еліптичних конструкціях випускається підмет, або присудок, підмет і присудок, допоміжне дієслово, артиклі. Зрозуміти й адекватно відтворити у перекладі значення вилучених елементів допомагає контекст. Розглянемо це на прикладах он-лайн статей сайту euronews.com

(1) The European Commission on Tuesday greenlighted Poland's revised COVID-19 recovery plan, now worth almost €60 billion [3].

Випущена одиниця: *it is worth* зрозуміла, але у перекладі вона має бути відновлена: *план, який ...*:

У віторок Європейська комісія дала зелене світло переглянутому плану Польщі з відновлення після COVID-19, який тепер коштує майже 60 мільярдів євро.

Далі у статті про польський план відновлення йдеться:

(2) *If released*, the €5.1 billion would represent the first payment of recovery funds for Poland, which has been so far unable to tap into the bloc's €750-billion common pool over persistent concerns about judicial independence and the separation of powers [3].

Еліптичні конструкції з дієприкметником минулого часу та сполучниками *if* (або *when*) зазвичай передаються повним підрядним реченням:

Якщо ці 5,1 млрд євро будуть виділені, вони стануть першою виплатою коштів на відновлення для Польщі, яка досі не могла скористатися загальним фондом блоку в розмірі 750 млрд євро через постійні занепокоєння щодо незалежності судової системи та поділу влади.

(3) In a ruling, *delivered in June*, the court said Poland's controversial reform undermined the right to have access to an independent and impartial judiciary, effectively striking it down [3].

Еліптичну конструкцію цього прикладу у перекладі можна передати дієприкметниковим зворотом:

У рішенні, *винесеному в червні*, суд заявив, що суперечлива польська реформа підриває право на доступ до незалежної та неупередженої судової влади, фактично зводячи його нанівець.

Еліптичні конструкції надають текстам ЗМІ більшої виразності, стислості, експресивності. Під час перекладу еліптичних конструкцій застосовуються різні перекладацькі трансформації: модуляція, генералізація, синтаксичне уподібнення, граматична заміна. Загалом, переклад еліптичних конструкцій як засобів експресивного синтаксису є нелегким завданням, оскільки потребує підвищеної уваги для виділення його компонентів у тексті.

Інша конструкція, яка потребує уваги під час перекладу, є емфаза: виокремлення певного елементу висловлювання за допомогою інтонації, повтору, синтаксичної позиції у реченні тощо. В англійській мові емфаза може створюватися граматичними засобами (наприклад, інверсією), лексичними засобами (використання окремих слів для виділення, повтор) та лексико-граматичними.

Тексти сучасної англійської преси містять багато різноманітних емфатичних конструкцій, що є яскравим свідченням «емоційної» насиченості та «напруги» подій сучасності, мова, як «лакмусовий папір» відчуває і реагує на злочинні події. Емоційна забарвленість та експресивність англійських текстів створюється різноманітними емфатичними засобами. Зазначимо, що «в українській мові емфатичні засоби не такі різноманітні, як в англійській, аналітичність якої дає змогу акцентувати увагу читача не тільки лексичними засобами, як це переважно відбувається в українській мові, але й синтаксичними, завдяки чому розсуваються межі дистрибутивних комбінацій і, у свою чергу, розширюється діапазон емфатизаторів» [4, с. 62].

Розглянемо декілька прикладів використання емфаз у новинних інтернет-текстах та способи її відтворення у перекладі:

1. Виділення присудка і *винесення допоміжного дієслова на початок речення* – часткова інверсія. При перекладі таких конструкцій, в основному, застосовуються лексичні засоби, а саме, прислівники: *дійсно, безперечно, насправді* та сполучники: *проте, однак, втім*.

(4) *We do need to do this to maintain order (at the crossing points) and guarantee the security of legal border traffic* [5].

Ми *дійсно* повинні це робити, щоб підтримувати порядок (на пунктах пропуску) і гарантувати безпеку легального прикордонного руху.

(5) And two weeks ago, in the European Parliament's plenary session, a Swedish member of the Left Party, Malin Björk, passionately urged not just a humanitarian pause in Gaza – to ensure basic supplies to civilians or facilitate hostage talks – but a permanent ceasefire.

Doesn't she know that Hamas will use whatever time they can to carry out their campaign to wipe Israel from the map all over again? [6].

А два тижні тому на пленарному засіданні Європарламенту шведський депутат від лівої партії Малін Бйорк палко закликала не просто до гуманітарної паузи в Газі – для забезпечення базових поставок цивільному населенню або сприяння переговорам про звільнення заручників – а до постійного припинення вогню.

Хіба вона не знає, що ХАМАС буде використовувати будь-який час для проведення своєї кампанії, щоб знову стерти Ізраїль з лиця землі?

(6) With this move, the UK not only boasts the lowest headline corporation tax rate in the G7 but also the most generous capital allowances [7].

Завдяки цьому кроку Великобританія може похвалитися не лише найнижчою основною ставкою податку на прибуток підприємств у G7, але й найщедрішими пільгами на капітал.

Частотним є використання парних сполучників *not (only/just) ... but (also)*, як у прикладах (5), (6); такі співвідносні сполучники з граматичної точки зору є паралелізмом, при перекладі така конструкція може бути збережена: *не тільки/ не лише, але й...*

(7) *Not only is it the PVV's best-ever election result but it's also the first time since WWII that the largest party in the Netherlands doesn't come from the liberal centre-right or centre-left European party family* [8].

Це *не лише* найкращий результат «Партії свободи» (Герта Відерса) на виборах, *але й* перший раз з часів Другої світової війни, коли найбільша партія Нідерландів не належить до ліберальної правочентристської чи лівоцентристської європейської партійної сім'ї.

Крім цієї конструкції, журналісти використовують і інші сполучники та прислівники для надання стилістичного забарвлення висловлюванню: *seldom, rarely* (рідко, не часто); *little* (наскільки ж мало, так же мало, як і...); *never* (ніколи); *not only* (не тільки ... а й, тільки ...); *just so* (точно те саме).

Експресивність висловлювання може досягатися і шляхом «розщеплення» цієї конструкції – *not only ... (but) also* – на два речення:

(8) *The French government not only wants to avoid an escalation in the Middle East. It also wants to prevent the conflict from being imported into France* [9].

Французький уряд *не лише* хоче уникнути ескалації на Близькому Сході. Він *також* хоче запобігти конфлікту щодо імпорту до Франції.

2. Частотним засобом створення емпізи є **інверсія**. За допомогою інверсії виділяється один або декілька елементів висловлювання, часто другорядні члени речення виносяться на початок речення. При перекладі важливо враховувати, де розташовується «центр висловлювання» (дотримуватися темарематичної структури висловлювання) у мові перекладу. Емпіза у перекладі таких речень відтворюється, як правило, за допомогою лексичних засобів.

(9) *But what this statement really implies is that it isn't there now, experts argue* [10].

Але насправді це твердження означає, що зараз його немає, стверджують експерти.

«Розщеплене» речення (cleft sentence) (приклад 9) використовується для більшої емоційності; така емпізна модель є складносурядним реченням, частини якого співвідносяться між собою як підмет (what ... головне речення) і додаток – проте речення: (is that ... підрядне речення). У cleft-sentences підрядна частина уточнює або спростовує головну частину. Можливі такі випадки, коли розщеплені речення використовуються самостійно, тим самим вказуючи на якусь нову або важливу інформацію в контексті.

Емпічні конструкції ми часто спостерігаємо у промові політичних діячів. Так, прем'єр-міністр Болгарії Ніколай Денков, висловлюючи занепокоєння щодо тривалого прийняття його країни до Шенгенської зони, зазначив:

(10) *“What we want is to take some of the profit of the Russian war machine because it's fuelled by Gazprom literally in some way”* [11].

Ми хочемо забрати частину прибутку російської військової машини, тому що вона у певному сенсі буквально заправляється «Газпромом».

(11) *“What we expect is this agreement to be fulfilled by the side of North Macedonia as it is expected”* [11].

«Ми очікуємо, що ця угода буде виконана стороною Північної Македонії, як і передбачалося».

Виділення і підкреслення важливості того, на що очікує і сподівається його країна, він підкреслює, використовуючи відповідну синтаксичну конструкцію: *What we want / expect is to...*

3. Речення з подвійним запереченням. При перекладі таких емпічних конструкцій, як правило, застосовується прийом антонімічного перекладу.

(12) *‘No unknown or new pathogen’ detected in China amid rise in respiratory illnesses, WHO says* [12].

ВООЗ Китаю повідомляє, що на тлі зростання респіраторних захворювань *не виявлено* «жодного *невідомого* або нового патогену».

При перекладі потрібно враховувати актуальне членування, центр нової інформації розміщувати у кінці речення.

(13) *In July, for instance, in her Foreign Affairs Committee report for the European Parliament on EU relations with the Palestinian Authority, the socialist MEP Evin Incir made no mention of Hamas.*

Or terrorism. Or antisemitism. Or the persecution, by Palestinians, of Palestinian Christians. These stories play no part in her Middle East narrative [6].

У липні, наприклад, у своїй доповіді Комітету у закордонних справах Європарламенту про відносини ЄС з Палестинською адміністрацією, депутат Європарламенту від соціалістів Евін Інкір не згадала про ХАМАС.

Або тероризм. *Або* антисемітизм. *Або* переслідування палестинцями палестинських християн. Ці історії *не відіграють жодної ролі* в її близькосхідному наративі.

У цьому і наступному прикладі, використовується кілька синтаксичних прийомів для створення емпізи. Різкість оцінки липневої промови депутата (з сьогоднішнього кута зору, після 7.10.23) представлена в еліптичних реченнях, що починаються з прийменників, короткі речення дуже динамічно й емоційно передають усе обурення позицією Європарламенту на той період. Зазначимо, що еліптичні речення «розглядають як різновид неповних, хоча вони є структурами, відмінними від власне неповних речень (контекстуальних і ситуативних), які і структурно, і семантично неповні». [2, с. 75]

(14) *It's time to wake up. To the systemic oppression characterising so much of the Palestinian leadership, including especially Hamas-ruled Gaza.*

To the naive, feckless policies which have demanded of these groups such little accountability.

And to the hatred and hypocrisy rife in our own societies, fanning flames of falsehood and frenzy. It is to our lasting shame – a shame that alarms – that we, in my home of Sweden, of Europe, of the West, find we have not after all left behind our dark past of identitarian ideologies, including even bald antisemitism [9].

Настав час прокинутися. *До* системного гноблення, що характеризує більшу частину палестинського керівництва, в тому числі особливо Гази, якою керує ХАМАС.

До наївної, безглуздої політики, яка вимагає від цих груп так мало підзвітності. *І* за ненависть і лицемірство,

що процвітають у наших власних суспільствах, роздуваючи полум'я брехні і шаленства. Це наш тривалий сором – сором, який викликає тривогу, – ми, в моїй рідній Швеції, в Європі, <...> антисемітизмом.

У цьому прикладі також використовується повтор – синтаксичний прийом для створення емпізи, привернення уваги до важливого. Повтори привносять динаміку у текст повідомлення, вони також виступають засобом зв'язності тексту, інтенсифікують й фокусують увагу на тому, що вкрито у повідомлення, що має бути донесено до читача, яку реакцію очікують від читача / суспільства. При перекладі повтор зберігається.

Висновки. Експресивність є одним із найголовніших способів надання мові та мовленню особливої виразності, яка може виражатися за допомогою морфологічних, лексичних та синтаксичних засобів, однак саме синтаксис має більші експресивні можливості, оскільки він безпосередньо пов'язаний із думкою автора і має більший арсенал виразних засобів. Поняття експресивного синтаксису об'єднує різні види експресії (повтори, вставні конструкції, риторичні запитання тощо). Емфатичні конструкції можна також віднести до експресивного синтаксису. Емпіза – це виокремлення будь-якого елемента висловлювання за допомогою інтонації, повторення, синтаксичної позиції тощо. Емфатичні засоби можуть підкреслювати не тільки окремі члени речення, а й надавати експресивності та емоційного забарвлення усьому висловлюванню. Завданням перекладача є адекватне відтворення цих конструкцій відповідно до норм мови перекладу.

Аналіз способів створення «емфатичного навантаження» в англійському дискурсі, дослідження структурно-семантичних й стилістичних параметрів еліптичних речень, а також шляхів їх відтворення у мові перекладу є перспективним і потребує подальшого наукового вивчення.

Література:

1. Гедерим М.О., Глінка Н.В. Функціонування еліптичних конструкцій у англійських науково-технічних текстах. *Молодий вчений*. 2020. № 11 (87). С. 416–420. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-89>
2. Ліпатов В.М., Гладуш Н.Ф. Еліптичні речення в англійській та українській мовах. *Studia Philologica*. 2014. № 3. С. 75–78.
3. Euroviews. Poland gets EU greenlight for first payment of recovery funds, worth €5.1 billion. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/21/poland-gets-eu-greenlight-for-first-payment-of-recovery-funds-worth-5-billion> (дата звернення: 21.11.2023).
4. Денисенко Н.В., Мілько Н.Є. Емпіза як загальнолінгвістичне і перекладознавче поняття. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 73. С. 61–64.
5. Euroviews. Finland closes all but one of its borders with Russia. URL: <https://www.euronews.com/2023/11/22/finland-closes-all-but-one-of-its-borders-with-russia> (дата звернення: 22.11.2023).
6. Euroviews. The far left (still) doesn't understand the Middle East conflict. URL: <https://www.euronews.com/2023/11/22/the-left-doesnt-understand-the-middle-east-conflict> (дата звернення: 23.11.2023).
7. Euroviews. 'Economy has grown, but work not done': UK announces reforms with 2024 budget. URL: <https://www.euronews.com/>

- business/2023/11/22/inflation-tax-pensions-all-you-need-to-know-about-the-uks-2024-economic-plans (дата звернення: 22.11.2023).
8. Euroviews. 5 things we learned from the Dutch election. URL: <https://www.euronews.com/2023/11/23/5-things-we-learned-from-the-dutch-election> (дата звернення: 23.11.2023).
9. Euroviews. European Union holds minute of silence for victims of Hamas attack. URL: <https://www.euronews.com/2023/10/11/european-union-holds-minute-of-silence-for-victims-of-hamas-attack> (дата звернення: 10.11.2023).
10. Euroviews. France has a growing gang problem. It's so far failed to tackle it. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/10/04/france-has-a-growing-gang-problem-its-so-far-failed-to-tackle-it> (дата звернення: 20.11.2023).
11. Euroviews. Bulgaria 'hostage' to Schengen Area debate, says prime minister. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/23/bulgaria-hostage-to-schengen-area-debate-says-prime-minister> (дата звернення: 23.11.2023).
12. Euroviews. No unknown or new pathogen detected in China amid rise in respiratory illnesses, WHO says. URL: <https://www.euronews.com/next/2023/11/23/who-asks-china-for-more-details-about-rise-of-pneumonia-in-children> (дата звернення: 23.11.2023).

Valuieva N. Syntactic features of the English language in the aspect of translation

Summary. The task of translation is to create an equivalent text in terms of communication. Achieving semantic, syntactic, and pragmatic equivalence requires in-depth analysis of the original, including understanding its purpose, the situation, background information, and context. Knowledge of the semantics of syntactic structures and the correct reproduction of their meanings play an important role. Syntactic equivalence is a rather infrequent occurrence because of the non-isomorphic nature of grammatical systems and the syntactic organization of different languages. Differences in language systems cause a number of various challenges in translation, including those caused by the syntactic features of the English language. Significant syntactical hurdles when translating from English involve emphatic and causative constructions, elliptical and comparative constructions, as well as constructions with impersonal verb forms. Such constructions are commonly used by native English speakers, and accurately reproducing them in the target language requires a clear understanding of their syntactic structure and function in the language/speech. The article examines the syntactic characteristics of English-language news articles. It observes that a multitude of elliptical and emphatic constructions are typically utilized, describes their structural elements, and acknowledges the use of diverse translation transformations when translating elliptical constructions, such as modulation, generalization, syntactic equivalence, and grammatical substitution. In addition, it is evident that modern English-language press texts feature several emphatic constructions indicating the high emotional intensity and tension of contemporary events. The emotional coloring and expressiveness of English texts are determined by both grammatical and lexical means. Modern news articles analysis indicates that expressive syntax plays a crucial pragmatic role in disseminating information. Translating such syntactic constructions is not an easy task and requires increased attention from the translator.

Key words: syntactic constructions, expressive syntax, ellipsis, emphasis, repetition, translation methods.

*Єрмоєнко С. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЮРИДИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД: ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Пропонована стаття окреслює загальні характеристики юридичного тексту та розглядає особливості перекладу англійських юридичних термінів українською мовою. Дослідження способів передачі юридичних термінів проводиться на матеріалі Великого англо-українського словника за редакцією М.В. Адамчика. В статті аналізуються способи перекладу 254 юридичних термінів, відібраних зі словника за допомогою методу випадкової вибірки. Проаналізувавши структурно-семантичні особливості виокремлених юридичних термінів, ми виділили прості, складні терміни та термінологічні сполучення. Із семантичної точки зору ми виділили такі тематичні групи аналізованих нами юридичних термінів: це назви учасників судового процесу, назви злочинів та їх учасників, назви юридичних осіб, назви вироків і покарань, назви юридичної документації, назви юридичних дій і наслідків. Основними способами передачі англійських юридичних термінів у перекладному словнику є: еквівалент, описовий переклад, калькування, комбінований переклад та компресія терміна. Провівши аналіз основних способів передачі юридичних термінів з англійської мови на українську, зазначимо, що переклад терміна частково залежить від його структури. Так, при перекладі простих термінів найчастіше спостерігається використання або еквіваленту, або описового перекладу. Переклад термінологічних словосполучень тяжіє більше до застосування таких способів перекладу, як калькування та описовий переклад. Зустрічаються також випадки компресії та комбінованого перекладу. Комбінований переклад міг становити собою поєднання еквіваленту та описового перекладу, калькування та описового перекладу, транслітерації та описового перекладу. Комбінований переклад є специфічною рисою власне спеціалізованих видань, які покликані донести до спеціаліста і опосередкованого користувача всі можливі способи передачі вихідної термінологічної одиниці.

Ключові слова: юридичний текст, юридичний термін, способи перекладу, еквівалент, описовий переклад, калькування, комбінований переклад, компресія терміна.

Постановка проблеми. Юридичний текст належить до текстів офіційно-ділового стилю. З перекладацької точки зору в юридичному тексті домінує когнітивна інформація (інформація про об'єктивну дійсність), проте в юридичному тексті також представлені мовні засоби вираження оперативної інформації (інформації, яка спонукає реципієнта до дії). До найхарактерніших рис юридичного тексту зараховують такі: вживання юридичної термінології; загальна семантика іменника; повтор та роз'яснення слів; вживання лексики високого стилю, архаїзмів, запозичень (зокрема латинізмів); вживання дієслівних та модальних конструкцій припису; розгорнутий синтаксис; домінування дієслова у теперішньому часі; частотне вживання пасивних конструкцій; вживання однорідних підряд-

них, умовних речень; використання кліше [1–4]. На наше переконання, відмінність правових систем різних країн становить значні труднощі при передачі юридичної термінології мовою перекладу. Так, наприклад, у парі мов англійська-українська, залишається ще багато невирішених питань, щодо передачі відповідної англійської юридичної термінології українською мовою. Візьмемо, наприклад, англійські терміни на позначення правників (адвокатів) у Великій Британії (solicitor, barrister) та США (attorney) чи позивача у цивільному суді Великої Британії (claimant) та США (plaintiff) [5]. Синонімічність англійської юридичної термінології також становить значні складнощі при перекладі, наприклад, в англійській мові існує низка термінів для передачі поняття «подати позов» у цивільному суді – start a claim, issue a claim, file a claim, serve a claim, start proceedings тощо [6]. Незважаючи на наявність спеціалізованих перекладних словників юридичної термінології, які з'явилися останнім часом, не вироблено загальних рекомендацій щодо способів передачі англійських юридичних термінів українською мовою. Пропонована стаття окреслює особливості передачі англійської юридичної термінології у Великому англо-українському словнику за редакцією М.В. Адамчика [7]. Запропонована класифікація способів перекладу юридичних термінів доповнює теорію з цього питання та може бути використана у подальших дослідженнях. Ми визначаємо термін як «слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [8, с. 617].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань перекладу термінологічних одиниць в українському перекладознавстві зверталися В.І. Карабан [1], Л.М. Черноватий [4; 9], І.В. Корунець [3], А.Я. Коваленко [2], Ф.А. Циткіна та інші [10]. В основному перекладознавці ведуть мову про застосування відповідного еквівалента термінологічній одиниці оригіналу. За відсутності еквівалента перекладач може звернутися до транслітерації чи транскрипції (з можливістю адаптації терміна до мови перекладу), калькування, описового перекладу та навіть до розширення чи звуження термінологічного сполучення. Слід відмітити, що перекладознавці ведуть мову про застосування різних способів передачі простих, складних термінів та термінологічних сполучень, проте не вироблено чіткого розмежування у застосуванні відповідних способів передачі термінів оригіналу у мові перекладу. Крім того, у довідкових виданнях часто можна зустріти застосування комбінованого перекладу, коли укладач словника пропонує низку варіантів передачі одного терміна оригіналу.

Мета статті. Основною метою пропонованої статті є окреслення найчастотніших способів передачі юридичних термінів у Великому англо-українському словнику за редакцією

М.В. Адамчика. Методом випадкової вибірки зі словника було відібрано та проаналізовано переклад 254 юридичних термінів (всі терміни мали позначку у словнику юр.) [7].

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши структурно-семантичні особливості виокремлених юридичних термінів, ми виділили прості, складні терміни та термінологічні сполучення. Із семантичної точки зору ми виділили такі тематичні групи аналізованих нами юридичних термінів: це назви учасників судового процесу, назви злочинів та їх учасників, назви юридичних осіб, назви вироків і покарань, назви юридичної документації, назви юридичних дій і наслідків.

В аналізованому словнику були виділені наступні способи передачі юридичних термінів: описовий переклад, переклад на рівні еквіваленту, комбінований переклад, калькування, компресія терміна.

Переклад за допомогою еквіваленту зафіксований у нашій вибірці, що пояснюється матеріалом нашого дослідження, а також тим фактом, що юридична термінологія бере свій початок з латинської мови, спільної як для англійської, так і для української мов. Оскільки запозичення з цієї мови здійснювалися давно і протягом тривалого часу, то в обох мовах закріпилися сталі еквіваленти, що відповідають один одному та позначають однакові поняття в обох мовах. Проілюструємо дане твердження прикладами:

Alienate – відчужувати

Vendee – покупець

Vendor – продавець

Attestor – свідок

Averment – доказ

Як видно з вищевведених прикладів, форма українського еквіваленту не є пов'язаною з формою англійського терміна, але дані одиниці обох мов є еквівалентними по відношенню одна до одної, оскільки вони позначають тотожні поняття у двох мовах. Також слід зазначити, що деякі англійські терміни зберігають свою форму такою, як вони були запозичені з латинської мови. Переклад на рівні еквіваленту спостерігається при передачі простих термінів.

Також у нашій вибірці спостерігаються випадки застосування дослівного перекладу, тобто калькування для передачі відповідної термінологічної одиниці вихідної мови. Звернемося до прикладів:

Battery – побої, образа дією

Capital – карний; покараний смертю

Capital crime (offence) – карний злочин

The case for the defendant – факти на користь відповідача

Застосування дослівного перекладу спостерігається переважно при передачі термінологічних словосполучень, які становлять собою поєднання прикметника з іменником або двох іменників. Поодинокими є випадки застосування калькування для передачі простих термінів.

Найчастотнішим способом передачі англійських юридичних термінів українською мовою в аналізованому словнику є описовий переклад, який роз'яснює значення вихідного терміна за допомогою розгорнутого словосполучення або навіть речення. Перевагою описового перекладу є те, що як спеціалісту, так і не спеціалісту стає зрозумілим, яке поняття позначає та чи інша термінологічна одиниця. Недоліком же описового перекладу є те, що термінологічна одиниця перетворюється на розгорнуте словосполучення, тому така характеристика тер-

міна як стислість зникає. Звернемося до розгляду прикладів та проілюструємо дане твердження.

Borough-English – перехід нерухомості до молодшого, а не до старшого сина

Venue – судовий округ, у якому повинна слухатися справа

Mortmain – володіння юридичною особою нерухомістю без права передачі

Misdemeanant – особа, що вчинила злочин, який підлягає судовому покаранню

Mandamus – наказ вищої судової інстанції

Як видно з усіх вищевведених прикладів застосування описового перекладу призводить до розширення самого терміна у мові перекладу: простий термін стає розгорнутим словосполученням або реченням у перекладі. На наш погляд, терміни повністю є зрозумілими у мові перекладу, що і є основною метою перекладного словника – доведення до користувача значення вихідної термінологічної одиниці.

Слід також констатувати, що описовий переклад по-різному представлений у словникових статтях аналізованого нами словника. У деяких випадках опис терміна є не таким поширеним, а складається з одного чи двох слів, натомість у дужках наводиться роз'яснення щодо його вживання. Наприклад:

Acquittal – виправдання; звільнення (від боргу); виконання (обов'язків тощо)

Challenge – відвід, відхилення (присяжних);

Peremptory challenge – відхилення без вказівки на причину (в карних справах)

В даних прикладах описовий переклад уточнюється за допомогою інформації, наведеної у дужках, тобто відбувається роз'яснення відповідної вихідної термінологічної одиниці.

Зустрічаються також випадки застосування компресії при перекладі, яка є протилежним процесом до описового перекладу, що призводить до розширення вихідного терміна. Компресія ж навпаки зменшує вихідну термінологічну одиницю, у перекладі відбувається опущення складових вихідного терміна, який, як правило, є термінологічним словосполученням. Наприклад:

Accessory after the fact – непрямий співучасник, приховувач

Accessory before the fact – прямий співучасник

Homicide by misadventure – ненавмисне вбивство

Vindictive damage – штраф

За винятком окремо взятих способів передачі термінів вихідної мови в аналізованому нами словнику були зафіксовані випадки застосування комбінованого перекладу. Комбінований (паралельний) переклад становить собою поєднання декількох способів перекладу однієї термінологічної одиниці. Комбінований переклад може бути зафіксований лише у спеціалізованих словниках та довідниках, оскільки саме вони призначені для того, щоб наводити усі можливі способи передачі відповідної одиниці вихідної мови. Розглянемо приклади та проаналізуємо їх.

Usufruct – узуфрукт (право користування чужою власністю без заповідання збитку)

В даному випадку комбінований переклад включає застосування транслітерації, тобто передачі написання вихідної термінологічної одиниці та описового перекладу, наведеного у дужках. Наступний приклад:

Grand jury – велике жури (присяжні, які вирішують питання про підсудність даної справи)

В даному випадку комбінований переклад складається з калькування, тобто дослівного перекладу та описового перекладу, наведеного у дужках, який доповнює дослівний переклад.

Найчастіше всього у прикладах нашої вибірки комбінований переклад становить собою поєднання еквіваленту та опису, представленого у дужках, який уточнює сам еквівалент. Наприклад:

Co-respondent – стівдоповідач (в шлюбнорозлучному процесі)

Continuance – відстрочка (в розборі судової справи)

Cognate – родич (по материнській лінії)

Citation – виклик (в суд)

Зустрічалися також у нашій вибірці юридичні терміни, що мали декілька значень, тобто полісемічні терміни, як це не дивно звучить для термінології, яка покликана позначати і конкретизувати відповідне явище чи предмет. Зрозуміло, що аналізований нами словник фіксував різні варіанти перекладу цих термінів, в залежності від їх значення, але такий варіант перекладу не можна визначити як комбінований, оскільки комбінований переклад пропонує декілька варіантів передачі однозначного юридичного терміна. Наведемо приклади:

Law-term – юридичний термін

період судових сесій

Law-writer – той, що пише з питань права

переписувач у суді, що оформляє документи.

Як видно з вищенаведених прикладів один і той же термін позначає абсолютно різні денотати, тому і переклад пропонується відповідно до значень вихідного терміна. У першому з вищенаведених прикладів в одному значенні пропонується перекладний відповідник, оснований на дослівному перекладі, тобто калькуванні. У другому значенні пропонується описовий переклад. Другий приклад полісемічного терміна пропонується перекласти за допомогою описового перекладу у двох значеннях.

Ще один приклад перекладу багатозначного терміна:

Caption – арешт

супровідний напис або папір до документу

В даному випадку ми маємо справу також з полісемічним терміном, переклад якого залежить від його значення. У першому значенні пропонується еквівалентний переклад. Друге ж значення передається за допомогою описового перекладу.

Висновки. Провівши аналіз основних способів передачі юридичних термінів з англійської мови на українську, зазначимо, що переклад терміна частково залежить від його структури. Так, при перекладі простих термінів найчастіше спостерігається використання або еквіваленту, або описового перекладу. Переклад термінологічних словосполучень тяжіє більше до застосування таких способів перекладу, як калькування та описовий переклад. Зустрічаються також випадки компресії та комбінованого перекладу. Комбінований переклад міг становити собою поєднання еквіваленту та описового перекладу, калькування та описового перекладу, транслітерації та описового перекладу. Комбінований переклад є специфічною рисою власне спеціалізованих видань, які покликані донести до спеціаліста й опосередкованого користувача всі можливі способи передачі вихідної термінологічної одиниці.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. *Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. 5-е вид., випр. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с.
2. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : Інкос, 2002. 320 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). 5-е вид., випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2017. 448 с.
4. Черноватий Л.М., Карабан В.І. Переклад англійської юридичної літератури. Навчальний посібник. Вид. 4-е, випр. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2016. 280 с.
5. Haigh R. Legal English. London : Routledge, 2015. 360 p.
6. Maison C., Atkins R. The Lawyer's English Language. Coursebook. London : Global Legal English, 2007. 452 p.
7. Великий англо-український словник / за редакцією М.В. Адамчика. Київ : Вища школа, 1999. 1597 с.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Переклад текстів міжнародних англійських угод українською мовою. *Три базові угоди у галузі прав людини* : навчальний посібник. Черноватий Л.М. та інші. Вінниця : нова книга, 2017. 272 с.
10. Ребрій О.В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. *Європейський союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації* : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2020. 240 с.

Yeromenko S. Legal Translation: Lexical Aspect

Summary. The given article highlights the general peculiarities of the legal text and studies the ways of translation of English legal terms into Ukrainian. Research has been done on the basis of English-Ukrainian dictionary edited under the supervision of M. V. Adamchik. The volume of investigated material is 254 terms, obtained by random selection. Terminology constitutes the greatest part of every language vocabulary. It is also its most intensely developing part, the class giving the largest number of new formations. Terminology of any language consists of many systems of terms. We shall call a term any word or word-group used to name a notion characteristic of some special field of knowledge, industry or culture. We have singled out the following structural types of legal terms, namely, simple, composite and terminological set expressions. The following thematic groups have been singled out. They are names of participants of the trial, names of crimes and criminals, names of legal personalities, names of sentences and punishments, names of legal documents, names of legal actions and orders. The main ways of rendering English legal terms into Ukrainian in the dictionary are equivalent, descriptive translation, loan translation, combined translation, compression of the term. The translation of the legal terms in the dictionary partially depends on the structural type of the term. Thus, equivalent translation and descriptive translation are mainly used while rendering simple terms. On the other hand, loan translation, descriptive translation, combined translation, and compression are widely used while rendering terminological set expressions. Combined translation may include equivalent and descriptive translation, loan translation and descriptive translation, transliteration and descriptive translation. Combined translation is a peculiar feature of the dictionaries as their main aim is to present all possible ways of any term translation.

Key words: legal text, legal term, ways of translation, equivalent, descriptive translation, loan translation, combined translation, compression of the term.

Каширіна І. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

«ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ» С. КАРАВАНСЬКОГО. ВІДТВОРЕННЯ БІБЛІЙНИХ ТОПОСІВ ПОЕЗІЇ «ДЖОН ЯЧМІНЬ» РОБЕРТА БЕРНЗА

Анотація. У статті розглядаються філософські засади естетики перекладів С. Караванського. Точкою відліку для розгляду естетичного підґрунтя творчості С. Караванського обрано кордоцентризм, або так звану «філософію серця». З'ясовано роль «філософії серця» як джерела творчої сили, позначеної акціональністю та інтроспективністю. Увагу зосереджено на особливостях перекладу поезії «Джон Ячмінь» Р. Бернза. Охарактеризовано особливості відтворення її біблійних топосів. З'ясовано, що в її перекладі акціональність «філософії серця» С. Караванського виявляє себе через афективність креативної дії, інтроспективність виявляє себе через прагнення перекладача до єднання з природою, зокрема з божественною, а також у вольовому та емоційному прагненні до правди й свободи. Окреслено перспективи подальших досліджень естетики творчого методу С. Караванського. У статті розглядається перекладацька концепція С. Караванського у світлі постколоніальних досліджень як головна складова перекладацького методу. Перекладацька концепція С. Караванського подається в контексті постколоніальних досліджень. У статті висвітлюється багатогранність антиколоніального дискурсу С. Караванського, який репрезентовано творчістю перекладача у сфері художнього перекладу, мовознавства та лексикографії.

Автор статті висловлює критичні міркування щодо «філософії серця» як наявної інтерпретаційної стратегії, релевантної для висвітлення в загальному ракурсі перекладацького методу С. Караванського. Аналіз демонструє помітний антиколоніальний зсув у розумінні головного завдання українського художнього перекладу другої половини двадцятого століття, водночас пунктирно окреслюючи всеукраїнський антиколоніальний дискурс та його індивідуальне втілення у творчості С. Караванського.

Ключові слова: «філософія серця», топос, перекладацька концепція, постколоніальні студії, антиколоніальний дискурс, лінгвоцид, поетичний переклад.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. XXI століття поставило перед вітчизняним теоретичним перекладознавством нагальну необхідність систематизації досвіду, акумульованого в численних доробках українських перекладачів-практиків доби тоталітарного СРСР, адже наука про переклад не може існувати без свого коріння, яким є історія наукової перекладознавчої думки в Україні. Розвиток українського перекладознавства потребує осягнення творчої парадигми Святослава Йосиповича Караванського (24.12.1920 р. – 17.12.2016 р.), систематизації його досвіду перекладача-практика й мовознавця, усебічного ана-

лізу його системи етико- та естетико-філософських поглядів і переконань, стрижнем якої є «філософія серця», або так званий кордоцентризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі провідні вчені у царині філології розглядають питання «філософії серця» (кордоцентризму) у зв'язку з її впливом на творчість майстрів красного письменства, маючи на увазі *серце* як джерело креативної енергії [1; 2]. В цьому зв'язку вивчення впливу кордоцентризму на етико-естетичне підґрунтя творчого методу перекладача С. Караванського є прикладом темпоральності культурного обміну в історії українського віршового перекладу.

Метою дослідження є висвітлення особливостей впливу «філософії серця», яка лежить в основі етико-естетичної парадигми творчого методу С. Караванського, на відтворення перекладачем біблійних топосів поезії «Джон Ячмінне Зерно» Роберта Бернза. Особливості такого впливу висвітлено шляхом перекладознавчого аналізу першотвору та корпусу його україномовних перекладів [3–8].

Викладення основного матеріалу. Дослідники О. Яковина та О. Слободян вказують, що під впливом волонтаристично-емотивного кордоцентризму, «у синтезі етичного та естетичного досвіду митця емоція набуває трансцендентного характеру, що допомагає дослухатися до персонажів, визначає межу сприйняття й розуміння», а також веде до «сприйняття творчого акту автора», як «шлях до онтологізації діалогу між автором і читачем» [2, с. 90–91]. В творчості С. Караванського *серце* є джерелом творчої сили, позначеною у випадку кордоцентризму, за Я. Гнатьюком, акціональністю, що виявляє себе через афективність креативної дії, та інтроспективністю, що оприявлює себе «у волі до єднання з природою, як власною, так і Божественною, та у вольовому й емоційному прагненні до правди і свободи» [1, с. 15].

Функціонально волонтаристично-емотивний кордоцентризм проявляється у С. Караванського через індивідуальне потрактування мотивів першотворів, до яких тлумач добивається, шукаючи спільного з авторами оригіналів горизонту знання. Вважаємо, що головним мотивом перекладеної балади Роберта Бернза «Джон Ячмінь» [6, с. 88–89] є біблійний мотив святого мучеництва в боротьбі добра і зла. Окремо зазначимо, що назву перекладеної поезії зберігаємо у потрактуванні самого С. Караванського. Досліджуючи способи відтворення С. Караванським мотиву святого мучеництва, ми залуцаємо перекладознавчі методики аналізу біблійної інтертекстуальності та індивідуально-авторського трактування біблійних мотивів, розроблені О. Дзерою [9; 10].

Почнімо з відтворення формально-стилістичної топології у перекладі С. Караванського. В «Свангелії від св. Матвія» сказано: 3 Then the chief priests and the elders of the people were gathered together in the court of the high priest, named Caiaphas; 4 and they plotted together to seize Jesus by stealth, and kill Him [12, с. 42]. Роберт Бернз перекодує цю змову у зібрання трьох могутніх правителів Сходу: *There was three kings unto the east, // Three kings both great and high, // And they hae sworn a solemn oath // John Barleycorn should die.* [3, с. 325]. С. Караванський відтворює цей формально-стилістичний топос наступним чином: *Володарі трьох східних царств // Вселюдно присягли, // Що ляже трупом Джон Ячмінь // І гнитиме в землі* [6, с. 88–89]. Тлумач опускає в перекладі другий рядок, втрачаючи на синтаксичному паралелізмі, й переводить у підтекст смислове наповнення рядка: в лексемі *володарі* ущільнюється сема *велична влада*. Обставина образу дії *вселюдно* через смисловий розвиток зміщує акцент зі змови «при закритих дверях», описану в прототексті, Біблії короля Якова, на клятву, дану в присутності підданих. За східним придворним кодексом поведінки, цар, який дає подібну клятву, не може її зламати. Тут у Р. Бернза в імені головного персонажа балади простежується біблійна алюзія на долю Йоанна Златоуста, якому відтято голову через вселюдну обіцянку царя Ірода виконати будь-яке прохання прийомної доньки Саломеї, якщо тільки вона затанцює йому свій спокусливий танок. С. Караванський цю алюзію майстерно зберігає. Цікаво, що там, де в баладі Р. Бернза втрачено поєднання подібних за значенням і граматичною формою слів зі спільним асоціативним знаменником (*seize and kill*), С. Караванський повертає цільового читача до прототексту, уводячи фразеологічне сполучення – *ляже трупом і гнитиме в землі* [6, с. 88–89].

Що ж у перекладах інших тлумачів, які бралися за баладу Р. Бернза? С. Голованівський та В. Кулик [4; 5] роблять переспіви, В. Кулик – гранично доместикуючи ім'я головного персонажа, втрачаючи на повному невідтворенні формально-стилістичних топосів зв'язок з прототекстом. До того ж перекладач не дотримується принципу еквілінеарності. В перекладі помітна й невірблена на той час поетична мова. С. Голованівський – перетворюючи сильну духом постать головного персонажа на щось здрібніле за допомогою демінутива – «Джон Ячмінний Колосок» та через смисловий розвиток і прийом додавання переносячи цільового читача безпосередньо до часу страти Ячміння. У В. Кулика читаємо: *Колісь, давно вже, три царі // У купі царювали, – // Розлютувалися за щось // І грізно приказали: // Най згине той // Іван Ячмінь! // Беріть ціпами бийте, // Калічте, нівечіть, давіть, // На смерть ёго забийте!* [5, с. 329]. С. Голованівський подає наступну версію: *Три королі, посівши трон, // дали для страти строк: // помре сьогодні вранці Джон // Ячмінний Колосок* [4, с. 187]. В. Мисик у 2-й редакції балади «Джон Ячне Зерно» в перекладі міняє місцями перший і другий рядки [8, с. 330]. В його версії підрядне додаткове речення змінює синтаксичний малюнок оригіналу, паралелізм втрачено, а формально-стилістичний топос заступає смисловий розвиток через антонімічний переклад (*should die – не жити на землі*): *Зложили присягу колісь // Три східних королі, // Щоб Джону Ячному Зерну // Не жити на землі* [8, с. 330]. Наступну версію «Джона Ячменя» адресує українському читачеві М. Лукаш: *Зійшлись колісь три королі // Суміжних володінь // І поклялись, записяглись, // Що згине Джон Ячмінь* [7, с. 152–153].

«Кучерявість», бароковість мови перекладача, за яку його критиковано в радянські часи, одразу повертає вдумливого читача до українського фольклору: повтор *І поклялись, записяглись* є типово пісенним синтаксичним засобом емотивної експресії, «згустком емоційно-експресивної енергії» [11, с. 170]. Цікаво, що М. Лукаш прийняв рішення на користь саме відокремлених присудків, при тому, що міг би замінити кому дефісом й утворити прикладку. Натомість майстер художнього слова виносить на перше місце рядка сполучник *і*, чим перетворює відокремленні присудки на колоритні стилістеми.

Присутнє в оригіналі поєднання подібних за формою слів із спільним асоціативним займенником відтворено С. Караванським через компресію; В. Кулик цю частину балади не включає до перекладу; С. Голованівський об'єднує в одній строфі образ, що в оригіналі розкривається послідовно у двох строфах, і знову відмовляється від синтаксичного обрамлення оригіналу; В. Мисик і М. Лукаш йдуть шляхом С. Голованівського, зближуючи образи з двох строф: *When he grew wan and pale; // His bending joints and drooping head // Showed he began to fail.* (Р. Бернз) – *Коли, відчувши снін, // Пожовк і голову схилив, // І занедужав він.* (С. Караванський) – *Пожовк, схилився до землі, // Сто літ йому даси.* (С. Голованівський) – *Він висох і поблід // І сиву голову свою // Схилив у тил, як дід.* (В. Мисик) – *Ячмінь мов зажурився // І головою сивою // Додолу похилився. // Змарнів, ізблід – звичайно, дід – // Немає вже снаги...* (М. Лукаш) [3, с. 325; 6, с. 88–89; 4, с. 187; 8, с. 330; 7, с. 152–153]. Таким чином, С. Караванським найбільш вдало відтворено формально-стилістичний топос.

Синтаксичний паралелізм, який Р. Бернз уводить в двох передостанніх строфах, відтворено наступним чином: С. Караванський його зовсім не зберігає; В. Кулик і цю частину балади не перекладає; С. Голованівський, В. Мисик і М. Лукаш формально-стилістичний топос відтворюють близько до оригіналу, але у С. Голованівського образ *вдови* заступає образ *бідака*, до якого додається образ *самого перекладача*, що спотворює мікрообрази оригіналу, у В. Мисика вибудовується оксюморон, побудований на контрастах, М. Лукаш найближче підходить до відтворення сердечної радості через антитезу, яка закорінена в питомо-народну займенникову експресивну форму, аналогічну дієслівній частці – *ся* (*серце її співає як еквівалент її весело співається*): – *It will make your courage rise. // It will make a man forget his woes; // It will heighten all his joy: // It will make the widow's heart to sing, // Though the tear were in her eye.* (Р. Бернз) – *Раз той, хто н'є ячмінну кров, // Стає героєм сам. // Від чарки легше на душі // У кожного стає, // І навіть в хаті у вдови // Гуляння настає.* (С. Караванський) – *ти хлопець хоч куди – // і мертвий ти розвієш сон // і виручиши з біди! // З тобою туга щоразу // спливає, наче дим, – // бідак розмазує сльозу, // і я слідом за ним.* (С. Голованівський) – *Джон Ячне Зерно був колісь // Уславлений герой; // Бо хто скуштує кров його, // Стає одважним той. // Бо хто скуштує кров його, // Той горе забуває – // І плачучи, веселий спів // Заводить удова.* (В. Мисик) – *І добра в нього кров: // Ковтнеш її хоч крапельку, // То всіх би поборов! // Ковтнеш її – журба сплива, // А рдість ожива, // Ковтне її сумна вдова, // І серце її співає!* (М. Лукаш) [3, с. 325; 6, с. 88–89; 4, с. 187; 8, с. 330; 7, с. 152–153].

За О. Дзерою, «образна біблійна топологія закладена у словах, що через алегоричні компоненти спроектовані на Біблію і несуть семантичне навантаження мікроконтексту» [10, с. 9].

В баладі Р. Берзна «Джон Ячмінь» подибуємо потужні образні біблійні топоси: зерна, яке падає на родючу чи неродючу землю – як частину імені головного персонажа *John Barleycorn* та як родючість цього зерна – *They took a plough and ploughed him down – John Barleycorn got up again* (топос-образ); королів – *Three kings both great and high* (топос-символ); крові мученика – *And they have taken his very heart's blood, // And drank it all round and round – For if you do but taste his blood, // It will make your courage rise. – It will make the widow's heart to sing* (топос-формула: пригадаймо таїнство євхаристії) [3, с. 325–326].

С. Караванський наступним чином відтворює ці топоси-образи: **1.** в імені головного персонажа сема *зерно* переведена у підтекст (так чинить і М. Лукаш); С. Голованівський генералізує імя персонажа: *Джон Ячмінний Колосок*; В. Мисик шукає до оніма прямиий відповідник: *Джон Ячне Зерно*. **2.** Топос-образ зерна, що падає в землю, наступним чином пов'язаний з Біблією, прототекстом: *And others fell on the good soil, and yielded a crop* [12, с. 19]. С. Караванський віддає цей топос-образ через **трансформацію номіналізації**, коли дієслівний присудок трансформується у номінативну форму лівостороннього означення *розорана*, водночас, відродження зерна в колосі тлумач передає за допомогою конкретизації й прийому додавання, причому експресивність вислову забезпечує живомовне *виліз* як відповідник до фразового дієслова *get up*: *Вони зарили Ячменя // В розораній ріллі... – І з ґрунту виліз Джон Ячмінь*. В. Кулик настільки акцентує у своєму переспіві на відродженні Ячменя, що розтягує цю радісну подію до цілої строфи, звісно, якнайдалі відходячи від оригіналу шляхом домислення сюжетної лінії: *Поліз Іван Ячмінь у верх, // У голові бушує, // І мозгом крутить й веселить, // І язиком панує*. Антитезою до переспіву В. Кулика постає переспів С. Голованівського з його граничним зануренням у сцену загибелі Ячменя в землі, причому тлумачеві не чужі стають і вульгаризми, на зразок *цоб у ямі швидше здох*, та просторіччя типу *наспід*, маючи на меті підсилити імпресію: *Могили викопали втрех, // кладуть його наспід, // і, цоб у ямі швидше здох, // притоптують як слід. // Але весна з-за гір прийшла, // повіяла теплом, // і Джон з могили спроквола // проклонувся стеблом*. В. Мисик акцентує на процесі сіяння як смерті, сильно зміщуючи аксіологічний вектор у бік скону та біблійного пророцтва, що мертві повстануть з могил, таким чином перекладачеві йдеться про полівалентність топосу-образу, а добре знайомому з творчістю В. Мисика читачеві одразу пригадується його відома поезія «Трави» (*Одживають печальні, сірі – // Й безконечно буйна, жива // Над усім в голубім безмір'ї // Проростає трава... Бо минуле твоє в могилах, // А майбутнє в траві* [цит. за: 13, с. 23]): *Вони взяли його в поля // І приорали там – // І в борозні загинув Джон // На радість короліам! // Та тільки травень надійшов // І гримнув перший грім, // Джон Ячне Зерно з глибу знов // Повстав на диво всім*. М. Лукаш майстерно грає регістрами, зіштовхуючи книжне *ввергати* з просторічним *втвоткти*, посиленням за допомогою смислового розвитку конкретизацією *аж у глибін*, експресивним центром якої є інтер'єктивний якісно-означальний прислівник *аж*, вільно переходячи до зниженої лексики з її фразеологізмом-зрощенням *там йому амінь*: *Взяли, ввергли його в ріллю, // Втвоткти аж у глибін // І поклялись, заприсяглись, // Що там йому амінь. // Прийшла весна веселая // З теплом, з дощем рясним, // І Джон Ячмінь піднявся знов //*

На диво їм усім [3, с. 326; 6, с. 88–89; 5, с. 329; 4, с. 187; 8, с. 330; 7, с. 152–153].

3. Топос-символ *королі* (kings) в нашій лінгвокультурі має два суположні топоси-образи – *біблійні царі* та *волхви*, але в Біблії *волхви* названо *the magi*, натомість лексема *king* вживається для найменування царя Ірода – *Herod the king* [12, с. 2], а також як зневажання з вуст гонителів Христа – *'This is Jesus the king of the Jews'* [12, с. 47]. Усі перекладачі, окрім В. Кулика та С. Караванського, які приступали до «Джона Ячміння», топос-символ *королі* (kings) відтворювали відповідником *королі*. В. Кулик обирає *царі*, а С. Караванський вживає першим варіант *володарі*, а потім *королі*, цілком відповідно до свого **улюбленого прийому вводити до друготвору синоніми, часто – парні**. Через це і він, і В. Кулик найліпше відтворюють топос-символ, натомість С. Голованівський, В. Мисик та М. Лукаш цей топос зводять до типологічно маркованої лексеми, яка має слабку алузію на біблійний мотив. Це той рідкісний випадок, коли вживання прямого відповідника не актуалізує прототекст в рідній лінгвокультурі перекладача. Натомість С. Караванський та В. Кулик, відступивши від оригіналу, наблизилися до нього. **4.** Топос-формула *кров мученика* є алузією на таїнство євхаристії: *And when He had taken a cup and given thanks, He gave it to them, saying, 'Drink from it, all of you; for this is My blood of the covenant, which is poured out for many for forgiveness of sins'* [12, с. 43]. С. Караванський відтворює цей топос через розмовне дієслово *упились*, що стає емоційно-експресивним центром цілої строфи і перетворює передостанні строфи перекладу одеського тлумача на чергове відкрите текстове протистояння з радянською владою: *І кров'ю Джона упились // Жорстокі вороги: // Що більше н'ють, то більше в них // Бад'ярої снази. // Не дурно, значить, Джон Ячмінь // Геройським жив життям, // Раз той, що н'є ячмінну кров, // Стає героєм сам*. В. Кулик переспівує топос-формулу й розвиває через емфатичний повтор його зв'язок з прототекстом та нівелюючи пресупозиції першотвору: *А божий люд все не та не, // Та весело гукає*. С. Голованівський відтворює топос-формулу наполовину, оскільки прямим звертанням до Джона Ячміння різко змінює модальність висловлювання: *І кров, н'яніша від вина, // запінилася в діжі, // і з кухлів радістю вона // озвалася в душі. // Ти молодець, хоробрий Джон, // ти хлопець хоч куди – // і мертвий ти розвієш сон // і виручиш з біди!* В. Мисик найближче підійшов до розгортання мотиву оригіналу в топос-формулу друготвору, оскільки відтворив ефект персоніфікації прототексту через символізацію займенників *вони* та *він*: *Вони взяли всю кров його // Й пили навкруг стола – // Й що більш пили її, то більш // Веселість їх росла. // Джон Ячне Зерно був колись // Уславлений герой; // Бо хто скуштує кров його, // Стає одважним той. // Бо хто скуштує кров його, // Той горе забува*. М. Лукаш пересаджує насінину першотвору на рідний ґрунт: постає образ билинного богатира. Фактично, М. Лукаш компенсує цільовому читачеві нерідний його лінгвокультурі образ шотландського звитяжця: *А потім з серця кров взяли, // Кружляти почали... // Пили, пили – що більш пили, // То веселіш були. // Бо Джон Ячмінь – то ж богатир, // І добра в нього кров: // Ковтнеш її хоч крапельку, // То всіх би поборов! // Ковтнеш її – журба сплива, // А радість ожива* [3, с. 326; 6, с. 88–89; 5, с. 329; 4, с. 187; 8, с. 330; 7, с. 152–153].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Загалом творчими

зусиллями С. Караванського першотвір доместикується, в перекладі біблійні мотиви актуалізуються на макрорівні як топи-образи й в системі координат сприймаючої культури акцент зміщено на *серце* як джерело активної волі й точку перетину горизонталі буття – природи з її вічним циклом «народження – плодоносу – смерті», – й вертикалі буття – вивищування духу через страждання. Залучаючи творчі знахідки майстрів красного письменства, С. Караванський не тільки вибудовував систему власної поетичної мови і розширював її виражальні можливості, а й сприяв максимально гармонійному уведенню перекладених творів у цільову літературну полісистему. Для розширення меж української літературної полісистеми С. Караванський в значній мірі користувався ресурсами текстів, що перебувають в центрі світового літературного канону. Традиційне й новаторське в творчому методі перекладача С. Караванського реалізується на основі системи етико-естетичних принципів через філософію серця. Перетворюючись з філософської системи на джерело креативної енергії в творчому методі С. Караванського, кордоцентризм може стати об'єктом подальшого наукового дослідження естетики творчості українських перекладачів.

Література:

1. Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм : історико-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 : Львів, 2005. 19 с.
2. Яковина О., Слободян О. Тарас Шевченко : істина – некомунікативна реальність. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2013. 312 с.
3. Robert Burns. Poems. Publisher : Poemhunter.com – The World's Poetry Archive. 2004. 820 p.
4. Бернс Р. Джон Ячмінний Колосок / Роберт Бернс [З англ. переспівав С. Голованівський]. *Весвіт*. Київ, 1979. № 5. С. 187.
5. Бернс Р. Иван Ячмень : Після Burns-a [Пер. В. Кулик]. *Правда*. Львів, 1874. Ч. 8. 1 (13) Червця. С. 329.
6. Караванський С. Книга-журнал одного автора. Львів : БаК, 2010. 240 с.
7. Лукаш М. О. Від Бокаччо до Аполлінера : Переклади. Київ : Дніпро, 1990. 510 с.
8. Мисик В. О. Захід і Схід : Переклади. Київ : Дніпро. 1990. 543 с.
9. Дзера О. В. Біблійна інтертекстуальність і переклад : англо-український контекст. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 474 с.
10. Дзера О. В. Індивідуально-авторське трактування біблійних мотивів як перекладознавча проблема (на матеріалі українських пере-

кладів творів Дж. Г. Байрона) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 1999. 21 с.

11. Чабаненко В. Стилістика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
12. New Testament. Ontario : The Gideons International in Canada, 1992. 541 p.
13. Качуровський І. 150 вікон у світ : 3 бесід, трансльованих по Радіо «Свобода». Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 462 с.

Kashyrina I. Karavansky's "Philosophy of the Heart". Reproducing Biblical Thoposes of "John the Barleycorn" by Robert Burns

Summary. This article presents a complex study of the translation method of Svyatoslav Karavansky in the history of the Ukrainian literary translation and outlines both the theoretical approaches and modern methodology to the analysis of the object. The research is based on the illustrative material selected from Svyatoslav Karavansky's translation of the famous ballad "John the Barleycorn" by Robert Burns, as well as from the other translation samples of the very ballad, produced by outstanding Ukrainian translators. The structural paradigm developed its objective techniques that reveal the relevant information, and the research of translation of Biblical thoposes, conducted by Oksana Dzera, radically changed its angle of research. A particular attention is drawn to S. Karavansky's philosophy and modus operandi. The article pays tribute to the aesthetics of the translation method of S. Karavansky as opposed to the realistic method of translation. The article is focused on the analysis of the translation method of S. Karavansky viewed through the so-called philosophy of the heart. The analysis reveals the visible shift in understanding the translation method of S. Karavansky via cordocentrism, and it also highlights the multifaceted nature of aesthetic background of Karavansky's translation method. The article also deals with the pressing problems of the conceptual organizing scheme of the translation sample of the ballad "John the Barleycorn" by Robert Burns. The article focuses upon the heart as the source of the creativity of Karavansky's translation activities. We argue that Biblical thoposes is the very field in translation of "John the Barleycorn" the aesthetic principles of the philosophy of the heart of S. Karavansky are applied to to their greatest extent in order to revitalize the Target Language system distorted by the politics of lingvotsid.

Key words: cordocentrism, prototext, thopos, translation method, literary translation.

*Коваль А. В.,
старший викладач кафедри авіаційної англійської мови
Національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба*

СИНОНІМІЧНІ РЯДИ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАНЕВРІВ ПІД КУТОМ ЗОРУ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У ДВОМОВНОМУ СЛОВНИКУ

Анотація. Статтю присвячено принципам лексикографічного опису синонімічних рядів слів на позначення маневрів у двомовному військовому словнику. Синонімія – це складне явище, дослідження якого повинно ґрунтуватися не тільки на знанні значень слів, але й на аналізі компонентів їхніх значень. У виборі варіанту перекладу часто роль відіграють саме компоненти значення одного з синонімів. З огляду на це перекладачеві зручно було б мати інформацію про особливості семного складу кожного з синонімів. Міг би стати в нагоді словник синонімічних відповідників двох мов, у якому були б подані типи відповідників, виділені за ступенем збігу семного складу синонімічних слів. Проблема вибору відповідника перекладу з синонімічного ряду потребує врахування таких факторів: когнітивної бази значення мовної одиниці, яка відтворюється в денотативно-сигніфікативному та конотативному макрокомпонентах, прагматичного потенціалу міжмовних відповідників, особливості макрокультури відповідних мов, дискурсивних особливостей відповідної мови. Матеріалом для дослідження слугували лексичні одиниці військової сфери, адже сучасна війна вимагає зосередження на проблемах перекладу військової термінології, оскільки це сприятиме кращому розумінню військової тактики на прикладі досвіду інших країн. Це також підвищить ефективність комунікації з англійськими інструкторами. Аналіз тлумачних та синонімічних словників дозволив визначити корпус синонімів слів на позначення військових маневрів, який складається з 50 лексичних одиниць англійської мови, а також укласти 12 синонімічних рядів. Деякі слова завдяки своїй багатозначності виступали домінантою у декількох рядах. Під час розробки моделі лексикографічного опису було враховано принцип поєднання елементів перекладного і тлумачного словників з метою врахування як лінгвістичного, так і когнітивного аспектів. До лексикографічного портрету було включено можливі конструкції, які найчастіше вживаються, оскільки словник має бути призначений для активного володіння лексикою. Військові терміни часто мають точні визначення, і навіть незначне непорозуміння може призвести до серйозних помилок. Лексикографічні приклади, наведені у словниковій статті, можуть слугувати як додатковий засіб для уникнення неправильного використання термінів.

Ключові слова: синоніми, слова на позначення маневрів, лексикографічний опис, двомовний словник.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кардинальні зміни у світовій геополітиці, спровоковані агресивними діями росії, суттєво прискорили процес інтеграції України в міжнародне співтовариство. Це має вплив на умови соціально-економічного розвитку суспільства і ставить перед вимогами до підготовки фахівців у галузі мовної освіти високу планку.

У контексті поширення англійської мови в Україні, особливо в умовах воєнного конфлікту, виникає потреба у нових типах словників, спрямованих на конкретні галузі діяльності, зокрема військової. Задіяні учасники військових операцій зіштовхуються з глобальними викликами під час виконання своїх обов'язків, що вимагає розробки нових підходів до укладання словників.

Важливість цієї теми підтверджується необхідністю врахування когнітивної та прагматичної інформації в словниках, яка покращить їхню корисність для користувачів. Окрім того, урахування особливостей використання мови в умовах війни може допомогти створенню словникових ресурсів, які будуть відповідати потребам сучасного військового середовища та сприятимуть ефективній комунікації у цих умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення синонімів та їхній вплив на комунікативно-когнітивні процеси в спілкуванні є актуальним напрямком досліджень, який зацікавлює науковців протягом десятиків років. Незважаючи на певний прогрес у розумінні цієї проблеми, багато питань залишаються відкритими. Однією з актуальних проблем є подача синонімічного ряду у галузевих двомовних словниках, що потребує докладного наукового аналізу. Аналіз теоретичних джерел підтвердив, що у науковій літературі ще не проведено вичерпного дослідження щодо лексикографічного опису синонімічних рядів у двомовних тлумачних словниках. Необхідність вирішення цієї проблеми виникає через відсутність когнітивно-прагматичних підгрупп для словників синонімів, зорієнтованих на військову сферу.

Явище синонімії в лексикографії досліджувалось у роботах таких мовознавців, як О. І. Нечитайло, В. С. Ващенко, Л. С. Паламарчук, О. О. Тараненко [1]. Принципи укладання перекладного словника детально розроблені у наукових працях Л. М. Пелелейченко [2]. С. Караванський створив практичний словник синонімів української мови [3]. Загалом, використання наукових підходів у побудові лексикографічних описів синонімів допомагає створити зручний та інформативний інструмент для користувачів, сприяючи їхньому глибокому розумінню та використанню словникового матеріалу.

У статті була поставлена **мета** обґрунтувати принципи подачі синонімічного ряду у двомовних тлумачних словниках, орієнтованих на військову сферу діяльності.

Вклад основного матеріалу дослідження. Для проведення аналізу з тлумачних словників [4–7] були виписані англійські слова на позначення маневрів. Враховувався той факт, що в подальшому вони мають бути укладені в синонімічні ряди, тобто повинні мати синонімічні зв'язки. Усі лексичні одиниці можна розподілити на ряди за такою класифікацією:

1) Іменники на позначення симуляції бойових дій (*manoeuvres, exercises, war games*).

2) Іменники на позначення бойових дій (*attack, offensive, aggression, onslaught, assault, advance, charge, engagement, battle, combat, skirmish, firefight, action, war, conflict, envelopment, turning movement, coverage, bypass*).

3) Іменники, які позначають переведення військ на територію ворога (іноземної держави) (*penetration, infiltration, breakthrough, breach, occupation, foray, incursion, invasion, raid*).

4) Іменники, що позначають організацію та розташування військ (*deployment, disposition, distribution, staging*).

5) Дієслова, що позначають переміщення військ (*deploy, spread out, position, retreat, retire, withdraw, fall back, pull back*).

6) Дієслова на позначення захисних дій (*defend, protect, shield*).

7) Дієслова на позначення руйнування (*destroy, eliminate, slaughter, annihilate*).

Найбільшою категорією серед відібраних одиниць, як виявилось, є іменники на позначення бойових дій.

Синонімічний ряд укладається таким чином, щоб всі слова мали принаймні одне значення, в якому вони співпадають або майже співпадають. Першим словом виступає домінанта, кожне наступне має більший ступінь збігу в значенні з попереднім.

Так у ряді *manoeuvres, exercises, war games* домінантою є *manoeuvre*, адже воно є найбільш розповсюдженим у значенні «військові навчання», а лексема *exercise* набуває такого значення тільки у контексті, пов'язаному з військовою тематикою. Слід також зауважити, що перші два слова позначають навчання тільки в множині, оскільки в однині під *manoeuvre* розуміється переміщення військ. *War game* має більш вузьке значення на відміну від інших.

Семантичні розбіжності у ряді *attack, assault, charge, onslaught, offensive, aggression, advance* проявляються за різними ознаками. *Charge, onslaught, aggression, offensive* розрізняються за способом та характером атаки: *charge* і *onslaught* позначають стрімкий та жорстокий спосіб атаки, причому *onslaught* має вищий ступінь агресивності, а *aggression* – атака неспровокована, *offensive* – спланований напад. Відмінність між *attack, advance, assault* зводиться до форми прояву: *attack* включає як рух в напрямку ворога, так і безпосередню атаку, *advance* – тільки рух з метою нападу, *assault* – кульмінацію атаки. *Attack, offensive, aggression* відрізняються місцем дії: *attack* вживається як під час війни, так і під час військових навчань, *offensive* – під час війни, *aggression* – під час війни або вторгнення та захоплення інших територій.

Деякі слова завдяки своїй багатозначності можуть утворювати декілька синонімічних рядів, такими серед одиниць, які піддалися аналізу, є *battle* та *penetration*. Проаналізуємо ряд *battle, combat, skirmish, engagement, firefight, action*. Тут розбіжності полягають у логічному акценті: *battle* вживається в широкому сенсі, але акцентується увага на довготривалості битви, *engagement* підкреслює безпосереднє зіткнення противників, *action* може відбуватися в межах *battle* і *engagement*, акцент робиться на стрімкості та активності дії, *skirmish* акцентує на увагу на невеликій кількості людей, задіяних у сутичці, та її короткочасності, *engagement* і *firefight* передбачають використання вогнестрільної зброї.

Ще один ряд, який можна скласти з *battle – battle, conflict, war*. Відмінність проявляється у ступені поширення та учасни-

ках дії: *conflict, war* – великомасштабні конфлікти на рівні держав або між суспільними класами держави, *battle* – меншого масштабу і передбачає не більше двох сторін, які конфліктують.

Envelopment, turning movement, coverage, bypass позначають обхідний маневр, а відрізняються своєю ціллю. *Envelopment* – обхід військ з флангів або тилу з метою фронтальної атаки, *turning movement* має на меті змусити ворога змінити свою позицію, *coverage* передбачає атаку з флангу, *bypass* направлений на атаку з тилу.

Ряд *penetration, breakthrough, breach* означає прорив. Взаємозамінним з кожним може бути тільки домінанта, тому що *penetration* має широке значення, яке включає і подолання опору ворожих військ, і прохід, утворений внаслідок проведення такої операції. *Breakthrough* – це акт прориву лінії захисту, а *breach* – частина фронту, який прорвали наступальні війська.

Аналіз ряду *penetration, infiltration, occupation, invasion, incursion, foray, raid* дозволив виявити розбіжності як в семантичному полі, так і в логічному акценті. За способом досягнення цілі всі слова поділяються на вторгнення із застосуванням сили і без застосування сили. *Occupation, invasion, incursion, raid* передбачають не тільки вторгнення, а й використання збройних сил, *infiltration*, навпаки, має на меті уникнути будь-якого контакту з противником, тоді як для *penetration, foray* можливі обидва варіанти. *Occupation, invasion, incursion* відрізняються також місцем події – це обов'язково має бути держава, *infiltration* зазвичай здійснюється в тил противника. Відмінність між цими синонімами полягає також у цілі: *occupation* і *invasion* націлені на захоплення території іншої держави, *incursion* і *raid* ставлять за мету чинити втрати, спричинити жертви і руйнування, причому у *raid* задіяна невелика кількість людей на відміну від *incursion*. Розбіжності у значенні *occupation* і *invasion* полягають у логічному акценті: перше підкреслює захоплення території, а друге – вторгнення на територію іншої держави.

Відмінності між *deployment, distribution, disposition, staging* зводяться до того, з якою метою і коли відбувається організація та розташування військ. У випадку з *deployment* організація військ проводиться з метою їх передислокації у зону бойових дій, воно охоплює всі етапи від висунення військ з початкової позиції до прибуття на місце призначення. *Distribution* – організація військ перед битвою, маршем або маневром. *Disposition* – розташування військ на певній території, *staging* – розташування військ (а також обладнання і бойової техніки) після передислокації. Як видно, *staging* відрізняється від інших ще й об'єктом.

Дієслово *deploy* на відміну від *position* і *spread out* передбачає не тільки розташування військ на місцевості, а й рух. *Spread out* є випадком функціональної розбіжності, адже це фразове дієслово, семантичне значення якого повністю збігається з *position*, вживається в газетних текстах на військову тематику.

Аналіз ряду *retreat, retire, withdraw, fall back, pull back* дозволив виявити досить цікаві результати. Слово *retreat*, як правило, вживається коли необхідність відступити виникає у разі поразки або неможливості утримати оборону, тоді як *retire* або *withdraw* має на увазі відхід, як частину запланованого маневру, щоб зайняти кращу позицію. Саме тому ці два слова часто вживаються замість *retreat*, тому що мають позитивний відтінок. Це свідчить про оціночний характер розбіжностей. *Fall back*

і *pull back* у цьому ряді виступають стильовими синонімами, як і у випадку зі *spread out*, бо належать до газетного стилю.

Ряд *defend, protect, shield* розглядався вище в межах більш широкого ряду. Звернемо увагу на розбіжності саме між цими трьома синонімами. *Defend* – активний захист від реальної небезпеки, *protect* – захист від потенційної загрози, передбачає запобіжні заходи з ціллю уникнути небезпеки. На відміну від *defend*, яке часто позначає постійність дії, *shield* у більшості випадків має актуальне значення, яке описує ситуацію в момент її розгортання, при цьому інструмент захисту використовується як захисний бар'єр (наче щит) між об'єктом та власне загрозою.

У ряді *destroy, annihilate, eliminate, slaughter* перші два вказують на повне знищення як живої істоти, так і будь-якого об'єкта. *Eliminate* часто вживається як евфемізм *kill* (вбити), оскільки вважається, що воно пом'якшує дію і викликає менше негативних емоцій. *Slaughter*, навпаки, свідчить про жорстоке вбивство, зазвичай масове.

Отже, на матеріалі 50 лексичних одиниць було укладено 12 синонімічних рядів; визначено їх доміанти; виявлено, проаналізовано і представлено семантичні та функціональні розбіжності синонімічних слів. Найчастотнішими виявились розбіжності за ознакою цілі.

Переклад українською мовою має на меті дві цілі: спростити сприйняття пояснень для користувачів і зіставити, наскільки це можливо в двомовному словнику, відповідні фрагменти синонімічних систем мови оригіналу та мови перекладу. Завдання репрезентації українських відповідників до кожної одиниці семантичного ряду ускладняється фактором невідповідності лексичних систем різних мов. Саме тому переклад може і повинен розглядатися як допоміжний інструмент, найголовнішим при виборі відповідника з синонімічного ряду є тлумачення значень кожного синоніма, яке містить повний опис його розбіжностей і умов взаємозамінності. Оскільки переклад може варіюватися в залежності від контексту, було б доцільним включати до лексикографічного опису приклади до кожного синоніма, що було враховано при створенні моделі перекладного синонімічного словника.

Лексикографічний опис синонімів повинен відображати не лише повний та точний аналіз усіх подібностей та відмінностей між кожним поняттям, але й забезпечувати зручність користування словником для його споживача. З метою відповідності цим критеріям структура кожної словникової статті має бути логічно побудована та відповідати науковим принципам лексикографії. У визначенні та розгляді кожного синоніму, слід враховувати не тільки семантичні відтінки, але й контекстуальні особливості його використання. Надання чітких та точних визначень, спираючись на наукові терміни та лексичні конструкції, сприяє збагаченню розуміння слова користувачем. Запропоновано використовувати таку модель представлення синонімічного ряду у двомовному словнику:

1. Вхід – перелік синонімів, що утворюють цей синонімічний ряд.
2. Пояснення – опис саме тих значень ряду, що співпадають для всіх синонімів (подаються в дужках).
3. Переклад українською мовою для кожної одиниці ряду.
4. Значення – опис семантичних подібностей і відмінностей синонімів.
5. Приклади – наведення лексикографічних прикладів (виділені курсивом).

6. Сполучуваність – перелік найбільш вживаних словосполучень, якщо такі існують.

Враховуючи, що родовий відмінок в українській мові викликає труднощі, доцільно включити його до зони перекладу.

Подамо фрагмент синонімічного тлумачного словника на прикладі найдовшого ряду синонімів слів на позначення атаки.

ATTACK, ASSAULT, CHARGE, ONSLAUGHT, OFFENSIVE, AGGRESSION, ADVANCE – наступальний рух військ, атака, напад.

Attack – атака, *род. в. –и* (агресивна дія із застосуванням сили з метою досягнення певної мети, в тому числі й тактичний наступ). *The attack was a complete success.* – Ця атака мала абсолютний успіх. *Bayonet attack* – багнетна атака, *feint attack* – обманна атака, *flank attack* – флангова атака, *frontal attack* – фронтальна атака, *hasty (quick) attack* – раптова атака.

Assault – штурм, *род. в. –у* (1. Кульмінація атаки, безпосередній напад на ворога; 2. Коротка, стрімка, добре спланована атака на місцевий об'єкт). *Enemy troops began an assault on the city.* – Війська супротивника почали штурм міста. *Air assault* – повітряна атака, **but** amphibious assault – висадка морського десанту.

Charge – атака, *род. в. –и* (стрімка й короткочасна). *A band of footmen raced from the trees and stood as if ready to charge.* – Група піхотинців вибігла з лісу і встала в шеренгу, підготувавшись до атаки. *Infantry charge* – наступ піхоти, *to fight off a charge* – відбити атаку.

Onslaught – натиск, *род. в. –у* (жорстокий руйнівний метод атаки з метою подолати супротивника силою або кількістю війська). *The battalion's onslaught was relentless.* – Намуск батальйону був безжалісним.

Offensive – напад, *род. в. –у* (1. Спланована наступальна військова кампанія, може позначати навіть навалу (invasion); 2. Наступальна позиція на противагу *defensive* – оборонній позиції; 3. Оперативний наступ; може бути взаємозамінним із *attack* лише у тому випадку, коли мова йде не про конкретну дію). *The rebels are planning a new offensive.* – Повстанці планують новий напад. *Counteroffensive* – контрнаступ, *to go or to move onto the offensive* – перейти з оборонної позиції в наступальну.

Aggression – неспровокована атака, напад, *род. в. –у* (вживається переважно для позначення дій під час війни або таких, що включають вторгнення та захоплення інших територій). *He called for an end to foreign aggression against his country.* – Він закликав припинити неспровокований напад на його країну. *Nonaggression pact* – договір про ненапад.

Advance – наступ, *род. в. –у* (рух у напрямку до ворога, як правило, з метою нападу). *The advance will begin at first light.* – Наступ почнеться зі світанком.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальні та лінгвістичні чинники створили потребу у спеціалізованих словниках для конкретних галузей. Принципи укладання двомовних синонімічних словників ще не узагальнені, що важливо для поліпшення їх структури. Відсутність когнітивної та прагматичної інформації у статтях словника ускладнює користування ним. Навіть за наявності нових військових словників, проблема вибору відповідника з синонімічного ряду ускладнює переклад текстів, пов'язаних із військовою сферою. Переклад синонімів не може забезпечити

повне розуміння їх семантичних та функціональних особливостей, тому і виникає необхідність поєднати елементи перекладного і тлумачного словників. У зв'язку з невідповідністю лексичних систем різних мов, в деяких випадках навіть і неможливо підібрати такий переклад слова, щоб передати всі особливості його значення. Отже, при доборі відповідника перекладу слід приділяти найбільшу увагу тлумаченню значення, яке подається у вигляді пояснення його відмінностей від інших синонімів і притаманних йому семантичних особливостей. Найчастотнішими відмінностями серед аналізованих синонімів виявилися семантичні, серед яких, у свою чергу, найбільш типовими були відмінності за ознакою цілі. В інших випадках синонімічні слова відрізнялись місцем дії, способом та характером, формою прояву, ступеню поширення, учасниками і типами об'єктів. Особливої уваги заслуговують оціночні відмінності та відмінності в логічному акценті, які обов'язково необхідно відобразити в синонімічному словнику, адже вони допомагають користувачеві уникнути небажаного прагматичного впливу.

Перспектива подальшого дослідження вбачається у пошуку способів лексикографічного портрету синонімів у словниках, зорієнтованих на іншу галузь діяльності.

Література:

1. Тараненко О. О. Концепція та принципи укладання словника. Київ, 1996. 234 с.
2. Пеліпейченко Л. М. Принципи укладання перекладного словника для міжнародного співробітництва сил охорони правопорядку. *Вісник Харків. нац. ун-ту В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2010. Вип. 896. С. 161–168.
3. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ. «Українська книга», 2000. 480 с.
4. Bowyer R. Dictionary of Military Terms. London: A & C Black Publishers Ltd, 2007. 268 p.
5. Dictionary of Military and Associated Terms. Department of Defense, 2010. 363 p.
6. Oxford advanced Learner's dictionary. Oxford University Press, 1995. 1233 p.
7. The Oxford Dictionary of Synonyms and Antonyms. Third edition. Oxford Languages. 2014. 512 p.

Koval A. Lexicographic description of synonyms denoting manoeuvres in the bilingual military dictionary

Summary. The article highlights the principles of lexicographic description of synonyms denoting manoeuvres in the bilingual military dictionary. Synonymy is a complex phenomenon which study requires to be grounded not only in the understanding of meanings of the word but also in the analysis of components constituting their meanings. The components of the meaning of one of the synonyms often play a crucial role in the selection of a Ukrainian equivalent. Consequently, it would be advantageous for the translator to possess information about the specifics of the semantic structure of each synonym. A dictionary of synonymous equivalents in two languages, outlining types of correspondences based on the degree of semantic alignment of synonymous words, could prove instrumental. The challenge of choosing the translation equivalent from a synonymy requires consideration of factors such as the cognitive foundation of the meaning of a linguistic unit, reflected in denotative and signficative and connotative macro-components, the pragmatic potential of interlingual equivalents, the specifics of macro-culture in respective languages, and the discursive features of the corresponding language. The research material comprises lexical units within the military domain, as contemporary warfare demands a focus on the translation issues of military terminology, contributing to a better understanding of military tactics through the experience of other nations and enhancing communication effectiveness with English-speaking instructors. The analysis of explanatory and synonymous dictionaries has facilitated the identification of a corpus of synonyms for words denoting military manoeuvres, consisting of 50 lexical units in the English language, organized into 12 synonymies. Some words, owing to their polysemy, emerged as dominant in several synonymies. In developing the lexicographic description model, the principle of combining elements from translation and explanatory dictionaries was considered to encompass both linguistic and cognitive aspects. The lexicographic profile includes possible collocations frequently used, as the dictionary is intended for active lexicon mastery. Military terms often have precise definitions, and even slight misunderstandings can lead to serious errors. The lexicographic examples presented in the dictionary entry can serve as an additional means to avoid misuse of terms.

Key words: synonyms, words denoting manoeuvres, lexicographic description, bilingual dictionary.

Lysenko N. O.,

PhD (Philology),

*Associate Professor, Senior Lecturer at the Department
for Fundamental and Social and Humanitarian Sciences,
National University of Pharmacy*

Lytvynenko O. O.,

PhD (Philology),

*Associate Professor, Senior Lecturer at the Language Training Department,
National University of Civil Protection of Ukraine*

Doroshyna L. F.,

PhD (Philology),

*Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Philology,
Translation and Strategic Communications,
National Academy of the National Guard of Ukraine*

LATIN-ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF ANATOMICAL METAPHORS WITH A “GEO” COMPONENT

Summary. The article examines the peculiarities of the translation of anatomical terms-metaphors on the material of the Latin, English, and Ukrainian languages. The theoretical foundations of the study of terminological metaphor in modern linguistics have been clarified, the research works of Yu. Brazhuk, N. Tsysar, H. Usyk and T. Kyrylenko, Yu. Makarenko and I. Tkachenko have been analyzed.

A complex classification of anatomical binary terms has been applied (among the criteria there are the source of metaphorization, the lexical-semantic type of modifier of the metaphorical term, the type of translational transformation, structural features), and the specificity of the reproduction of binary terms in the translational aspect has been revealed. Methods of metaphorizing compounds, which include a modifier with the meaning “part of the terrain”, have been studied. In particular, the article examines such binary terms as *optic tubercle, pharyngeal tubercle, fundus of the bladder, temporal pole, uterine isthmus*, etc.

A comparative analysis of metaphor terms during Latin-English-Ukrainian translation (taking into account their Latin equivalent as the primary basis) has been carried out using the semi-component analysis based on the material of the New English-Ukrainian Ukrainian-English Medical Dictionary (2020) and the Latin-Ukrainian Dictionary of clinical terms (2016).

Translation transformations have been described, based on V. Karaban's classification. It was identified that the basis for the emergence of metaphorical valence is the external and functional similarity typical of an anatomical metaphor. Usually the translation is carried out by a metaphorical word that has the same or similar character of imagery. It is substantiated that each metaphor-term is a consequence of mental and linguistic activity of a person, who relies on a set of presuppositional background knowledge, marked by the features of the national worldview. The seminal-component analysis has been carried out using the eleven-volume Dictionary of the Ukrainian language, which establishes the primary lexical meaning, transformations

and redistribution of seminals, the development of the connotative component.

Key words: term-metaphor, metaphorical binary, anatomical metaphor, semantic-component analysis, modifier.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Nowadays, the question of the potential of scientific metaphor in all fields remains relevant, in particular, during the realization of the nominative function. Each metaphor, in particular a metaphor-term, is a consequence of the mental and linguistic activity of a person and during its creation relies on a set of presuppositional background knowledge marked by the peculiarities of national worldview. Hence, there is a need for a comparative analysis of meaning transformations during the translation of medical metaphorical vocabulary from Latin into English and Ukrainian languages, as well as English-Ukrainian translation.

The relevance of scientific research is due to the lack of a comprehensive study of anatomical metaphorical binary terms, which would combine a semantic-component analysis that explains the emergence of a metaphorical meaning in the Ukrainian language, a comparative analysis of a similar phenomenon of metaphorization in the Latin language, since the type of transfer can be inherited from it, with studying the specifics of transformations during translation into English.

The analysis of recent research and publications. The topic of medical terminological lexicon is a relevant area for numerous studies of modern domestic linguists. Among the topics there is the translational transformations in the process of Latin-English translation (analyzed by O. Bieliaeva and M. Malashchenko [1]) and Ukrainian-English translation (highlighted by Yu. Makarenko and I. Tkachenko [2]), processes of metaphorization in medical terms (examined by Yu. Brazhuk [3], N. Tsisar [4], H. Usyk, and T. Kyrylenko [5]).

However, these works have a constative nature and do not contain a detailed semi-component analysis. We have partly described this topic in our previous articles [6; 7].

Setting the the goals and tasks of the article. Thus, the equivalents of anatomical terms-metaphors in Ukrainian, English, and Latin languages (international nomenclature) require comprehensive research.

The purpose of the study is to reveal the peculiarities of the Latin-English-Ukrainian translation of anatomical terms-metaphors, to conduct a semi-component analysis of terminological metaphorical binaries based on the material of the New English-Ukrainian Ukrainian-English Medical Dictionary (2020) and the Latin-Ukrainian Interpretive Dictionary of Clinical Terms (2016), the primary meaning of the lexemes is established according to the publication Dictionary of the Ukrainian Language (1970–1980).

The outline of the main research material. Following V. Karaban [8], we distinguish three main ways of conveying metaphorical terms: a metaphorical word which has the same or a very similar character of imagery; a metaphorical word which has a different character of imagery; a non-metaphorical word which only conveys the denotative meaning of the English metaphorical word, and not imagery.

Anatomical and pathoanatomical binaries, the modifier of which belongs to the thematic group “natural world”, are divided into geomorphic, phytomorphic, zoomorphic and anthropomorphic metaphors. Geomorphic metaphors are metaphorical compounds, the modifier of which is related to the science of the relief of the earth’s surface, its origin, development and economic use.

The longest metaphorical rows are formed by the modifiers *горб* (occipital protuberance, thalamus, ulnar tubercle, frontal tubercle, ischial tuberosity), *горбок* (pharyngeal tubercle, lateral tubercle, medial tubercle, intervenous tubercle, intercondylar tubercle), *западина* (temporal cavity, ophthalmic cavity, infracollar cavity, inguinal cavity, subglobular cavity), *протока* (ductus arteriosus, ductus venosus, thoracic duct, biliary duct, mammary duct, hepatic duct, urachus), *канал* (intestinal canal, femoral canal, gastric channel, excretory canal, optic canal, sacral canal, facial canal, ulnar canal, urethra, infraorbital canal, cerebrospinal canal etc.), *ямка* (femoral fossa, coronal fossa, pituitary fossa, orbitotemporal fossa, ulnar fossa, intermaxillary fossa, suprasternal fossa, supraclavicular fossa, supratonsillar fossa, popliteal fossa, nasal fossa, auditory fossa, articular fossa, tooth fossa, jugular fossa), and *борозна* (arterial sulcus, lateral sulcus, intergastric sulcus, subclavian sulcus, parietal sulcus, sciatic sulcus, hypothalamic sulcus, pharyngeal sulcus, pterygopalatine sulcus).

The basis for the emergence of metaphorical valence is the external and functional similarity typical for an anatomical metaphor. Usually the translation is carried out by a metaphorical word that has the same or similar character of imagery.

In the lexeme *горб*, the term “a small rounded elevation on a plane: hillock, hill” remains relevant [9, II, p. 125]. In the metaphorical binaries parietal tuber and calcaneal tuber, the transfer is due to similarity in shape. The translation is carried out by a metaphorical word, which has the same character of imagery: tuber (Lat.) – tuber (Eng.) – горб (Ukr.).

Lat.	tuber parietale	tuber calcanei	thalamus
Engl.	parietal tuber	calcaneal tuber	thalamus
Ukr.	тім'яний горб	п'ятковий горб	таламус, зоровий горб

Another version of the translation is observed for the terminological compound *зоровий горб*. The English

and Latin equivalents are not binary terms, as Ukrainian anatomical terminology uses the term thalamus. However, *зоровий горб* is fully officially included in the Ukrainian dictionary codification. In this case, we can talk about Ukrainian-English translation, which is carried out with the help of a non-metaphorical term.

Similar to *горб* is a modifier *горбок*. In the lexeme, the same seme “a small rounded rise on the plane: hillock, hill” remains relevant [9, II, p. 125]. The transference is also based on external similarity.

Lat.	tuberculum pharyngeum	colliculus facialis	tuberculum olfactorium
Eng.	pharyngeal tubercle	facial colliculus	olfactory tubercle
Ukr.	глотковий горбок	лицевий горбок	нюховий горбок

In the above examples, the translation is consistently carried out by a metaphorical word that has the same figurative character.

Another option is observed when translating terminological binaries *кульшова западина* and *суглобова западина*, when the first example demonstrates the presence of a metaphor in Ukrainian terminology, which in English and Latin corresponds to a monotermin, and the second is translated in the traditional way for anatomical terminology – a metaphorical word that has the same character of imagery.

Lat.	acetabulum	cavitas glenoidalis
Eng.	acetabulum	glenoid cavity
Ukr.	кульшова западина	суглобова западина

In the lexeme *западина*, the seme “a sunken place on something” remains relevant. pit, pit” [9, III, p. 239]. The transference is based on external similarity.

In the modifier *протока* in the three terminological compounds given below, the term “narrow cavity, channel in a living organism” is actualized, which is a metaphorical derivative of the seme “arms of the river; a river or stream connecting two bodies of water” [9, VIII, p. 323]. The transference is based on external (in form) and functional similarity (connection of two organs and conduction of fluid).

Lat.	ductus cysticus	ductus parotideus	ductus thoracicus
Eng.	cystic duct	parotid duct	thoracic duct
Ukr.	міхурова протока	привушна протока	грудна протока

In the given binaries, the modifier is translated by a metaphorical word which has the same figurative character.

The lexeme *канал* is one of the most productive modifiers studied and is included in 36 terminological compounds in modern Ukrainian anatomical terminology. When metaphorizing, the term “winding tube through which various substances pass” is actualized [9, IV, p. 86], which demonstrates the development of lexical meaning and is a former figurative meaning.

Lat.	canalis opticus	canalis sacralis	canalis ulnaris
Eng.	optic canal	sacral canal	ulnar canal
Ukr.	зоровий канал	крижовий канал	ліктьовий канал

The emergence of metaphorical valence is explained by similarity in form and functional similarity, the modifier is translated by a metaphorical word that has the same character of imagery.

A modifier *ямка* is a component of more than 60 anatomical terminological compounds. The transfer is due to external similarity. The “deepening” seme remains relevant in the modifier [9, XI, p. 644].

Lat.	fossa cubitalis	fossa cerebialis	fossa temporalis
Eng.	cubital fossa	cerebral fossa	temporal fossa
Ukr.	ліктьова ямка	мозкова ямка	скронева ямка

The translation from Latin and English is carried out by a metaphorical word that has the same figurative character: fossa (Lat., Eng.) – ямка (Ukr.).

In the lexeme *борозна*, which is a super-modifier and is included into 120 terminological compounds, the figurative meaning “Longitudinal depression in something; wrinkle, fold” is actualized [9, I, p. 219], the basis for the transference is the similarity in form.

Lat.	sulcus carpi	sulcus costae	sulcus glutealis
Eng.	carpal groove	costal groove	gluteal fold
Ukr.	борозна зап'ястка	борозна ребра	сіднична борозна

In the two examples, the translation from Latin and English is carried out by a metaphorical word that has the same figurative character: sulcus (Lat.) – groove (Eng.) – борозна (Ukr.), in the third one, the English language demonstrates a translation with a word that has a similar character of imagery – fold.

The modifier *перешийок* is included into 9 metaphorical terms. In the binary *перешийок матки* the transference is based on functional fluidity, so the isthmus is “a narrow strip of land connecting two continents or a continent with a peninsula” [9, VI, p. 321], the ability to connect two objects (organs, tissues) is put forward.

Lat.	isthmus uteri
Eng.	isthmus of uterus
Ukr.	перешийок матки

The translation from Latin and English is carried out by a metaphorical word that has the same figurative character.

The *дно* and *полюс* modifiers are even less active, they form 4 metaphorical terms each. Spatial location became the basis for the formation of secondary valence. Accordingly, in the lexeme *дно* the term “lower part or lower wall of any object” is actualized [9, II, p. 314], in the lexeme *полюс* the figurative meaning is being developed: “something completely opposite to another one” [9, VII, p. 106], since the temporal poles are a paired organ (located on the left and on the right).

Lat.	fundus vesicae	polus temporalis
Eng.	fundus of bladder	temporal pole
Ukr.	дно міхура	скроневий полюс

In all of the above binaries, the translation from Latin and English is carried out by a metaphorical word that has the same figurative character.

Conclusions and directions for further research in this area. Anatomical and pathoanatomical binaries, the modifier of which belongs to the thematic group “natural world”, are divided into geomorphic, phytomorphic, zoomorphic, and anthropomorphic

metaphors. In the group of geomorphic metaphors, the longest metaphorical series are formed by the modifiers hump, tuber, hollow, duct, channel, pit, and furrow. The basis for the emergence of metaphorical valence is the external and functional similarity typical for an anatomical metaphor. Usually the translation is carried out by a metaphorical word that has the same or similar character of imagery.

Bibliography:

1. Беляєва О. Латинсько-український тлумачний словник клінічних термінів. Київ : ВСВ «Медицина», 2016. 222 с.
2. Макаренко Ю., Ткаченко І. До проблеми перекладу медичних термінів у науковому англomовному медичному тексті. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 21. С. 268–271.
3. Бражук Ю. Метафоричний компонент у медичній термінології (на матеріалі анатомічних і клінічних термінів). *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 224–228.
4. Цісар Н. Метафора в медичній терміносистемі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2005. № 538. С. 63–67.
5. Усик Г., Кириленко Т. Метафора як спосіб утворення медичної термінології. *Advanced Linguistics*. 2020. № 5. С. 62–67.
6. Лисенко Н., Дорошина Л. Специфіка перекладу анатомічних термінів-метафор на матеріалі англійської та української мов. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 19. Т. 2. С. 110–115.
7. Lysenko N., Lytvynenko O., Kryvko R. Semantic-component analysis and features of translation of anatomical terms-metaphors with modifier – name of mechanisms and their parts. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 2. С. 185–187.
8. Карабан В. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову. Част. 2. Вінниця : Нова книга, 2001. 324 с.
9. Словник української мови: В 11-ти томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
10. Новий англо-український українсько-англійський медичний словник. Київ : Арії. 2020. 480 с.

Лисенко Н., Литвиненко О., Дорошина Л. Латинсько-англійсько-український переклад анатомічних метафор із «гео»-компонентом

Анотація. У статті розглядаються особливості перекладу анатомічних термінів-метафор на матеріалі латинської, англійської та української мов. Уточнено теоретичні засади вивчення термінологічної метафори в сучасному мовознавстві, розглянуто наукові розвідки Ю. Бражука, Н. Цісара, Г. Усика та Т. Кириленко, Ю. Макаренко та І. Ткаченко.

Застосовано комплексну класифікацію анатомічних бінарних-термінів (серед критеріїв – джерело метафоризації, лексико-семантичний тип модифікатора метафоричного терміна, вид перекладацької трансформації, особливості структури), виявлено специфіку відтворення бінарних-термінів у перекладацькому аспекті. Досліджуються способи метафоризації сполук, до складу яких входить модифікатор із значенням «частина рельєфу». Зокрема, у статті розглянуто такі бінарні-терміни, як *зоровий горб*, *глотковий горбок*, *дно міхура*, *скроневий полюс*, *перешийок матки*, *кульшова западина* тощо.

Здійснено порівняльний аналіз термінів-метафор під час латинсько-англо-українського перекладу (ураховуючи їх латинський відповідник як першооснову) із застосуванням семно-компонентного аналізу на матеріалі Нового англо-українського українсько-англійського

медичного словника (2020), Латинсько-українського глумачного словника клінічних термінів (2016).

Описано перекладацькі трансформації, за основу взято класифікацію В. Карабана. Установлено, що підставою для виникнення метафоричної валентності є типова для анатомічної метафори зовнішня та функційна подібність. Зазвичай переклад здійснюється метафоричним словом, що має такий самий або аналогічний характер образності. Обґрунтовано, що кожна метафора-термін є наслідком розумово-мовної діяльності людини, яка у процесі тво-

рення спирається на сукупність пресупозитивних фонових знань, маркованих особливостями національного світосприйняття. Семно-компонентний аналіз проведено із застосуванням одинадцятитомного Словника української мови, за яким установлюються первинне лексичне значення, трансформації і перерозподіл сем, розвиток конотативного компонента.

Ключові слова: термін-метафора, метафорична бінарма, анатомічна метафора, семно-компонентний аналіз, модифікатор.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Адамова Г. В., Бардіна Н. В.</i> КОНЦЕПТ COURT / СУД В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ ЛІНГВОМЕНТАЛЬНОСТІ	4
<i>Весоловський О. В., Петришак Б. Я.</i> НЕОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В МОВІ НІМЕЦЬКОЇ РЕКЛАМИ	11
<i>Вінтонів М. О., Бойко М. І., Горохова Т. О.</i> ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)	14
<i>Гафурова Л. С., Запужляк І. М.</i> СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ ЗІ СФЕРИ ІТ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	20
<i>Гремалюк Т. В.</i> ХАРАКТЕР ВПЛИВУ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА НІМЕЦЬКУ МОВУ	24
<i>Грималюк А. М., Ткачук Н. О.</i> ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЛІНОЩІ» В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)	28
<i>Громовенко В. В., Світимова Д. І.</i> ДИСКУРСИВНІ ФУНКЦІЇ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ У РАМАХ НАГОРОДНО-ЦЕРЕМОНІЙНОГО ДИСКУРСУ	33
<i>Діброва В. А., Духаніна Н. М., Тищенко М. А.</i> ЯВИЩА ПОВ'ЯЗАНІ З ЗАПЕРЕЧЕННЯМ В ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ	37
<i>Dovhan O. V.</i> POLITICAL INTERNET DISCOURSE: FEATURES OF TEXT ANALYSIS IN THE CONTEXT OF MACHINE LEARNING	40
<i>Дядечко Л. П., Ван Бінци</i> ЛІНГВОКРЕАТИВНІ ТЕХНІКИ УТВОРЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З БУКВЕНИМ КОМПОНЕНТОМ	48
<i>Yemeljanova O. V., Herzhan Ya. V.</i> SPECIFICS OF PRECEDENT-SETTING PHENOMENA FOREGROUNDING IN THE TELEVISION SHOW “THE OFFICE”	53
<i>Литвинко О. А.</i> ФЕНОМЕН СИНОНІМІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ	57
<i>Мизин Т. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НАЙМЕНУВАННЯ TOURIST У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	61
<i>Мішеніна Т. М.</i> КУЛЬТУРА УЖИВАННЯ ІНШОМОВНИХ МІЖЧАСТИНОМОВНИХ ОМОНІМІВ (НА ПРИКЛАДІ НЕВІДМІНЮВАНИХ МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ)	65
<i>Павлюк І. М.</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ САКРАЛЬНИХ МОТИВІВ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ ЯРОСЛАВА ПАВУЛЯКА «ДОРОГИ ДОДОМУ»	70
<i>Попова Н. М., Кузьменко Д. В.</i> ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ КОМЕРЦІЙНИХ СЛОГАНІВ ІСПАНОМОВНОЇ РЕКЛАМИ	73
<i>Сінна Л. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРАТОРСЬКИХ ПРОМОВ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО БЛОКУ НАТО	78
<i>Сметана І. І.</i> МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ФАУНОНІМІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ В. СВДІЗІНСЬКОГО	82

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Adamova H., Bardina N.</i> THE CONCEPT COURT IN THE ANGLO-SAXON LINGUO-MENTALITY.....	4
<i>Vesolovskiy O., Petryshak B.</i> NEOLOGISMS IN THE LANGUAGE OF GERMAN ADVERTISING.....	11
<i>Vintoniv M., Boiko M., Horokhova T.</i> FEMINITIES IN THE MODERN UKRAINIAN ENVIRONMENT (BASED ON THE RESULTS OF SOCIOLINGUISTIC RESEARCH).....	14
<i>Hafurova L., Zapukhliak I.</i> STRUCTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH NEOLOGISMS IN IT.....	20
<i>Gremaliuk T.</i> CHARACTER OF THE INFLUENCE OF ENGLISH BORROWINGS ON THE GERMAN LANGUAGE.....	24
<i>Hrymaliuk A., Tkachuk N.</i> PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE PHRASE-SEMANTIC FIELD “LAZINESS” IN THE INTERNET SPACE (ON THE EXAMPLE OF THE GERMAN LANGUAGE).....	28
<i>Hromovenko V., Yevtimova D.</i> DISCURSIVE FUNCTIONS OF THE NOBEL PRIZE IN THE FRAMEWORK OF AWARD AND CEREMONY DISCOURSE.....	33
<i>Dibrova V., Dukhanina N., Tyshchenko M.</i> PHENOMNA RELATED TO OBJECTION IN PSYCHOLINGUISTICS.....	37
<i>Dovhan O. V.</i> POLITICAL INTERNET DISCOURSE: FEATURES OF TEXT ANALYSIS IN THE CONTEXT OF MACHINE LEARNING.....	40
<i>Diadechko L., Wang B.</i> LINGUOCREATIVE TECHNIQUES OF THE FORMATION OF RUSSIAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH LETTER NAMES.....	48
<i>Yemelyanova O. V., Herzhan Ya. V.</i> SPECIFICS OF PRECEDENT-SETTING PHENOMENA FOREGROUNDING IN THE TELEVISION SHOW “THE OFFICE”.....	53
<i>Lytvynko O.</i> THE PHENOMENON OF SYNONYMY IN MODERN ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY SYSTEM.....	57
<i>Myzyn T.</i> VERBALIZATION OF THE NAME “TOURIST” IN MODERN ENGLISH.....	61
<i>Mishenina T.</i> THE CULTURE OF USING FOREIGN INTERPARTIAL HOMONYMS (ON THE EXAMPLE OF INDECLINABLE MUSICAL TERMS).....	65
<i>Pavliuk I.M.</i> CONCEPTUALIZATION OF SACRED MOTIFS IN YAROSLAV PAVULYAK’S POETIC COLLECTION <i>DOROHY DODOMU</i> [ROADS HOME].....	70
<i>Popova N., Kuzmenko D.</i> PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF COMMERCIAL SLOGANS IN SPANISH ONLINE ADVERTISEMENTS.....	73
<i>Sinna L.</i> FEATURES OF ORATORY SPEECHES OF THE MILITARY AND POLITICAL BLOC OF NATO.....	78
<i>Smetana I.</i> LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING FAUNONYMS IN THE POETIC WORK OF V. SVIDZINSKYI.....	82

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 63, 2023

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Семенченко Ю.С.

Підписано до друку 20.12.2023 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 22,61, ум. друк. арк. 19,07.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0124/081.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua